

GAZETA TRANSILVANIEI

150 de ani de la apariție

**CUMIDAVA
XXI**

BRAȘOV

1997

GAZETA TRANSILVANIEI

150 DE ANI DE LA APARIȚIE

Coordonatori:

Florea COSTEA

Mircea GHERMAN

**CUMIDAVA
XXI**

BRAȘOV

1997

CUMIDAVA

Anuarul Muzeului de Istorie BRAȘOV.

Orice corespondență se va adresa:

**Muzeul de Istorie Brașov, str. N. Bălcescu nr. 67
cod 2200 Tel./fax 068-143183; 143685**

CUMIDAVA

Annuaire de Musee de BRAȘOV.

Toute correspondance sera envoyee a l'adresse:

**Musee d'Histoire de Brașov, rue N. Bălcescu 67,
2200 Tel./fax 068-143183; 143685**

Volumul apărut sub egida și cu sprijinul deosebit al Consiliului Județean Brașov, căruia Muzeul de Istorie îi mulțumește călduros și pe această cale.

♦ <i>Precuvântare</i>	5
♦ Mircea Gherman , <i>Geneza „Gazetei de Transilvania“</i>	7
♦ Ion Buzăși , <i>Publicistica lui Andrei Mureșanu la „Foaie pentru minte, inimă și literatură“</i>	15
♦ Ioan Silviu Nistor , <i>Gazetele de la Brașov — școală de educație națională pentru toți românii (1838-1848)</i>	21
♦ Gelu Neamțu , <i>„Gazeta de Transilvania“ și revoluția de la 1848-1849</i>	41
♦ Mircea Gherman , <i>Renașterea „Gazetei“; perioada absolutistă; Unirea Principatelor</i>	57
♦ Florea Costea , <i>„Foaie pentru minte, inimă și literatură“ sub redacția lui Iacob Mureșianu</i>	73
♦ Licinia Borcea , <i>Poeziile lui Iacob Mureșianu publicate în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“</i>	95
♦ Mariana Maximescu , <i>„Gazeta Transilvaniei“ și lupta românilor transilvăneni între Dieta de la Sibiu și instaurarea dualismului austro-ungar</i>	103
♦ Mircea Gherman , <i>„Gazeta Transilvaniei“ sub redacția lui Aurel Mureșianu</i>	121
♦ Gelu Neamțu , <i>Două răsunătoare procese de presă intentate „Gazetei Transilvaniei“ pentru atitudinea ei antidualistă (1888-1890)</i>	131
♦ Margareta Susana Spânu , <i>„Gazeta de Duminică“ (1889-1911)</i>	159
♦ Măriuca Radu , <i>Contribuții privind legăturile Brașovului cu „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor“</i>	163
♦ Sanda Maria Buta , <i>„Gazeta Transilvaniei“ — oficios al Partidului Național Român — oglindind evenimentul înaintării Memorandului</i>	177
♦ Sanda Maria Buta , <i>O ciudată campanie ziaristică</i>	181
♦ Mircea Gherman , <i>„Gazeta Transilvaniei“ în anii primului război mondial</i>	185
♦ Vasile Copilu-Cheatră , <i>Colaboratori externi ai „Gazetei“</i>	191
♦ Valeria Căliman , <i>Viața și atitudinea „Gazetei Transilvaniei“ în anii de luptă împotriva Diktatului de la Viena</i>	197
♦ <i>Postfață</i>	213

PRECUVÂNTARE

*La jubileul de 70 de ani ai „Gazetei“, Titu Maiorescu îi scria lui Dr. Aurel Mureșianu:
„Clopotul cel mare al Catedralei din Schaffhausen poartă vechia inscripție/ dela anul 1486/*

*Vives voce
Mortuos plango
Fulgura frango*

Nici o limbă modernă nu poate reproduce minunata preciziune a acestor șase cuvinte latine.

*Pe cei vii îi chiem
pe cei morți îi plâng,
Fulgerele'nfrâng.*

Dar ceea ce poetul medieval a scris pentru o biserică, se poate aplica și la memorabilă aniversară a unui vechiu, a celui mai vechiu organ de publicitate românească. Pe câți din cei vii nu i-a chemat «Gazeta Transilvaniei» la luptă! Pe câți din cei morți nu a avut să-i plângă. Și fiindcă s-a născut în Austria sub regimul lui Metternich dinainte de 1848 — câte fulgere n-a avut să le înfrângă!

Însă întreita misiune și-a îndeplinit-o cu vrednicie, și astăzi aniversarea ei de 70 de ani e o sărbătoare națională.“

Dar ei nu știau atunci câte fulgere va mai avea de înfruntat „Gazeta“. Nu știau că cel mai vechi organ de presă românească — ca apariție neîntreruptă — ajuns la memorabila vârstă de 107 ani, va cunoaște cea mai grea lovitură: interzicerea ei în ianuarie 1945 prin intervenția brutală a celor ce vor instaura domnia întunericului peste țara noastră, timp de 45 de ani. Au fost ani grei în care lupta nu va înceta, alăturându-se eforturilor de valorificare a neprețuitului patrimoniu al Mureșenilor, cititori alături de Gh. Bariț ai „Gazetei“. Treptat, profitând de momente de „toleranță“ sau fals naționalism, în anul 1968, se deschide la Brașov Casa Mureșenilor, unde un loc de cinste firesc este rezervat „Gazetei“.

A urmat drumul sinuos al „strecurării“ prin furcile caudine ale cenzurii și vigilenței. Este și aceasta o mică istorie, care va trebui scrisă, pentru că au fost multe succese, care au reușit să facă cunoscută în țară Casa Mureșenilor ca o oază de adevărată cultură și depozitar al unui tezaur de adevăruri istorice.

În acest spirit am inițiat sărbătorirea celor 150 de ani scurși de la prima apariție a „Gazetei“, căreia i-am adăugat cei 100 de ani de la apariția „Muzei Române“, revista muzicală a lui Iacob Mureșianu și 125 de ani de la moartea lui Andrei Mureșianu.

Programul întocmit se ridică la nivelul uneia din cele mai importante și complexe manifestări naționale. De aceea a fost neașteptată aprobarea sa integrală și rapidă, urmată de... sarcina de a trece la realizarea sa. Probabil au fost siguri că nu voi putea mobiliza tot ce prevăzusem, de la Academie la instituțiile de bază ale culturii și personalități istorice, muzicale și literare de frunte, dar mai ales pe cele reale și nu numai deținătoare de funcții formale, politice. Iată însă că în urma rezultatelor bune obținute în această organizare, autoritățile se alarmează în fața perspectivei unei manifestări grandioase, lipsită însă de obligativa „politicizare“, adulația „epocii“ și a tiranilor ei. Urgent se iau

măsuri în consecință și este convocată o ședință, unde se fixează un nou program și răspunderi noi. Mi se rezervase și mie, în cadrul sesiunii de comunicări de la secția de muzicologie, o modestă temă, în rest fiind peste tot înlocuit cu „tovarăși de nădejde“, indiferent de competența lor.

Manifestările au avut loc în martie 1988, desfășurându-se sub conducerea clasică, incompetentă și agramată, a secretarei cu propaganda și în care obiectivele sărbătoririi nu au deținut nici măcar un sfert din program.

Realitatea, însă, s-a răspândit repede printre participanți, care mi-au făcut cunoscut protestul lor. Un moment de mare emoție și mulțumire sufletească a fost seara în care un grup de colegi din Brașov, dar și din alte colțuri ale țării sosiți la manifestări, au venit la mine acasă pentru a-și manifesta dezacordul și indignarea față de procedeul autorităților. Atunci am luat hotărârea publicării prezentului volum, care pentru „Gazetă“ să poată constitui adevărata ei aniversare de 150 de ani.

Am considerat necesar ca precuvântarea să curpindă aceste explicații pentru a face mai bine înțelese mulțumirile pe care le adresez din toată inima colaboratorilor volumului, subliniind cu respect competența și probitatea profesională, dusă până la fronda împotriva falsului istoric și a „politicării“ sule. Lor li se pot aplica astăzi cuvintele cărturarului de acum un secol, Isidor Onciul, care spunea cu același curaj că „jură la steagul Gazetei“ și prin ei avem garanția că lupta va continua până când, înlăturând uzurparea nedemnă și toate impedimentele care acum îi mai stau în cale, să poată din nou vedea lumina tiparului, reînnodând firul cu cel întrerupt în ianuarie 1945, adevărata „Gazeta Transilvaniei“.

Mircea GHERMAN

Geneza „Gazetei de Transilvania“

de Mircea Gherman

În ultima parte a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, Transilvania trăiește din plin mișcările general-europene de eliberare socială care, datorită puternicei opresiuni exercitată de aristocrația feudală asupra popoarelor, ia un puternic caracter național. Înglobând un mare număr de naționalități, autocrația imperială austriacă exercită o politică de suprimare a oricăror drepturi sociale și naționale, singura în măsură de a-i asigura menținerea puterii.

Poporul român transilvănean, a cărui conștiință națională — caz unic în istorie — se păstrează timp de secole, împotriva lipsei oricăror condiții de existență statală independentă, reprezenta pentru absolutismul austriac una din cele mai acute probleme. Încă din primii ani ai secolului al XVIII-lea începe lupta de afirmare a poporului român transilvănean, care va duce în final la desăvârșirea unității naționale. Această luptă, începută pe plan economic printr-o rapidă ascensiune a negustorimii române din Transilvania — facilitată și de situația creată în urma încheierii păcilor de la Karlowitz (1699) și Pasarowitz (1718) — va continua cu mișcarea iluministă, în care un Gheorghe Șincai, Petru Maior, Samuil Micu pun bazele științelor istorice și filologice, a însăși culturii moderne militante românești¹. Este, de asemenea, epoca în care, înaintea altor popoare, iobagii conduși de Horea își reclamă dreptatea socială, devansând în timp și conținut Revoluția franceză din anul 1789², dar și dreptatea națională, rămânând în conștiința urmașilor ca un „simbol al renașterii Daciei”³.

Condițiile istorice impun însă abandonarea acestei forme de luptă și astfel centrul de greutate va trece asupra acțiunilor politice, protestatare, care de acum înainte, timp de un secol, vor deveni principala temă în lupta de emancipare politică, socială și culturală a românilor transilvăneni. Este secolul marilor acte revendicative emise în numele întregii națiuni române transilvănene, ale cărei drepturi istorice se vor afirma în fața întregii lumi.

Supplex Libellus Valachorum (1791) deschide această eră nouă. În el se regăsesc atât fundamentarea științifică a drepturilor unui popor, cât și revendicările sale, grupate în jurul unui adevărat program politic național și social⁴. El va fi urmat, peste aproape șase decenii, de Proclamația de pe Câmpia Libertății de la Blaj (3/15 mai 1848), act de o deosebită semnificație în istoria poporului român, care a fost totodată și noul program politic al românilor transilvăneni, cel care va sta la baza tuturor activităților din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, program sprijinit pe votul a 40000 de români. În continuare, **Pronunciamentul de la Blaj** în 1868 și **Memorialul** lui Bariț din 1881 vor face legătura cu **Memorandumul** din 1892, cel care va declanșa pe plan internațional marea mișcare încheiată numai odată cu realizarea statului național unitar la 1 Decembrie 1918.

La început, în anii **Supplexului**, au fost necesare mari eforturi din partea românilor transilvăneni, aflați la început de drum. Ei trebuia să se concentreze în vederea realizării celor două obiective menite să asigure elementele de sprijin ale emancipării lor: extinderea învățământului și a presei românești — verigi indispensabile de legătură cu masele în ansamblul luptei politice. Insuccesele de debut, datorate autorităților imperiale, nu au putut opri totuși mersul înainte al românilor pe calea realizării acestor obiective de bază ale programului de emancipare națională.

Primele încercări de a scoate un ziar românesc datează încă din anul 1789, anul Revoluției franceze, eveniment care a avut o mare înrăurire asupra obștei românești transilvănene⁵. Aprobarea obținută în acest an nu va putea fi fructificată datorită condiției de plăți a taxelor, pe care inițiatorii refuză să o

accepte, deși primul număr era pregătit să apară cu titlul de „**Foaie românească pentru popor**“ (**Walachische Zeitung für den Landmann**) în tipografia lui Martin Hochmester din Sibiu. Această inițiativă era rezultatul eforturilor unei societăți de „învățați și cărturari români ardeleni, preoți, doctori, filosofi, istorici și alții mai mulți“ între care și cunoscutul medic oculist român I. Molnar-Piuariu⁶.

Anul 1794 aduce încă o inițiativă a neobositului patriot și remarcabil exponent al iluminismului militant, I. Molnar-Piuariu, de data aceasta împreună cu Paul Iorgovici⁷, repetată apoi în anul 1795 de către „Societatea Filosoficească a Neamului Românesc din Mare Prințipatul Ardealului“, care anunță foaia **Vestiri filosoficești și moralicești dar care nu va uita nici întâmplările politicești**. Aceasta însă nu a mai apărut, lovindu-se de aceeași rea-voință a guvernatorului Transilvaniei, Gheorghe Banffy care, referitor la inițiativa lui Molnar-Piuariu, scrie în raportul său către cancelaria Vienei: „... astăzi răspândirea de ziare este mai puțin admisibilă decât orișicând, pentru că preastricăcioasele idei de libertate galice se răspândesc cu mare iuțeală... și ar putea pricinui o tulburare adâncă a liniștii publice“⁸. Conteul Samuel Teleky, cancelarul Transilvaniei la Viena, întărește raportul trăgând concluzii foarte semnificative pentru importanța acestei acțiuni când vorbește despre „primejdia“ răspândirii veștilor, despre „groaznicele întâmplări din Franța la un popor numeros... primitiv... și neînvățat“, producând astfel „părerii greșite, concepții confuze, cu urmări păgubitoare“⁹.

Este exprimată în declarațiile celor două persoane, în esență, ideea care sta la baza politicii de menținere a poporului român într-o stare cât mai înapoiată, astfel ca orice manifestare de conștiință națională și socială să poată fi ușor izolată și reprimată.

Molnar-Piuariu va reuși totuși să tipărească o gramatică română în limba germană, o retorică și o istorie universală¹⁰.

În anul 1814 Alexie Lazariu publică o „înștiințare“ ce prefăta o viitoare revistă, inițiativă care a dat naștere la diverse interpretări, apreciindu-se că acest nume (Alexie Lazariu) a fost un pseudonim ce ascundea fie pe Nicola Nicolau¹¹, fie pe Zaharia Carcalechi¹² sau D. Țichindeal¹³. Nu este exclus ca de apariția acestei reviste să fi fost cointerestat și Z. Carcalechi¹⁴. Deși revista nu a mai apărut, „înștiințarea“ publicată a readus în discuție problema ziarului românesc¹⁵.

În 1817 bucovineanul Theodor Racoea, poate la îndemnul lui Budai-Deleanu cu care era în strânse legături, obține aprobarea și încearcă să scoată o publicație literară din care va apare tot numai un singur număr, în 1820, sub titlul de „**Chrestomaticul Românesc**“¹⁶.

Iarăși Zaharia Carcalechi este acela care în 1821 face să apară pentru prima dată revista literară „**Biblioteca românească**“, reluată după o întrerupere de 8 ani, când își asociază pe Damaschin Bojincă¹⁷. Este epoca în care apar „**Curierul Românesc**“ al lui I. Heliade Rădulescu și „**Albina Românească**“ a lui Gh. Asachi.

În Brașov, până atunci, lupta de afirmare a românilor câștigase mult teren pe plan economic, ridicându-se o negustorime care reușește să se impună în ciuda măsurilor drastice luate de autorități pentru a-i ține **extra muros**, unde se consolidează cartierele pur românești. Din mijlocul acestei negustorimi române se ridică adevărați patrioți care, înțelegând necesitatea afirmării cultural-politice și sociale, devin mecenaii celor mai importante instituții create în acel timp. Patrioților români brașoveni le lipsea însă un imbold, o încurajare, o inițiativă care a venit odată cu vizita pe care Timotei Cipariu, însoțit de tânărul Gheroghe Bariț o face aici în 16/18 iulie 1836, „într-o zi de joi“ cum notează chiar el în jurnalul său de zi¹⁸. Căutând pe negustorii români brașoveni „pe care n-avusesem norocirea a-i afla acasă, nu pregetăm a tocmi la Tămoiu o căruță la Arpătac, unde oamenii de bani gata se găseau în viligeatură la borvis. Acolo se afla și Rudolf Orghidan cu care și cu Jipa și cu Juga cel bătrân multe am gătit“, scrie în continuare Timotei Cipariu. O precizare și din partea lui Gh. Bariț, care arată că între subiectele discutate a fost și proiectul „de a înființa o foaie literară“ la Brașov¹⁹. Și astfel cu drept cuvânt s-a apreciat că „în aceste prea interesante grăiri i-a fost dată lui Orghidan ideea «**Gazetei**» pe care acesta o și scoate la 1 ianuarie 1937 cu tipograful Ioan Gött, redactor fiind Ioan Barac“²⁰. Aceasta a fost „**Foaia Duminecii**“.

Tot despre această împrejurare vor scrie mai târziu Iosif Vulcan²¹ și dr. Ioan Rațiu care, într-o inspirată formulă conchide că „hotărât de foaia de la Brașov s-a zămislit atunci, în acel sfat al negustorilor de

substantive de la Blaj și ceilalți negustori mai reali, dar și unii și alții deopotrivă de idealști”²².

Rudolf Orghidan, văzând însă greșelile comise de Ioan Barac, ale cărui traduceri și compilări nu corespundeau cerințelor unui public cititor²³ care aștepta dezbateră problemelor sale naționale, se decide să scoată un ziar politic pentru care își alege un redactor tânăr, bine pregătit și înflăcărat: Gheorghe Bariț. Ziarul numit „**Foaie de septamană din Transilvania**” apare cu două numere în 3 și 10 iulie 1837²⁴, după care „colegiul cenzorilor” consecvent politiciii de deznăționalizare ce luase un nou avânt după 1834, sistează ziarul²⁵. Acest nou insucces îl face pe Rudolf Orghidan să se retragă definitiv. Ștăfeta este preluată însă de un alt negustor român, marele patriot — Gh. Nica²⁶. El este acela care va juca un rol hotărâtor în înființarea „**Gazetei de Transilvania**”, rămânând apoi și mai departe, în primii ani, principalul ei susținător. Bartolomeu Baiulescu spune în biografia sa că „Înființarea «**Gazetei Transilvaniei**» s-a plănuț în casa lui și concesiunea s-a obținut de el”²⁷.

Documentele păstrate în Arhiva Mureșenilor ne dau posibilitatea de a descifra cursul evenimentelor care au dus în final la apariția foilor brașovene²⁸. În încercările anterioare, obstacolul principal îl constituia caracterul politic al ziarului. Pentru a permite o publicație cu caracter literar, cum a fost „**Foaia Duminecii**”, cenzura autorităților locale devenise maleabilă și nu pretindea o autorizație specială, însă pentru un ziar politic, singura soluție era obținerea autorizației de la un organ superior. Asupra demersurilor întreprinse pentru obținerea acestei autorizații nu avem alte mărturii decât două documente emantate de la Cancelaria Aulică păstrate în Arhiva Mureșenilor, sub forma unor copii autentificate, eliberate la data de 1 aprilie 1862 (anexele I și II)²⁹.

Din analiza textelor reținem următoarele:

a) Documentul din 13 decembrie 1837 nu cuprinde în mod expres o autorizație, ci o comunicare făcută de Cancelaria Aulică autorităților din Brașov, cărora le cerea și precizări în vederea soluționării cazului.

b) Documentul din 8 martie 1838 este autorizația formală care mai cuprindea și alte elemente:

— precizarea că autorizația are la bază „rezoluția” (aprobarea — n.n.) înaltei curți regale din 13 ianuarie 1838;

— autorizația este eliberată lui Johannes Gött ca tipograf și editor;

— autorizația prevede numai tipărirea și în limba română (traducere - n.n.) a ziarelor pe care Gött le scotea deja în limba germană (**Siebenbürger Wochenblatt**, din 24 mai 1836) și maghiară („**Erdelyi Hirlap**”, din 1 ianuarie 1838), ambele având și suplimente literare;

— în cuprinsul autorizației se face referire și la un raport din 24 iulie 1837.

Coroborând aceste date cu cele cunoscute deja, evenimentele petrecute se conturează astfel:

Prima încercare fusese făcută de Rudolf Orghidan cu tipograful I. Gött, încredințând lui Gh. Bariț redactarea „**Foii de săptămână**”, care după ce apare la 3 și 10 iulie 1837 este sistată de colegiul cenzorilor, fapt ce a determinat o cercetare și întocmirea unui raport în 24 iulie 1837, cuprinzând probabil și condițiile în care se preconiza eliberarea unei eventuale autorizații. Poate acesta a fost momentul în care Rudolf Orghidan, dezamăgit de perspectiva acestor condiții, se retrage. Considerăm că în această perioadă intervine Gh. Nica, noul finanțator, care începe demersurile pentru obținerea autorizației, desigur împreună cu și pe numele lui I. Gött, singurul care o putea obține. Evident, organele locale nu-și puteau lua răspunderea unei astfel de aprobări și astfel cererea înaintată Cancelariei Aulice va avea drept prim rezultat adresa acesteia din 13 decembrie 1837 prin care se cer de la Brașov referințele menționate mai sus. În urma răspunsului primit de la Brașov, care fără îndoială a fost expediat imediat³⁰, la 13 ianuarie 1838, Înalta Curte Regală dă aprobare pentru apariția ziarului, care este comunicată la 8 martie 1838. Această autorizație era dată lui Johannes Gött numai în sensul de a traduce și în românește ziarele pe care le tipărea deja.

Putem presupune însă că la Brașov rezultatul era cunoscut mai demult, toate pregătirile fiind făcute. În primul rând Gh. Bariț este angajat total în această întreprindere, hotărârea sa de a accepta redacția foilor fiind luată la sfârșitul anului când, la 9 și 26 decembrie 1837, publică în „**Foaia Duminecii**” o înștiințare liberă semnată de I. Gött ca „tipăritor” și Gh. Bariț ca redactor. Aici este anunțată continuarea de la 1 ianuarie 1838 a „**Foii Duminecii**” sub titlul de „**Foaia literară**” și faptul că „păste puțin după aceasta se va împreuna cu Gazeta politică românească care, pentru nește stări împrejur opăcitoare, îndată

la începutul anului nu va putea ieși ci puțin după aceia³¹.

O confirmare vine și din partea lui Gh. Bariț care, publicând biografia doctorului și filosofului Vasile Pop, scrie referitor la aceste evenimente: „într-aceea câștigându-se și concesiunea cea mai înaltă pentru o publicație românească, unui tânăr numai cu ceva ambițiune, împintenări ca cea dată de dr. Pop și încă de alți câțiva români mai înaintați în etate, îi erau de ajuns pentru ca în favoarea literaturii și a publicității să-și arunce toată cariera în șanț și să înceapă a crede că el trebuie să trăiască și să moară numai pentru o idee³²”.

Este deci evident faptul că la data primirii autorizației totul era pregătit, deoarece la 12 martie 1838 apare deja primul număr din „Gazeta de Transilvania” fără însă a respecta condiția „traducerii” ziarului german. Explicația trebuia căutată în prestigiul și influența pe care o avea „garantul” întregii întreprinderi, Gh. Nica și, desigur, interesul comercial al tipografului I. Gött, care își asigura astfel un venit suplimentar. Aceștia au putut determina indulgența organelor locale ale cenzurii³³.

Totuși, acest subterfugiu va rămâne o permanentă amenințare la existența foilor supuse capriciilor cenzurii, ceea ce va determina în anul următor călătoria lui Gh. Bariț și a lui Iacob Mureșianu la Viena pentru a obține „întărirea” autorizației cu o nouă aprobare a Cancelariei Aulice³⁴. Obținând aprobarea de a expedia „Gazeta” și „Foaia” prin poștă și în Bucovina, se aproba implicit și cuprinsul lor, deci derogarea de la condiția inițială a „traducerii” și cu aceasta independența și însuși viitorul publicațiilor brașovene.

Mărturii contemporane subliniază importanța acestei călătorii care a reușit să asigure continuitatea publicației ce la un moment dat avea să ajungă ziarul cu cea mai lungă viață din istoria presei românești. Al. Papiu Ilarian consemnează că „Gazeta Transilvaniei a fost mult timp singura școală politică care creștea pe români... Pentru a putea obține unele concesiuni pentru ziar, Gheorghe Bariț și Iacob Mureșianu călătoriră în vara anului 1839 la Viena³⁵, iar Constantin Pappfalvi, profesor al Blajului și deputat în parlamentul budapestan scrie: „I-am întâlnit pe ambii, zeloși, tineri, luptători (Gheorghe Bariț și Iacob Mureșianu, n. n.) călătorind la Viena în carele brașovenești spre a esopera licența de luptă pentru luminarea scumpei lor națiuni...³⁶. Pentru a întreprinde această călătorie ambii tineri, absolvenți ai școalelor Blajului, obținură pe lângă altele și titlul de „Clericus absolutus et sub Diacones” (=teolog absolut și sub-diacon). Pentru a purta acest „titlu” ei aveau nevoie și de aprobarea unei fețe bisericești, aprobare pe care o obțin de la episcopul de atunci al Blajului, Ioan Lemeny³⁷ (anexa III).

Din relatările lui Gheorghe Barițiu se știe că pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de această călătorie el însuși folosi 300 fl. m.c. din economiile sale la care se adaugă cadoul de 100 fl. m.c. al protopopului Iosif Ighian de la Bistra³⁸.

Correspondența dintre Barițiu și Gh.Nica aflată în Arhiva Mureșenilor dă de asemenea informații asupra acestei călătorii. Este o scrisoare³⁹ pe care i-o adresează Gheorghe Barițiu la 12 octombrie 1839, referitoare la cheltuielile de călătorie, (suma de 477 fl. cu care contribuise negustorul brașovean), precum și la cele 55 de pravile comerciale pe care le luaseră cu ei spre a le vinde în „țările de sus”. Scrisoarea confirmă faptul că la călătorie au mai luat parte Iacob Mureșianu, Gheorghe Nica-junior și un prieten al acestuia Ioan H. Alexandru. Toate cheltuielile urmau să se împartă între cei patru membri ai grupului. Motivul pentru care au fost luați în călătorie și cei doi tineri era pe lângă instruirea lor, desigur și participarea lor la cheltuielile călătoriei. Se mai păstrează și chitanța celor 100 fl. pe care George Barițiu i-a ridicat la Budapesta de la firma Ghneittner în contul lui Gh.Nica. Un alt document deosebit de important păstrat în Arhiva Mureșenilor este convenția pe care George Barițiu o încheie cu I. Gött la 1 iulie 1839 fixând raporturile între editor-tipograf și redactor. Convenția a fost reînnoită apoi în 3 ianuarie 1847 pe același act. Prin această convenție George Barițiu se obliga să redacteze ziarele românești „Gazeta de Transilvania” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, să poarte grija întregii corespondențe privitoare la ziare — primind un onorariu anual de 600 fl. valută vieneză atâta timp cât se vor edita 600 exemplare. I. Gött avea obligația de a tipări aceste gazete și de a se îngriji de expedierea lor. Actul poartă pe lângă semnăturile lui George Barițiu și Ioan Gött și pe cea a lui Gh.Nica în calitate de martor.

O altă confirmare a derulării evenimentelor, ca și a pozițiilor oficialităților față de începuturile presei românești brașovene, ne este dată de un alt document care se mai păstrează, anume Convenția încheiată la 1 iulie 1839 (anexa IV), prin care sunt fixate raporturile între editorul-tipograf și redactor, cu precizarea salariului acestuia, repartizarea sumelor rezultate din beneficii și, în continuare, obligațiile lui Gh. Bariț. Convenția,

încheiată inițial pe trei ani, înregistrează mai multe prelungiri, ultima fiind din 3 iunie 1847.

Un fapt semnificativ este că și în această Convenție figurează ca martor Gh.Nica, o altă confirmare a rolului său important jucat la nașterea și viața foilor brașovene.

Privind în urmă, întemeierea „**Gazetei de Transilvania**“ ne apare astăzi ca o rezultată, un produs caracteristic al conștiinței politice și sociale, creatoare a unei opinii publice determinante, adevărat program de emancipare națională, în care contribuțiile hotărâtoare le-au avut Timotei Cipariu, marele și nepuizabilul inițiator, patrioți vrednici ca Rudolf Orghidan, dr. V. Pop și alții, mulți anonimi, dar mai ales Gh. Nica, cel care i-a asigurat viața. „Gloria de a fi fost cel dintâi redactor în înțelesul adevărat al cuvântului, al unei Gazete politice românești apărute în Transilvania⁴⁰ a fost al lui Gh. Bariț, una dintre cele mai elevate personalități ale intelectualității românești, care o viață întreagă a luptat pentru poporul român pe toate căile și cu toate jertfele.“

Anexa I

In huiusmodi obsequium Benigni Decreti Regii de dato 20 septembris Nro que aulico 4 102 a.c. exorati, Dominationibus Vestris hisce committi, ut desuper nulla interposita mora hotsum referunt, a quo et quandonam Typographus eius Joannes Gött facultatem Ephemerides Valachicos etiam edendi, obtinuerit et quum isthic innotuerit: Censuram harum Ephemeridum Advocato cuidam ejati Schnell concedi velle, desuper etiam Informationem isthuc exhibeant; num moralitas, et politica praefati Advocati cogitandi ratio, hanc Provinciam eidem concedendam suadeant! ut et do eo provideant, quo ordinationi Guberniali sub nr. 3 635/834 editae conformiter, unum exemplar Ephemeridum per eundem Johannem Gött lingua Germanica edi solitarum in rationem Cancellariae Rigiae Transilvanico Aulicae mittatur, expeditioque huius Exemplaris medio ordinarii cursoris regulariter adornetur.

Copia dispoziției Comitatului regesc către Sfatul brașovean, din 13 decembrie 1837 sub numărul 10 877.

În conformitate cu prea înaltul decret regal datat 20 septembrie, emis cu nr. aulic 4.102, se cere domniilor voastre ca, fără nici o întârziere să raportați de la cine și când tipograful acestei publicații Johannes Gött a obținut aprobarea de a tipări un ziar valah și cum s-a aflat aceasta: s-a hotărât ca cenzura acestui ziar să fie încredințată unui anume avocat pe nume Schnell (și) să-i arate acestuia informația de mai sus; oare moralitatea și convingerile politice ale numitului avocat pledează pentru ca această sarcină să-i fie încredințată? Să se îngrijească ca în conformitate cu ordinul gubernial publicat sub nr. 3.635/834 un singur exemplar al acestui ziar să fie scos de același Johannes Gött în limba germană și să fie trimis Cancelariei Aulice regale din Transilvania și expedierea acestui exemplar să fie asigurată în mod regulat prin intermediul curierului obișnuit.

Notă: Transcrierea și traducerea documentului, de prof. Silvia Andrei

Anexa II

Dignata est sua Majestas Sacratissima virtute altissimae Resolutionis Regiae dato 13 Ianuarii a.c. editae clementes indulgere, ut Juhannes Gött, Ephemerides, ad quas linguis Germanica, et Hungarice edendas facultatem iam obtinuerat lingua etiam Valachica edere possit ea sub conditione, ut unum eorum exemplar semper Cancellariae R. Transilvanica Aulica exhibeat servetque Censurae legibus scriere conformet; eo euaque intellecto, quod concessa ephemerides has edendi facultate, eidem integrum sit easdem sub praesentibus conditionibus, erga delixum pro ephemeridibus portorium medio Cursoris postalibus ad exteris oras mittere. Quidd ipsum Duestus, erga relationem suam sub 24 a Julli a.p.h. orsum praestitam, penes Aulici remissionem, pro edendo Joanne Gött praescribi.

Copia dispoziției Comitetului regesc către sucursala brașoveană a biroului de cercetări ale cărților (cenzură — n.n.) din 8 martie 1838 sub numărul 1 893.

Maiestatea sa prea sacră a binevoit, în virtutea rezoluției prea înaltei curți regale editată în 13 ianuarie a.c., să îngăduie ca Johannes Gött să poată tipări și în limba română ziarul pentru care obținuse deja aprobarea de a fi tipărit în limbile germană și maghiară, cu condiția ca un exemplar al acestuia să fie arătat întotdeauna Cancelariei Regale Aulice din Transilvania și să fie scris conform legilor cenzurei, înțelegându-se ca, fiind acordată aprobarea de a tipări acest ziar, îi este permis aceluiași (Johannes Gött — n.n.) să trimită în străinătate acest ziar prin intermediul unui curier poștal, în condițiile prezente privitoare la taxa vamală stabilită pentru ziare. Acest document este adresat d-voastră împotriva relatării prezentate

aici la 24 iulie a.c. la revenirea curții pentru Ioan Gött ca să tipărească.

Traducerea și transcrierea documentului de prof. Silvia Andrei

Anexa III

Lecturis Salutem a Domino

Infrascripti praesentium tenore notum facimus, quod cum Dilecti Nobis filii Gerogius Baritz. Clericus absolutus una et Sub Deaconus, et Iacobus Marosan aequae absolutus Clericus et Theologus huius Diaecescos Fogarasiensis actu in L. Regia Civitate Coronensi Professores, filiali qua decebat reverentia animi sui sensa in eo declarassent, quod per Vacationes tum animum et vires reficiendi, quum experiundi gratia Imperialem Civitatem Viennensem visitare desiderarent, eurundem honesto petito deferendum judicaverimus, eaque lege facultatem experientiam instituendi concesserimus, ut pro inchoando anno scholastico reverterentur. Quos proinde omnium ad ques pervenire contigerit suis Titulis Dignissimorum Officialium, et Dominorum favoribus et Gratosae protectioni impense commendamus, per officiose requirendo, quo in itu et reditu temporeque suae commorationis qua viros commendatione dignos, et in sortem Domini vocatos gratiose suscipere, et pro emergenti necessitate adsistentiam praeberere non dedignentur. In quem finem has propria manu Subscriptas Officiiue Sigillo muntas damus litteras. In Castro Episcopali Balasfalvensi die 27-a Iulii 1839.

*Ioannes Lemény ad Gratosum Suae Illustritatis
Episcopus Fogarasiensis Episcopalis mandatum
L.S. Ioannes Barna
Canonicus a Letere*

Celor ce vor citi

Subsemnații, aducem la cunoștință prin această dispoziție că, deoarece fiii dragi nouă, G. Barițiu, cleric absolvent și subdiacon, și Iacob Mureșianu, de asemenea cleric absolvent și teolog al acestei diocenze făgărășene, profesori în cetatea crăiască Brașov, cu respectul filial convenit și-au declarat sentimentele lor și anume că în vacanță doresc să viziteze cetatea imperială Viena, atât pentru a-și reface forțele sufletești și trupești, cât și pentru a cerceta, am hotărât că trebuie să dăm curs (aprobăm — n.n.) acestei cereri cinstite și prin aceeași dispoziție am acordat posibilitatea de a stabili o experiență, ca să se reîntoarcă până la începutul anului școlar.

Pe aceștia deci îi recomandăm călduros favoarei și amabilei protecții a domnilor și prea distinselor oficialități (persoaje oficiale — n.n.) și tuturor celor cu care vin în contact prin titlurile lor, cerându-le în mod oficial să binevoiască ca în timpul popasului lor, atât la dus cât și la întors, să-i primească amabil pe bărbații demni de această recomandare și, într-un fel, chemați de Domnul, și să le acorde ajutor la nevoie.

În acest scop dăm această recomandare semnată cu propria mână și întărită prin pecete.

În palatul episcopal din Blaj, la 27 iulie 1839 la amabila recomandare a Excelenței Sale.

Ioan Lemény Ioan Barna, canonic
Episcop de Făgăraș

Traducerea de prof. Silvia Andrei

Anexa IV

Convenția valabilă pe 3 ani

intervenită astăzi între subsemnații, redactată pentru luare la cunoștință reciprocă în două exemplare.

Subsemnatul George Bariț ia asupra sa obligația de a redacta ziarele românești: „Gazeta de Transilvania” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, scoase de editorul Ioan Gött, de așa manieră încât acestea să câștige tot mai multă aderență la public. Mai departe onorabilul George Bariț mai arc obligația de a se îngriji de toate corespondențele referitoare la ziar, la care se adaugă obligația ca edițiile rezultând din ele să fie suportate din câștig de ambii.

Subsemnatul Johann Gött pe de altă parte este obligat să-i plătească profesorului George Bariț ca

onorar și recompensă a muncii depusă pentru redactarea sus-numitelor ziare, 600 guldeni curs vienez la 240 guldeni monedă convențională, să tipărească la timpul potrivit, curat și cu gust pe hârtie de tipar obișnuită, asigurând și expediția.

Mai departe părțile au convenit că Johann Gött are de primit ca plată de editor 2 părți săptămânal câtă vreme ediția rămâne 600 de exemplare, 50 de guldeni curs vienez sau 20 de guldeni monedă convențională. Profitul rezultat după toate celelalte cheltuieli urmează a fi împărțit în două părți, din care o parte e atribuită lui G. Bariț și cealaltă lui Johann Gött.

În sfârșit, subsemnații se obligă să supravegheze respectarea nemodificată a acestor clauze și de a nu le modifica în nici o altă împrejurare în afară de moarte.

Spre respectarea întocmai, părțile și-au depus semnătura și sigiliul cu propria mână.

Brașov, 1 iulie 1839

George Bariț Johann Gött
redactor editor

George Nica

martor

— reînnoită în 10 aprilie 1842 pe următorii doi ani 1842-1843

— reînnoită în 9 august 1843 pe următorii doi ani 1844-1845

— reînnoită în 3 ianuarie 1847 pe următorii trei ani 1847, 1848, 1849

Traducerea din limba germană de prof. Radu Ștefănescu

NOTE

1. Ștefan Pascu, **Marea Adunare Națională de la Alba Iulia**, Cluj, 1968, p. 59.

2. D. Prodan, **Răscoala lui Horea**, București, 1979.

3. K. Marx, **Însemnări despre români**, București, 1964, p. 115.

4. Ștefan Pascu, **op. cit.**, p. 55-58.

5. Mircea Popa, Valentin Tașcu, **Istoria presei literare românești din Transilvania**, Cluj-Napoca, 1980, p. 18-20.

6. Iakob Elek, **Istoria ziaristicii ardelenice până la 1849**, Budapesta, 1882, p. 14 și urm.; a se vedea și concluziile mai recente în Mircea Popa, Valentin Tașcu, **op. cit.**, loc. cit.

7. N. Iorga, **Istoria presei române**, București, 1922, p. 30.

8. A. A. Mureșianu, **La împlinirea unui veac de la întemeierea Gazetei de Transilvania**, în „Țara Bârsei”, nr. 2/ 1938, p. 102; Emil Pap, **Societatea filosoficească a neamului românesc în Mare Principatul Ardealului din 1795**, în „Transilvania”, 77, nr. 1-4 1946, p. 9.

9. A. A. Mureșianu, **op. cit.**, p. 102; I. Lupaș, **Contribuții la istoria ziaristicii românești ardelenice**, Sibiu, 1926, p. 8.

10. I. Lupaș, **Doctorul Ioan Piuariu Molnar. Viața și Opera lui (1749-1815)**, în „Analele Acad. Române. Memoriile secțiunii istorice”, s. III-a, tom. XXI.

11. Nicolae Albu, **Un distins cărturar al timpului său — dascălul brașovean Nicolae Nicolau**, în „Revista de pedagogie”, XVI, 1967, nr. 11, p. 77.

12. Iosif Pervain, **Studii de literatură română**, Cluj, 1971, p. 213.

13. Nicolae Bretan, **Contribuții la bibliografia literaturii române din Banat în epoca luminilor**, în **Banatica**, IV, Reșița 1977, p. 483.

14. A. A. Mureșianu, **op. cit.**, p. 103.

15. Cf. M. Popa, V. Tașcu, **op. cit.**, unde se află și ipotezele menționate, autorii optând pentru identificarea lui Alexie Lazariu cu Z. Carcalechi.

16. M. Popa, V. Tașcu., **op. cit.**, p. 31-34.

17. **Ibidem**, p. 37

18. Timotei Cipariu, **Jurnal**, ed. îngrijită de Maria Prodan, Cluj, 1972.

19. **Ibidem.**
20. Gh. Barițiu, **Dr. Vasile Pop, date biografice și amintiri**, în **Transilvania**, anul I, nr. 7 din 15 martie 1868, p. 134.
21. **Familia**, Oradea, nr. 6-8/1876
22. **Unirea**, Blaj, nr. 25/1905
23. M. Popa, V. Tașcu, **op. cit.**, p. 55
24. **Ibidem**, Autorii apreciază că Orghidan și Gött „făcuseră între timp demersurile necesare pentru aprobarea scoaterii unui ziar politic, dar au obținut pentru început doar permisiunea de a edita o versiune românească a ziarului german“, fără a indica însă temeiul acestei afirmații, care după cum vom vedea, este infirmată de documentele existente.
25. A. A. Mureșianu, **op. cit.**, p. 107; I. Lupaș, **Un capitol din istoria ziaristicii românești ardelen: Gheorghe Barițiu**, în I. Lupaș, **Din istoria Transilvaniei**, București 1988, p. 226.
26. Gh. Nica (1792-1870), primul inspector al școlilor negustorești române din Brașov, la a căror înființare și-a adus o însemnată contribuție, iar mai târziu unul dintre principalii efori ai gimnaziului înființat în 1850 (Școalele centrale care, după Unirea din 1918, vor lua numele de Liceul Andrei Șaguna). Proprietar încă din anul 1825 al unei fabrici de lumânări în Prejmer, unde mai înființează o fabrică de amici (1827), cuptoare de potasă (1830) și deschide mine de fier la Poiana Sărată (1841). În anul 1837 editează „**Pravila Comericală**“, tradusă de nepotul său Gheorghe Emanoil Nicefor, iar în anul 1838 este primul român ales în Consiliul Comunal al Brașovului.
27. Bartolomeu Baiulescu, **Monografia comunei bisericești Gr. or. române a Sfintei Adormiri, din Cetatea Brașovului**, Brașov, 1898, p. 160.
28. În unele lucrări apărute (vezi nota 24), în lipsa unei documentări concrete s-au emis opinii vădit infirmate de documentele care se află în Arhiva Mureșenilor. Nu avem dovezi despre întreg firul evenimentelor, însă fundamentarea unei ipoteze este mult mai completă astăzi.
29. Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. nr. 1, doc. nr. 884 și 885.
30. Credem că o cercetare în arhivele vieneze ar avea toate șansele de a descoperi documentul și mai ales cererea inițială.
31. **Apud** M. Popa, V. Tașcu, **op. cit.**, p. 55-56.
32. Gh. Bariț, **op. cit.**, **loc. cit.**
33. Ciudate, și evident nefondate, au fost unele încercări de a prezenta poziția lui Gött ca fiind determinată de intenția de a sprijini cauza politică a românilor, lucrând în acest sens cu voință și conștiință deplină (vezi: G. Bogdan-Duică, **Ioan Barac**, București, 1933, p. 22; „**Drum Nou**“, Cluj, nr. 120/ 1931; „**Națiunea**“, Cluj, nr. 38/ 1931). Interesul său comercial este vădit, la fel și poziția sa de mai târziu. Când își dă seama că românii au folosit acest prilej pentru a face din foile brașovene o adevărată tribună de luptă social-politică, el trece imediat la un lung șir de acțiuni menite a-i sabota pe redactorii lor. Documentele păstrate scot în evidență rolul negativ jucat în continuare de Gött, care nu a încetat să-i șicaneze atât pe Gh. Bariț, cât și pe Iacob Mureșianu, acțiunile lui fiind finalizate de cele mai multe ori în procese judiciare. Acesta a fost, de altfel, și motivul pentru care în 1851 Iacob Mureșianu, Gh. Bariț și doi negustori români brașoveni, Ioan G. Ioan și Juga, contribuie la crearea unui fond de 6000 de florini, sumă necesară pentru a înființa o tipografie proprie, acțiunea nereușind deoarece nu s-a putut obține autorizația necesară. Tentativa este reînnoită în anii 1861-1862 de către Iacob Mureșianu singur, cu același rezultat. Înființarea unei tipografii românești moderne la Brașov — prima după teascurile lui Coresi — îi va reuși de-abia lui Aurel Mureșianu în anul 1889.
34. Vezi și Olimpiu Boitiș, **Întăiele călătorii în apus ale lui Gheorghe Barițiu**, Sighișoara, 1947, p. 9-15; Mircea Gherman, **Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la „Gazeta Transilvanici“ (1838-1877)**, în **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 76.
35. Al. Papiu-Ilarian, **Istoria românilor din Dacia Superioară**, vol. I, cap. 75, p. 129-132.
36. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 5/1888.
37. Anexa III, **apud** Ol. Boitoș, **op. cit.**, p. 47, original (traducerea prof. Silvia Andrei).
38. **Apud**, Ol. Boitoș, **op. cit.**, p. 11.
39. Arhiva Mureșenilor, dosar nr. 1, doc. nr. 886.
40. A. A. Mureșianu, **op. cit.**, **loc. cit.**

Publicistica lui Andrei Mureșanu la „Foaie pentru minte, inimă și literatură“

de Ion Buzăși

Chemat de Gheorghe Bariț la Brașov în primăvara anului 1838, pentru Andrei Mureșanu începe o perioadă dintre cele mai fecunde pe tărâm didactic, literar și publicistic. **„Foaie pentru minte, inimă și literatură“** adăpostește cea mai valoroasă parte a creației sale poetice. Ca publicist, el devine în scurtă vreme redactorul secund al foilor lui Bariț; uneori, în absențele repetate din felurite motive ale lui Bariț, rămânea singur să se îngrijească de apariția publicațiilor brașovene. De altminteri, în coloanele acestor publicații și în ale „Telegrafului Român“ de la Sibiu, se manifestă pregnant gazetarul Andrei Mureșanu, unul din cei mai importanți din publicistica transilvăneană de la mijlocul veacului trecut, adevărat „educator național“ (Șerban Cioculescu) abordând o mare varietate de teme culturale, sociale și politice.

Potrivit unui obicei din presa transilvăneană a secolului trecut, multe din articolele lui Andrei Mureșanu erau semnate cu inițiale, cu pseudonime, altele nesemnate, ceea ce ne îndeamnă să considerăm că producția sa publicistică este mai întinsă decât cea cuprinsă între copertele edițiilor alcătuite de Ioan Lupaș¹ și Livia Grămadă².

O față necunoscută a publicistului Andrei Mureșanu din primii doi ani de colabare la „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ este aceea a **umoristului**.

Necunoscută, dar nu surprinzătoare, pentru că scrisul gazetăresc al lui Mureșanu evidențiază voluptatea utilizării anecdotei în scopuri exemplificatoare sau din dorința de a impregna scrisului un ton familial, oral. Periodicele din Transilvania din prima jumătate a veacului trecut erau mai sărace în divertisment decât cele de peste Carpați. Angajate în luminarea poporului, ele nu și-au prea îngăduit „timp de glume și de petrecanii multe“, pentru că „nația ne întârzie, trebuie să alergăm“³. Cu toate acestea, la sugestiile unor cititori, redacția „Foi pentru minte, inimă și literatură“ introduce rubrica de **Varierăți și Enigma**. În anii 1838 și 1839 susținătorul acestor rubrici era, alături de alții, poetul Andrei Mureșanu, care publică în coloanele revistei mai multe anecdote. Aceste anecdote sunt reproduse după publicațiile consore de la București și Iași, sau sunt tălmăciri din periodicele maghiare sau germane. Unele sunt snoave populare semnate **M-n** sau **A.M-n**; ele se disting prin varietate și oralitate. Cutare anecdotă amintește de „corozivele“ lui Creangă spuse la ședințele **Junimii** prin tehnica echivocului lingvistic⁴; alteori snoava arată foloasele „luminării“ ca într-o antonpannească „poveste a vorbii“⁵; sub forma aparent nevinovată a glumei se strecoară aluzii la situația socială a țăranilor din Transilvania, antagonismul dintre exploatați și exploatați fiind sugerat tot prin utilizarea calamburului⁶; în sfârșit „un dialog“ de o imbecilitate perfectă anunță mecanismul convorbirii din schița **Căldură mare** de I.L. Caragiale⁷.

Este, de asemenea, un precursor al unor genuri rebusiste mult gustate și astăzi, cum ar fi **enigma** sau **șarada**, pe care le propune cititorilor spre dezlegare. Fără să fie o preocupare constantă — în anii maturității creatoare va renunța la „varietăți“ și „enigme“ — aceste pagini uitate completează scrisul serios, sobru și grav al lui Andrei Mureșanu cu zâmbetul snoavei populare pentru care scriitorul a avut o înclinație deosebită.

S-a observat⁸ că **preocupările științifice** ale generației pașoptiste transilvane au un puternic caracter didactic. Această generație manifestă o mare încredere în puterea educației. De aceea publicistica lui Andrei Mureșanu este dominată de articole cu caracter pedagogic. Pentru Mureșanu, ca și pentru Bariț și ceilalți cărturari pașoptiști, presa era, alături de catedră, o veritabilă tribună de „creștere“ (educație). El își intitulează sentențios unul dintre articole **Creșterea face toate**⁹. Articolul dezvoltă ideea că formarea

unor cetățeni capabili, destoinici, integri este rezultatul unei bune educații în familie mai întâi și apoi în școală. Nașterii conștiinței morale îi închină cântărețul anului 1848 un mic poem în proză intitulat **Trecerea omului la slobozie și moral**, care dincolo de considerațiile antropologice cam nebuloase, exprimă în spirit iluminist încrederea în forța rațiunii umane în termeni arghezieni de **Cântare omului**.

Toată publicistica pedagogică a lui Andrei Mureșanu poate fi considerată o luptă înverșunată împotriva obscurantismului și subsumabilă într-un anume fel exclamației sale: „Fericite sunt acele nații care au scăpat de sub vălul gros al întunericului!”

„Pentru ce suntem așa rămași?” se întreabă Andrei Mureșanu într-un articol cu același titlu¹⁰, ce cuprinde foarte personale și îndrăznețe considerații de sociologie. Analizând cauzele înapoierii românilor din Transilvania, el spune fără înconjur că una din acestea este numărul mare de preoți în comparație cu al învățătorilor. Cei mai mulți manifestă o condamnată răceală sau „amortire a duhului”.

Disensiunile confesionale și mai ales lipsa de colaborare între școală și biserică au, de asemenea, consecințe nefaste asupra emancipării poporului. Preoții sunt îndemnați să se ocupe mai mult de luminarea poporului pentru că „chemarea preoției nu stă numai în aceea ca să spele sarcina păcatelor cu împărtășirea mântuitoarelor taine de pe sufletul credincioșilor”, ci și „îndemnul spre cunoașterea folosului ce răurează din luminarea științelor.” O analiză mai adâncită a problemei o va face în articolele **Pedicele întru procopsirea tinerimii satești și O vorbă pentru creștere și școale**¹¹. În primul articol, având la sfârșit mențiunea „după un jurnal”, evidențiază cauzele stării precare a învățământului rural: copiii nu-l frecventează, lipsesc localuri și manuale potrivite, învățătorii sunt prost remunerați. În al doilea, deplânge la compatrioții săi „o atât de mică râvnă pentru creștere și școală”, încât „o jale îl coprinde”. Arătând că deviza românului ar trebui să fie de acum înainte **creșterea și școalele**, dacă nu vrea să ajungă „o soartă mai ticăloasă și mai apusă decât a sclavului din Africa”, cărturarul pașoptist creionează condițiile mizere ale învățământului rural în imagini ce aduc în memorie rândurile pline de indignare cauzate de aceleași situații ale revizorului școlar Eminescu: „Nici să fim mulțumiți cu aceea că vedem în cutare sat o căsuță de bârne, coperită cu paie și într-însa 14-15 băieți cu o bucoavnă în mână, povățuiți de un dascăl în a cărui față citești ticăloșia ce-l apasă, pe care îl vezi vara cosind pe plată, ca să nu moară de foame.”

Propunerile lui Andrei Mureșanu sunt în consensul iluminismului, mai ales prin stăruința cu care recomandă să se depășească odată învățământul exclusiv religios, pentru că trebuie școli „corespunzătoare veacului”. La acest efort trebuie să participe și bisericile, cel puțin „la plătirea unui dascăl vrednic, care să ne curețe pe fiii noștri de rugină în care se află.” Gândul care urmează înseamnă pentru epoca în care a fost exprimat o manifestare tipică în publicistică a unui cărturar iluminist: „Eu, cel puțin, după părerea mea, așa judec, că cu folosul cu care banii se întrebuie spre clădirea unei biserici, cu acela folos s-ar întrebuie spre ridicarea unor școale amăsurate cu duhul veacului nostru.”

Educarea tineretului constituie tema fundamentală a publicisticii pedagogice a lui Andrei Mureșanu. Ca un adevărat dascăl, în realizarea acestui deziderat folosește o multitudine de procedee didactice și publicistice. Mai întâi, îndeamnă la modestie și la muncă cinstită, cu formulări aforistice ca în articolul **Ceva pentru tineri**¹²: „Cearcă-te, tinere, a te cuprinde totdeauna cu lucruri scopului tău amăsurate, și ține minte cum că numai omul lucrătoriu și sârguitoriu poate avea nădejde că va fi înaintat și netrecut cu vederea în viața cetățenească (...) Semeția și deșărtăciunea însă și celui mai vrednic bărbat sunt primejdioase și păgubitoare, dar cu cât mai vârtos vor fi acestea tânărului și tinerei.”

De la articole și îndemnuri pedagogice, Andrei Mureșanu trece la alcătuirea unui manual de etică, **Icoana creșterii rele** (# 1848) care a apărut fragmentar în „**Foaie pentru minte, inimă și literatură**”. Este o prelucrare după cartea, de relativă notorietate în pedagogia europeană a vremii, **Krebsbüchlein** (Cărticica racului) a pedagogilor germani Saltzmann și Carol Hann. Intuind cu pătrundere specificul cărții, Andrei Mureșanu schimbă titlul, conferindu-i sugestii pedagogice mai accentuate. Concepută ca un îndreptar „către oricare părinte înțelept”, cartea este dedicată „mamelor române din toate provinciile unde se vorbește această limbă” — dedicație ce amintește, prin afirmarea conștiinței de unitate națională, de cărțile vechilor cărturari închinat „către toată seminția românească” dar și de versul-îndemn al **Răsunetului**: „Români din patru unghiuri, acum ori niciodată/ Uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri!”. **Icoana creșterii rele** se deschide cu o scurtă prefată intitulată **Către cititori**, sinteză a concepției

pedagogice a lui Andrei Mureșanu. El arată că copiii sunt o adevărată avere pentru părinți. Din păcate această avere, de care depinde viitorul unei națiuni, este de cele mai multe ori ignorată din punctul de vedere al educației în familie. Arătând că „născuții sunt pururea icoana părinților“, Andrei Mureșanu comentează câteva dintre cele mai frecvente erori de educație în familie, stăruind îndeosebi asupra exemplului rău al părinților, cu consecințe dezastruoase asupra vieții morale a copiilor. Lucrarea lui Andrei Mureșanu, structurată în 38 de capitole, cuprinde o suită de povestiri moralizatoare inspirate din cele mai des întâlnite greșeli de educație în familie, cu un tâlc educativ puternic evidențiat. Sunt de fapt veritabile fabule prin structura compozițională ce cuprinde o scurtă narațiune și o morală extrasă din întâmplarea povestită. Titlurile capitolelor sunt intenționat alese sub forma unor îndemnuri sau „sfaturi“ al căror sens pozitiv este răsturnat: „Fă-le numai vreo nedreptate și atunci ura va urma de la sine“; „Fii nesimțitor către fiii tăi când vreau să te îmbrățișeze în nevinovăția lor, și nu lua parte la bucuriile lor, și vei vedea că prin aceea te-ai făcut neplăcut și urgisit pentru totdeauna înaintea lor“; „Arată adescori neîncredere în copiii tăi și vei vedea că cu vremea te vei face un lucru de ură înaintea lor“ etc.

Fără să exagerăm, ca I. Rațiu, care consideră că prin această lucrare „se pun bazele literaturii didactice românești“¹³, putem considera că **Icoana creșterii rele** reprezintă în literatura noastră pedagogică din perioada începuturilor o traducere utilă, răspunzând nevoilor stringente ale societății românești transilvănene din epocă¹⁴.

Publicistica lui Andrei Mureșanu din coloanele „Foi pentru minte, inimă și literatură“ relevă prin câteva articole, cum sunt: **Câteva reflexii asupra poeziei noastre**¹⁵, **Duplică (Asupra poeziei)**¹⁶, Răspuns la articolul „**Versuri albe**“¹⁷, pe teoreticianul literar, pe cărturarul cu **preocupări de estetică** în ale cărui pagini întâlnim surprinzătoare accente premaiorescene¹⁸. Prin aceste texte ne găsim, comparativ, înaintea multora dintre propunerile și exigențele vehiculate în epoca pașoptistă, critica din „Foaia pentru minte, inimă și literatură“ înscrind la 1844 prin Andrei Mureșanu o atitudine categorică în afirmarea spiritului critic.

Mureșanu s-a străduit în activitatea sa critică să ilustreze recomandările lui Bariț care, înaintea celebrei **Introducții** a lui Kogălniceanu, impunea ca principiu metodologic critic distincția omului de operă, pentru a nu răsfrânge asupra judecării operei simpatiile sau antipatiile criticului față de persoana autorului. În esență, critica profesată de Andrei Mureșanu este constructivă, așa cum reiese din această mărturisire programatică: „În sfârșit declarăm în fața publicului că noi cu reînnoitele noastre reflexii nu cugetăm a descuraja nici un talent, ci mai vârtos a-l ageri“¹⁹.

Valoros istoricește este articolul din 1848 **Câteva reflexii asupra poeziei noastre** cu urmarea sa din **Duplică (Asupra poeziei)**, în care se afirmă pentru întâia oară în Transilvania acțiunea selectivă a actului critic: „(...) de la o vreme încoace redacția foilor brașovene simțea foarte tare că a sosit **minutul criticii** (subl. ns.) și pentru poeziile din foaia sa, critică pentru care în Țara Românească și în Moldova de mult s-au deschis foile coloanelor de acolo.“ Prin Andrei Mureșanu, în Transilvania, critica intra în unele din prerogativele sale fundamentale, chiar dacă, în esență, este vorba doar de o critică lingvistică și prozodică, în consecință cu nevoile principale ale momentului. Autoritățile invocate ca model erau Cicero și Horațiu, dar și **Manualul de gramatică germană** al lui Heyse, cu intensă circulație în epocă. „Obiectul critic“ — expresia apare acum probabil pentru prima dată — constă în observații despre limbă și stil sau cum spune autorul, „mijloacele **prin care s-ar putea** cultiva această limbă“ a poeziei. În comparație cu poezia din Principate, poezia transilvănenilor „a rămas sub semnul de ghiață din termometru.“

Lipsa de progres literar se explică prin imperfecțiunile limbii și incertitudinile gramaticale. Intuind și posibilitatea unei critici care s-ar însărcina „a judeca și talentul sau insufletirea aceea poetică care se cere de la un poet“, Mureșanu nu se gândește s-o practice, ci își propune „a cerceta numai veștmântul cel dinafară al versului“. Termenii de „veștmânt material al versului“ și „veștmânt ideal al poeziei“ i s-au părut lui George Ivașcu²⁰ a fi premaiorescieni: „Versul e veștmântul poeziei, însă un veștmânt care, până îl faci, ești silit a-l constitui din mai multe părți esențiale; apoi eu nu închipuiesc acestea veștmântul material al versului, în vreme ce el este veștmântul ideal al poeziei?“ Tot maioreșciană și cu sorginte în cunoscuta satiră a lui Alexandrescu („Iar de vrei să faci versuri ia pildă de la Pralea“) este citarea ironică a unui veleitar ca Vicențiu Babeș, iar exemplificarea unor forme greșite de limbă, calchiate după modelul

german, prevestește obiectul ironiei caustice din **Limba română în jurnalele din Austria**. „Foaie pentru minte, inimă și literatură” era asaltată de o serie de stihuitori fără har. În interesul acestor tineri despre care Mureșanu spune că se află cu bucurie că „au început a forma societăți nevinovate, cu scop de a se cuprinde cu acum răsărinda literatură românească, dintre care unii s-au și dedat spre deprinderi în ramul poeziei”, cărturarul brașovean lămurește noțiuni elementare de prozodie, iar exemplificările negative le face cu fragmente din versificările lui Vicențiu Babeș²¹.

Ca și Ion Budai Deleanu, poetul ardelean tinde să elibereze poezia de canoanele prozodiei epocii, prin promovarea unor soluții mai îndrăznețe. După o clasificare a rimelor în funcție de numărul silabelor, ori de poziția versurilor unul față de altul, Mureșanu comandă poeziilor rimele care i se par potrivite pentru anumite teme și specii literare. El admite și utilizarea versului alb cu condiția respectării metrului și exclamă cu mândrie: „Arată-mi numai un vers de ale mele în care să-mi fi pierdut eu ritmul sau tactul!”. În continuare redactorul **„Foi pentru minte, inimă și literatură”** încearcă să fixeze o serie de principii ale creației poetice, necesare, după părerea lui, oricărui poet începător. În stilul obișnuit la „poșta redacției” se dau patru reguli fundamentale „pentru ca să nu se amăgească și alți tineri nevinovați”, iar „cetitorii să nu rămână cu plăcere și gust la absurdități”.

Regulile recomandate sunt simptomatice pentru critica profesată de Andrei Mureșanu, o critică precumpănitor lingvistică: 1. evitarea greșelilor gramaticale; 2. cunoașterea profundă a specificului sintaxei limbii române; 3. un auz muzical deosebit; 4. capacitatea de a distinge între limba latină și cea română în privința rimelor.

Preocupările de teorie literară și estetică ale lui Andrei Mureșanu au continuat prin articole valoroase în paginile **„Telegrafului Român”**, scrise mai ales în perioada sibiană 1850-1861, cu articole semnate ori nesemnate, așa încât ne apare perfect justificată aprecierea unui istoric literar contemporan. „Mai e încă mult loc de cercetare pentru a stabili cum se cuvine contribuția lui Andrei Mureșanu la dezvoltarea gândirii estetice românești, a teoriei și a criticii noastre literare.”²²

Publicistica lui Andrei Mureșanu este o continuare generoasă a programului iluminist profesat de reprezentanții Școlii Ardelene. Preocuparea pentru luminarea poporului încălzește scrisul său, dându-i vibrații de adânc patriotism, ca în această splendidă profesiune de credință, în care încrederea în puterea de viață a națiunii române, întemeiată pe masa țărănească amintește de celebrul discurs al lui Simion Bărnuțiu: „Eu nu sunt literat și nici nu scriu pentru literații care n-au trebuință de a mea povață. Înaintea ochilor mei stă ziua-noaptea plebea, poporul cel de rând, de a cărui înaintare în cultură, bunăstare și înflorire materială și spirituală m-aș bucura din adâncul sufletului și încă în aceeași măsură, în care mă întristez astăzi, văzându-i zăcând în noptaticul întuneric al minții, lipsit de tot felul de cunoștință, atât în privire sufletească, cât și trupească, prin urmare expus la răpa pieririi, ce în scurt poate să urmeze; el este — după puțin însemnătoarea mea părere — acea parte constitutivă la trupul unei nații, de la a cărei cultură sau orbire, însuflețire sau amortire, viață sau moarte, atărnă pentru totdeauna supunerea sau, rădicarea, înflorirea sau cotropirea întregii nații”²³. Sunt idei pe care le vom reîntâlni mai târziu în publicistica lui Eminescu, în articolele de îndrumare literară ale lui Nicolae Iorga și în poeziile lui Octavian Goga.

Pentru completarea tabloului publicisticii lui Andrei Mureșanu se cuvin menționate și **traducerile** lui, unele pentru că au incontestabil meritul pionieratului, altele pentru spiritul profund iluminist care le animă. Este printre primii traducători ai studiilor scriitorului german Wieland, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai iluminismului european. Din Wieland traduce mai întâi **Istoria sultanatului**²⁴, o satiră necruțătoare a tiraniei. În spirit iluminist sunt condamnate războaiele, pentru ca apoi în pledoaria **Un cuvânt în favorul omenimei**, tot o prelucrare după Wieland, să izbucnească din nou în imprecății la adresa tiranilor: „Tiranii, ah tiranii! Dumnezeu numai să le ierte nedreptatea ce au făcut-o ei omenimei, căci eu unul nu le-o poci ierta”. Înfierază mai ales mentalitatea de sclav, o altă idee constantă în scrisul său: „Dar cum ar și crea un sclav apăsător până la pământ de lucrul servil, un sclav peste a cărui spate gârbaciul fâlăie neconținut, cum ar putea, zic, el avea curaj și timp a mai cugeta? Și tocma de-ar avea spre ce i-ar putea fi aceea de folos, doar spre a-i innări ticăloșia, de vreme ce lui nu-i este iertat a împărtăși cuiva cugetările și bătăile sale ce le suferă”. Un alt fragment, într-o avântă înșiruire oratorică,

trimit cu gândul la paginile din „**Țiganiada**“, condamnăm din nou mentalitatea de sclav și elogiând mintea, curajul și virtutea omului, ca premise ale libertății sale: „Sau spune-mi, ce amestec are virtutea cu tiranii și cu sclavii? Numește-mi la aceștia vreo virtute afară de răbdare, carea în unele întâmplări nici că e virtute. Numește-mi una, carea în ochii tiranului să nu fie crimă, una pe care el să o poată suferi, fără a-și pune în pericol sultanatul. Însă fie siguri tiranii din partea aceasta, căci sclavii nu sunt destoinici de virtute. Virtutea e un curaj de a lucra pururea după vecinicele legi ale minții, apoi sclavii nici au minte, nici curaj“²⁵.

Multe articole au un caracter de popularizare, de luminare și culturalizare a maselor, în buna tradiție a Școlii Ardelene: **Prăsirea și grija de dobitoace, ca mijloc preservativ în contra boalelor de vite**²⁶; **N-avem bani și pentru ce?**²⁷; Altele aduc curiozități de almanah și magazin: **Femeile în Nord-America, Italia și Englitera**²⁸, **Biografia unui literat englez Williams Pitt**²⁹, sau sub formă umoristică transmit sfaturi igienice și moralizatoare: **Țigara cea dintâi**³⁰.

Această uimitoare diversitate a publicisticii lui Andrei Mureșanu ne îndeamnă să ne asociem la convingerea unui cercetător temeinic al pașoptismului transilvănean, care spunea că „e greu de crezut că activitatea publicistică a lui Andrei Mureșanu se mărginește numai la traducerile și articolele semnate sau cele identificate până acum, contribuția sa atât la foile lui Barițiu, cât și la „**Telegraful Român**“ de la Sibiu fiind cu mult mai intensă și mai variată.

Noi cercetări întreprinse în această direcție nu s-ar putea încheia fără a nu obține rezultatele care să contribuie și mai mult la conturarea și aprecierea personalității lui Andrei Mureșanu ca luptător politic și om de cultură“³¹.

NOTE:

1. **Din activitatea ziaristică a lui Andrei Mureșanu**, București, 1925.
2. Andrei Mureșanu, **Reflexii**, ediție îngrijită, prefată, note și glosar de Livia Grămadă, editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977 (seria „Restituiri“).
3. F.p.m.i.l. X, 1847, nr. 51, pag. 416
4. F.p.m.i.l. I, 1838, nr. 30, pag. 240
5. Ibidem II, 1839, nr. 33, pag. 264
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. **Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania**, București, 1968, p. 84.
9. F.p.m.i.l., nr. II, 1839, nr. 11, pag. 12.
10. VI, 1843 nr. 42, p. 329-331.
11. VII, 1844 nr. 50, p. 391-393.
12. III, 1840, nr. 1, p. 7-8.
13. I. Rațiu, **Viața și operele lui Andrei Mureșan**, Blaj, 1900, p. 42.
14. Publicată în volum **Icoana creșterii rde** s-a vândut greu, fapt care îndeamnă pe un recenzent anonim, probabil Bariț, să o recomande cu căldură publicului cititor (F.p.m.i.l. XIV, 1851, nr. 12, p. 92-93).
15. „F.p.m.i.l.“ VII, 1844, nr. 26, p. 201-205.
16. VII, 1844, nr. 46, p. 364-366, nr. 47, p. 367-373.
17. XVI, 1851, nr. 26, p. 198-199 semnat M.
18. George Ivașcu, **Din Istoria teoriei și criticii literare românești (1812-1866)**, București, 1967, pag. 16.
19. F.p.m.i.l. VII, 1844, nr. 47, p. 373.
20. George Ivașcu, **op. cit.**, p. 34.
21. Articolul lui Andrei Mureșanu a stâmit o aprigă polemică în epocă (v. Livia Grămadă, **Idei literare în publicistica lui Andrei Mureșanu**, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai“, series Philologia, 1964, nr. 1; Mihai Zamfir, **O polemică despre versificație la 1844**, în „Analele Universității București“, XII, 1966, (nr. 28, p. 17-12). În apărarea lui Vicențiu Babeș, se ridică profesorul bănățean Atanasie Sandor (v. **Bariț și contemporanii**

săi, vol. II, București, 1975, p. 305-306). Andrei Mureșanu răspunde printr-o **Duplică (Asupra poeziei)**, publicată în **F.p.m.i.l.**, VII 1844, n-rele 46-47. Veleitarul poet nu s-a ostit și a trimis redacției brașovene o... **Triplică (Asupra poeziei)**. Bariț refuză să publice răspunsul lui Vicențiu Babeș: „Răspunsul acesta lung — îi scrie Bariț lui Atanasie Sandor — care iarăși, îmi poruncește unde să-l precum pe 5 dragi de săptămâni. ca și cum biata foiță n-ar avea o mulțime de măcinș ce așteaptă“ (vezi **Bariț și contemporanii săi**, vol. VII, p. 89-90). Replica lui Vicențiu Babeș păstrată fragmentar (vezi. B.A.R. ms. rom. 987, b. 210 r-211 v) era prolixă și cu durtăți de limbaj.

22. I.D. Bălan, **Condiția creației. Portrete**, București, 1968, p. 163.

23. Andrei Mureșanu, **Reflexii**, Cluj-Napoca, 1977.

24. **F.p.m.i.l.**, X, 1847, nr. 28, p. 227-230.

25. X, 1847, nr. 29, p. 235-236.

26. VI, 1843, nr. 32, 33, 34.

27. V, 1842. nr. 1, 2.

28. V, 1842, nr. 2.

29. Ibidem II, 1839, nr. 30.

30. Ibidem VI, 1846, nr. 36.

31. Vasile Netea, **Din activitatea lui Andrei Mureșanu la Brașov**, extras din **Cumidava**, Brașov, 1973, p. 687.

Gazetele de la Braşov — şcoală de educaţie naţională pentru toţi românii (1838-1848)

de Ioan Silviu Nistor

Apărută ca expresie a unor nevoi imperioase culturale şi politice, presa s-a preocupat, de la începuturile sale, să înfăţişeze în mod veridic fresca evoluţiei sociale, reflectând în mod fidel aspiraţiile şi realităţile unei epoci, mentalitatea şi sensibilitatea societăţii din perioada respectivă, tendinţele, direcţiile de dezvoltare şi nivelul atins de cultura care i-a dat viaţa şi pe care o reprezintă. Jurnalistica ne apare, de aceea, ca o veritabilă cronică zilnică, săptămânală sau lunară în care palpită viaţa naţională şi socială, chiar dacă a avut de plătit un greu tribut de circumstanţă faţă de autorităţi şi de cenzura instituită de acestea. Ea a constituit astfel unul din cei mai importanţi factori ai educaţiei civice contribuind, totodată, masiv şi rapid la dezvoltarea şi emanciparea vieţii publice.

Marele nostru om politic şi de cultură, Mihail Kogălniceanu — el însuşi un pionier al jurnalismului românesc — făcea în 1855 următoarele reflecţii: „Presa este ecoul prelungit al graiului omenesc, este tribuna în care glasul mulţimei resonă până la marginile lumii civilizate; prin presă tot ce se zice, tot ce se descoperă în vreo parte a lumii se răspândeşte pe toată întinderea globului şi se face proprietatea omenirii întregi“. În acest fel presa a ajuns să se constituie „o a patra putere în stat“, o necesitate atât pentru guverne cât şi pentru popoare¹. Privitor la apariţia şi evoluţia presei în ţările române, Kogălniceanu îi atribuia următorul rol: „Amvon mai înalt decât toate amvoanele, auditorul lor era pretutindene, şi glasul lor străbătu în palaturile bogaţilor şi în căsuţele răzeşilor şi posesoraşilor“².

Condiţiile în care apare şi se afirmă presa românească pretind investigaţii detaliate, studierea îndeaproape şi aprofundarea complexităţii epocii.

Literatura transilvăneană de până la 1838, activă şi prolifică era reprezentată de cărţi, dar care se adresau unui număr restrâns de persoane — având un caracter ştiinţific, ceea ce a făcut să fie puţin atractivă pentru public. Dar pentru a cultiva gustul public şi a crea conştiinţa generală a unei naţiuni era nevoie de altceva. În Ardeal era o naţiune întreagă de ţărani şi de preoţi, naţiune care trebuia mobilizată într-un anume sens, pregătită pentru o anume luptă, pentru o înfruntare hotărâtoare. Poporul avea nevoie de o anumită categorie de cărţi, deoarece cele existente erau mai ales cu scop şcolar. Lipsea ceva care să fie întâi pentru viaţă şi pentru cerinţele ei, necesitate care nu putea fi îndeplinită de către cărţile de şcoală, deşi şi acestea afirmă la fiecare pas ideea naţională, existenţa românilor ca naţiune deosebită, având nevoi şi tendinţe speciale, dar erau lucrate după modele străine, austriece, germane. Ceea ce lipsea destul de mult din aceste cărţi era partea sentimentală, căldura necesară, partea morală, vie. O oarecare compensaţie se realiza prin calendare, deosebit de utile şi de potrivite pentru omul cu puţină ştiinţă de carte, care se impun prin latura lor practică. Dar şi acestea erau puţine şi stângace, imitate, de asemenea, după alte modele³. Aceste determinaţii au impus categoria de literatură necesară pentru formarea unui spirit public — presa.

Situaţiei arătate i se adaugă determinări noi. Conştiinţa editorilor de altă naţionalitate (între care J. Gött) era că pot câştiga publicând pentru români, populaţia majoritară a Transilvaniei. Cum românii din toate clasele caută să citească cât mai mult, deoarece tipărirea calendarelor şi a povestirilor i-a stimulat, faptul va contribui la apariţia foilor româneşti imprimate într-o tipografie, situaţie care se va menţine

multă vreme. Pe de altă parte, societatea românească din centrele mari avea nevoi spirituale de un ordin mai înalt. Acestea nu erau încă nevoi naționale, ci dorința unei beletristici cu un caracter popular, precum și dorința de informații. Vechiul cititor de gazetă de la 1820-1830 căuta „novitale“ care să-l lămurească asupra faptelor, întâmplărilor și acțiunilor oamenilor politici din Europa⁴. Aceste nevoi a căutat Bariț să le satisfacă la început, transformând cu încetul foile sale în adevărate tribune ale mișcării naționale.

Momentul corespundea și se înscria într-un flux de emulație la care participa tână generație. „Mișcarea intelectuală era pretutindeni mare și neobosită. Atunci era epoha când roiri de tineri, plini de entuziasm, crezând în viitorul patriei lor și al lor, uniți toți, cu curajul juneței ce nu se îndoiește de nimic și pentru care stavilă nu este, se apucaseră de lucru“⁵.

Deși încă nu exista un public românesc format, pe care o gazetă să-și fi putut întemeia existența, iar cei care simțeau trebuința unei gazete erau de obicei oameni care au frecventat școli străine și își puteau satisface această nevoie spirituală cu gazete germane sau maghiare, perspectivele totuși existau. Publicul cititor constata repede că nu este totuna să citești un ziar străin, oricât de bine ar fi scris acesta, și unul în propria limbă. De la titrați, gustul pentru lectura gazetelor s-a extins și la alte categorii sociale, capabile să deslușească avantajele abonării la publicațiile periodice.

De altfel, Gheorghe Bariț îi avea în vedere și pe bucovineni și, de asemenea, pe frații din Principatele Române — „cele două provincii“, cum spunea el. Foile lui Bariț se adresau astfel tuturor românilor și urmăreau să-i satisfacă pe toți. Bariț ținea să inaugureze un proces de frământare și închegare a diferitelor elemente. Foile lui trebuiau să devină o școală pentru toți: să-i ridice pe cei umiliți și înapoiați în cultură /.../ dar în același timp să-i mulțumească și pe cei mai înaintați să-i facă a-și iubi și cinsti neamul /.../“⁶.

„**Gazeta de Transilvania**“, începe să apară la 12 martie 1838, stil vechi. Înainte însă de a primi această încuviințare, în ianuarie 1838 Bariț începu publicarea unei „**Foaie literară**“, pentru care nu se cerea concesiune, și căreia peste o jumătate de an, începând cu 2 iulie 1838 i se dă numele de „**Foaie pentru minte, inimă și literatură**“⁷.

Schimbări de denumire survin și la foaia politică. Astfel ea va apare cu titlul de „**Gazeta de Transilvania**“, până în 3 ianuarie 1849 de când se va numi „**Gazeta Transilvană**“ iar de la 1 decembrie 1849 până la încetarea apariției în anul 1945 se va numi „**Gazeta Transilvaniei**“⁸. De altfel, Bariț însuși arată în articolul **Discursul redacției cu un cunoscut** că la „pomirea foilor de la Brașov“ era greu să se hotărască de la început „pentru care plasă de oameni“ trebuie să scrie redacția, mai ales din Transilvania și Banat, „căci dincolo s-au făcut începuturi cu mult mai înainte“. Trebuia oare să se adreseze în primul rând învățaților ca să-și valorifice învățăturile lor, „revărsând lumină preste cei carii șed în întuneric?“ Sau era mai bine să se adreseze de la început cu „materii cât se poate de populare“ pentru cei „carii n-au nici o știință alta, decât că știu să citească în limba maică-sa?“ Redactorul ajunge astfel să se întrebe: „Dar oare care plasă de oameni s-ar fi apucat mai întâi de cetitul foilor noastre, învățații sau neînvățații?“ Făcând aluzie la ignoranța oamenilor în general, el se întreabă retoric în ceea ce privește calitățile românilor: „(...) oare ce duh și aplecări domnesc într-inșii, cât naționalism, câtă iubire de patrie, câtă dezvoltare morală, câtă energie firească zace în ființa lor de a putea păși înainte în cultură, dacă vor fi ajutați și sprijiniți: până la ce măsură sunt cuprinși de greșeli, slăbiciuni și prejudecăți, aceste cine era să ni le descrie cum sunt?“ Aceste întrebări firești — care-i au în vedere pe români în general, nu numai pe cei din Transilvania — la care încearcă Bariț să răspundă, îl determină să stabilească ca maximă a redacției aceea „cum la noi folositorul trebuie să cumpănească pe cele desfătătoare“, iar titlul publicațiilor să-l fixeze „după cum ne-am înfipt de aici înainte planul nostru mai cu statornicie“¹⁰. Adică cel care să exprime mai bine pozițiile de pe care sunt redactate și să corespundă obiectivelor propuse.

Statornică s-a dovedit, de asemenea, și opțiunea lui Bariț, decizia sa în ceea ce privește mediul receptor al gazetelor sale. Obiectivul său fundamental este formulat lapidar: „Lățirea științelor și a cunoștințelor, împărtășirea ideilor la toate clasele de oameni“¹¹.

Dar cea mai de seamă coordonată a viziunii lui Bariț, care a definit întreaga sa activitate, travaliul pe care l-a desfășurat, a fost dezvoltarea culturii naționale și cultivarea conștiinței naționale. Chiar de la apariția foilor sale el are în vedere difuzarea lor în toate provinciile românești, după cum singur se exprima. **Considerăm în acest sens necesar să subliniem o sensibilă schimbare a opticii în ceea ce privește termenii**

de stat și de provincie. Mai vechea concepție feudală de formațiune statală autonomă este înlocuită la începutul secolului XIX, tot mai mult, cu conceptul de provincie care dobândește un sens nou. Manifestarea conștiinței naționale a adus în avanscena vieții spirituale aspirația activă și lupta pentru unitate, care i-a făcut pe români, mai mult decât până acum, să nu se mai simtă izolați prin frontiere politice, ci membrii unei națiuni unitare, menită să fie organizată într-un singur stat. Dacă înfăptuirea statului național rămânea, pentru încă puțină vreme, un obiectiv al viitorului, mobilizând însă toate energiile prezentului, Bariț — ca de altfel întreaga pleiadă de mari cărturari din această perioadă — considera entitățile statale românești, așa cum erau configurate atunci ca provincii — având personalitate istorică, geografică și administrativă — ale colectivității naționale și ale teritoriului său. Conținutul și sensul imprimat acestui termen folosit consecvent, vădesc cu prisosință acest lucru.

Aceste merite incontestabile l-au îndreptățit pe acad. Ștefan Pascu să-l caracterizeze pe G. Bariț încă în 1944 — când fenomenul nu fusese investigat decât parțial — drept „adevăratul continuator al școlii istorice-filologice transilvane și care e în același timp și adevăratul întemeietor al ziaristicii române“ din Ardeal, „acela care a exercitat o netăgăduită influență în formarea spiritului românesc nu numai din Transilvania, dar într-o oarecare măsură și din Principate“¹².

În ceea ce privește filiația lui G. Bariț cu tradiția Școlii Ardelene, chestiunea este cu prisosință demonstrată de faptul că foile brașovene publică numeroase intervenții sub formă de articole, cât și numeroase precizări aduse în note de subsol. Redactorul considera că este de datoria sa să contribuie la formarea și educarea cititorilor, adoptând o manieră riguroasă, cu un plus de precizie și erudiție, ceea ce explică importanța pe care toate acestea o aveau în „Gazetă“ și „Foaie“, în mai mare măsură decât în presa din Principate, unde influența mentalității și a metodei luministe a fost mai redusă.

Redacția gazetelor de la Brașov se adresează tuturor românilor, întregii națiuni, indiferent de granițele politice, de confesiune religioasă sau de orientare politică. O idee directoare a foilor lui Bariț a fost aceea a unității spirituale a tuturor românilor. Editate la locul de convergență a celor trei provincii, la Brașov, oraș care atunci avea peste 8000 de români, din care mulți cu stare bună, capabili să le susțină și care ajunge un adevărat centru cultural românesc — care îl dublează pe cel comercial — al țărilor române, **Gazeta și Foaia** devin cele dintâi ziare panromânești. Ele sunt organele de publicitate care circulă în întregul teritoriu românesc și se ocupă cu același interes și cu aceeași consecvență de viața publică și de cultura națională a românilor de pretutindeni¹³.

Foloasele pe care Bariț le-a adus astfel unității de cultură a românilor și spiritului de solidaritate a neamului sunt în adevăr neprețuite. Multe idei greșite, hrănite de școlile străine, care le erau impuse și românilor din Imperiul habsburgic, multe zvonuri zadarnic ticluite și clevetiri interesante s-au înlăturat pe această cale în folosul conștiinței românești comune¹⁴.

Momentul în care Bariț se străduia să împărtășească conaționalilor săi necesitatea unei educații culturale și politice în veșmânt național românesc era cum nu se poate mai potrivit. „Glasul timpului chema pe toți deopotrivă să se pregătească pentru schimbările și prefacerile ce aveau să urmeze“, când în țară și în străinătate se făcea tot mai simțit un val înnoitor care propulsa mișcări democratice naționale¹⁵. Propunându-și ca scop de perspectivă trezirea poporului la viața națională, scop pe care l-a urmărit în mod neabătut, Bariț a căutat mijloacele cele mai adecvate precum: graiul românesc, valorile istoriei naționale, răspândirea gustului pentru citit și dezvoltarea interesului pentru toate chestiunile publice românești. El era cât se poate de conștient că renașterea unei nații nu se putea face pe o cale mai ușoară și mai scurtă decât prin lucrarea și îmbogățirea limbii, literaturii și istoriei sale, prin lupta cu armele culturii¹⁶. Referindu-se la rolul îndeplinit de „**Gazeta de Transilvania**“, Al. Papiu-Ilarian arată: „Meritele **Gazetei** pentru cultura și deșteptarea națională, nimeni nu e în stare a le putea descrie după cuviință“¹⁷.

Mesajul foilor de la Brașov este unul mai complex, care vine în prelungirea altor importante acțiuni anterioare. Apariția, editarea și răspândirea lor reprezintă al treilea moment din suita unor mișcări culturale de anvergură, care au pornit din provincia intercarpatică. Primul dintre ele — care propulsează Transilvania în fruntea mișcării culturale românești — îl constituie activitatea Școlii Ardelene, care a creat patrimoniul ideatic și cultural al mișcării naționale. A fost zborul spre înalt al spiritului românesc, care a concentrat întreaga putere de previziune, penetrație și sinteză și a asigurat impulsul necesar manifestării celorlalte

două. Următorul moment îl constituie pleiada de cărturari ardeleni care au trecut în Principate pentru a se angaja cu întreaga fervoare și convingere în slujba învățământului în curs de organizare, a culturii în general. Ei au revărsat în Țara Românească, Moldova, Bucovina, Basarabia și Dobrogea spiritul nou, viguros al Școlii Ardeleni, pentru a-l așeza la temelia edificiului culturii naționale. Era un „descălecat cultural”¹⁸ înfăptuit prin maeștri ai faptei fără preget și ai cuvântului rostit. Apariția foilor de la Brașov reprezintă cel de al treilea moment al sintezei culturale transilvănene pusă în slujba destinului neamului. Întrucât aproximativ prin anul 1836 se încheie, în linii generale, șirul numeroasei pleiade de cărturari ardeleni care trec să activeze în Principate înainte de 1848, deoarece tinerii învățați de aici sunt tot mai mult reținuți pe pământul natal al Transilvaniei, ei vor găsi cel mai potrivit mijloc pentru a continua acțiunea culturală — editarea și publicarea celor două gazete —, care era de această dată înfăptuită prin disponibilitățile și forța de penetrație și persuasiune ale cuvântului scris.

În acest fel foile lui Bariț vor asigura impulsul cultural transilvănean, generator de amplu răsunet în conștiința românilor. Ele reprezentau dorința ardentă, sublimată a românilor transilvăneni oprimați de dominația străină, de emancipare națională și socială, de unitate și independență.

Foile de la Brașov publică masiv articole ale cărturarilor din celelalte provincii, găzduind cu ospitalitate în coloanele lor scrierile autorilor români din întreg teritoriul etnic, fenomen istoric care a fost generat de mai mulți factori. Întrucât Bariț trebuia să se alinieze publicisticii din Austria lui Metternich, puțin prielnică întreprinderilor care să corespundă nevoilor reale ale timpului și aspirațiilor naționale ale unor etnii cu tendințe centrifuge, el trebuia să revigoreze problematica foilor sale printr-o infuzie de articole ale cărturarilor capabili să mănuiască condeiul în slujba aceleiași cauze. Un asemenea demers prilejuia agitația spirituală necesară, iar în paginile foilor sale Bariț putea asigura o efervescență propice făuririi crezurilor politice și sociale, revizuirii concepțiilor, purificării mentalităților. Bariț reușea, pe de altă parte prin activitatea și atitudinea sa exemplară, prin tenacitatea arătată și autoritatea dobândită, să apropie în mare măsură viața culturală a Transilvaniei de manifestările culturale din țările române și, implicit, idealului culturii naționale.

Făcându-se ecoul mișcării și al evenimentelor politice și culturale din toate țările României, în paginile „Gazetei și „Foi” se întâlneau în calitate de corespondenți și colaboratori profesori, scriitori și oameni politici din toate teritoriile românești. Se realiza astfel un fertil și intens schimb de idei care vor opera eficient în marile transformări ce vor avea loc în societatea românească¹⁹.

Între colaboratori se înscriu în primul rând ardelenii trecuți în Principate: Florian Aaron, Ioan Maioreșcu, August Treboniu Laurian, Nicolae Bălășescu, G. Munteanu etc. Lor li s-a alăturat un număr important de scriitori munteni, moldoveni și basarabeni: I. Văcărescu, Anton Pann, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, N. Bălcescu, C. Bolliac, I. Ghica, Eliade Rădulescu, Nicolae Rucăreanu, Alex. Filipescu-Vulpe, V. Alecsandri, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, G. Sion, Ion Ionescu de la Brad, C.A. Rosetti, P. Poenaru, C-tin Moroiu, S. Marcovici, D. Ralet, N. Istrate, G. Șeulescu, Gh. Mălinescu, I. Mălinescu, Alexandru Hașdeu etc.²⁰

Îndeosebi „Foaia” reunea articole și poezii semnate de scriitori și poeți din toate provinciile românești. Erau opere literare „de caracter social și politic de importanță capitală în pregătirea risorgimentului român”²¹. De altfel, Bariț însuși preciza în articolul **Domnul meu** următoarele: „Foaia noastră pentru minte s. c. l. stă deschisă la produsele literare din toată românimea”²².

Dacă era imposibil a se face o propagandă directă și deschisă pentru unirea politică a tuturor românilor într-un singur stat național, se putea milita în schimb pentru unirea culturală, care urmărea îndeaproape țelurile unirii politice. Dar și acest gen de activitate întâmpină o întreagă suită de greutăți, care trebuiau depășite. Când cărturarii din Principate nu puteau publica în ziarele din București și Iași, sugrumate de vigilența cenzurii și de bănuielile consulilor ruși — care considerau orice aspirație națională drept idee subversivă — se adresau ziarelor din Brașov. Ardelenii erau bucuroși să dea ascultare fraților de peste munți, cu toate că se găseau strămtorați de povara îndoitei cenzuri și a neconținutelor suspiciuni și hărțuiri din partea autorităților și gazetărilor maghiari. Luând atitudine în această chestiune, Bariț arăta că nu numai românimea, „ci mijlocit și însuși patria câștigă foarte mult prin o publicitate românească”. Nimeni nu trebuia să creadă că românului „o educație oarecare politică i se va putea da în vreo altă limbă decât

numai în limba mamei sale“. De aceea dacă prin acuza de panvalahism se înțelege „o deșteptare a nației românești preste tot, către cunoașterea drepturilor omenești, patriotice și naționale, atunci românilor nu le poate fi rușine de această nouă caracterizare“²³.

Cărturarii din Principate se orientează spre foile brașovene pentru a-și publica aici articolele, îndeosebi după suspendarea de către cenzorii lui M. Sturdza a „**Daciei literare**“. Fenomenul ia proporții, așa încât întreaga generație nouă care se formează înainte de 1848 „scrie în foaia lui Bariț articole îndrăznețe de tot, articole călduroase, strașnic de explozive și revoluționare peste orice măsură, care pătrundeau în țară“²⁴.

George Em. Marica — cercetătorul care s-a aplecat îndelung asupra problematicii din „**Foaie**“ — este de părerea că tot ce se găsește valoros în revista brașoveană, ca beletristică — originală sau traduceri din literatura universală — a ieșit din condeiul autorilor munteni și moldoveni²⁵. Este acest lucru expresia faptului că pe plan cultural Transilvania nu mai are proeminența din epoca Școlii Ardelene. Contribuția cărturarilor ardeleni rămâne mai departe importantă pe teren lingvistic, istoric și în presă politică, dar pe teren literar propriu-zis Principatele capătă întâietate indiscutabilă. Apelul la beletristica din Principate, care începuse să înflorească, se impunea în mod imperios. Acesta este un mare merit al „Foi“, care îndeplinea astfel două deziderate: făcea cunoscut românilor din Imperiul habsburgic încercările și reușitele românilor de peste Carpați pe tărâmul literaturii, publicarea lor fiind un indiciu al gustului redactorului, care a știut să aleagă din creațiile de dincolo ceea ce corespundea mai bine nevoilor culturii din Ardeal. Pe de altă parte, „**Foaia**“ se ridică la nivelul de operă colectivă, concentrând într-un șuvoi puternic filonul de gândire și de creație al învățaților neamului, pentru afirmarea capacităților, drepturilor și libertăților naționale.

Literatura trebuie să devină un bun public în cea mai largă accepțiune, să dobândească o consacrare socială. Ea trebuia scoasă din „iatacul diletantului“ și introdusă în „atelierul meșteșugarului“, iar de aici să ajungă nu doar la elitele consumatoare de frumos, ci, originală, să devină națională și populară la îndemâna tuturor²⁶.

Încercând să operăm o disociere în privința autorilor din Principate, care au fost mai frecvent publicați în „**Foaie**“, trebuie să remarcăm că legăturile cu Muntenia au fost mai strânse, iar Eliade se bucură de o atenție mai mare decât Asachi. Eliade îi scria lui Bariț la 27 iunie 1838 — așadar la scurtă vreme după apariția foilor de la Brașov — anunțându-l pe vrednicul redactor că dorește să devină un colaborator permanent, mai ales atunci când întâmpină greutăți cu cenzura din Țara Românească. Semnalând că pregătise un articol despre opinia publică, Eliade anunța că datorită cenzurii — care acolo era „mai strașnică“ decât în Transilvania — urma să-l trimită la Brașov. Ca linie de conduită viitoare el se angaja să devină un colaborator activ, trimițând cu precădere materiale respinse de cenzura munteană. Îl sfătuia totodată pe Bariț să procedeze în mod identic atunci când va fi stânjenit în activitatea sa publicistică și să expedieze la București articolele incriminate. Eliade spera că prin o asemenea colaborare vor putea contribui direct și eficient la „deșteptarea neamului“²⁷. Nu putem să nu remarcăm în acest sens modul ingenios în care cei doi titani ai întemeierii presei românești au căutat și găsit căile de eludare și contracarare a rolului limitativ și obstrucționist al cenzurii, care avea susceptibilități distincte, specifice în fiecare provincie.

Din creația literară a moldovenilor se remarcă scrisul de nouă factură, vioi și armonios a lui C. Negruzzi, care se răspândește și aici prin articolele: **Șalul negru**, **Urișul Daciei**, hazlia poveste a modului în care a învățat carte românească, biografia lui Scavinschi etc. Foarte activ s-a dovedit a fi și Iordache Mălinescu, atât prin o bogată corespondență și strânse legături personale cu Bariț, cât și prin o seamă de articole publicate în „**Foaie**“, între care amintim pe cel din nr. 11/ 1842 despre **Doină**²⁸.

Materialele literare venite din Principate aveau două proveniențe. Erau fie trimise direct de către autorii lor redacției foilor brașovene, ele fiind elaborate de la început cu intenția de a fi publicate aici, fie preluate de către Bariț din gazetele de peste munți, socotindu-le corespunzătoare sub toate aspectele.

În ceea ce privește poezia publicată în „**Foaie**“ până la 1848, cele mai numeroase și mai valoroase versuri aparțin, de asemenea, poezilor din Principate, ceea ce indică importanța de care s-a bucurat ea acolo. În coloanele revistei brașovene se adună numele celor mai mari poeți ai vremii, seria deschizând-o Iancu Văcărescu cu versuri ce circulau în manuscris, trimise de către Timotei Cipariu lui Bariț spre publicare.

Cel mai prețuit dintre ei a fost D. Bolintineanu ale cărui poezii corespundeau mai bine aspirațiilor și momentului de dezvoltare ale spiritului ardelean²⁹.

Aici vor apare, de asemenea, poeziile cu caracter social ale lui Cezar Bolliac, între care, **Alaiul unui cerșetor**³⁰ și **Țiganul vândut**³¹ etc. C. Negruzzi va trimite compoziția intitulată **Marșul lui Dragoș**, care va fi publicată în „Foaie” în 1842. Valoarea poemului și puterea sa de sugestie și de mobilizare au făcut ca el să fie preluat de către românii din Transilvania, care l-au adoptat și transformat într-un veritabil imn național, sub numele de **Marșul lui Iancu**³². Este dovada peremptorie că strânsele contacte culturale duc la identificarea unor valori care devin patrimoniu spiritual comun, o sursă de creații plurivalente.

Un alt exemplu concludent vine să ilustreze modul în care poezia patriotică revoluționară a fost ocrotită în paginile „Foi” brașovene, pentru a-și lua zborul spre toate unghiurile românimii; cel al creațiilor lui V. Alecsandri. Aici au fost publicate poeziile: **15 mai 1848, Cătră români, Hora Ardealului**³³.

Poezii inspirate primește Bariț de la Vasile Fabian Pop, un ardelean stabilit în Moldova unde activa ca profesor, pe care Bariț le va publica în trei seturi³⁴. Interesant și relevant este faptul că Bariț nu primește pentru a publica în „Foaie” doar scrierile unor autori consacrați, ci și pe ale unor începători din celelalte provincii, cum este de pildă cazul versurilor studentului G. Nicolau Zeboreanu³⁵. Acest lucru demonstrează că emulația pentru literatură era atât de mare încât a cuprins și pe tineri, iar Bariț manifesta înțelegere și încuraja orice încercare, sprijinindu-i în mod consecvent.

Contribuțiile din Principate au deschis, totodată, și un alt orizont, prin ele difuzându-se nu numai valorile literaturii naționale, ci și cele ale literaturii universale. Astfel, Eliade tălmăcește din Byron, Stanciu Căpățâneanu din Montesquieu etc. Traducerile cele mai numeroase din „Foaie” datorate acestora sunt cele din literatura franceză, ceea ce nu era pe placul autorităților Imperiului. Dar și autorii englezi, italieni, ruși ajung în presa din Transilvania³⁶; scrierile lor vor constitui puncte de sprijin în orientarea pe noi făgașe a literaturii ardelene, în modernizarea și radicalizarea ideilor sociale.

Realizările care fac domeniul dramaturgiei din „Foaie” sunt foarte modeste. Apar lucrări originale dar lipsite de însemnătate, aflându-ne încă la începutul activității în materie de teatru. Din Principate publică trei autori de mare reputație: Asachi, Eliade și Alecsandri, dar textele lor sunt bucăți mici, ocazionale, lipsite de importanță și ecou. În privința traducerilor au fost selecționate opere reprezentative din marii clasici, care să ofere o idee despre valorile genului. Dacă cele din literatura germană și engleză sunt tălmăcirii datorate cărturarilor din Transilvania, cele din literatura italiană și franceză aparțin celor din Principate³⁷.

În domeniile istoriei literaturii, teoriei și criticii literare colaborările din Principate în „Foaie”, deși puține la număr, sunt semnificative. Articolele în cauză sunt semnate de Gh. Asachi, Eliade Rădulescu, Alecu Donici, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu. Dintre toate însă, inedite și remarcabile sunt cele ale lui Cezar Bolliac. Conștient că numărul mic de realizări în această privință este insuficient și că se impunea elaborarea unei opere de referință, Bariț, energic și activ, deschizător de drumuri ca și în alte privințe, preconizează, încă din 1839, scrierea în cadrul unui concurs — deschis tuturor autorilor români — a unei lucrări de istorie literară cu titlul: **O privire critică (...) asupra literaturii românești de la anul 1780 până astăzi în toate provinciile**³⁸.

Problematica cultivării limbii, care a cunoscut o atât de intensă dezbateră, se bucură de atenția cuvenită în preocupările cărturarilor din Principate materializate în articole apărute în „Foaie”. C. Negruzzi — care are și aici simpatia de care s-a bucurat în mod unanim în prima fază a activității sale în toate țările române — se angajează într-un dialog științific cu Eliade, dialog transpus în „Foaie” sub titlul **Correspondență între doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova**. Alte personalități culturale din estul și sudul Carpaților, care iau parte la dezbaterăa acestei probleme sunt: A. Russo, C. Boerescu, G. Șeulescu, N. Rucăreanu, G. Sion, C. Bolliac etc.³⁹.

Dorința lui Bariț de a cultiva „o limbă cât se poate de netedă și regulată în etimologie și ortografie”, adoptând o scriere unică pentru toți românii, îl face să se orienteze după regulile stabilite de Societatea literară din București. El afirmă că în această privință — „(...) reformele ce le face Societatea literară din București le cam țin de îndreptarum”. Prin intermediul cărturarilor de peste Carpați pătrunde în Transilvania o literatură de calitate, scrisă într-o limbă frumoasă și corectă, contribuind la unitatea culturii și a limbii și,

implicit, la o mai bună cunoaștere reciprocă. Pornind de la moștenirea învățaților Școlii Ardelene, Bariț a înțeles că „limba și naționalitatea sunt averea cea mai scumpă ce o poate avea un popor”⁴⁰, fapt pentru care s-a străduit să cultive tezaurul lăsat de ei și să-l sporească spre binele și înaintarea spre lumină a nației. El s-a pronunțat de aceea pentru o bună înțelegere a spiritului limbii și a bazei ei populare, în scopul păstrării omogenității de exprimare de ambele părți ale Carpaților, „**Foaia**” constituind astfel platforma necesară pentru confruntarea, apropierea și împărtășirea reciprocă a opiniilor. Prof. Nicolae Bălășescu îi trimite lui Bariț un articol asupra **Dicționarului latino-român** intitulat **O probă din limba română**, care va apare în „**Foaie**”⁴¹, ca ulterior Bălășescu să-și anunțe opera **Dicționarul latino-român**⁴², însoțind prospectul cu o invitație la subscriere.

Un alt gen de scrieri care se afirmă înainte de 1848 îl constituie notele de călătorie, care reprezintă unele din cele mai pronunțate manifestări literare în „**Foaie**” ale tendințelor de cunoaștere a altor orizonturi, spații și realități. Cele mai multe provin de la autorii din Principate, majoritatea reproduceri din presa vremii de acolo, dar și inedite, ca **Memorialul** lui Grigore Alexandrescu. Astfel, însemnări prețioase de drumeție semnează în paginile „**Foii**”: V. Alecsandri, C. Bolliac, T. Codrescu, G. Sion, N. Istrate. Se reproduce chiar și din jurnalul demnitarului rus Demidoff, publicat de M. Kogălniceanu cu o introducere. Însemnările de călătorie ale acestor gânditori și esteți sunt primele care se publică în revista brașoveană, ele premergând celor ale autorilor sași și maghiari, constituind modelul principal pentru autorii români ardeleni, ale căror note de călătorie apar, în cea mai mare parte, după revoluție⁴³.

O componentă fundamentală a preocupărilor redacției foilor de la Brașov este prezentarea unor aspecte semnificative ale istoriei românilor, contribuind la dezvoltarea sentimentului de solidaritate națională, fiind inserate pe această temă peste 200 de articole. Era un domeniu de cea mai mare importanță, reclamat de frământările și aspirațiile epocii, pe care Bariț — el însuși istoric — l-a cultivat cu stăruință și competență, dobândind prin aceasta merite incontestabile. Prin intermediul periodicelor pe care le edita, el a răspândit larg produsele viguroasei istoriografii naționale cultivate în Țara Românească și în Moldova, sub forma studiilor, articolelor sau fragmentelor din acestea. Participă Florian Aaron, Ioan Maiorescu, A.T. Laurian, dar și istorici din Principate: Radu Greceanu, C. Golescu, Gh. Asachi, N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, T. Codrescu, G. Seulescu. Aproape o treime din cele 200 de articole estimate sunt semnate de gânditori munteni și moldoveni. Apariția „Magazinului istoric pentru Dacia” este socotită un mare eveniment cultural, redacția „**Foii**” procedând nu numai la anunțarea în mod regulat a aparițiilor, la publicarea de aprecieri elogioase, ci își ia și sarcina de a-l difuza abonaților din Transilvania, reproducând copios din el atât articole programatice cât și studii și documente istorice⁴⁴. De asemenea, Bariț este cel care laudă cu căldură „**Arhiva românească**” — revista istorică scoasă de Kogălniceanu în 1840, după încetarea apariției **Daciei literare** — preocupându-se de procurarea și de circulația ei în Transilvania. Convinsă că istoria Transilvaniei nu se poate scrie fără a lua în considerare în egală măsură istoria celorlalte provincii, spre a se putea realiza o istorie națională integrată, redacția „**Foii**” a publicat multe informații privind trecutul lor.

Preocupat de permanențele și de valorile istoriei naționale și conștient de adevărul că „fără istorie națională nu e mântuintă”, Bariț reproduce în publicațiile sale **Cuvânt introductiv la cursul de istorie națională** rostit de M. Kogălniceanu la 24 noiembrie 1843, în fața studenților Academiei Mihăilene din Iași, sau studiile lui N. Bălcescu **Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum și Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor**, spre a nu aminti decât pe cele mai cunoscute dintre ele⁴⁵.

Pornind de la postulatul că presa națională constituie un instrument eficace pentru promovarea culturii prin efortul conjugat al unor reprezentanți ai poporului din toate provinciile, Bariț face în acest sens un semnificativ apel în chiar primul an de apariție, inserat în „**Foaie**” la 7 mai 1838. El se adresează către „toți fiii românilor cei înțelegători din toate patriile”, îndemnându-i să nu pregete „a însemna și aduna din gura și conversația cu poporul nostru felurimi de obiceiuri vechi, povestiri care ar avea ceva însemnătate istorică și arheologică și care ar avea trăsături de caracter pentru noi, precum și cântece populare care la noi sunt foarte multe și interesante și iarăși unele frasure, proverbur, ziceri originale românești”⁴⁶. Iată așadar schițat un program de anvergură națională, care urmărea atragerea într-un mare efort a unui larg colectiv redacțional, constituit din cărturari aparținând tuturor provinciilor românești, spre a se angaja

într-o sistematică activitate de depistare și de valorificare prin presă a tuturor vestigiilor trecutului, începând cu urmele arheologice, continuând cu izvoarele narrative, etnografice, numismatice, juridice și terminând cu creația folclorică. O asemenea concepție cuprinzătoare făcea din foile brașovene o veritabilă tribună, care tindea în mod legitim și lucid să reflecte nu doar realitățile locale, ci, în măsură tot mai mare, preocupări și aspirații generale, de interes național.

Faptul că Bariț lansa această chemare este o dovadă sigură că el înțelegea foarte limpede necesitatea unui asemenea demers, întrevedea formele de finalizare și cunoștea bogăția dovezilor și izvoarelor care trebuie adunate, spre a fi așezate la baza unei opere istoriografice de valoare. Reacțiile nu întârzie să apară, vizând îndeosebi necesitatea unei informări reciproce. C. Negruzzi îi scrie din Iași, la 23 martie 1893: **„Dacă prin foaia literară ne-ai da câteodată niscai suvenire istorice culese din istoria Transilvaniei, asupra ruinelor, monumentelor, antichităților de care d-voastră sunteți mai bogați decât noi (...) a-i îndatori foarte pe puținii români în care mai viează câte o scânteie patriotică”**⁴⁷.

Și în ceea ce privește textele de inspirație istorică, **„Foaia”** găzduiește și articolele unor începători, cum a fost bunăoară cel al lui **Ioan Poni Zimbeșteanu**, student în anul I la filosofie la Iași — viitorul mare artist de dramă — care publică **„Vechiul moldovean în războaiele lui Ștefan cel Mare”**⁴⁸.

Redactorul înțelege să facă loc în paginile „Foi” la materiale care ilustrează și alte domenii. Așa bunăoară, Ion Ghica își publică lecția de deschidere a cursului său de economie, rostită la 23 noiembrie 1843, la Academia Mihăileană din Iași, intitulată **„Despre importanța economiei politice”**⁴⁹.

Reflectarea situației, tendințele și aspirațiile din celelalte provincii românești reprezintă un alt capitol important care marchează conținutul gazetelor de la Brașov. În acest sens, pentru a avea la îndemână materiale corespunzătoare provenite de la persoane calificate, Bariț începe o bogată corespondență cu un număr considerabil de persoane. Încă de la 27 iulie 1838 — așadar la foarte scurtă vreme de la apariția foilor lui Bariț — Eliade se angajează să deschidă o legătură epistolară permanentă cu redactorul acestora, **„încai la câte două săptămâni odată”**. El își propunea să informeze pe această cale **„cum merg lucrurile pe aici”**, dar mai ales care erau **„adevărații ostenitori pentru înaintarea neamului”**. Corespondența dintre cei doi editori avea menirea de a se **„înțelege mai bine”**, făcând totodată schimb de păreri în arzătoarea chestiune a propășirii culturale a națiunii prin intermediul tipăriturilor. De la figurile proeminente, precum și **„de la alți bărbați de asemenea renume”** — sublinia Bariț — dobânda redacția foilor brașovene știri dintre cele mai prețioase, obținute **„atât prin graiul viu, cât și prin corespondențe”**. O rețea similară de corespondenți pentru foile de la Brașov se crease și în Moldova. Dovadă concludentă în această privință este scrisoarea lui **Iordache Mălinescu**, din 17 decembrie 1844, adresată lui Bariț, în care se arată că **„ai acum destui corespondenți din Moldavia”**⁵⁰. Datorită unor asemenea legături statornice și sistematice, foile brașovene puteau prezenta panorama acțiunilor, activităților, evenimentelor și realizărilor din celelalte provincii românești.

În altă ordine de idei, profilul „Foi” — așa cum a fost configurat de către redactorul său — a reprezentat un factor de seamă care a asigurat evantaiul larg al problematicei sale. Întreaga orientare a revistei vădește o integrare în romantism pe plan artistic, în vreme ce idealurile luminate rămân predominante în abordarea problemelor social-politice, ceea ce permite concentrarea tuturor forțelor politice și literare spre un singur țel — consolidarea mișcării naționale, pregătirea și declanșarea revoluției de la 1848⁵¹.

Urmărirea scopului propus și asigurarea unei largi difuziuni pentru foile sale l-au determinat pe Bariț să mențină o anumită grafie, cât și un conținut, un format etc. Așa bunăoară, când la 1847 începuse să apară la Blaj **„Organul luminării”**, redactat de T. Cipariu și tipărit cu caractere latine, mulți cereau și lui Bariț să schimbe haina foilor sale, înlocuind alfabetul slavon cu cel latin. Alții cereau apropierea limbii spre radicalismul filologic, în timp ce alte voci pretindeau mărirea formatului ambelor foi și includerea și a unor articole mai ușoare, **„de petrecanie”**. Bariț le răspunde tuturor: **„Cărare de labirint (...) alese această redacție de la început, sau mai bine, ea nu o alese, ci îi fu strâns dictată de starea culturii poporului românesc, care este atât de variată, de aici vine, că aceste foi trebuiră să se facă pururea tuturor toate (...) Regula noastră trebuie să fie festina lentă!”**⁵². Era o cale de a pătrunde în toate paturile, mediile și teritoriile românești pentru că **„nația ne întârzie, trebuie să alergăm”**⁵³.

Veritabile relee de comunicare peste Carpați, foile brașovene întâmpină totuși și piedici, mai ales în

ceea ce privește acceptarea punctelor de vedere și a opiniilor lansate. În articolele lor din „Foaie” Bariț și Tincu Velea (preot și profesor la Teologia din Vârșet), tratând subiecte din domeniul culturii și artei, protestează împotriva aprehensiunilor unor cercuri din Principate față de sugestiile venite din Transilvania — atmosferă alimentată mereu și întreținută de clericii greci — pe motiv că românii de aici n-ar fi destul de ortodocși⁵⁴. Acest lucru dăuna considerabil misiunii pe care aceste gazete și-au asumat-o spre a o duce la îndeplinire, precum și proiectelor lui Bariț. **„Ținta redacției”** — va scrie Bariț la sfârșitul primului an de apariție — **„de la început era (...) a lăți felurimi de cunoștințe și idei nouă, neapărat trebuincioase și folositoare”**⁵⁵. Împărtășirea acestor cunoștințe impunea cu necesitate să îndeplinească două condiții esențiale: să corespundă nevoilor românilor și gusturilor unui număr cât mai mare de persoane și să introducă idei și probleme pe linia nevoilor de progres ale societății.

La început foile publicau mai ales știri, multe din ele referindu-se la Principate, cărora redacția le acorda cea mai mare atenție. Adresându-se unui public neorientat și neluminat, acestuia i se dădeau informații la nivelul lui de înțelegere. Referindu-se în 1884 la acest lucru Bariț va spune: **„Au nu era trebuință să ne silim a lăți mai întâi idei generale, a face și pe ai noștri ca să simtă trebuința criticii, pentru ca să nu strigăm în pustiu?”** În 1844 redactorul începe a publica în fruntea gazetei **„Articolii începători”, cu îndrumări luminoase pentru întreg complexul vieții publice românești**⁵⁶. În scopul unei informări largi și unitare, Bariț introduce în 1845 în **„Gazetă”** sub titlul **„Reviste de jurnale”**, un fel de cronică literară în care prezintă cuprinsul publicațiilor periodice din Principate. **„Gazeta”**, mai ales prin anii 1846-1847, dădea în fiecare număr știri din Țara Românească și Moldova, interesându-se mereu de situația celor două țări surori, susținând larga lor autonomie și încurajând aspirațiile cercurilor progresiste moldo-muntene⁵⁶.

Tocmai de aceea **„Gazeta”** și **„Foaia”** sunt și rămân importante prin răspândirea cunoștințelor despre români în general, în diferite domenii de activitate și compartimente ale vieții sociale. Ele publică note, recenzii, scurte informări, cronici, prin care erau prezentate cititorilor realizări în domeniul științei și culturii, ale reprezentanților românilor indiferent de provincia istorică. În acest sens se poate spune că, în pofida granițelor politice și cu toate opreliștile stăpânirii, ceea ce se scrie românește este prezentat, anunțat sau publicat. Se dau informații despre costul lor, se retipăresc prospectele și articolele-program ale principalelor publicații de acolo, se indică locul de unde se pot procura. Rezultatul acestei acțiuni nu va întârzia să se vadă în cererea tot mai insistentă a publicului din Transilvania pentru opere din Principate.

Asaltat de cititorii săi, spre **„a mulțumi dorința multora”** din Imperiul habsburgic, Bariț anunța în **„Foaie”** gazetele politice care apar în 1843 în Principate⁵⁷. La rândul său **„Gazeta”** anunța în 1847 încetarea apariției **„Curierului românesc”** după 18 ani de existență, specificând titlul publicațiilor periodice care apar în continuare⁵⁸. Simbolic și semnificativ pentru unitatea de cultură care se realiza organic, prin mijloace concrete, este faptul că unele articole din periodicele românești ale vremii urmează un fel de circuit, trecând prin retipăriri succesive dintr-o provincie în alta. Acest circuit nu funcționează într-un singur sens ci în ambele. Astfel, **„Curierul”** lui Eliade redă articolul publicat în **„Gazeta”** intitulat **„Cauza română”**. la sfârșitul articolului autorul se adresează unui prieten simbolic al său din Principate, spunându-i că deși este departe, **„în duh te am aproape (...) prin sfânta idee a patriei”**, a dreptului și a libertății. Îl îndeamnă apoi să desfășoare o activitate susținută, fără preget: **„în interesul nostru, cum voi osteni și eu în al nostru până voi fi în viață”**⁵⁹. Aceeași gazetă bucureșteană⁶⁰ oferă știri din Moldova pe care le preia din **„Gazeta”**. La scurt timp sunt inserate informații despre **„d-nul Donici, cunoscut prin meritul fabulelor sale și al altor producții literare”**, care a devenit model al funcționarilor publici **„ca prezident al Tribunalului de Neamț”**⁶¹. Un alt exemplu care poate fi pomenit este cel al **„Dacici literare”** care în scurta sa existență de numai trei numere a preluat patru articole din **„Foaie”** și unul din **„Gazeta”**, în vreme ce, de pildă, din **„Curierul românesc”** sunt luate doar trei⁶².

Problemele tiparului și ale cărții din întregul spațiu românesc sunt de asemenea reflectate adecvat în paginile gazetelor brașovene. Arătând cititorilor că tiparul are la români o istorie a sa, și deci au datoria de a continua o tradiție frumoasă, mai ales că „luminarea” era un imperativ al zilei, **„Foaia”** publică mențiuni și articole privitoare la tipografiile din Muntenia și Moldova. De asemenea, **„Gazeta”** releva în 1839 că în acel an în Țara Românească funcționau trei tipografii în București, una la Craiova și una la Buzău.

fiind totodată în curs de amenajare și pregătire una la București și una la Brăila⁶³. Cărțile apărute în întreaga comunitate românească se bucură de o statornică atenție. Cititorii puteau afla din coloanele presei brașovene, conduse de Bariț, informații prețioase privitoare la o serie de lucrări apărute la Iași, București, Cernăuți etc., informații care constituiau premisa unor demersuri pe lângă centrele tipografice respective sau librăriile lor anexe.

Gama publicațiilor apărute în Principate și prezentate în „Foaie“ se referă la: gramatici, lucrări de educație, cărți bisericești, lexicoane, cărți de sociologie, economie, opere istorice (studii, manuale, tablouri), literare și politice, calendare etc. Interesul redacției se îndreaptă în primul rând spre publicațiile de ordin didactic și filologico-istoric, dar și de beletristică propriu-zisă, în special prin reproducerea câtorva cataloage cuprinzătoare de peste Carpați, unde acest gest înregistra o eflorescență. Cele mai insistent pomenite sunt lucrările lui Eliade⁶⁴.

Între instituțiile culturale create în această perioadă se numără și bibliotecile publice, cu un rol important în dezvoltarea culturii naționale. Tocmai de aceea „Gazeta“ dedica bibliotecii Colegiului Sf. Sava un articol unde arăta că „**prețuindu-se râvna doritorilor de sporirea așezămintelor întemeiate spre cultivarea duhului, din care mai cu seamă este și biblioteca națională, fiind un izvor nesleat de tot felul de cunoștințe, se recomandă recunoștinței publicului nostru, persoanele mai jos însemnate, care binevoind a înzestra biblioteca cu un număr de cărți, meritează toată lauda și recunoștința celor ce aleargă a se adăpa într-însele, cu ideile de care fieștecă în parte este însetat**“. În continuare sunt trecute numele donatorilor. La rândul său „Foaia“ publică articole, mențiuni și precizări cu privire la o seamă de biblioteci din Moldova și Bucovina⁶⁵.

Ca publicație de cultură cu orizont larg la începutul afirmării majore a unui popor, „Foaia“ publică până la revoluție multe articole curpinzând considerații pedagogice și relatări cu privire la dezvoltarea învățământului în Principate. Sunt inserate discursuri ale principilor domnitori sau ale altor demnitari cu prilejul solemnităților școlare, urmate de răspunsul profesorilor, cât și dări de seamă privind situația învățământului de peste Carpați, dispoziții și programe școlare, discuții și propuneri de reformă etc. Contribuțiile sunt datorate celor mai de seamă cărturari care activau pe tărâmul școlii românești: Gh. Asachi, I. Eliade, Ion Ionescu de la Brad, P. Poenaru, I. Ghica, I. Maiorescu, F. Aaron, cele mai multe din ele reproduceri din presa de acolo. Au fost însă și câteva scrise anume pentru „Foaie“, sau trimise direct acesteia⁶⁶. Articolele inedite provenind din Moldova oglindesc discuțiile purtate în legătură cu reforma învățământului. Publicarea lor, ca și a celor referitoare la problemele și împrejurările din Muntenia, oglindește în mod veridic interesul purtat de redacție progreselor realizate în Principate, în materie de educație și învățământ.

În această privință cele mai revelatoare — îndeosebi sub raportul aspirațiilor și tendințelor — sunt discursurile la ceremoniile școlare și dările de seamă cu privire la stadiul de dezvoltare și la realizările învățământului din Principate. Între acestea sunt de menționat: **Memoriul lui Eliade Rădulescu către marele ban Matei Ghica, președintele Eforiei școlare, în chestia școalelor din Muntenia**⁶⁷, care a declanșat intense discuții cu privire la reformele școlare necesare Țării Românești. Apoi, **Cuvântul zis de Petrache Poenaru la sfințirea Școlii normale din Brăila**⁶⁸, după ce, în prealabil, aceeași revistă brașoveană publicase discursul directorului P. Poenaru, din iulie 1841, cu privire la examenele publice de sfârșit de an, de la Colegiul național Sf. Sava⁶⁹.

Bariț înlățeștează de asemenea cititorilor săi **Relația de starca învățăturilor publice în Moldova pe anul școlar 1839/1840** întocmit de Gh. Asachi⁷⁰. De altminteri, Bariț însuși a debutat ca autor, publicându-și **Cuvântarea școlastică la examenul de vară în școala românească din Brașov în Cetate**, în care subliniază caracterul ei național și educativ. Cuvântarea lui Bariț a căpătat ecouri largi nu numai în Transilvania ci și în Principate, unde Eliade o reproduce⁷¹. De aceea, neobositul redactor va filtra toate evenimentele și scrierile și le va selecta cu discernământ pe cele mai semnificative, spre a le cuprinde în gazetele sale. El va publica astfel vestitul discurs al basarabeanului Alexandru Hașdeu intitulat **Cuvântul către elevii Școlii tinutului Hotinului**⁷², care a fost „prefăcut“ în românește de către căminarul I. Mălinescu și trimis anume lui Bariț.

Date semnificative despre dezvoltarea învățământului sunt publicate în „Foaie“ și cu privire la realizările

românilor din Bucovina, care vor avea la Cernăuți un gimnaziu, o școală trivială și una de fete, iar la Suceava o școală normală. Se exprimă cu această ocazie regretul că dezbaterile privind limba română nu aveau importanța cuvenită⁷³.

Unele dintre articole sunt criticate, atacând cu vehemență stările de lucruri din învățământ. Așa bunăoară o scrisoare trimisă de Ion Maiorescu este inserată ca articol, făcând vâlvă prin acuzele pe care autorul le aduce autorităților și vieții culturale. În ceea ce privește situația din învățământ părerile sunt mai moderate: **„O nădejde avem în școli, cari în organizația din afară sunt mai bune decât ale Austriei, însă și aici cel mai mare rău este că n-avem profesori învățați, sau cel puțin care și-ar îndeplini datoriile lor din conștiință și fierbințeală patriotică. Cu toate acestea avem o Eforie bună și un director silitor. Aceștia se nevoiesc cu tot dinadinsul a reforma școlile și a le aduce în o stare mai bună”**⁷⁴. Un alt articol acuzator a fost și cel semnat în „Foaie” de Ion Ionescu de la Brad, în urma căruia **„tot corpul școlastic s-au cunoscut atacat (...) și s-au dus cu tânguie la episcopii școlilor însoțiți de o jaloabă lungă, lungă”**. Profesorii au cerut **„au să tac, au să fiu dat afară. Eu am răspuns că (...) nu voi să mă unesc cu speculatorii școlilor, nu voi să-i las tăvălindu-se în abuzuri”**⁷⁵. Era reacția firească a spiritelor entuziaste, sensibile statornice în dorința lor de a realiza schimbări hotărâtoare în viața școlară și culturală a Principatelor.

În ceea ce privește mișcarea artistică, știrile publicate în „Foaie” se referă mai ales la reprezentațiile teatrale în limba română din Principate. Aceasta pentru că aici mișcarea teatrală era mult mai dezvoltată, cu stagioni regulate, având la dispoziție mijloacele necesare: actori, scene, piese, fapt pentru care brașovenii și ardelenii o urmăreau mai îndeaproape. De altfel, și reprezentațiile din Ardeal se bazează în cea mai mare măsură pe piesele originale ale lui C. Negruzzi, V. Alecsandri, C. Caragiale. Foile lui Bariț critică totuși abuzul ce se făcea în Principate cu spectacolele trupelor străine în limbile franceză, italiană, germană, cerând o democratizare și o directivă națională a teatrului. Bariț se exprimă, în general, pentru regenerarea artei românești și mai ales pentru a se ține o strânsă legătură cu manifestările similare din Principate⁷⁶.

Atenția lui Bariț s-a îndreptat și spre strădaniile și realizările unor oameni de cultură din Principate, publicând o serie de considerații biografice despre o seamă de personalități, precum Veniamin Costache, care este zugrăvit în cinci articole, tipărind chiar și o genealogie a familiei Costache; despre mitropolitul Iacob Stamati al Moldovei, transilvănean de obârșie, episcopul Chezarie de Buzău etc. Din totalul articolelor cu caracter personal-biografic apărute în „Foaie” până la 1850, circa o treime se datorează scriitorilor din Principate⁷⁷.

Foile lui Bariț au fost școli ale unității spirituale a tuturor românilor, redactorul străduindu-se, prin urmare, să acopere spațiul național. El a îmbrățișat subiecte și doleanțe ale tuturor păturilor sociale românești de pretutindeni, a militat pentru drepturile lor, s-a inspirat din realitățile lor. Tocmai de aceea ele au devenit atât de necesare. Florian Aaron îi mărturisește în scrisoarea din 20 octombrie 1841: **„Românii de aici afară că n-au gazetă să cunoască cursul lumii, apoi foaia d-tale a ajuns o trebuință neapărată pentru cei ce o cunosc.”** Îl asigură că **„niciodată foaia d-tale nu putea sluji pricinii acestei nații urgisite cu mai mare folos decât în vremea aceasta când se începu”**. În momentele de îndoială el îi susține moralul: **„Îmbărbățează-te numai cu curaj și cu moderație, ca izbânda pricinii cei năpăstuite ce o apără foaia d-tale să fie triumful ei cel mai strălucit”**⁷⁸. Explicându-i că **„întunericul nu poate să bată război luminii”**, Florian Aaron îi cere lui Bariț, în scrisoarea din 17 ianuarie 1844, să nu se lase influențat de diversele piedici, pentru că **„ai în favorul tău (...) opinia românilor de aici”**. Mucalit, el îl îndeamnă în final: **„Ține-te, măi române, de cuvânt, nu fi fleac!”**⁷⁹.

Gazetele de la Brașov au fost laboratorul în care s-au pregătit și afirmat ideile și faptele generației de la 1848, alimentând cugetele doritoare de lumină și dreptate. Bariț a întreținut ani de zile o atmosferă de încredere în forțele proprii, întărind zilnic conștiința publicului cu ideea rezistenței la opresiune, asigurând revoluției de la 1848 o pregătire ideologică amplă, susținută cu statornicie și fervoare.

Difuzarea gazetelor de la Brașov în toată întinderea teritoriului etnic românesc este un alt aspect de importanță majoră, pe care ne propunem să-l analizăm în continuare. Această problemă era în raport direct cu reglementările privind cenzura și, implicit, cu dispozițiile conjuncturale ulterioare. Respectivile normative sunt publicate pentru Muntenia în 1833 sub titlul **Măsuri pentru cenzură**⁸⁰. Ele prevăd în

ceea ce privește pătrunderea publicațiilor de peste graniță, că toate lăzile și pachetele cu tipăriți, venite din alte state, trebuie declarate la graniță „**ca acolo să se pecetluiască cu plumb**“ și să le trimită direct „**la carvasaraua centrață a orașului București, sau la cea de la Craiova**“. Autoritățile vamale erau datorate ca în 24 de ore să raporteze la Secretariatul Statului, iar apoi să trimită catalogul tuturor publicațiilor ce vor fi în colete. Cărțile și gazetele oprite se trimiteau înapoi peste graniță sub pecetea Secretariatului Statului. În Moldova, cenzura era mai puțin aspră și, în consecință, piedicile în calea pătrunderii gazetelor erau mai mici⁸¹.

Bariț a găsit totuși o cale eficientă pentru a eluda cenzura. Fiind supus imperial, el timitea pachetele cu gazete agențiilor diplomatice de la București și Iași, de unde abonații veneau și le ridicau (82).

Cu toate acestea, foile brașovene intră în 1842 în vizorul cenzurii și „**Gazeta**“ este sechestrată, iar la sfârșitul aceluiași an principele Gh. Bibescu, la cererea expresă și insistență a consulului țarist, „**Gazeta**“ (care era citită cu mare interes de către cercurile opoziționiste, antirusești) și „**Foaia**“ sunt interzise, fiind oprită intrarea lor în Țara Românească. Este adevărat că Bibescu i-a trimis lui Bariț prin secretarul său particular, Grigore Alexandrescu, 120 de galbeni, ca să-l despăgubească pentru abonații săi pierduți din Muntenia, ceea ce, firește, nu acoperea nici pe departe prejudiciul⁸³.

Dar chiar și în această situație, atât redactorul, cât și sutele de abonați găseau mijloacele și posibilitățile de a le trimite și primi pe ascuns, închise în șerpărele cărăușilor, în plicuri ca scrisori, sau treceau Carpații mascate sub altă formă, ori prin „vama cucului“. Înfrângerea revoluției de la 1848 și refluxul reacțiunii externe și interne au adus din nou pentru foile brașovene interdicția de a pătrunde peste Carpați, de această dată în ambele Principate.

O problemă greu de rezolvat, chiar până la interzicerea gazetelor, a fost expedierea lor în județe, după ajungerea coletelor la București. Florian Aaron sugerează lui Bariț, la 1841, că ar fi preferabilă și sigură expediția statului, care de două ori pe săptămână trimite porunci la județe, favor de care se bucurau publicațiile lui Zaharia Carcalechi⁸⁴.

Complicațiile se agravează și în raporturile cu autoritățile Imperiului, cauzate fiind de publicarea de materiale din Principate. Lucrurile evoluează de așa natură, încât foile din Brașov erau amenințate cu suspendarea. Bariț s-a văzut nevoit să se prezinte în 1845 la Viena, împreună cu editorul J. Gött, unde s-au înfățișat contelui Joseph Sedlnitzky, ministrul poliției imperiale, sub al cărui control stătea și presa din Transilvania. Mai-marele poliției le-a interzis să mai publice ceva din Principatele Române, „**nici de bine, nici de rău**“⁸⁵.

În pofida acestor greutăți, datorită calității scrisului, a audienței tot mai largi, precum și a prestigiului de care se bucurau foile lui Bariț, numărul abonaților crește vertiginos, așa încât ajung, în numai patru ani, să fie de șase ori câți au fost în cea dintâi jumătate a primului an de apariție a foilor. Dintre aceștia, cei din Principate ajung cu timpul să prevaleze⁸⁶. Astfel, în 1838, din totalul de 398 de exemplare tipărite din „**Gazetă**“ și „**Foaie**“, în Principate au fost abonate 135 de exemplare, adică 34%, dintre care 55 au fost în Țara Românească și 80 în Moldova. Între abonații munteni figurau: principele Alexandru Ghica, Scarlat Ghica, marele ban Grigore Băleanu, Iordache Otetelișanu, Petrache Poenaru, S. Marcovici, I. Eliade, Iancu Văcărescu, I. Brezoianu, E. Murgu, F. Aaron, N. Bălășescu, C. Lecca etc, iar dintre moldoveni: Veniamin Costache, Gh. Asachi, Gh. Șeulescu, I. Mălinescu, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, D. Bojincă, Teodor Burada, Anastase Bașotă etc.⁸⁷.

Începând de prin 1839 și până în 1848 inclusiv, foile lui Bariț au avut cei mai mulți abonați nu în Transilvania, ci în Principate. Astfel în cele trei liste publicate până la revoluție (din 1838, 1842 și 1847) în Principate sunt 850 de abonați, adică 53% din cifra globală. Față de situația din 1838, consemnată deja în 1842, din totalul de 630 de exemplare tipărite, în Principate au fost abonate 407 exemplare, adică 65% din care 261 de exemplare în Țara Românească și 146 în Moldova. Pe lista de abonați din acest an sunt prezenți toți cei din 1838, la care se adaugă în ambele provincii: C. Conachi, Alecu Donici, N. Istrate, E. Poteca, I. Genilie, G. Hill, Gh. Magheru, C. Herescu-Năsturel, Alecu Filipescu, I. Bălăceanu și G. Otetelișanu etc.⁸⁸.

Ultima listă pe care o supunem analizei, cea din 1847, prezintă următoarea situație: din 572 de exemplare tipărite, în Principate au fost prenumerate 310 exemplare, adică 54% din care 102 exemplare

în Țara Românească și 208 în Moldova. Între abonații noi se numără: Gr. Alexandrescu, A.T. Laurian, C. Bălăcescu, V. Pogor, Ion Ionescu de la Brad, T. Codrescu, T. Stamati, Gr. Cuza, Alecu Ghica, dr. Cuciureanu, dr. Vârnăv etc.⁸⁹. Din informațiile date de Bariț rezultă că în 1848 numărul abonaților de peste Carpați este comparativ foarte mare — depășește 500, din care 300 în Moldova și circa 200 în Țara Românească, așadar dublu față de cei din monarhia habsburgică⁹⁰.

O succintă analiză sociologică arată că pe când în Ardeal numărul cititorilor din mediul rural se apropie de jumătate, în Principate abonații sunt în totalitate din mediul urban; pe profesii predomină dregătorii boierești, iar apoi corpul didactic și celelalte categorii de cărturari. Majoritatea abonaților de peste Carpați sunt din București (58%) și Iași (63%). Între ei nu apare nici un preot de țară sau un dascăl sătesc⁹¹. Tabloul ilustrează în mod veridic deosebirile mari în care trăiau și activau pe tărâmul luptei românii de o parte și de alta a Carpaților. Dacă cei din Transilvania erau dispersați în mediul rural, fiindu-le limitat accesul în orașe, în Principate exista o puternică polarizare a forțelor culturale în cele două capitale de provincii, forțe capabile să conducă lupta pe plan cultural și politic pentru afirmarea dezideratelor naționale. Pe de altă parte, aceste aspecte semnificative sunt importante pentru că indică specificul raportului cultură-societate în fiecare provincie, evoluția procesului de emancipare socială și culturală, cu efecte asupra structurii forțelor care vor fi angajate în revoluție, atitudinea, angajarea și consecvența lor.

Între cei care s-au preocupat cu pasiune și convingere pentru recrutarea de abonați, la loc de frunte se înscriu îndeosebi profesorii ardeleni care activau în Principate. Astfel, Damaschin Bojincă aduna prenumerați pentru „Gazetă” la Iași, Huși și alte localități, comunicându-i lui Bariț în 1839 numele abonaților⁹². La rândul său, A.T. Laurian îi notifică lui Bariț, în două scrisori consecutive din februarie 1846, lista abonaților la „Gazetă” și „Foaie”, care totalizează 21 de persoane⁹³. Stăruitor, Laurian urmărește în mod consecvent primirea abonamentelor, depunând eforturi pentru creșterea numărului acestora. Din multe scrisori trimise lui Bariț o amintim pe cea din 18 martie 1848, în care îi prezintă situația detaliată a abonamentelor pentru București, Brăila și alte orașe. Un rol asemănător îndeplinesc Florian Aaron și Ioan Maiorescu⁹⁴. Mijlocitor între redacție și abonați este Zaharia Carcalechi, misiune pe care și-o va asuma și îndeplini cu râvnă și librarul Iosif Romanov, în calitate de colector de abonamente din Țara Românească pentru gazetele brașovene. În Moldova acest rol îl îndeplinește negustorul Gh. Nica din Iași⁹⁵.

O difuziune apreciabilă o cunosc foile lui Bariț și în Bucovina. Redactorul face în 1839 o călătorie la Viena, mijlocind cu această ocazie la guvernul central și obținând dreptul ca foile sale să poată trece și în Bucovina, ceea ce a fost considerat atunci un succes și, totodată, o recunoaștere care consacra oficial existența gazetei⁹⁶. Acest lucru este foarte veridic afirmat în timpul revoluției în scrisoarea colectivă adresată lui Bariț în 22 iunie 1849 — imediat după eliberarea sa, la intervenția familiei Hurmuzachi, din arestul militar de la Cernăuți — de către Petrache Cazimir, Teodor Sion, Anastasis Panu și Gh. Sion, în care se spune: „Toți românii cei adevărați pronunță numele d-tale cu respect și admirare. În abnegația de sine-ți cea mai absolută și impuls de simțul național, ai semănat lumina prin organul gazetei d-tale, în obscurantismul ce ne cuprindea. Istoria, onorabile domnule, te va orna cu laura mecenatilor”⁹⁷. Întrucât exemplarele „Gazetei” și ale „Foii” erau căutate, iar completări ulterioare nu se puteau face, fiind epuizate, Aaron Pumnul ia inițiativa la Cernăuți de a pune pe elevii săi să copieze colecția „Foii” până la revoluție. Acordând revistei o atenție și o prețuire deosebită — ceea ce se poate constata și din numeroasele reproduceri din această publicație, în *Lepturariul* său — socotea că ea trebuie să se găsească sub forma unei colecții integrale, în fondul de publicații al bibliotecii Societății de lectură românești de acolo. Între cei care au participat la operația de transcriere s-a numărat și unul din frații mai mari ai lui M. Eminescu⁹⁸ (Șerban sau Nicolae).

Aria de răspândire depășește însă teritoriul etnic românesc. Tineretul român care studia la Univesritatea din Pesta se adresează lui Bariț la 6 februarie 1845, arătând că abonamentele la „Gazetă” și la „Foaie” sosesc destul de neregulat, cerând să se continue cu expedierea exemplarelor⁹⁹. Dar circulația lor ajunge

până pe malurile Senei. N.N. Rucăreanu se adresează lui Bariț, în numele tuturor românilor de la Paris, la 9 februarie 1845, informându-l despre dorința junimii române din Paris de a i se trimite „Gazeta” pe adresa salonului de lectură Montpensier. **„Te rog domnule (...) din partea tuturor românilor de aici, d-a nu întârzia trimiterea frumoasei d-tale gazete cât se va putea mai regulat”**¹⁰⁰.

Meritele imense pe care foile brașovene le-au dobândit ca o punte sigură și statornică de legătură peste Carpați.

La finalul acestui expozeu se ridică întrebarea firească, și anume cum poate fi apreciată activitatea lui Bariț de strângere a legăturilor culturale între țările române prin intermediul presei, cum poate fi considerat rolul gazetelor de la Brașov la formarea conștiinței naționale, la promovarea drepturilor și libertăților românilor? În această privință s-au emis de-a lungul timpului formulări judicioase, aprecieri cumpănite și veridice, care subliniază meritele incontestabile pe care gazetele de la Brașov le-au avut în istoria mișcării culturale și a formării culturii naționale.

Înainte de a trece la considerațiile teoretice, să relevăm un gest omagial concret. Redactorul gazetelor a primit la 1 octombrie 1843 — așadar după cinci ani de existență a gazetelor — o scrisoare de recunoștință, însoțită de un inel mare de oțel cu margini de aur și 136 de galbeni. Scrisoarea era semnată de 24 de oameni de cultură și patrioți, între care: marele lgoft Lupu Balș, V. Alecsandri, C. Negruzzi, G. Seulescu, Neofit Scriban, Gr. Cuza (unchiul domnitorului Unirii), dr. Teodor Stamati, dr. Petru Câmpeanu, D. Bojincă, dr. Vârnăv, N. Istrati¹⁰¹. Considerăm că acest lucru are semnificații multiple. Înseamnă că în Moldova exista un număr mare de oameni cu discernământ politic și cultural, în măsură să pătrundă, să înțeleagă și să aprecieze valoarea unor gazete angajate plenar în slujba neamului, a marilor sale deziderate, și să-și exprime considerația într-un mod organizat și colectiv, în scopul de a încuraja și susține strădania redactorului, conștienți de importanța în viitor a acțiunilor sale.

În ceea ce privește gândurile și admirația contemporanilor față de gazetele lui Bariț (așadar a celor care au cunoscut direct efervescența culturală și politică declanșată de ele, s-au înavuțit din plinul conținutului lor național și s-au bucurat de succesele repurtate) ele sunt numeroase și concludente. Moldoveanul Nicolae Istrati scria lui Bariț în 1839 că foile sale sunt ca niște raze de soare care **„răsfiră negurile cele puternic întunecătoare”**¹⁰². A.T. Laurian îi scria redactorului la 1 martie 1840 despre „Gazetă”, apreciind într-o manieră populară, dar cu sens adânc și pătrunzător, că aceasta **„să poate numi gura românilor”**¹⁰³.

Considerații de amplitudine formulează M. Kogălniceanu, colegul lui Bariț în marea întreprindere a jurnalismului românesc. El scria în 1855: **„Până la anul 1849, Gazeta de Transilvania au fost apărătorul cel mai înfocat al Principatelor, stimulătorul neobosit al naționalității lor, protrivnicul neîmpăcat al înrăuririlor din afară și al abuzurilor din lăuntru, care le împiedica propășirea. La Gazeta de Transilvania alergau toți publiciștii români, cari în patria lor nu puteau găsi organ pentru a-și publica ideile. Gazeta de Transilvania era pentru Principate presa liberă, organul opiniei publice. Gazeta lui Bariț a făcut mult bine, a oprit mult rău, și, în tot chipul, au exercitat o mare înrăurire în Iași și în București, atât asupra guvernelor, cât și asupra poporului”**¹⁰⁴. Aprecierea a rămas până astăzi, după 135 de ani, relevantă și concludentă.

Vorbind despre „Gazetă” și „Foaie”, Iosif Vulcan — un alt cititor al presei românești — spune: **„E de prisos să amintim grandioasa influență ce au avut aceste ziare asupra dezvoltării spiritului național; putem zice că nu este foaie românească care să aibă mai multe merite pentru națiune noastră decât bătrâna Gazetă”**¹⁰⁵. Ținând seama de cele două coordonate ale foilor lui Bariț: atât ca loc de întâlnire a scriitorului și a poezilor din toate provinciile românești, cât și ca mijloc de schimb intens și fertil de idei culturale, sociale și politice, premergătoare revoluției de la 1848, Alexandru Papiu Ilarian le consideră, pe bună dreptate, **„școală politică și literară a toată Dacia”**¹⁰⁶.

Posteritatea a receptat mesajul transmis de Bariț prin foile sale, asigurându-i reverberația în scrisul cercetătorilor, operele literatilor și cuvântul de la catedră al profesorilor. Domeniu de permanentă investigație, reflecție și îndemn la muncă asiduă în folosul neamului, conținutul gazetelor de la Brașov continuă să-i incite și preocupă pe oamenii de cultură. Zenovie Păclișanu era de părere că **„Gazeta” și „Foaia” „au fost în vremile**

acele tulburi, aspre și grele, o școală în cel mai nobil înțeles al cuvântului, o școală de înfrățire a sufletelor în dragoste de neam și în lupta pentru ideal⁴¹⁰⁷. Acest aspect este subliniat într-o formulare lapidară de către acad. Ștefan Pascu, care arată că foile de la Brașov „au fost cea mai importantă școală națională a timpului⁴¹⁰⁸. N. Iorga a zăbovit, de asemenea, asupra activității lui Bariț și a foilor sale, conchizând că „Foaia se ridică (...) la însemnătatea de întâiul organ panromânesc, întâia gazetă cuprinzând informații despre toții românii, în acest spirit al culturii românești unice⁴¹⁰⁹. În felul acesta, ceea ce nu izbutiseră ieșenii și bucureștenii, „acest lucru l-au făcut ardelenii la Brașov, care a ajuns astfel să fie până la 1848 și după aceasta, centru firesc al conștiinței românești, punctul în care se concentrau, prin această oglindă a muncii lui, razele culturii românești întregi, pregătind sufletul poporului pentru care această cultură era făcută⁴¹¹⁰.

Formarea culturii naționale ca proces istoric organic reclamă cerințe și necesități obiective, unitare. Ele vor fi satisfăcute în mod dialectic, la început de către o provincie sau alta, sau, eventual, de două provincii concomitent, în raport de condițiile, posibilitățile și forțele existente, cu tendința vădită de a se ajunge la o participare simultană și în același domeniu a tuturor provinciilor, într-un proces de sinteză al creației culturale. În acest fel fiecare provincie a oferit și asigurat seva nutritivă care a alimentat și fortificat floarea bogată și policromă a culturii naționale.

Faptul că „Foaia“ și „Gazeta“ publică un număr mare de articole ale cărturarilor din cealaltă provincie și sunt abonate cu precădere în Principate, se explică prin dorința de a aduce la cunoștința cititorilor din Transilvania, și în egală măsură a celor din fiecare provincie, a creațiilor literare, a problemelor culturale, a opiniilor și a tendințelor din Principate, ceea ce înseamnă un dialog activ între toate cercurile și mediile românești, într-o reală simbioză și osmoză în slujba culturii naționale.

În felul acesta constatăm formarea mai multor poli creatori, fenomen determinat de tradiția locală medievală și de la începutul epocii moderne, impulsionată și direcționată de cerințele și dezideratele culturii moderne naționale. Principatele, emancipate de sub dominația politică a fanarioților, dar rămânând obiect al dășutei între puterea „protectoare“ și puterea suzerană, dobândesc totuși posibilități să-și organizeze activitatea culturală în limba proprie și să-și constituie instituțiile naționale reprezentative pe domenii de activitate și de creație. În acest proces cultural și politic de anvergură, Principatele au nevoie de contribuția Transilvaniei, de spiritul ei viguros și neabătut. De aceea Bariț, care va grupa în jurul său condeiele din Ardeal, oferă mijlocul necesar, indispensabil etapei respective; organele de presă, deschise generos tuturor românilor și problemelor lor.

Astfel, grupările provinciale de cărturari, care configurau centrul cultural național, se orientează în mod hotărât spre articularea și sudarea organică a mișcării culturale românești într-un suvoi puternic, ca și filonul aspirațiilor poporului din care izvorăște, în scopul afirmării capacității de creație a românilor, a drepturilor lor le libertate națională și socială, la unitate și independență. Cărturarii vremii sunt conștienți așadar de necesitatea asamblării și armonizării într-un tot organic a elementelor provinciale, încă insuficient de omogene, introducând în această fază de închegare noi elemente de liant, care să dimensioneze și să accentueze afirmarea conștiinței și a unității naționale ca factor cultural real și politic necesar.

Presa a îndeplinit rolul de element principal de legătură între provincii. Apărută în perioada formării națiunii, presa este de la început națională. Ea cuprinde roadele unei cugetări naționale, reflectă aspirațiile și tendințele naționale, ilustrează viața publică națională, cu tot ce o compune, mergând de la faptul cotidian până la marile idei regeneratoare. Fiind o reflectare a vieții naționale, ea pătrunde în toate teritoriile etnice, înăvușind spiritualicește felurile comunități, pe care le antrenează în cadrele mișcării generale. Prin presă este stabilit definitiv sistemul circulator care va asigura osmoza organismului național.

Gazetele de la Brașov au început să îndeplinească rolul principal în cadrul ziaristicii românești de până la 1848 — perioadă pe care ne-am propus s-o analizăm — întrucât filonul de gândire și tradiția Școlii Ardelene, adaptate noilor realități, fiind astfel în măsură să înmănușeze tot ceea ce a fost nou și viguros, ce a corespuns cel mai bine obiectivelor fundamentale ale națiunii. Ele pot fi socotite de aceea o veritabilă școală de educație națională pentru toți românii, în cel mai înalt și mai propriu sens ale acestei idei. Foile lui Bariț au exprimat avântul spre noi orizonturi al spiritului românesc emancipat și liber, cu temeinice rădăcini în propriul său trecut, au dat glas și au afirmat simfonia gândurilor și aspirațiilor românilor, care îi vor anima, întărindu-le credința în drepturile lor, în toate momentele revoluției și în epoca următoare.

NOTE:

1. M. Kogălniceanu, **Jurnalismul românesc în 1855**, în „România literară“ (Iași), 1855, nr. 4, p. 52-53.
2. **Ibidem**.
3. N. Iorga, **Istoria românilor din Banat și Ungaria**, București, 1915, p. 110-112.
4. **Ibidem**, p. 115-116
5. Mihail Kogălniceanu, **Opere**. Ediție critică publicată sub îngrijirea lui Dan Simionescu, vol. I. București, 1974, p. 336-337.
6. Ioan Lupaș, **Contribuții la istoria ziaristicii ardeleni**, Sibiu, 1926, p. 58-59; N. Iorga, **Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916**, București, 1922, p. 68.
7. Ștefan Pascu, **150 de ani de la nașterea lui Gheorghe Barițiu**, în „Steaua“, 1962, 13, nr. 5, p. 90-93; Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 59; **Din presa literară românească a secolului XIX**, București, 1967, p. 82; **Din trecutul „Gazetei Transilvaniei“, 1838-1849**, în „Gazeta Transilvaniei“, 1908, 71, număr jubiliar, p. 8. Învăptarea de a se publica foile de la Brașov, dată din partea Vienei, nu s-a făcut dezinteresat, ci din calcul politic: pentru a exercita o influență în Principate, ca factor de contracarare a influențelor rusești și turcești, și ca element de contrabalansare a acțiunilor și presei maghiare. Concesiunea a fost acordată lui J. Gött, german, om de încredere, care, alături de cenzura severă, prezenta siguranța că vor asigura realizarea intereselor Curții imperiale.
8. **Din presa literară românească a secolului XIX**, p. 85.
9. „Foaie pentru inimă, minte și literatură“, 1838, 1, nr. 1, din 2 iulie, p. 1-3.
10. **Ibidem**.
11. „Gazeta de Transilvania“, 1838, 1, nr. 1, p. 3.
12. Ștefan Pascu, **Transilvania în lumina datelor geopolitice, istorice și statistice**, Blaj, 1944, p. 194-195.
13. George M. Marica, **Studii de istorie și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea**, vol. II, Cluj-Napoca, 1978, p. 9; *idem*, **Foaie pentru inimă, minte și literatură. Bibliografie analitică cu un studiu monografic**, București, 1969, p. 121, 129.
14. N. Iorga, **Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea — de la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului**, vol. I, București, 1907, p. 308.
15. Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 60-61.
16. **Ibidem**, p. 61-62.
17. A. Papiu Ilarian, **Istoria românilor din dacia Superioară**, tom I, Viena, 1852, p. 217.
18. Ioan (Silviu) Nistor, **Legăturile culturale dintre Țările Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea**, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1987, p. 129-144.
19. Pompiliu Teodor, **George Bariț și Principatele Române până la 1848**, în **Anuarul Institutului de istorie din Cluj**, 1963, 6, p. 84; **Din trecutul „Gazetei Transilvaniei“ 1838-1849**, p. 10.
20. Colecția „Gazeta de Transilvania“ și „Foaie pentru inimă, minte și literatură“ pe perioada 1838-1848, *passim*, la Biblioteca centrală universitară Cluj-Napoca, Sala Colecții speciale; Cf. George Em. Marica, **Foaie pentru inimă (...)**, p. 29-32; V. Cheresteșiu, **Întemeierea presei românești din Transilvania și activitatea publicistică a lui George Bariț până la izbucnirea revoluției de la 1848**, în **Anuarul Institutului de istorie din Cluj**, 1963, 6, p. 11-39; Mircea Popa, Valentin Tașcu, **Istoria presei literare românești din Transilvania de la începuturi până la 1918**, Cluj-Napoca, 1980, p. 64-65; Kogălniceanu și ardelenii, în „Românul“, 1911, 1, nr. 141, p. 2-3.
21. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 195-196.
22. „Foaie pentru inimă (...), 1839, 2, nr. 10, p. 78.
23. G. Bariț, **Ce este panvalahismul?**, în „Foaie pentru inimă (...), 1843, 6, nr. 6, p. 41-46; Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 10-11; Ioan Lupaș, **Începuturile și epocile istorice ale ziaristicii românești transilvănene**, în **Studii istorice**, vol. V, Sibiu-Cluj, 1945-1946, p. 310.
24. N. Iorga, **Neamul românesc în Ardeal și în Țara Românească**, București, 1906, p. 61.
25. George E. Marica, **Foaie pentru inimă, minte și literatură**, p. 32, 81.
26. **Dacia literară**. Sub redacția lui Mihail Kogălniceanu. Studiu introductiv și ediție de Maria Platon,

București, 1972, p. XV-XVI.

27. **Unitatea națională a românilor în epoca modernă 1821-1918**, București, 1985, p. 49-50.

28. V.A. Urechia, **Istoria culturai naționale. Istoria școalelor de la 1800-1864**, tom II, Bucuresci, 1892, p. 228.

29. George Em Marica, **Foaie pentru minte (...)**, p. 77-78.

30. „**Foaie pentru minte**“(...), 1842, 5, p. 192, 359.

31. Ovidiu Papadima, **Cezar Boliac**, București, 1966, p. 112.

32. **Unitatea națională a românilor**, p. 47.

33. „**Foaie pentru minte**“(...), 1848 din 10 mai; 1848, nr. 21, p. 161; 1848 din 14 iunie.

34. **Ibidem**, 1839, nr. 13, 14, 15.

35. **Ibidem**, 1839, nr. 34.

36. Gerge Em. marica, **Foaie pentru minte**(...), p. 33, 84.

37. **Ibidem**, p. 87.

38. **Ibidem**, p. 88; **Pompiliu Teodor**, op. cit., p. 86.

39. Mircea Popa, Valentin Tașcu, **Istoria presei literare românești (...)**, p. 59; Victor V. Grecu, **Preocupări privind unitatea limbii literare în Transilvania (secol XIX)**. Teză de doctorat, Oradea, 1972, p. 278.

40. Mircea Popa, Valentin Tașcu, op. cit., p. 59, 64-66.

41. „**Foaie pentru minte**“(...), 1846, nr. 11.

42. **Ibidem**, 1846, nr. 35, p. 277-279.

43. George Em Marica, **Foaie pentru minte (...)**, p. 85.

44. **Ibidem**, p. 102-104.

45. Pompiliu Teodor, op. cit., p. 85.

46. **Unitatea națională a românilor (...)**, p. 48-49.

47. Comelia Bodea, **1848 la români. O istorie în date și mărturii**, vol. I, București, 1982, p. 149.

48. V.A. Urechia, op. cit., p. 135.

49. N. Iorga, **Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea — de la 1821 înainte**, vol. II, București, 1908, p. 107.

50. **Unitatea națională a românilor (...)**, p. 49.

51. **Din presa literară românească a secolului XIX**, București, 1967, p. 26, 29.

52. „**Foaie pentru minte**“(...), p. 49.

53. **Eadem**

54. George Em. Marica, **Foaie pentru minte (...)**, p. 40-41.

55. Z. Păclișanu, **Gheorghe Barițiu ziaristul. La o jumătate de veac de la moartea lui**, în „**Transilvania**“, 1943, 74, nr. 6, p. 410.

56. **Ibidem**, p. 411; George Em Marica, **Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea**, vol. II, Cluj-Napoca, 1978, p. 11, 15.

57. „**Foaie pentru minte**“..., 1843, 6, p. 336.

58. „**Gazeta de Transilvania**“, 1847, 10, p. 19.

59. „**Curierul român**“, 1846, 18, nr. 74, p. 293-294; nr. 76, p. 301-304; nr. 77, p. 307-308; nr. 78, p. 309-312; nr. 79, p. 313-316; nr. 80, p. 318-320; nr. 81, p. 322-324.

60. **Idem**, 1846, 18, nr. 1, p. 1.

61. **Idem**, nr. 4, p. 14.

62. **Dacia literară. Subt redacția lui Mihail Kogălniceanu**, passim.

63. „**Gazeta de Transilvania**“, 1839, 2, p. 27-28; George Em. Marica, **Foaie pentru mine (...)**, p. 37.

64. George Em. Marica, **Foaie pentru minte (...)**, p. 36-38.

65. „**Gazeta de Transilvania**“, 1838, nr. 11, p. 42-44; George Em. Marica, **Foaie pentru minte (...)**, p. 36-38.

66. George Em. Marica, **Foaie pentru minte (...)**, p. 66.

67. „**Foaie pentru minte**“, 1840, nr. 22-24.

68. **Ibidem**, 1842, nr. 3-4.

69. **Ibidem**, 1841, nr. 29.
70. **Ibidem**, 1841, nr. 19.
71. „**Curier de ambe sexe**“, 1837, nr. 9, p. 180-193; Vasile Netea, **George Barițiu**, în **Din istoria pedagogiei românești**, vol. III, Culegere de studii, București, 1967, p. 167.
72. N. Iorga, **Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea — de la 1821 înainte**, vol. I, București, 1907.
73. V.A. Urechia, **op. cit.**, p. 228.
74. „**Foaie pentru minte**“, 1838, I, nr. 16, p. 121-123.
75. Victor Slăvescu, **Correspondența între Ioan Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846-1874**, București, 1943, p. 47-48.
76. George Em Marica, **Foaie pentru minte**, p. 41, 93-95.
77. **Ibidem**, p. 116-117.
78. **George bariț și contemporanii săi**, vol. I, Coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, 1973, p. 25.
79. **Ibidem**, p. 36-37.
80. „Buletinul oficial al Țării Românești“, 1833, nr. 1.
81. V.A. Urechia, **op. cit.**, vol. I, p. 246-248.
82. N. Iorga, **Viața românească în Ardeal**, Arad, 1926, p. 62.
83. **George Bariț și contemporanii săi**, vol. I, p. 29-30; **George Barițiu 12/24 mai 1812-1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892**, Sibiu, 1892, p. 13-14; George Em. Marica, **Foaie pentru minte**, p. 133.
84. **George Barițiu și contemporanii săi**, vol. I, p. 25.
85. V. Cheresteșiu, **Întemeierea presei românești din Transilvania...**, p. 25,
86. George Em. Marica, **Studii de istoria și sociologia culturii (...)**, vol. I, p. 26; Aurel A. Mureșianu, **Presa românească înainte și după 1848**, în „Țara Bârsei“, 1931, 3, nr. 2, p. 103-117.
87. George Em. Marica, **Studii de istoria și sociologia culturii (...)**, vol. I, planșa de la pagina 32-33; p. 21;
- I. Bianu, **Abonații foilor lui Bariț la 1838**, în „Convorbiri literare“, 1904, 38, nr. 12, p. 1.120-1.130.
88. George Em. Marica, **op. cit.**, p. 21, 27-28, Planșa de la p. 32-33.
89. **Ibidem**.
90. **Ibidem**, p. 27-28.
91. **Ibidem**, p. 53.
92. V. Popeangă, E. Găvănescu, V. Țircovnicu, **Preparandia din Arad**, București, 1964, p. 65.
93. **George Bariț și contemporanii săi**, vol. I, p. 108.
94. **Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania**, vol. I, 2 martie-12 aprilie 1848. Sub redacția acad. Ștefan Pascu, Victor Cheresteșiu, București, 1977, p. 213-214; **George Bariț și contemporanii săi**, vol. I, *passim*.
95. **Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania**, vol. I, p. 161-162; **George Bariț și contemporanii săi**, vol. I, p. 108.
96. **George Barițiu, 12/24 mai 1821-1892 (...)**, p. 12.
97. **Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț**, publicată de N. Bănescu, Vălenii de Munte, 1911, p. 12.
98. George Em. Marica, **Studii de istoria și sociologia culturii (...)**, vol. I, p. 107.
99. Comelia Bodea, **Lupta românilor pentru unitatea națională 1834-1849**, București, 1967, p. 265-266.
100. **Ibidem**, p. 267.
101. **George Barițiu, 12/24 mai 1821-1892 (...)**, p. 13-14.
102. **George Bariț și contemporanii săi**, vol. III. Coordonatori acad. Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, 1976, p. 365.
103. **Ibidem**, vol. I, p. 102.
104. M. Kogălniceanu, **Jurnalismul românesc în 1855**, în „România literară“ (Iași), 1855, nr. 4, p. 53.
105. Iosuf Vulcan, **Panteonulu Român. Portretele și biografiile celebrităților române**, tomul I, Pesta, 1869, p. 41.

106. Apud Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 84.
107. Z. Pâclișanu, **Gheorghe Barițiu ziaristul. La o jumătate de veac de la moartea lui**, în „Transilvania“, 1943, 74, nr. 6, p. 410.
108. Ștefan Pascu, **Transilvania în lumina datelor geopolitice, istorice și statistice**, Blaj, 1944, p. 195-196.
109. N. Iorga, **Istoria românilor din Banat și Ungaria**, București, 1915, p. 109.
110. **Ibidem**, p. 118.

4

„Gazeta de Transilvania“ și revoluția de la 1848-1849

de Gelu Neamțu

Izbucnirea revoluției în primăvara anului 1848 găsește **Gazeta de Transilvania** la un deceniu de apariție, tânără deci, pulsând de vitalitate, în plină expansiune a ariei sale de răspândire și în creștere vertiginoasă a numărului de abonați de pe aproape întreg spațiul locuit de români.

Vocația de ziarist a profesorului George Barițiu chemat la școlile din Brașov se va dovedi autentică, de altfel ca și tenacitatea sa în confruntarea cu cenzura preventivă atotputernică și, în plus, înzeastrat cu o deosebită abilitate în a-și structura ideile liberale de esență rottekiană printre rândurile **Gazetei** și **Foi** **pentru minte, inimă și literatură**.

Perioada istorică în care foile sale au răspândit lumina culturii și un început de educație politică până la revoluție, deși relativ scurtă, a însemnat mult în viața poporului român. A fost un deceniu plin de prefaceri și mutații sociale și politice.

Odată cu revoluția, paginile foilor lui Barițiu, dar mai ales **Gazeta**, vor deschide larg porțile primenirii și regenerării sociale și naționale, afirmându-se cu generozitate parte integrantă din conștiința națională reînviată.

Destinul celor două publicații românești se va întrepătrunde strâns cu mersul revoluției, constituind ele însele nu numai o reflectare fidelă și obiectivă a evenimentelor, ci devenind, în același timp, far călăuzitor, punct de sprijin și îndrumare pentru opinia publică românească nu numai din Transilvania, ci și din Moldova, Țara Românească și Bucovina.

Foaie pentru minte... va dobândi tot mai mult un rol de „arhivă“ a evenimentelor, G. Barițiu anunțând în acest sens că documentele istorice importante vor fi tipărite în **Foaie...**¹. Conștient de valoarea lor „unică“, el recomandă abonaților săi să **păstreze**² cu grijă numerele din **Gazetă** și **Foaie**, care conțin consemnarea principalelor evenimente revoluționare. Personal, se va strădui din răspuțeri, după cum a și promis, să publice cât mai multe de astfel de acte pe care a putut „pune mâna“³, bune, rele, sincere sau fățarnice, așa cum vor fi fost ele, pentru a le conserva istoriei. De altfel, tocmai prețuirea și respectul deosebit pe care-l nutrea Barițiu față de **documentul istoric** vor constitui însușiri ce vor face din talentatul publicist și un reputat istoric.

Aplecându-se asupra foilor îngălbenite de vreme ale **Gazetei de Transilvania** și cercetând rolul ei militant, care, deși atins în mai multe lucrări⁴, constatăm că nu a fost totuși tratat până acum unitar și nici pe departe exhaustiv. Acesta este și motivul pentru care ne-am decis să-i acordăm atenția cuvenită, punând în lumină aspectele noi ale inseparabilului șuvoi incandescent: **Gazeta — Revoluție**.

Identificare **Gazetei** cu punctele programului revoluționar al românilor, ca și cunoscutul ei militantism ridică serioase probleme privind optica investigării, care trebuie să aibă mereu în vedere dublul rol al acesteia, pe de o parte de consemnare a opiniilor cercurilor sociale și naționale ce le reprezenta, iar pe de alta de călăuzitoare autentică a opiniei publice românești.

Foile lui Barițiu și-au început apariția cu 100 de abonați la 1838 (debut mai mult decât modest), pentru ca în primul semestru al anului 1848, redactorul să precizeze că numărul lor ajunsese la 820⁵, un număr apreciabil pentru acea vreme. Audiența gazetelor era în realitatea mult mai vastă. Atunci nu se punea problema: un abonat — un cititor. Barițiu însuși, încă la 1846, atrăgea atenția asupra acestui aspect, nu lipsit de însemnătate, mărturisind că, cifra exactă a publicului auditor, practic e necunoscută, deoarece cititorii sunt cu mult mai mulți decât abonații, numărul foilor trecând din mână în mână⁶; în

unele părți fiind citite în fața întregului sat de către preoți sau învățători⁷, iar în timpul luptelor erau citite de tribuni, la lumina focurilor⁸.

Dacă un deceniu **Gazeta** și **Foaia** au trebuit să respecte cenzura preventivă și acțiunea lor se îndrepta mai mult spre o ridicare culturală a românilor, redactorul lor a găsit totuși mijloace, deosebit de subtile uneori, de a face cât de cât și o modestă dar solidă educație politică a cititorilor săi, pentru ca „**ziua cercării**“ (pe care o aștepta și în care a crezut întotdeauna), să nu-i găsească pe români nepregătiți, „**fără principii, fără patriotism, fără virtute publică și privată**“⁹ cum mărturisea însuși mai târziu.

Dar, așa sporadică și firavă, această pregătire politică a obștii românești din Transilvania, sub tutela unei cenzuri preventive pe care până la 1848 Barițiu o aprecia numai cu puțin mai blândă decât cenzura rusească de sub țarul Nicolae I^o, s-a dovedit totuși a fi fost cu mult mai adâncă și mai temeinică decât bănuia însuși nestorul presei românești ardelen. Așadar, putem privi azi ca nefiind cu nimic exagerată aprecierea dușmănosului funcționar Péterffy de la Guberniul din Cluj, care susținea sus și tare că „**Însăși existența de foi periodice românești oricât de inocente la părere**“ constituiau un serios pericol pentru aristocrația maghiară¹¹. Și aceasta în condițiile în care **Gazeta** era supusă unei triple cenzuri — una la Brașov, alta la Cluj și a treia la Viena¹². Cu atât mai mult deci se justifică întrebarea retorică a lui Barițiu, că oare ce s-ar fi întâmplat cu acest popor dacă anul 1848 l-ar fi „**apucat nici măcar cu acele începuturi ușoare de educațiune politică, nici cu atâta sentiment de libertate cât s-a putut infiltra în spirite**“¹³.

Dar cercetarea atentă pune în lumină și un alt fapt încă și mai puțin sesizat până azi, anume că **Gazeta de Transilvania**, cu mult înaintea de izbucnirea revoluției, o prevedea; la început confuz, nelămurit poate, pe parcurs, însă, din ce în ce mai limpede. Ni se pare extrem de relevant în acest sens articolul intitulat: **O privire scurtă generală peste Europa întreagă**¹⁴, în care G. Barițiu îndrăznește să ofere o adevărată conduită de urmat de către români în vâltoarea evenimentelor ce or să vină. Iată cum percepe el situația politică a Europei în vara anului 1847: fapte prea puține, o mulțime de cuvinte din toate statele; sunt cuvinte deseori mult asemănătoare și chiar dacă nu sunt însoțite de fapte răsunătoare prezintă în schimb „o mișcare vie“, cu o „**tendință și năzuință a tuturor popoarelor către un scop care până acum le este mai mult numai simțit, decât limpede cunoscut. Glasuri, cereri, dorințe, suspinări, gemete din toate părțile.**“

Oricât de difuz ni s-ar părea astăzi presentimentul unei erupții revoluționare, credem totuși că fragmentul citat îl confirmă. Barițiu mai cerea românilor să privească atent la toate faptele înțelepte sau greșite ale popoarelor din jurul lor și din toate, fără deosebire, să învețe. Iar în finalul articolului dă glas necesității unei mai profunde integrări a românilor în viitoarea „**nouă viață**“ a Europei pe care o întrevedea, căci de „**voim viață**“ — afirma Barițiu — este absolut necesar a „**nu tăia de către organismul vieții celorlalte nații.**“

„**Furtuna mântuirii**“, cum era numită revoluția de către Alecu Russo, se apropia. Anul 1848 devine o cotitură reală pentru Europa, pentru români, pentru „**Gazeta de Transilvania**“ în ultimă analiză, care, pe lângă faptul că pornește la drum în anul revoluției cu cea mai ridicată cifră de abonați așa cum am văzut¹⁵, promite a oferi cititorilor, lunar, câte un supliment, fie la **Gazetă**, fie la **Foaie**. Deci, la un an nou, doar o „**prea nobilă cărare a culturii prin publicitate**“¹⁶.

Dar câtă deosebire între „**cărarea culturii**“ de dinainte de 1848 și aceea de la chiar începutul anului 1848, când convingerea despre izbucnirea mișcării presimțite în iulie 1847 se cristalizează definitiv în ianuarie 1848! Aceasta se confirmă chiar și numai din câteva idei ale articolului de fond semnat de G. Barițiu în primele numere ale **Gazetei** din 1848, intitulat **Cultura**¹⁷.

Astfel, vorbind în numele popoarelor oprite, Barițiu în acest articol fulminant își îndreaptă atacul direct împotriva modului de viață feudal, denunțând racilele sistemului; școlile — afirmă el — în loc să fie lăcașuri de lumină sunt „**degradate a fi numai unelte pregătitoare de supuși cu mintea și judecata scălciată**“. Scopul guvernelor feudale, mai susține autorul, era și acela de a da o educație de așa manieră popoarelor, încât „**să le poată ținea pururea în frâu și supunere, să le ducă încătrău vor vrea**“¹⁸; iar tiparul, sub teroarea cenzurii avea în feudalism menirea creșterii unei națiuni întregi în „**servitute**“. În fine, inspiratul articol are și puternice nuanțe antidеспoticе atunci când îndrăznește să precizeze că doar despotismul feudal cel mai crâncen poate pretinde să se oprească prin cenzură „**toate cărțile și școlile**“

câte sânt de opinii contrare“, numai el putea să înfrice sau să corupă **„cu bani sau cu posturi pe profesori și pe scriitori, ca să învețe și să scrie câte“** plăceau cercurilor străpânitoare maghiare. Numai o astfel de stăpânire despotico-feudală își putea opri supușii a **„eși în țări străine“**, și tot numai ea putea să recompenseze cu **„ranguri, posturi, titule, ordine“**, doar pe aceia ce arătau cea mai **„necondiționată supunere la voințele“** sale¹⁹. Subliniem faptul că acest articol antifeudal deosebit de îndrăzneț a fost admirat chiar în focul bătăliilor revoluționare de către Axente Sever, care neștiind că cenzura se menține încă, seria în 18 aprilie 1848 de la București lui S. Bărmuțiu **«Ce să zicem? D-lui (G. Barițiu -n. n.) încep anul prea bine cu „Cultura“, „Episcopul“ etc. dar nu-și țenu lung temp curagiu»**²⁰.

Dar cum să-și fi menținut curajul când numai cu puține zile înainte de sosirea scrisorii lui Axente Sever, Barițiu fusese chemat în fața patriciatului săsească din Brașov și admonestat să nu cuteze a mai publica ceea ce nu le era pe plac, punându-i-se în vedere că dacă românii vor mai face vreo demonstrație în oraș, vor fi spânzurați de **„stâlpii felinarelor“**. Spre cinstea lui, Barițiu nu va ceda amenințărilor căci avea în urma sa o lungă și plină de strădanii rezistență în fața cenzurii, practic de la începutul apariției gazetelor sale, când mărturisea cu multă părere de rău: **„Am spune noi multe dar nu ne este îngăduit de cenzură“**²²; mai avusese ciocniri cu cenzura la 1840²³, la 1844²⁴ și una foarte gravă la 1845, când a fost chemat la ordine de baronul Josika care îi porunci să dea publicului român lectură **„inocentă și sănătoasă“** deoarece, susținea cancelarul aulic al Transilvaniei, scrierile politice pot fi **„periculoase“**²⁵.

Cam ce fel de presă ar fi dorit Josika să citească românii, o descrie savuros Barițiu, arătând că ea ar fi asemenea cu cea din țările în care tiparul **„zace sub jug de fier“** (de parcă în Transilvania feudală n-ar fi fost așa!), și unde **„... bietelor gazete nu le este iertat a-și umple coloanele decât mai vârtos cu umblarea timpului, cu rodirea pământului, cu vânzări și cumpărări, cu fenomene de ale naturii și altele ca acestea, la care mai adăugăm câteva știri din afară nici calde nici reci“**²⁶. Tot în 1845 Josika îi mai atrage atenția să nu deștepte în români iubirea de pământ **„din pricină că auzind unele ca acestea iobagii (sclavii, robii, clăcașii, vai de ei), ușor ar prinde gust“** să pretindă și ei **„câteva măsuri de pământ, despre care să zică: acesta e al nostru, al fiilor și al nepoților noștri din semință în semință“**²⁷. Astfel se explică faptul că viața **Gazetei de Transilvania** și a **Foii** se afla mereu pe muchie de cuțit, încât G. Barițiu ajunsese să mărturisească timorat că jurnalistica sa îi era **„numai sarcină grea, iar uneori năpastă și izvor de prigoniri“**²⁸.

„Izvorul de prigoniri“ se revârsa și asupra altor intelectuali români, în care, ca rezultat al terorii nobilimii maghiare se instalase demult, ca o componentă a mentalității lor, frica.

Cum se apropia rezevoluția, Barițiu îndrăznește să-și ridice capul cu demnitatea și să denunțe această frică, dezvăluindu-i rădăcinile care erau **„despoticele măsuri“** ce prigoneau pe **„apărătorii adevărului până în fundul celor mai întunecoase temnițe“**. Și, arătând că **„Astăzi această frică nu mai are loc“**, cel puțin nu în măsura veche, în primăvara anului 1848, cu vești încurajatoare pentru cei obidiți și cu cenzura în sfârșit dezorientată, tânărul redactor George Barițiu își ia cutezanța de a propune și a proclama renunțarea la frică, făcând cunoscut că și alți prieteni ai săi, deci un cerc mai larg de intelectuali, sunt **„una cu noi în privința aceasta“**²⁹.

La începutul revoluției, românii în totalitatea lor, dacă aveau vreo 15 jurnale politice și nepolitice, stare de fapt ce-l întristează pe Barițiu, care îndeamnă pe români să-și încoarde întreit puterile pentru a îndemna și deștepta, lumina și dezmoști poporul care în unele clase sau ținuturi nici nu știe ce este aceea gazetă! Or, cum să vină acest public în contact cu idei și aspirații noi, dacă neavând presă nu le putea cunoaște, iar necunoscându-le, desigur, nici nu le putea înțelege și îmbrățișa?

Intelectualilor, redactorul **Gazetei**, minte luminată, le recomanda citirea mai multor jurnale, pentru a sta în necurmată comunicare cu spiritul și cultura timpului, dar și pentru că nu ar fi consult ca și să **„bea numai dintr-un izvor jurnalistic“** pentru a nu fi conduși de **„opiniile unui singur jurnalist“**³⁰.

Așa se explică și de ce se entuziasma Barițiu când Timotei Cipariu scoase la 1847 **Organul luminării**³¹, devenit în timpul revoluției, **Organul Național**, la fel de cenzurat însă și el, chiar și după Adunarea Națională din 3/15 mai 1848 de la Blaj.

Treaptat, dar ireversibil, presiunea **„spiritului vremii“** se apropie și de Transilvania înlănțuită de aristocrația maghiară și de dominația habsburgică.

Cu tot controlul asupra **Gazetei de Transilvania**, cu toată cenzura înăsprită an de an, știrile despre revoluția din Franța, Austria și Ungaria vor ajunge până la urmă și în paginile ei, impactul cu aceste știri zguduind din temelii cînștiințele intelectualității și țărănimii românești.

În evenimentele din Germania³², dar mai ales în cele din Franța vedea Barițiu elementele ce vor zgudui Europa de la „**staturile cele mai mari și tari, până la cele mai mici și neputincioase**“. Rezultatele acestor evenimente — își asigură el cititorii — vor fi mult mai însemnate și mai „**străbătătoare**“ decât au fost cele din 1830. Consideră deci, ca ziarist, a fi de datoria sa, ca „**pe cât ne vor suferi împrejurările și puterile să urmărim din pas în pas, pe zile și pe ceasuri tot cursul acelor evenimente cutreierătoare de lume**“³³.

În **Foaie**, Barițiu scria deja la 1 martie vechi (13 martie nou) că puternicul cutremur politic de la Paris a și dat altă față evenimentelor politice în curs³⁴. La 23 martie nou (11 martie vechi) pe prima pagină **Gazeta de Transilvania** tipărea cuvântul magic ce anunța „**Furtuna**“ de la care românii orpimați social și național, așteptau „**mântuirea**“: **Viena Revoluție!**³⁵. „**Metternich cu tot ministerul său căzu și cu aceasta se răsturnă absolutismul spre cea mai mare bucurie a poporului**“³⁶. Anunțând prăbușirea odiosului regim a lui Metternich, **Gazeta** reproducea și cererile partidului liberal ungar, de esență democrat-burgheză care, dacă nu ar fi cuprins nefericitul punct al 12-lea, adică „**uniunea**“ Transilvaniei cu Ungaria, expresie clară a expansionismului claselor conducătoare ungare, cursul celor două revoluții ar fi fost altul și colaborarea româno-maghiară ar fi constituit o forță politico-militară considerabilă. Pe când așa, „uniunea“ s-a făcut prin forță, împotriva aspirațiilor poporului român, și cum o caracteriza Barițiu în **Gazetă**, ea „**va rămâne înscrisă în istoria ce o vom lăsa fiilor și nepoților noștri: o faptă a silei, a terorismului, a tiraniei!**“³⁷. Una din sarcinile politice majore pe care și le-a asumat **Gazeta** a fost tocmai lupta necurmată și neslăbită în tot timpul revoluției împotriva acestei neavenite „uniuni“.

Știrile curgeau de la o poștă la alta „**amețitor**“ — remarca Barițiu, străduindu-se să selecteze, chiar telegrafic uneori, în paginile **Gazetei** tot ce putea fi mai interesant pentru publicul larg³⁸.

Toate gândurile lui Barițiu de publicist patriot se îndreaptă acum spre marea problemă socială a iobagilor, pe care dorea cu atâta ardoare să-i vadă liberi. Aceasta este și explicația pentru care a plâns de fericire la auzul știrii izbucnirii revoluției, care era cert că va aduce libertatea mult visată și pentru români, iar din ceea ce sperau printre rânduri **Gazeta** și redactorul ei, mai târziu, poate chiar **unitatea** lor. Emoția și-o exprima astfel: „**Plânsul mă îneacă, pentru că în viața mea publică de jurnalist lovită și cutreierată de atâtea valuri și prigoniri nemeritate, nu mai cunoscui altă bucurie**“³⁹.

Revoluția odată declanșată, presa ajunge mai necesară ca oricând pentru români, devine vitală. În fond, ea era acum elementul de legătură, de osmoză al revendicărilor românilor, liantul mișcării și statul major provizoriu (până la alcătuirea Comitetului național permanent), menit a apăra interesele naționale într-un moment de răscruce al istoriei milioanelor de români de sub stăpâniri străine.

Din toate evenimentele care unpleau paginile **Gazetei** în această perioadă de început a revoluției, cele mai interesante i se păreau redactorului cele referitoare la „**supusa, umilita, ascultătoare Viena**“, care s-a revoltat totuși, producând într-o singură zi rezultate grandioase, în folosul și spre „**fericirea întregii monarhii**“, deci și a românilor.

În ceea ce privește „**păciuita revoluționară**“⁴⁰ din Cluj de la 21 martie pare suspendată undeva în cercurile înalte ale aristocrației care, deși contra voinței ei, își schimbă cu abilitate atitudinea, și cu cele mai „liberale“ cuvinte pe buze încearcă pe toate căile, inclusiv prin „uniune“, să-și salveze pozițiile donimante. Una dintre metode (mai degrabă contrarevoluționară) de a-și păstra poziția dominantă a fost aceea de a menține cât mai mult timp în vigoare cenzura. Concomitent atacau cu furie **Gazeta de Transilvania** ca „**agitatoare**“, cu toate că ea era aceea care stătea în fruntea unei revoluții adevărate, cu mult mai adâncă și mai radicală decât cea a schimbărilor de fațadă executate de aristocrația maghiară, în pripă și de nevoie.

Unui astfel de atac, efectuat de ziaristul Medgyés de la **Ellenör**, **Gazeta** îi răspunde răspicat că „**românii nu urăsc pe maghiari, ci numai pe tirani**“, aducând dovezi de netăgăduit că „**Sătenii maghiari încă țin cu românii**...“⁴¹.

În ceea ce privește eforturile depuse de guvernanții maghiari pentru a menține cenzura pe seama

Gazetei de Transilvania este grăitor faptul că una dintre primele griji ale cancelarului aulic de la Viena, Josika Samu, a fost să-i recomande de urgență guvernatorului Teleki Jozsef încă la 18 martie o atenție specială asupra presei românești în condițiile imposibilității menținerii pe mai departe a cenzurii în forma veche⁴² s-a omis o fază (p. 97) . Ca urmare, în ceea ce privește problema presantă a desființării cenzurii, acțiune revendicată pe drept cuvânt și de unii tineri maghiari, n-o va satisface din cauza „**presei românești și presei germane**“ din Transilvania, care cereau același lucru⁴⁴. E poate exemplul cel mai elocvent de egoism național și de clasă al aristocrației maghiare, care a menținut cenzura asupra ziarelor maghiare numai pentru a putea ține sub control pe cele românești și germane!

Tot la începutul revoluției apare în **Foaie** importantul articol programatic **Unele idei practice despre libertatea tiparului**⁴⁵, semnat de G. Barițiu, în care își asigură concetățenii că tot ce s-a văzut până la acea dată nu constituia decât „**începutul minunilor anului 1848. Urmeze orice, noi din parte-ne cunoaștem că pentru români încă se deschise o epohă cu totul nouă, însă o epohă, carea ca să pună temeiul stătătoriu al fericirii noastre, atârnă numai de la modul cu care ne vom ști folosi de ea.**“ Românii simțeau acum cu toții că deviza timpului — libertate, egalitate și frățietate — va fi mântuitoare; însă pentru aceasta se cerea unitate de voință în cererile națiunii și mai întâi un nou sistem de educație care să ridice real gradul de cultură al românilor. Numai în aceste condiții libertatea tiparului va putea pătrunde și mai adânc în popor, iar pe viitor, toți autorii, publiciștii și corespondenții gazetelor românești își vor putea pune numele sub tot ce vor da la tipar; deoarece abia atunci frica nu va mai fi atotputernică, iar curajul răspunderii personale va face și mai solidă opinia publică.

Gazeta descria starea de spirit a românilor, care erau hotărâți să păzească și frățietatea sub condiția celei mai depline egalități, pe care, de altfel, au solicitat-o întotdeauna⁴⁶.

Spiritele neliniștite se frământau mereu; o corespondență din Târgu Mureș descrie mișcarea tinerilor români și maghiari de acolo, spunând că „**ieri și azi ți se părea că ești în Anglia, nu în Transilvania**“. Tot aici Barițiu releva și importanța elementului majoritar românesc, tăria și viitorul său: „**Când vă zice cineva să fiți patrioți, spuneți că naționalist român și patriot în Transilvania tot una și aceeași înseamnă**“, deoarece fericirea Transilvaniei „**atârnă sigur de la fericirea românilor**“, iar speranța într-un viitor mai bun se putea nutri numai dacă românii vor rămâne români „**în etern!**“⁴⁷.

Și abia explica **Gazeta** eforturile pe care le făceau elementele revoluționare pentru a scăpa definitiv de slugile lui Metternich⁴⁸, că fu nevoită să ia poziție hotărâtă împotriva urii nestăvilite a autorităților de la Cluj față de români. Aparatul represiv maghiar a și început să caute peste tot pe tinerii canceliști români pentru a-i întemnița „**numai pentru că ar fi vorbit și ei în folosul poporului lor**“. Recomanda românilor să se ferească de un așa înțeles dat egalității de către autoritățile care vorbeau mereu despre revoluție, urmărind în schimb cu ferbrilitate să aresteze cât mai mulți conducători ai poporului român⁴⁹.

Apar vești bune în **Gazeta de Transilvania**, devenită între timp oraganul cel mai bine informat al revoluției românești, una dintre ele fiind eliberarea din închisoarea de la Pesta a lui Eftimie Murgu, acel bărbat care nicioadă nu s-a sfiit — scria corespondentul — a-și „**desfăta opiniile sale în fața oricărui despot**“⁵⁰.

Timotei Cipariu îi scria cu emoție lui G. Barițiu că „**Știrile de pân' atunci circula numai din auzite despre tâmplările de la Viena, Poșon, Pesta, Cluj**“ au sosit în sfârșit cu **Gazeta** în acea zi și la Blaj: „**Impresiunea fu nespusă, domnul P(umnu) numaidecât cu vreo câțiva profesori adunară tinerimea școlastică și le-a grăit multe de toate, de drepturi etc.**“⁵¹.

Exact în aceeași zi de 17 aprilie 1848 și profesorul August Tr. Laurian din București îl îndemna pe Bălășescu „**scrieți prin gazete. Acum nu mai este cenzură. Nu tăceți că altmitrelea românii sunt pierduți. Adunați-vă cu miile; acum s-au slăbănogit legăturile despotice**“⁵². Iar trei zile mai târziu (în 20 aprilie 1848), același îi cerea de data aceasta lui Barițiu: „**Frata, aveți libertatea de a scrie și de a vă aduna, vedeți de vă înțelegeți! Vorbiți, scrieți, cereți!!!**“

Publicați cu gura și prin tipar cererile românilor (...) **Fiți mai curajoși, e slobod fiecăruia a-și declara părerile sale (...).** **Mulți se miră de d-ta cu foaia d-tale că ești acum, mai timid decât când era cenzura. Arată că ești român!**“⁵³. Apelul era fără îndoială mobilizator, însă cădea în aceeași eroare pe care o făcuse Axente Sever, deoarece amândoi scriau de departe, de la București, iar de acolo, datorită

promisiunilor și declarațiilor demagogice ale nobilimii liberale maghiare, perspectiva era alta, situația politică a românilor părănd cu mult mai bună decât era în realitate.

Totuși, adevărul era că, într-o oarecare măsură se crease un moment favorabil pentru români de a se organiza și de a-și formula revendicările, însă în ceea ce privește conținutul gazetelor, s-a văzut că acesta mai era controlat.

Autoritățile nobiliare maghiare nu puteau însă ține piept multă vreme curentului general. Acesta nu mai putea fi stăvilit de odiosul aparat represiv al Guberniului Transilvaniei, așa încât sunt date o seamă de dispoziții de îmblânzire a cenzurii existente la acea dată. Cenzura, de atunci încolo, trebuia să urmărească doar protejarea moralității, religiilor oficiale și respectul față de persoana domnitorului. Din păcate însă, în pofida relaxării cenzurii, cu această îndelânicire se vor ocupa în continuare tot vechii și compromiși cenzori. Respectatul editor german din Brașov, Johann Gött, prieten apropiat al lui George Barițiu, arăta Guberniului că menținerea la cârmă cenzurii a elementelor perimate, jignește demnitatea celor ce lucrează în domeniul presei și că ofensa era și mai gravă datorită faptului că deja în aprilie 1848, în toate provinciile Casei Austriece, suspendarea cenzurii a intrat în vigoare, cu excepția Transilvaniei.

Înțelegând că va sosi totuși vremea când și gazetele românești vor trebui să devină cu adevărat libere, se mai încearcă și o altă stratagemă; ministrul de interne al Ungariei, Szemere Bertalan, scrie de la Buda în 25 mai 1848 amicului său baronul Kemény Dénes, căruia îi sugerează următoarele: **„Tu să fii bun să câștigi gazeta românească și preoții români pentru cauza maghiară“**. În acest scop, îl asigură ministrul, **„nu avem voie să fim zgârciți“**⁵⁴.

Nu a fost singura tentativă de corupere a lui Barițiu; așa după cum vom vedea, la sfârșitul lunii iulie, baronul Vay Miklós, în calitate de comisar al guvernului ungar, oferă și el lui Barițiu **„o tipografie nouă în preț de 6.000 fl. m.c., numai să înceteze a face opozițiune încai (sau măcar -n. n.) să se țină în rezervă“**⁵⁵. **Gazeta de Transilvania** trebuie însă păstrată neatinsă, așa încât G. Barițiu respinge cu demnitate acțiunea comisarului, în numele voinței unanime a poporului român de a se lupta pentru libertatea sa și de a avea și el un glas care să-i susțină revendicările.

Revoluția românilor înainta trimufătoare și nici o forță contrarevoluționară din Transilvania nu mai putea stăvilii „spiritul timpului“. Astfel, în intervalul după adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848 și până la 3 martie 1849 (când editarea **Gazetei** încetează pentru un timp), cenzorii n-au mai cutezat **„a-și exercita profesiunea omorătoare de drept, de libertate și lumină“** (cum spune S. Bărmuțiu în marele său discurs). Cel ce va răsfoi **Gazeta** și **Foaia**, se pronunța redactorul însuși, **„va cunoaște îndată diferența dintre n(ume)r(ii) cenzurați și dintre cei liberați de cenzura preventivă, redactați numai cu privire la împrejurările actuale de atunci, după cum adecă se schimba situațiunea și precum cereau interesele națiunii“**⁵⁶.

Pentru a consfinți starea de fapt, în luna iulie 1848 va dispărea de pe frontispiciul **Gazetei** acea detestată inscripție, formula umilitoare care constituia simbolul dependenței: **„Apare cu preaînaltă voie“**⁵⁷.

Dacă, în sfârșit, cenzura prealabilă nu mai îndrăzne să intervină, aceasta nu însemna că asupra **Gazetei** nu se mai execitau presiuni. Anumite cercuri oficiale maghiare, care încercau cu disperare să se mențină la putere, vor acționa și pe alte căi pentru a lichida cucerirea libertății câștigată de presa românească. Astfel, în cursul lunii iunie se declanșează cea mai brutală acțiune posibilă asupra **Gazetei de Transilvania** pentru a fi redusă la tăcere: este **arsă în public**⁵⁸. I se aplica în acest mod poate cea mai dură și irațională cenzură, încercându-se prin această acțiune anihilarea ideilor politice ale unei națiuni ce lupta pentru emancipare.

Forma barbară de suprimare a libertății presei dădea **Gazetei**, constata redactorul ei, **„cel mai invederat testimoniu“** despre justetea programului pe care îl urma.

Un alt aspect pe care considerăm că merită să-l atingem și în această succintă prezentare a **Gazetei** în revoluție este și foamea de informații căreia trebuie să-i facă față modestul jurnal politic românesc. Faptul reiese mai ales din însemnarea lui G. Barițiu de la începutul lunii mai, când scria: **„Publicul stă să ne scoată din casă cu silirea de a împărtăși novele din vecinele principate“**. El promite că va împărtăși tot ce va merita să se afle, însă seriozitatea **Gazetei** nu o va sacrifica pentru a scrie **„secătura din uliță, faime goale, care până mâine rămân minciuni“**⁵⁹.

În altă ordine de idei, după cum remarcă **Siebenburger Bote**, devine demnă de admirat noua atitudine a intelectualității române, după cum reiese din fraza aci menționată: „**Românul cultivat, cum văzurăm mai mulți în zilele acestea, arată o seriozitate în a sa purtare, care dă omului să priceapă, că el e sigur de existența sa. Românii știu ce vor, știu și aceea, că lucrul ce-l vor, nu le va lipsi**”⁶⁰.

Gazeta va eterniza apoi în oglinda fidelă a paginilor sale și minunata descriere a Adunării naționale din 3/15 mai 1848, la care luaseră parte după evaluările ei (prea modeste) circa 50.000 de români⁶¹. Sunt înregistrate pozitiv de **Gazetă** și mișcările naționale românești din Ungaria și Banat, care dovedeau la rândul lor că românii au sufletele pătrunse de dorința fierbinte de a-și păstra naționalitatea și limba⁶².

Concluzia generală care se desprinde din articolele ce înfățișau adunările românilor de pe întreg cuprinsul Transilvaniei, Ungariei și Banatului și pe care **Gazeta** le aducea la cunoștință întregii obști naționale, comentându-le și lămurindu-le, tendința era aceea că: „**Soarta națiunii române se va hotărî în București și în Iași, iar nu în Culj, nici în Blaj, nici în Buda**”⁶³.

Aceeași **Gazetă** sesizează că pericolul deznaționalizator vine atât din partea ungarilor, cât și din partea slavilor. Dar pe când de primul este mai ușor a se scăpa, cel de al doilea îl consideră cu mult mai serios, în special pentru Principate. În acest sens, **Gazeta** constata că „**servilii și fricoșii**” îi speriau pe români cu „**cumplita putere a Rusiei**”. Însuși ambasadorului ei, Duhamel, îi plăcea să-i amenințe pe boieri, zicându-le: „**Trebuie să știți că Rusia astăzi e mai tare decât oricând altădată**”. Pentru **Gazetă** însă, situația nu era deloc credibilă deoarece dacă boierii — susținea ea — vor fi uniți cu națiunea, românii vor fi puternici. Și apoi, Rusia țaristă avea problemele ei, focurile ei nestinse „**dormitătoare sub spuză; acelea sânt**” — mai arată **Gazeta** — „Polonia, țările baltice și vecinătățile din Asia, gata oricând să-și recapete încă o dată libertatea pierdută”⁶⁴.

Gazeta cheamă mereu la unitate în luptă, avertizând chiar și înainte de marea Adunare că: „**Nu opinia unuia sau altuia, ci judecata totului, reprezentată prin majoritate, va avea a determina puncturile petițiunii noastre**”. Așa este în toată Europa, așa să fie și la noi, iar tinerii să asculte de cumpătul bărbatilor mai cu experiență, ceea ce practic însemna asigurarea unie democrației reale, în limitele acelor vremi⁶⁵. Înregistrează apoi cu sinceră satisfacție ștergerea iobăgiei, al cărei blestem spunea Barițiu cu năduf „**încetează în tot Ardealul pe toată vecia**”, începând din 18 iunie 1848⁶⁵.

Cu luna iunie se începe un nou semestru al **Gazetei**, și redactorul roagă publicul s-o sprijine, abonând-o. Pentru a înțelege cât mai bine **tensiunea** revoluționară sub care se tipărea **Gazeta** în acele săptămâni, este suficient să dăm aci exemplul succintului cuvânt „**Cătră dd-nii abonați**”⁶⁶. Făcând aluzie la ziarele maghiare cu „programe pompoase”, Barițiu declară de data aceasta pe scurt că el nu o va face deoarece „timpul ne este mult prea scump decât să-l putem întrebui(n)ța la scrieri de programe. A noastră programă este afund săpată în inimile dv. și a noastră. Libertate și independență națională este deviza noastră”. Fraza scurtă, cuvântul deschis și direct demonstrau o extrem de strânsă comunicare, dar și comuniune de gând și de faptă a **Gazetei** cu poporul.

În ceea ce privește circulația **Gazetei** în principatele dunărene, se ivește o foarte păgubitoare situație pentru redacție și pentru mișcarea panromânească, atunci când ea va fi interzisă la intervenția consulatului Rusiei țariste. Barițiu le reamintește însă patrioilor din Principate că stă totuși în puterea lor a „scutura acest jug spiritual și rușinător”. Aici trebuie să subliniem și mai apăsător caracterul panromănesc al **Gazetei de Transilvania**, ilustrat atât prin conținutul ei, care nu se adresa numai românilor ardeleni ci cu adevărat tuturor românilor, constituind acea minunată școală politică de care va pomeni mai târziu M. Kogălniceanu. Ca dovadă, iată cum se împărțeau abonații **Gazetei** și ai **Foii** până la 1848: din Transilvania și Banat, 200 de abonați; din Ungaria circa 40; din Bucovina, 10; deci 250; din Principate, 4-500 și, în fine, circa 50 de exemplare se pare că puteau fi împărțite de redactor cui voia⁶⁷.

Conținutul ei cuprindea în mare parte o vie și constantă propagandă pentru aspirația supremă, unitatea statală românească. A militat mereu, mai întâi pentru asigurarea independenței Moldo-României, iar mai apoi pentru unirea tuturor românilor din Imperiul habsburgic, ca pentru un pas ce ar fi putut duce mai degrabă spre unitatea desăvârșită.

Este semnificativ și faptul că atunci când pentru scurt timp tiparul a devenit liber și în Țara Românească, Barițiu îl salută călduros, constatând că desfășoară „părerii și idei omogene părerilor noastre”⁶⁸.

Revoluția din Țara Românească se oglindește copios în paginile **Gazetei**, bucurându-se de un interes și de un entuziasm deosebit. Printre altele, se nota cu satisfacție: „iată și românii de dincolo au dat cu această ocazie un puternic semn de viață“ prin care demonstau lumii că și ei „cuprinseseră timpul în care ne aflăm“⁶⁹. Indiscutabil, la această „cuprindere a timpului“, a ajutat din plin și **Gazeta de Transilvania**.

Unitatea de gândire și de scopuri nu reieșea doar din numărul de abonați sau din cuprinsul articolelor, ci și din mărturiile unor persoane anchetate în Țara Românească de o Comisie specială. Mărturia datează din 30 noiembrie 1848 și era a lui Gh. Petrescu din Pitești. La întrebarea de când și prin cine i-au venit la cunoștință mișcările revoluționare care au izbucnit în 11 iunie, deținutul mănăstirii Văcărești răspunde că el nua știut nimic despre acestea mai înainte; au știut însă avocatul Nicolae Nanul, Nicolae Cuculescu și polițistul Conciu, care — atenție la denunț — citeau „adesea Gazeta de Transilvanii“ și „erau foarte amatori de faptele revoluționare și ziceau că curând să va întâmpla și la noi“⁷⁰. Iar revoluționarul Ioan Penescu este declarat vinovat de participarea activă la revoluție, de către aceeași Comisie de anchetă pe baza „dovezilor“ că întreținea relații apropiate și cu „acel eczaltat redactor al jurnalului din Brașov“⁷¹ (deci cu G. Barițiu).

În vară, **Gazeta de Transilvania**, începând cu nr. 56⁷² va apare, cum s-a amintit, fără inscripția umilitoare „Cu preaînaltă voie“, înregistrând cu și mai mare obiectivitate urmările Adunării Naționale din 3/15 mai 1848, ciocnirile sângeroase, anchetele, nedreptățile și silniciile nesfârșite și de tot felul făcute românilor din toate clasele societății. Analizând cu imparțialitate procesul de înstrăinare de după Adunare, **Gazeta** consemna: „Iată așa deteră ungurii cu piciorul la toate simpatiile românilor“. Și ținem să remarcăm, că Barițiu a dat dovadă de mult tact și reținere în articolele sale cu privire la asperitățile din ce în ce mai grave ivite între dominanți și dominați, fapt atestat și de scrisoarea lui Petru Suci, care reprezenta punctul de vedere al unei mari părți a revoluționarilor români nemulțumiți de redactor, care — spun ei — nu publica articolele ce aduceau la lumină justetea cauzei pentru care românii aveau tot dreptul să ia armele în mâini. Iată un pasaj din scrisoare: „Nu știu cauza pentru ce nu publicați d-voastră articli ce vi se trimit. Tocmai eu — spune Suci — vă trimisesem ceva de publicat, când jurnaliștii maghiari numea **bujtogato** pe toți românii ce au ceva capacitate; însă până acuși nu avui onoarea a vedea publicat nimic din ceea ce vă trimisesem.

Bărnuțiu asemine știu că a trimis un respons în cauza mihălțenilor; dară văd că nici acela n-a văzut lumina, cu toate că era prea interesant. Asemine și alții mi s-au plâns că nu li s-au tipărit articlii trimiși către Redacțiunea d-tale“. Și continuă: „Pentru toate acestea tinerii noștri sunt prea întristați, și pe drept, căci toți ne calumniază, ne batjocoresc înaintea lumii, și noi nu ne scuzăm, sau nu ne putem, deacă n-avem ver-un organ public, prin care să arătăm lumii minciunile și calumniile inamicilor noștri“⁷³.

Din interesanta scrisoare a lui P. Suci se poate trage concluzia că G. Barițiu făcea eforturi mari în a amâna pe cât era posibil declanșarea ostilităților deschise, sperând probabil într-o înțelegere de ultim moment. Nu este exclusă nici o reală și serioasă lipsă de hârtie sau spațiu tipografic, având în vedere că la 1848, așa cum anunțase, nu a putut mări formatul **Gazetei**, iar suplimentele apărute când la **Gazetă** când la **Foaie** erau numai sporadice, o picătură în mare. În ciuda aspectului tehnic și aceasta pare a fi o explicație plauzibilă, complementară, având în vedere bucuria cu care **Gazeta** anunță posibilitatea apariției unui organ de publicitate românesc în Banat: „Fie dară cu așteptare onoratul public român“ pentru că „în scurt timp vom să vedem programa noului organ român“⁷⁴. Din păcate, odată cu evenimentele din septembrie și apoi izbucnirea războiului civil, ziarul bănațean, proiectat probabil de E. Murgu sau de V. Babeș, nu va mai apare.

Deoarece **Gazeta de Transilvania** susținea pe mai departe că românilor li s-au dat drepturi doar pe hârtie⁷⁵, își continuă îndemnurile la organizare și devine purtătoarea de cuvânt a convocării unei noi mari Adunări Naționale (a-III-a), care să pună stavilă „terorismului nemeșesc“.

Misiunea de îndrumătoare a opiniei publice este formulată explicit de **Gazetă** și în declarația din 17 august: „Astăzi jurnalistica își are a sa chemare nespus de grea și importantă; ea trebuie să fie pregătitoarea opiniei publice“⁷⁶. O profesiune de credință mai clară în ceea ce privește rolul militant asumat, nici că putea face. Respectându-și declarația, tot restul lunii august și în cursul lunii septembrie, **Gazeta** explică cititorilor ilegalitatea noii legi de recrutării, care îi obliga pe români să-și dea fiii drept carne de tun pentru

guvernul străin al Ungariei, ce urmărea să-i trimită împotriva luptei de eliberare națională a croaților. Concomitent, **Gazeta** oglindește și rezistența maselor de români atât la recrutări (la care de altfel se opuneau și sașii și mulți secui), cât și la abuzurile și arestările efectuate arbitrar și silnic până la cea de a-III-a Adunare de la Blaj, pe care, în parte, o și descrie⁷⁷.

Odată cu înarmarea generalizată în octombrie, când Transilvania începe a se organiza militar și administrativ ca **țară românească**, **Gazeta** publică importantul articol de poziție: **Românii și reacția despotică**⁷⁸, în care se demonstrează că românii prind armele revoluției în mână nu alături de Austria reacționară a lui Metternich, ci cot la cot cu Austria constituției democratice, împotriva terorii nemeșești. În acest sens, **Gazeta** publică bucuroasă corespondența sosită din Banat, care cerea românilor să se alieze la partida ce „nu ne amenință cu desnaționalizare, cu totala apunere a elementului român”⁷⁹.

Gazeta e surprinzător de explicită în a caracteriza forțele ce luptau împotriva revoluției române: „Scurt, oamenii carii au fost în capul treburilor odată, nu vor lipsi a mișca ceriul și tartarul pentru ca să ajungă la rangurile și posturile lor”⁸⁰. Notăm că ideea contrarevoluționarului demagog va fi zugrăvită cu mult patos, câteva luni mai târziu, în **Bucovina**: „Sătul sunt astăzi a auzi/ Vorbind de-a obștii fericire/. Oameni ce-unelte de-asuprire/ Până ieri fură. și mai pot fi...”⁸¹. Pe lângă **Gazeta**, și **Foaia pentru minte...** face unele precizări chibzuite în ceea ce privește poziția românilor ardeleni. Astfel, declară ea, „Noi românii suntem dușmani” numai ai despotismului, iar „Dacă o dinastie, un guvern, un stat își schimbă sistemul, suferă și apără adevărata libertate lăsată de Dumnezeu pe seama omenirii întru, atunci noi suntem prieteni sinceri ai acelui guvern și stat”⁸², făcând și prin aceste cuvinte dreapta situație a taberei românilor alături de noua Austria constituțională. Poziția deschis revoluționară a foilor brașovene nu a înspăimântat numai fosta nobilime feudală și pe administratorii ei, ci și boiereimea reacționară din Principate, care imediat după înăbușirea mișcărilor dinăuntrul granițelor lor, va lua măsuri drastice, interzicând, la intervale scurte de timp, intrarea și citirea **Gazetei** și **Foii**, atât în Moldova cât și în Țara Românească. În acest sens, G. Barițiu a primit o înștiințare de la Guberniul Transilvaniei, în 4 septembrie 1848, prin care i se aducea la cunoștință că Moldova a interzis cu desăvârșire pe viitor introducerea în acel stat a **Gazetei**, cauza constituind-o „atacurile împotriva guvernului rus, împotriva principatului Moldovei și a guvernului acestuia, cât și împotriva principelui Sturza și a fiilor săi, cât și, în sfârșit, atățării poporului român împotriva guvernului turcesc protector”⁸³.

Despre interzicerea **Gazetei** (și a **Bucovinei**) aflăm mai pe larg dintr-o corespondență de la Iași, din 20 octombrie 1848⁸⁴. Din porunca domnului, se spune, pe cale diplomatică i s-a cerut Austriei oprirea intrării în Principat a tuturor ziarelor străine, mai cu seamă a **Gazetei de Transilvania** și a **Bucovinei**, sau măcar prezentarea acestora de către poșta austriacă, cenzurii guvernului. Corespondentul **Bucovinei** este deosebit de revoltat împotriva unei astfel de măsuri, care ar însemna, după spusele sale, „a întrerupe orice relații între Europa și Moldo-Valahia, și a vâri în întunericul barbariei aceste nenorocite prințipaturi, cari nu-și primesc comunicația intelectului cu Europa” decât publicațiile străine, care sunt o rază de îmbărbătare și de mângâiere pentru ele. „Michail Sturza și Gh. Bibescu — conchide el —, simțind ce dușman mare aveau în aceste organuri ale adevărului, cari biciuiau fără frică abuzurile și ticăloșiile lor, în mai multe rânduri s-au cercat a opri intrarea lor în țară”.

Părerea luminatului colaborator era că **Gazeta** și **Bucovina** totuși nu pot fi oprite în Principate, deoarece dacă ele sosesc ca scrisori, poșta austriacă e obligată să le predea destinatarului, iar dacă ziarele sosesc ca marfă, ea trebuie livrată celui ce a cumpărat-o, potrivit convențiilor comerciale existente între Austria și Turcia.

Protestând împotriva unei astfel de opreliști, corespondentul ieșean face din această problemă o cauză comună a jurnalisticii moderne, chemând „luarea aminte a popoarelor și guvernelor Europei asupra acestei jigniri ce se amenință de a se face dipturilor și intereselor intelectuale și comerciale ale lor, de către un domn care s-a putut păstra până acum numai prin întunecul adânc în care și-a ținut nația, și care îndată ce lumina adevărului va străbate mai adânc în Moldova, va cădea cu tot sprijinul în care se sumește”.

Întrucât la începutul anului 1849 situația regimurilor reacționare, tributare Porții și Rusiei țariste se consolidează, interzicerea ziarelor străine este și mai mult înăspriată; în acest sens **Buletinul Oficial al**

Moldovei din 3 februarie precizează că „în zisa oprire să cuprindă cu cea mai **întreagă strictețe** și **gazetele din Bucovina și de Transilvania, și ori ce alte tipărituri în materie politică, mai ales ca unele ce se tipăresc în limba națională**“. La prima încălcare a interdicției se aplica o amendă de 50 de galbeni sau 6 luni închisoare, iar la a doua încălcare, 100 de galbeni și 6 luni închisoare (sau un an închisoare pentru cel ce nu putea plăti 100 de galbeni).

Drept urmare a acestor măsuri draconice, un apărător al libertății de expresie promovată de **Gazeta de Transilvania și de Bucovina**, în termeni deosebit de virulenți, revoluționari, condamnă regimul impus presei progresiste de uneltele celor două imperii oprimate: „Totuși nu ne putem ascunde părerea, că trebuie să fie de tot rea cauza acelora, carii prin așa ticăloase mijloace vreau a asigura sau a întemeia o stăpânire. Sunt precum se vede, oameni, carii nimic n-au învățat și nimic n-au uitat. Însă cum au mers acestor oameni numai prea adeseori, li se întâmplă și acum: prin această lege, acum mai fără exemplu în Europa, ei s-au ajutat prea rău, căci ei înșiși și-au dat judecata despre sine, mărturisind că faptele și urzelile lor nu pot suferi lumina zilei, ci că cu muștrătoarea lor conștiință încărcată de păcate trebuie să se ascundă în întunecul no(p)ții, care este patria lor, și în care singur poate înflori sistemul lor cea nesuferitoare de lumină. Noi însă credem că disperatele opintiri ale acestor înțelepți legislatori de a înăduși glasul adevărului, de care ei trebuie să aibă cuvânt a se teme, nu vor să aibă urmări îndelung țitoare, și le repetăm lor spre luare-aminte, iar fraților moldoveni spre mângâiere cuvintele poetului: „ceriul luminează și nu-l poți opri,/ Nici lucrea soarelui a o acoperi“⁸⁵.

Este elocventă pentru poziția autorităților din Țara Românească în acest sens circulara din 23 octombrie 1848, semnată de I.A. Filipescu, secretar de stat al Principatului: „luând știință că în deosebite orașe ale Principatului, precum și în capitală, circulează **Gazeta Brașovului și alte gazete străine**, care nu sunt cenzurate și deoarece prin decretul no. 613 al Căimăcămiei sunt interzise, se încunoștințează tuturor de obște că ori carele de orice condiție va fi, dacă se va dovedi că a primit în secret **gazeta Brașovului**, precum și alte gazete străine fără a fi cenzurate aici și slobozite în circulație, se va privi în deopotrivă învinovățire ca și autorul acela ce ar îndrăzni să publice articole neîngăduite, și va fi osândit cu asprime“⁸⁶.

Din ultima **Înștiințare de prenumerațiune**, adică invitație de abonament la **Gazetă și Foaie** pe anul 1848, se poate înțelege cu ușurință necesitatea presantă a informării, deoarece în mijlocul luptelor și tulburărilor, comunicațiile cu Brașovul au fost tăiate aproape în întregime, așa încât nici prin poștă, nici prin acțiuni private, nu se primea nici o gazetă, nici o scrisoare „ci vietuiam — explică plastic redactorul — sau mai bine, vegetam numai între temeri, speranțe, scurt, în neodihnă sufletească“.

Setea de informații creștea din zi în zi, așa că G. Barițiu avea tot dreptul să consemneze în continuare că „Timpurile noastre ajunseră atât de importante, grandioase și totodată critice, încât până și cel mai sărac locuitor al colibelor îl interesează a păși împreună, a cunoaște evenimentele“. Mijlocul cel mai lesnicios în a sta în contact cu toată lumea sunt gazetele, un adevăr, zice Barițiu, recunoscut și de cei buni, dar și de „acei răi tirani“, care opresc intrarea gazetelor sub amenințări de pedepse criminale“. Dar în ciuda tuturor acestor situații, el își încurajează cititorii transilvăneni, asigurându-i că, în pofida oricăror cruzimi și vărsări de sânge, românii le „surâde un viitor mai fericit decât oricând altădată: numai ochiul simplilor nu vede acest adevăr, iar spiritul cel deprins a combina nu se mai îndoiește nici un moment“⁸⁷.

În contextul dat, Barițiu recunoaște că ar fi nevoie de vreo două gazete oficiale și semioficiale, dar până la apariția lor, roagă publicul să le susțină pe cele două existente, care de 11 ani lucrau și asudau din greu în „via națiunii“; aceasta, mai amintește el, cu atât mai mult, cu cât „muscalii sugrumă din Principate orice publicitate afară numai de ceea a lingușitorilor apuși“. Aceasta înseamnă de fapt că a pierdut cele 400-500 de abonamente (deși prin vestita Vama Cucului tot mai treceau către frații de peste Carpați vreo 30 până la 50 de exemplare din **Gazetă**)⁸⁸. Rămânea doar ca publicul transilvănean, bănățean și „ungurean“ să-și dovedească din plin patriotismul, sprijinindu-i gazetele.

Deși se pare că din nou dorește să mărească formatul și numărul de pagini ale foilor sale, Barițiu se scuza totuși că din cauza pagubelor și a „împrejurărilor fatale“ nu o putea face, prețul rămânând totuși același și pentru anul 1849.

Într-un **Cuvânt către public**, G. Barițiu susține din nou necesitatea apariției unui **organ oficial** (jurnal,

buletin), care să servească direct interesele Comitetului Național Român. În ultimul timp, remarcă Bămuțiu, Comitetul a tipărit peste 30 de proclamații, însă acestea, din păcate, ajung cu greu la cunoștința națiunii, pe când o gazetă se integrează mai ușor și mai rapid într-un sistem eficient de comunicare. De aceea, în ședința din 23 noiembrie/11 decembrie 1848 a Comitetului s-a hotărât în unanimitate ca până la alte timpuri, mai favorabile și pașnice, „toate prochiemăciunile oficiale să se treacă în coloanele **Gazetei de Transilvania** și ale **Foii**. Iată, așadar, **Gazeta** investită explicit și într-un cadru solemn ca **organ oficial al revoluției românești**. După cele câte le-am relevat privind rolul militant al **Gazetei** în desfășurarea revoluției, acest fapt notabil de a deveni organ oficial și recunoscut unanim, nu ni se pare ceva neobișnuit, ci, dimpotrivă, un fapt cât se poate de firesc, normal, logic. Ca urmare, erau invitați să se aboneze toți funcționarii, prefecții, tribunii, protopopii și toți aceia care „se interesau de reorganizarea națiunii și de fericirea patriei”⁸⁹. Din cauza evenimentelor însă, căile de comunicație sunt nepracticabile, astfel că tocmai în numărul următor al **Gazetei** redactorul se plânge că de două săptămâni n-a mai primit nici-un ziar străin, și că era total tăiat de „lumea mare politică”⁹⁰.

Evenimentele se precipită și Brașovul este ocupat de trupele intervenționiste ale generalului Bem, **Gazeta** fiind silită, în condiții dramatice, să-și înceteze apariția (ultimul număr fiind cel din 3 martie 1849). Redactorul, împreună cu editorul și mulți alții, se refugiază în Țara Românească⁹¹. La Ploiești, unde Barițiu ajunge după adevărate „aventuri”, fu arestat și predat generalului țarist Hasford, care-l și interogă. Cunoscându-i bine activitatea, generalul îl primește cu apostrofarea: „Așadar dumneata ești acel om care de opt ani combați politica înaltului guvern al imperiului Rusiei...” Datorită alianței celor doi împărați pentru a înăbuși revoluția, Hasford n-a luat măsuri deosebit de aspre împotriva lui Barițiu, deși îl asigurase că „te-am învățat noi pe d-ta a face opoziție guvernului nostru”. Se limită doar a-l trimite, cu escortă, la închisoare în Bucovina⁹².

Sosirea lui Barițiu la Cernăuți este semnalată imediat de **Bucovina** care nota că redactorul „mult răspânditei și plinei de înrăuriri **«Gazete» românești de Transilvania**, sosi cu două zile în urmă, fiind calificat drept „un individ prea periculos” și dus imediat la închisoarea militară cu „fiare la picioare”⁹³. Din fericire însă va fi eliberat la intervenția familiei Hurmuzaki, la foarte scurtă vreme.

După o întrerupere de aproape 9 luni a apariției **Gazetei**, **Bucovina** va fi aceea care va anunța, cu bucurie, în sfârșit, reapariția ei. veștile de la Sibiu arătau că Barițiu a primit aprobarea de a „da o gazetă românească, a cărei trebuință aici este prea simțită, deoarece românii transilvani fuseseră pân-acum lipsiți de un organ prin care să-și apere interesele” lor. Corespondența se încheie astfel: „Cunoscutele facultăți și lăudatele-i simțăminte ale d. Bariț ne promet un lucru solid, care noi îl așteptăm cu nerăbdare”⁹⁴.

Cu data de 1 decembrie 1849 apare **Gazeta Transilvaniei**, cu numărul de ordine 18, în care Barițiu se adresează cu căldură cititorilor săi credincioși, asigurându-i că, reîntors la sânul greu încercatei lui națiuni, deși apăsător de greutate, și într-o poziție critică, totuși nicidecum înfrânt, ci cu inima li spiritul întărit, nu pregetă să reînceapă publicarea **Gazetei** și a **Foii**, cu cel mai curat cuget de a „îndestula după putință și deocamdată amăsurat **împrejurările prezente** — trebuințele publicului nostru român pe câmpul politic, soțial și literar”. Își exprimă și speranța că intelectualii cei mai capabili din toate provinciile și ținuturile românești vor fi prezenți în paginile foilor brașovene, ca și în trecut, într-o nobilă emulație, publicându-și produsele minții lor, cu atât mai mult cu cât românii vor avea un „viitor pe care nici o putere și nici o silă” nu va mai fi în stare a-l nega. Deși se pare că românii vor mai avea de trecut prin pericole, ca și în trecut, totuși credința sa în viitorul națiunii sale „e tare și neclătită”. Luptele politice, cu toate manevrele de a-i pune pe români sub bănuială, nu-l vor intimida căci „lupta e viață și nouă viața ne place; stagnarea, apatia, timiditatea e moarte; moară care se te de luptă, noi ne vom lupta”. Și încheie, menționând că și de data aceasta, ca și în trecut, programa jurnalelor sale e scurtă: ele vor apăra interesele naționale ale românilor. Vor oferi noutăți din patrie și din străinătate și vor publica măsurile și ordinele guvernului⁹⁵.

Cu al 8-lea număr ce mai apare (adică nr.-ul 26), redactorul G. Barițiu mai face un ultim apel cititorilor săi să aboneze **Gazeta** și **Foaia** cât mai curând, pentru ca editorul să știe câte numere să tipărească. Mai promite tot acum și publicarea unor importante documente și manuscrise, ca rapoartele prefecților din munți, precum și câteva memoriale și articole literare ale lui I. Maiorescu. Redacția **Gazetei** are corespondenți — asigură el — care-i vor scrie de **peste tot** unde sunt români și-i vor semnală **toate**

vibrările noii lor vieți politice și sociale. **Gazetă** va fi totodată și organul „Deputațiunii române“ de la Viena, prin intermediul căreia aceasta va ține la curent națiunea cu demersurile ei. De asemenea, arată Barițiu, va fi cu toată luarea-aminte „Asupra purtării altor popoare către noi“.

În colcluzie, el se va strădui să asigure cititorilor săi o cât mai întinsă și variată lectură, în ciuda dificilei stări a tipografiei din care „insurgenții duseseră un teasc și litere“⁹⁶. În afară de aceste probleme materiale grave, din cauza legii marțiale existente, autoritățile austriace înăspreau condițiile de supraveghere, astfel încât libertatea tiparului pentru care luptase cu atâta stăruință și curaj Barițiu începea să devină de domeniul amintirilor, iar cenzura prealabilă o realitate din ce în ce mai palpabilă. Ca urmare a acestei situații complexe, la 13/25 februarie 1850, **Gazeta Transilvaniei** este suspendată de administrația militară timp de aproape 7 luni (până la 9 septembrie 1850).

Acum, cu foile suspendate, Barițiu avea ocazia să mediteze și asupra acelor **pesimiști** care n-au fost mulțumiți niciodată cu politica și maniera sa de publicist, ei, așa cum se plângea lui I. Maiorescu «mai vârtos de la apr(ilie) 1848 încoace, au văzut în mine numai un „șovăitor“ — așa mă numeau ei — ba mi-au zis și în față că dacă eu nu vreau a scoate steagul roșu (cu timp, fără timp, cu socotință sau fără), sunt un vânzător. Iar acum, chiar acum, între suspensiuni și totala oprire, îmi seriau cu prea mare naivitate că ei se miră de acea suspensiune, cu atât mai vârtos cu cât „foile erau foarte modeste“. Ei, săracii, nu bagă de seamă că, pe lângă expresiunile cele mai moderate, poate fi cineva foarte radical și că, fără a da cu ușa în casă după maniera d-lor, mai pe dindărăptul casei, mai piezis poți bate mult mai bine și mai sigur și, în urmă, că contrarii încă au ochi și miros fin, căci te sânt și văd unde lovești»⁹⁷.

După ani și ani, când Barițiu revine asupra suspendării foilor sale, oferă opniei publice românești următoarea imagine: **Gazeta** și **Foaia** au fost „sugrumate“ în „Iaur 1850 prin o măsură discreționară, pe care nici atunci și nici după aceea nimeni nu a fost în stare de a o justifica alminterea, decât prin: **sic volo, sic juheo, stat pro ratione voluntas**. Ceea ce apărea deosebit de grăitor pentru maturizarea politică a românilor de după revoluție, și merită să remarcăm, pentru a avea o necesară viziune de ansamblu, era faptul că dacă, așa cum am mai arătat, până la 1848 majoritatea abonaților erau din Moldova și Țara Românească, din februarie 1850, imediat două revoluție, în catalogul editorului Johann Gött se aflau 635 de abonați, dintre care 600 erau acum din Transilvania, Banat și părțile ungurene, precum și din Bucovina și numai 30 din Principate (și am văzut pe larg de ce)“⁹⁸.

Destinul **Gazetei de Transilvania** s-a confundat în ultima instanță cu cel al revoluției românilor, a fost un destin dramatic; mereu la un pas de suprimare, dar mereu găsind forțele necesare pentru a reinvia din propria-i cenușă și de a duce mai departe făclia drepturilor românești.

Autoritățile maghiare au strâns **Gazeta** în chingile cenzurii, au ars-o în piețele publice când nu au mai avut ce să-i facă, patriciatul săsească l-a amenințat pe redactor cu spânzurătoarea; când redactorul, împreună cu mulți alții, s-au refugiat în Principate, armata intervenționistă, contrarevoluționară a lui Bem reprezentanta intereselor expansioniste ale guvernului ungar⁹⁹ a vrut să-i șteargă urma și în locul ei, în lunile când n-a mai putut apare, vrăjmașul a editat **Expatriatul**, a cărui ținută a fost repede înțeleasă de români, așa după cum consemnează **Bucovina**, în rândurile de mai jos: „între toți românii transilvani, nu se află nici măcar unul, care să aibă poftă pentru acea gazetă“¹⁰⁰.

Nu și-a ajuns scopul nici gestul brutal al autorităților militare austriace care au desființat **Gazeta** în vechea ei formă, deoarece nu peste mult timp intelectualii români vor găsi resurse suficiente pentru a-i permite să renască. Gestul ostil al autorităților habsburgice se împletea simbolic, cam în aceeași vreme, cu un altul de aceeași factură, notat de S. Bărnuțiu la 19 martie 1850, în jurnalul său, privind admonestarea ministrului Schwarzenberg, care califică intelectualitatea românească drept „periculoasă“, ceea ce nu-i făcea decât cinste, dat fiind izvorul aprecierii. Iată **ad literam** cuvintele ministrului: „Ja, eucre Intelligenz ist eine gefährliche Intelligenz“¹⁰¹.

Prin cele de mai sus și prin numeroase alte acțiuni ostile ale autorităților habsburgice, acestea renunță deschis și fără jenă la spoiala liberală cu care în ultimă analiză i-au înșelat cu atâta cinism pe români.

Revoluția românilor nu mai putea fi tolerată și cu atât mai puțin principala ei purtătoare de cuvânt, **Gazeta de Transilvania**, care timp de circa 10 luni — din mai 1848 până în 3 martie 1849 — va glăsuși liber exclusiv în interesul revoluției românilor.

Datorită luptei și perseverenței acesteia pe drumul revoluției, până la propriul sacrificiu (suspendarea), **Gazeta de Transilvania** va rămâne un simbol al triumfului revoluției românilor și al aspirațiilor lor drepte în concordanță cu spiritul timpului.

După reînvierea ei, sub redacția la fel de merituoasă a lui Iacob Mureșianu, **Gazeta** va continua să apere, în pofida noii opresiuni, cu tot atâta curaj și dăruire, interesele naționale românești, în contextul unor alte împrejurări politice, folosind noi forme de rezistență și luptă. Fără pic de invidie, vechiul redactor, G. Barițiu, rămas colaborator asiduă al **Gazetei**, nota mândru ca de propria sa realizare în scrisoarea către I. Maiorescu: „Știi că vrăjmașii noștri, cari se înfuriază foarte când văzură **Gazeta** reînviată“, așteaptă cu sete să se compromită deoarece sunt conștienți că păzind ea „cumpătul bun“, folosește nemărginit națiunii, publicând acte prețioase și ținând-o totodată „în firul lucrurilor politice“¹⁰².

În final, reținem ideea că „istoria unui popor în mare parte o conțin ziarele sale“¹⁰³ cum se exprima pe drept cuvânt unul dintre corespondenții mai târzii ai lui G. Barițiu.

Reactualizând temeinicia acestui gând, noi subliniem că **Gazeta de Transilvania**, și anexa ei **Foaia pentru minte...**, slujind cu fidelitate interesele poporului, au înregistrat evenimentele revoluției cu obiectivitate deplină și luminându-i calea presărată cu victorii dar și cu imense dificultăți și sacrificii. Paginile lor s-au contopit pe de-a-ntregul cu revoluția și cu idealurile ei, dând glas neînterupt, cât timp au funcționat liber, năzuințelor obșteii românești de pretutindeni.

În acest fel, **Gazeta** în special, și-a câștigat, pe drept, un rol de excepție în publicistică revoluționară românească, pe de o parte de școală politică panromânească, iar pe de alta, de cea mai bună publicație periodică românească, expresie autentică a opiniei publice din Transilvania în tot cursul revoluției de la 1848-1849, după cum atesta cu atâta îndreptățire jurnalul **Bucovina**¹⁰⁴.

Gazeta de Transilvania a favorizat, credem, în cel mai înalt grad și procesul tinerei națiuni române de a-și împlăni strâns și peren rădăcinile comune, unindu-le simbolic în paginile sale, într-un trunchi viguros cu ramurile ridicate mândru sub soarele dătător de viață al unității naționale și al libertăților democratice.

NOTE:

1. **Gazeta de Transilvania**, XI, nr. 66 din 12 august 1848, p. 275.

2. **Foaie pentru minte, inimă și literatură**, nr. 39 din 27 septembrie 1848, p. 316.

3. **Ibidem**, nr. 35 din 30 august 1848, p. 282 (în notă).

4. George Barițiu, **Foi comemorative**, Sibiu, 1892; George Em. Marica, Iosif Hajós, Călina Mare, **Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania**, București, 1968, p. 178-184; George Em. Marica, **Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenе din secolul al XIX-lea**, Cluj-Napoca, 1978, p. 7-26; Vasile Netea, George Barițiu, **Viața și activitatea sa**, București, 1966, p. 94-112; Idem, **Presa română în timpul revoluției de la 1848 (III)**, în „Presa noastră“, XVIII, nr. 7 din iulie 1973, p. 33-38. Gelu Neamțu, **Din activitatea redacțională a lui George Barițiu la „Gazeta de Transilvania“ în timpul revoluției de la 1848-1849** în **Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia**, 1, 1987, p. 7-17.

5. G. Barițiu, **Epistole familiare**, în „Transilvania“, II, nr. 3, 1869, p. 29.

6. **Gazeta de Transilvania**, IX, nr. 51 din 24 iunie 1846, p. 201-202 (**Articol pregătitor**),

7. Pompiliu Teodor și Gelu Neamțu, **Din istoria presei naționale românești „Învățătorul poporului“ (1848)**, în „Studii. Revistă de istorie“, 21, nr. 3, 1968, p. 439.

8. G. Neamțu, **Di istoria presei românești — „Amicul Poporului (1848) și „Democrația“ (1849)**, în **Anuarul Institutului de Istorie Cluj**, IX, 1966, p. 287.

9. **Foaie pentru minte...**, nr. 10 din 8 martie 1848, p. 74.

10. G. Barițiu, **Foi comemorative**, p. 1.

11. Idem, **op. cit.**, p. 17.

12. G. Neamțu, **Din activitatea...**, p. 14-15.

13. **Observatoriul**, VIII; nr. 36 din 20/8 mai 1885, p. 141-142; cf. I. Lupaș, **Contribuțiuni la istoria ziaristicii**

românești ardeleni, Sibiu, 1926, p. 69-70.

14. **Gazeta de Transilvania**, X, nr. 56 din 14 iulie 1847, p. 222-223.

15. G. Em. Marica, **Studii...**, vol. I, p. 23.

16. **Gazeta de Transilvania**, X, nr. 104 din 29 decembrie 1847, p. 416.

17. **Ibidem**, XI, nr. 1 din 1 ianuarie 1848, pl. 1 (**Cultura**). Cf. și V. Cheresteșiu, G. Em. Marica, C. Mureșan, **George Bariț. Scrieri social-politice**, București, 1962, p. 100-102.

18. **Gazeta de Transilvania**, nr. 3 din 8 ianuarie 1848, p. 9.

19. **Ibidem**, nr. 4 din 12 ianuarie 1848, p. 14.

20. **Documente privind revoluția de la 1848 în Țările Rămâne. C. Transilvania**, II, București, 1979, p. 136.

21. **Ibidem**, I, p. 440-442; cf. G. Barițiu, **Foi comemorative**, p. 19.

22. E. Boșca-Mălin, **Lupta presei transilvane**, București, 1945, p. 12.

23. **Gazeta de Transilvania**, nr. 43 din 20 octombrie 1848, p. 172.

24. **Ibidem**, nr. 47 din 12 iunie 1844, p. 185-186.

25. G. Barițiu, **Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă**, I, Sibiu, 1889, p. 637-638.

26. **Foaie pentru minte...**, nr. 36 din 4 septembrie 1844, p. 281-286.

27. **Gazeta Transilvaniei**, XIII; nr. 11 din 9 februarie 1850, p. 41.

28. **Ibidem**, VII, nr. 51 din 24 iunie 1844, p. 281-286.

29. **Foaie pentru minte...**, nr. 12 din 22 martie 1848, p. 93-95.

30. **Ibidem**, nr. 6 din 9 februarie 1848, p. 42-48.

31. **Observatoriul**, VIII, nr. 36 din 20/8 mai 1885, p. 141-142.

32. **Gazeta de Transilvania**, nr. 20 din 8 martie 1848, p. 80-81.

33. **Ibidem**, nr. 19 din 4 martie 1848, p. 76.

34. **Foaie pentru minte...**, nr. 10 din 8 martie 1848, p. 74.

35. **Gazeta de Transilvania**, nr. 21 din 11 martie 1848, p. 83.

36. **Ibidem**, p. 36.

37. **Ibidem**, nr. 38 din 10 mai 1848, p. 157.

38. **Ibidem**, nr. 21 din 11 martie 1848, p. 86.

39. **Ibidem**, nr. 22 din 15 martie 1848, p. 90.

40. **Ibidem**, nr. 24 din 22 martie 1848, p. 98.

41. **Ibidem**, nr. 80 din 30 septembrie 1848, p. 331.

42. **Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania**, sub red. Șt. Pascu și V. Cheresteșiu, I, București, 1977, p. 18-20.

43. **Ibidem**, p. 68-69 (doc. din 24 martie 1848).

44. P. Teodor, G. Neamțu, **op. cit.**, p. 434-448.

45. **Foaie pentru minte...**, nr. 12 din 22 martie 1848, p. 93-95.

46. **Gazeta de Transilvania**, nr. 26 din 29 martie 1848, p. 109.

47. **Foaie pentru minte...**, nr. 13 din 29 martie 1848, p. 99-101.

48. **Gazeta de Transilvania**, nr. 27 din 1 aprilie 1848, p. 113.

49. **Ibidem**, nr. 28 din 5 aprilie 1848, p. 116.

50. **Ibidem**, nr. 29 din 8 aprilie 1848, p. 119.

51. **Documente privind revoluția de la 1848...**, II, p. 95. (Blaj) 5/17 aprilie 1848.

52. **Ibidem**, p. 97.

53. **Ibidem**, p. 193.

54. **Ibidem**, IV, p. 524.

55. G. Barițiu, **Foi comemorative**, p. 21-22.

56. **Idem**, **op. cit.**, p. 19-20.

57. **Gazeta de Transilvania**, nr. 56 din 8 iulie 1848, p. 229.

58. **Ibidem**, nr. 44 din 31 mai 1848, p. 181.

59. **Ibidem**, nr. 32 din 19 aprilie 1848, p. 134.

60. **Ibidem**, nr. 37 din 6 mai 1848, p. 154-155.

61. **Ibidem**, nr. 38 din 10 mai 1848, p. 160 și nr. 39 din 13 mai 1848, p. 161-162; nr. 40 din 17 mai 1848, p. 165-166.
62. **Ibidem**, nr. 42 din 24 mai 1848, p. 173.
63. **Ibidem**, nr. 43 din 27 mai 1848, p. 177.
64. **Ibidem**, nr. 33 din 22 aprilie 1848, p. 135.
65. **Ibidem**, nr. 45 din 3 iunie 1848, p. 185.
66. **Ibidem**, nr. 44 din 31 mai 1848, p. 181.
67. **Ibidem**, XXVIII, nr. 49 din 5/23 iulie 1865, p. 193.
68. **Ibidem**, nr. 51 din 23 iunie 1848, p. 201. În notă.
69. **Ibidem**, nr. 49 din 17 iunie 1848, p. 202.
70. **Documente privind revoluția de la 1848 în Țara Românească** (Mihail Regleanu), București, 1962, p. 302.
71. **Ibidem**, p. 283.
72. **Gazeta de Transilvania**, nr. 56 din 8 iulie 1848, p. 229.
73. Biblioteca Academiei Române, Ms. 1.004, f. 221-222. Foto: 3.266-3.268, Inst. de Ist și Arh. Cluj-Napoca; scrisoarea din Sibiu, 3 iulie 1848.
74. **Gazeta de Transilvania**, nr. 69 din 23 august 1848, p. 286-287.
75. **Ibidem**, nr. 71 din 30 august 1848, p. 294.
76. **Ibidem**, nr. 64 din 5 august 1848, p. 266.
77. **Ibidem**, nr. 76 din 16 septembrie 1848, p. 316.
78. **Ibidem**, nr. 85 din 18 octombrie 1848, p. 349-350.
79. **Ibidem**, nr. 88 din 28 octombrie 1848, p. 349-350.
80. **Ibidem**, nr. 97 din 29 noiembrie 1848, p. 398.
81. **Bucovina**, nr. 6 din 18 martie 1849, p. 35.
82. **Foaie pentru minte...**, nr. 48 din 6 decembrie 1848, p. 375 (**Unele idei politice, cu privință mai vârtos la monarhia austriacă (Încheiere)**).
83. Arhivele Statului Brașov, fond Magistrat, dosar nr. 3 707/1848, foto 32.124.
84. **Bucovina**, nr. 2 din 11 octombrie 1848, p. 20 (Supliment).
85. **Ibidem**, nr. 6 din 18 martie 1849, p. 39-40 (Supliment).
86. **Buletin Oficial al Prințipatului Țării Românești**, București, nr. 54 din 2 noiembrie 1848, p. 215-216.
87. **Gazeta de Transilvania**, nr. 95 din 22 noiembrie 1848, p. 389.
88. G. Em. Marica, **op. cit.**, I, p. 24.
89. **Gazeta de Transilvania**, nr. 102 din 16 decembrie 1848, p. 418.
90. **Ibidem**, nr. 103 din 20 decembrie 1848, p. 422.
91. G. Em. Marica, **op. cit.**, II, p. 17.
92. G. Barițiu, **Foi comemorative**, p. 28.
93. **Bucovina**, nr. 18 din 10 iunie 1849, p. 93 (Supliment).
94. **Ibidem**, nr. 39 din 18 noiembrie 1849, p. 243.
95. **Gazeta Transilvaniei**, XII, nr. 18 din 1 decembrie 1849, p. 59.
96. **Ibidem**, nr. 26 din 29 decembrie 1849, p. 99.
97. G.B.C., VII, p. 60 (Brașov, 5 aprilie st. n. 1850).
98. **Gazeta Transilvaniei**, XXVIII, nr. 49 din 5 iulie/23 iunie 1865, p. 193. **Foile publice românești de G. Barițiu**.
99. **Istoria militară a poporului român**, IV, București, 1987, p. 313.
100. **Bucovina**, nr. 36 din 28 octombrie 1849, p. 211 (Supliment).
101. G. Bogdan-Duică, **Notesul...**, p. 211.
102. G.B.C., VII, p. 64, G. Barițiu către I. Maiorescu, 26/14 noiembrie (1851).
103. **Observatoriul**, V, nr. 37 din 12/24 mai 1882, p. 148.
104. **Bucovina**, nr. 7 din 19 noiembrie (1 decembrie) 1848, p. 53-54.

Renăscerea „Gazetei”; perioada absolutistă; Unirea Principatelor

de Mircea Gherman

În Transilvania, înăbușirea brutală a revoluției din 1848-1849 a însemnat reinstaurarea absolutismului habsburgic, puternic revitalizat de spectrul evenimentelor petrecute. Această experiență a întărit și mai mult bazele politicii cancelariei vineze în privința naționalităților, acel **divide et impera** care, în condițiile „regimului Bach” de centralizare și germanizare, va găsi noi valențe de manifestare.

Regretabil că, trecând peste realitățile profund negative ale anacronicului Imperiu habsburgic și urmărind doar obsesiva problemă a menținerii echilibrului european, o mare putere ca Anglia va susține existența unei Austrii puternice, promovând un principiu fals dar care va avea aderenți, provocând multe neajunsuri poporului român în drumul său spre realizarea unității naționale; lordul Palmerston enunță această teorie în Camera Comunelor la 21 iulie 1849, spunând: „Austria menține în centrul Europei o baricadă împotriva uzurpării, pe de o parte, pe de altă parte împotriva invaziei. Independența politică și libertățile Europei se mărginesc, în opinia mea, cu menținerea și integritatea Austriei ca mare putere europeană și, prin urmare, nimic altceva cu care să tindă direct sau chiar îndepărtat să slăbească întâmplător sau să muteze Austria, dar încă cu atât mai mult să o reducă de la poziția unui stat de primă mărime către un stat de mână a doua, aceasta trebuie să fie o mare calamitate pentru Europa, pe care fiecare om politic englez să o dezaprobe și să-ncerce s-o prevină”¹.

Dar Cancelaria imperială știe că numai politica de mână forte îi poate asigura dăinuirea. De aceea ea trece imediat la măsurile necesare: revocarea tuturor concesiilor făcute revoluției, consolidarea aparatului represiv, reintroducerea cenzurii, întărirea poliției și jandarmeriei, perfecționarea birocrăției. S-a apreciat că pentru menținerea monarhiei o soluție ar fi fost acordarea unor concesiuni diferitelor naționalități, ceea ce ar fi putut stimula o solidaritate morală în rândurile lor, mult mai viabilă decât unitatea aparentă impusă prin forță ², opinie cu un slab suport factic.

În acest context, desigur că românilor nu le rămâneau multe căi, mai ales că urmărirea și executarea „revoluționarilor” se făceau tot mai intens. Trecerea Carpaților sau retragerea totală din activitate era alternativa care de fapt convenea conducerii imperiale, „justificându-i” măsurile luate. Elementul românesc din imperiu, care se afirmase cu atâta forță și prestigiu în timpul revoluției, constituia un obstacol, un impediment în calea reinstaurării absolutismului. Departamentul deci de a se preocupa de **drepturile românilor**, guvernul imperial uită totul și se ascunde în spatele unei vechi formule tendențioase reluată de premierul Bach, prin care exclude întreaga națiune română din imperiu cu o singură frază: „nu poate fi negat faptul că națiunea română, datorită nivelului ei scăzut de dezvoltare politică și spirituală, cât și numărului mic de persoane calificate pentru conducere, nu posedă condițiile prealabile pentru un guvern separat și o administrație proprie”³.

Formal trebuia în primul rând înlăturată Constituția Imperială smulșă Împăratului la 4 Martie 1849 de revoluție. Prin aceasta se garantase o autoguvernare limitată pentru „provinciile istorice”, egalitatea în drepturi a tuturor naționalităților, prevederi care însă nu au fost invocate niciodată. Referindu-se la acest act fundamental, rămas în istorie sub numele de „Constituția octroată”, guvernatorul Transilvaniei, contele Schwarzenberg, spunea într-o circulară de la finele anului 1851 că „n-a fost decât baza pe care s-a voit restabilirea autorității tronului. Nu s-a avut atunci timpul necesar pentru principiile fundamentale ale unei constituții; s-a copiat după modele străine. Un astfel de act nu putea să aibă nici un rezultat și nici n-a avut

nici unul⁴. La scurt timp de altfel, la 31 decembrie 1851, Constituția este abrogată în întregime⁵.

O altă măsură, indirectă, dar cu largi implicații, a fost organizarea unei vaste birocratii, de fapt o perfecționare a unui sistem administrativ deja consacrat. Habsburgii au reușit să creeze o birocratie de tip deosebit în care au fost recrutați oamenii devotați exclusiv împăratului și regimului instaurat.

Noul regim a fost instituit și în Transilvania, care aparținea direct de Cancelaria Vienei și era condusă de un guvernator numit de împărat și investit cu putere executivă și legislativă întărite de condițiile stării de asediu proclamată în septembrie 1848 și care a fost ridicată numai în anul 1854⁶.

După revoluție, la 11 iunie 1849, a fost numit guvernator generalul Ludwig Wohlgemuth care își începe mandatul cu măsuri drastice, proclamația pe care o dă la 18 septembrie 1849 prevăzând „ca toți aceia care au luat parte la revoluție să fie trași la răspundere și să-și primească pedeapsa binemeritată, iar foștii ofițeri și funcționari imperiali care călcându-și jurământul s-au atașat răsculaților trebuiau să fie de asemenea judecați”⁷. În privința românilor guvernatorul în scurt timp își va face o opinie semnificativă afirmând că „Dacă și românii, care sunt cei mai numeroși și cei mai puternici ar începe să aibă pretenții, acest fapt ar produce urmările cele mai grave. În părțile sudice există deja reprezentanți ai ideilor ultraromâne. (...) Mare primejdie ar fi dacă s-ar deștepta conștiința națională”⁸. Lui Wohlgemuth i-a urmat prințul Carol von Schwarzenberg (1851-1858) ale cărui opinii sunt de asemenea concludente; cu ocazia primirii sale solemne la Cluj, în 1851, episcopul Șaguna i-a amintit cu părere de rău că noul guvernământ din Transilvania a uitat faptele românilor din timpul revoluției, la care noul guvernator i-a răspuns: „e mai bine dacă se uită faptele Dvs. pentru că ele nu merită răsplată”⁹.

Desigur că de la conduceri cu astfel de opinii poporul român nu putea aștepta nimic, singurele sale speranțe îndreptându-se spre ceea ce putea obține singur. De aceea imediat după revoluție, măsurile drastice, nedreptățile și umilințele aduse românilor au creat o stare de nemulțumire întregului popor.

Gazeta de Transilvania fusese suprimată în timpul revoluției (5/17 martie 1849), Gh. Bariț și Andrei Mureșanu plecând la 10/22 martie la Ploiești, după cum va scrie în anul 1877 Gh. Bariț în amintirile sale¹⁰.

Andrei Mureșanu, reîntors la Brașov în 7/18 august 1849, îi scria a doua zi lui Gh. Bariț: „Acum suntem acasă și ce n-am dus cu noi am aflat tot, ear ce am dus, cum știi ne-au furat Schiții. Aici e pace, liniște. Românii luptă pentru binele românilor de se rup. Pe aici era să înceapă Gazeta noastră. Mă îndearină și pe mine. Eu le răspunsei că, de ași avea voia de la Dta, pe care te cunosc de șef al acestui org. și norma după care să urmez, bucuros ași face-o, dar neavând aceasta, îmi socotesc păcat a cosi în heldă străină”¹¹.

Gh. Bariț se reîntoarce el însuși la Brașov în 18 oct. 1849 și la 28 oct. 1949¹² înaintează guvernatorului Wohlgemuth o cerere pentru eliberarea unei noi autorizații de editare a **Gazetei** și a **Foii**, o autorizație pe care o va obține sub supravegherea poliției de stat și sub controlul comandantului cetății, colonelul Stankovics, astfel că, la 1/13 dec. 1849, respectiv 5/17 dec., **Gazeta** și **Foaia** apar din nou¹².

De la început însă Bariț își proiectează atitudinea scriind: „Lupta e viața și nouă viața ne pl. ce; repaosul, apatia, timiditatea e moarte; moară cei care se tem de luptă, noi ne vom lupta, fiindcă noi avem un viitor pe care nici o silă nu mai e în stare a-l abnega sau denega”¹³. Era evident că aprobând reapariția foilor breșovene, guvernatorul, contrar intențiilor sale, lăsase în viață ultima tribună de luptă a românilor rămași după revoluția din 1848-1849. Trebuia repede găsit un pretext pentru suprimarea foilor, care nu a întârziat mult.

La 9 ianuarie 1850, Gh. Bariț începe publicarea în **Foaia pentru minte, inimă și literatură** a rapoartelor despre luptele lui Avram Iancu, cu intenția de a continua cu rapoartele lui Axente Sever și Simion Balint. Îndrăzneala lui Bariț, mai ales că în același timp o delegație românească, din care făcea parte și Avram Iancu se afla la Viena pentru a susține revendicările de pe Câmpia Libertății¹⁴, a stârnit mânia guvernatorului Wohlgemuth. La somația de a înceta publicarea raportului, Bariț refuză, ceea ce va avea drept consecință emiterea, la 25 febr./9 martie 1850 a decretului de suspendare a ambelor foi, cât și a redactorului acestora¹⁵.

Suspendarea foilor brașovene, care în urma dispariției **Organului Național** al lui Cipariu de la Blaj (28 sept. 1848) rămăseseră din nou singurele ziare românești în Transilvania, al căror rol în acele timpuri era cu adevărat indispensabil, punea în pericol însăși lupta națională a românilor transilvăneni. În acest moment de grea cumpănă, școala politică care formase generația pașoptistă în spiritul datoriei față de națiune va asigura imediat schimbul. Iacob Mureșianu, sesizând gravitatea momentului, se adresează, la 20 martie 1850 guvernatorului Wohlgemuth cerând dreptul de editare și redactare a ambelor ziare¹⁶ (anexa I).

În cererea sa, Iacob Mureșianu argumentează: „Necesitatea publicității se simte atât de adânc la publicul cititor al națiunii române încât aceasta nu mai poate lipsi multă vreme, fără a pricinui o pagubă considerabilă. Întrucât subsemnatul a constatat această necesitate, s-a hotărât de a prelua continuarea celor două ziare române: **Gazeta de Transilvania** și **Foaia pentru minte, inimă și literatură**. De aceea vă rog pe excelența voastră de a aproba redactarea și editarea celor două ziare”¹⁷.

Autoritățile tergiversează rezolvarea cererii și cer date suplimentare. Iacob Mureșianu este nevoit a completa cererea sa la data de 10/22 iunie 1850 cu un program al foilor¹⁸ (anexa II). După încă o așteptare, cu ordinul nr. 777 din 1 sept. 1850, Iacob Mureșianu primește aprobarea pentru editarea și redactarea foilor, condiționată de „respectarea constituției imperiale din 4 martie 1849 și a indicațiilor legii provizorii de presă, din 13 martie 1849, care prevedeau obligația de a arbora pe frontispiciu pajura habsburgică și de a publica ordonanțele și legile guvernului imperial”¹⁹ (anexa III).

Datorită numeroaselor erori și interpretări „romantate” a evenimentelor la care ne-am referit, suntem nevoiți a insista asupra documentelor existente și a realităților cunoscute și verificabile, inexplicabil ocolite. Astfel, însuși Gheorghe Bariț face evidente confuzii, desigur datorită celor peste 40 de ani scurși de la evenimente și până la consemnarea lor în amintirile sale în care scrie: „...Guvernul ce e drept, denumise redactor pe Andrei Mureșanu, care însă preferând oficiul de translator se mută la Sibiu (mutarea a avut loc la 9 aprilie 1850 — n.n.). Așa se dete redacțiunea lui Iacob Mureșianu, pe atunci profesor la gimnaziul catolic german (de fapt latino-german — n.n.) din Brașov, cu condițiunea ca ziarul să treacă de oficios, fără cautiune, dară să poarte pajura cu două capete în frunte... Iacob Mureșianu s-a supus la condițiuni...”²⁰.

Acest pasaj a fost preluat, reprodus și interpretat în istoriografia noastră care de atunci și până în zilele noastre a perpetuat astfel de ipoteze greșite asupra evenimentelor de atunci, generatoare la rândul lor de alte concluzii eronate²¹.

Este necesar deci ca în funcție de documentele și datele existente să consemnăm faptele reale, așa cum rezultă din ele și în continuare să formulăm ipotezele posibile.

— Nu se cunoaște nimic în sensul vreunei numiri a lui Andrei Mureșanu ca redactor și contextul evenimentelor nici nu permite această presupunere. Dimpotrivă, se știe că Andrei Mureșanu a plecat la Sibiu numai forțat de împrejurări, iar funcția de translator gubernial, departe de a fi fost „preferată”, i-a provocat mari supărări, fiind chiar una din cauzele depresiei nervoase care, în final, i-a provocat moartea prematură²³. Probabil Gh. Bariț confunda acest moment cu o perioadă foarte apropiată, toamna anului 1849, când s-a pus problema reapariției **Gazetei** sub redacția lui Andrei Mureșanu, care nu a întreprins nimic în acest sens, cerând însă în primul rând avizul lui Gh. Bariț, împrejurări pe care le-am relatat mai sus.

— Afirmatia că după aceasta „se dete redacțiunea lui Iacob Mureșianu”, preluată la alți autori în variantele „denumiră de la guvern pe Iacob Mureșianu”, sau „a fost numit...” sunt nu numai inexacte dar și imposibile.

În momentul în care autoritățile habsburgice căutau cu înverșunare pretextul pentru suprimarea definitivă a foilor brașovene, cum s-ar putea imagina că dintr-o dată manifestă o grijă deosebită pentru a asigura continuitatea foilor **numind** un nou redactor?

În realitate, la numai 11 zile de la data decretului de suspendare, Iacob Mureșianu din proprie inițiativă cere o nouă aprobare pentru editarea și redactarea ziarelor, pe care o va obține cu greutate și de-abia după 6 luni de tergiversări. Era aprobarea cererii sale și nicidecum numirea din partea guvernului.

Desigur că suspendarea foilor îngrijorase pe patrioții români transilvăneni, dintre care unii au și

încercat a găsi soluții oferindu-și ajutorul²³, fără să știe de intervenția lui Iacob Mureșianu. Bariț însă nu întreprinde nimic, întărindu-ne astfel presupunerea că inițiativa lui Iacob Mureșianu s-a făcut cu asentimentul său. Ambii brașoveni știau că numai astfel puteau fi salvate foile lor. După aflarea situației reale, ceilalți prieteni vor saluta la rândul lor inițiativa lui Iacob Mureșianu²⁴.

O altă confuzie din textul lui Bariț perpetuată cu totul inexplicabil, avându-se în vedere că și cea mai elementară verificare ar fi infirmat-o, este afirmația că, de la 9 sept. 1850 „**Gazeta a purtat pajura habsburgică**, conform condițiunii impuse“. În realitate, colecțiile **Gazetei** păstrate până astăzi ne confirmă clar că în ziar nu se află tipărită nici o pajură.

Obligația de a pune în fruntea ziarului pajura a venit mult mai târziu, în anul 1853, când va fi aplicată noua lege a presei, din 1 sept. 1852, lege care prevedea fie depunerea unei mari sume drept cautiune, fie arborarea pajurei — ca ziar oficios. La presiunile tipografului Gött, care nu era dispus a depune suma, Iacob Mureșianu a fost nevoit a accepta condiția impusă de noua lege²⁵ și astfel, de-abia începând cu numărul 50, din 24 iunie 1853, **Gazeta** arborează pajura.

Asupra acestor împrejurări mai reținem și o notă a lui Iacob Mureșianu din 8 martie 1862: „El (Gött — n.n.) n-are pe «Gazeta Transilvaniei» nici un drept, nici ca fondator „Stifter“ căci în decretul lui de la 1838 i se dă concesiune numai generală «ephemerides etiam valachicos edendi», iară în decretul meu stă apriat Gazeta Transilvaniei, care numire i-a da-to nu el, ci fostul redactor Bariț...“²⁶, subliniind astfel intenția lor (G. Bariț în toamna 1849 și Iacob Mureșianu la 20 martie 1850) de a ieși de sub tutela autorizației din 1838 care era dată lui Gött.

Aceste erori au avut însă repercusiuni, dând naștere la ipoteze și interpretări contrare realității, apreciindu-se rolul lui Iacob Mureșianu drept formal, ca un paravan pentru Gh. Bariț care va rămâne „adevăratul ei mentor“ (?), mergând chiar până la a aprecia că „alegerea“ guvernatorului (!) s-a făcut pe motivul că Mureșianu era „blând și îngăduitor“²⁷. De aici aproape normal au urmat și concluziile că „O dată cu înlăturarea lui Bariț va înceta și vigoarea și combativitatea acestor publicații...“ care „nu vor face decât să vegeteze trăind din gloria dobândită până la 1848“²⁸.

Este evident că Gh. Bariț a fost una dintre cele mai reprezentative personalități, activitatea și realizările sale situându-l în primele rânduri ale fruntașilor politici care s-au impus în luptele naționale ale românilor transilvăneni în secolul XIX, în care însă și Iacob Mureșianu a jucat un rol mai modest dar meritoriu și încă prea puțin cunoscut. Colegi de școală și având aceeași vârstă, Gh. Bariț și Iacob Mureșianu, în lunga perioadă în care au stat împreună la Brașov, au fost într-o permanentă legătură, o prietenie și colaborare exemplară. Iar poziția și recunoașterea unanimă a valorii și meritelor lui Gh. Bariț nu l-au împiedicat să se sfătuiască permanent cu Iacob Mureșianu, a cărui opinie a fost pentru el, de multe ori, hotărâtoare ²⁹. De altfel, începând de la reparația **Gazetei** în sept. 1850, Gh. Bariț în mod vădit subliniază mereu în corespondența sa faptul că acum fiind Iacob Mureșianu redactorul foilor, el este cel care hotărăște și dă tonul. Bariț se va comporta în tot decursul anilor care urmează ca un simplu colaborator al redactorului, neexistând nici o bază pentru presupunerea că ar fi rămas în continuare „mentorul ctitoriei sale“ (!?)³⁰.

Astfel stând lucrurile, mai rămâne ca înainte de a vedea cum a condus mai departe Iacob Mureșianu destinele foilor brașovene, să ne punem o întrebare: dacă atunci, în 1850, Iacob Mureșianu nu ar fi intervenit și foile ar fi rămas definitiv suspendate, oare astăzi, la 150 de ani de la înființare, amploarea și importanța dată aniversării, ar mai fi putut să aibă justificare cu numai primii 12 ani de existență? Răspunsul ce se impune dispensează de orice comentariu...

Urmărind viața **Gazetei** și a **Foii** după 9 sept. 1850 se impune în primul rând noua orientare pe care Iacob Mureșianu o imprimă. Programul politic era cel stabilit pe Câmpia Libertății la 3/15 mai 1848, dar se impuneau noi metode și o nouă strategie. Un prim principiu promovat de Iacob Mureșianu a fost subordonarea oricăror activități și preocupări ale românilor factorului politic. El se sprijinea, ca element prioritar, pe caracterul militant-politic pe care îl pretindea de la orice manifestare cultural-științifică, încurajarea și stimularea oricărei inițiative menite a ridica și afirma națiunea română și urmărirea cu perseverență a obiectivelor majore ale tuturor românilor: libertate, independență, unitate. Aceasta însemna implicit o lărgire și democratizare a activității polarizată de foile brașovene,

prin atragerea unui cât mai mare număr de colaboratori (mai ales în acea perioadă când majoritatea fruntașilor munteni și moldoveni se aflau în exil), stimularea creației și a inițiativelor, precum și îmbrățișarea oricărei problematice, fie majoră, fie minoră, din tot cuprinsul geografic de existență a românilor. Astfel reușește Iacob Mureșianu să câștige un prestigiu în permanentă creștere, foile brașovene realizând în coloanele lor cu adevărat unirea în cuget și simțiri a tuturor românilor³¹.

Iacob Mureșianu nu se rezumă la colaborările unor condeie deja consacrate, ci își asigură corespondenți până în cele mai mici localități și **Gazeta** publică tot. Spre deosebire de prima perioadă, acum **Gazeta** se apropie din ce în ce mai mult de concepția modernă asupra presei. Știrile locale capătă valoare închegându-se într-un tot pus în slujba unei idei ce formează tema articolului net militant (treptat se formează astfel și „articolul de fond”). De obicei pe acesta îl scrie Iacob Mureșianu³². Pe lângă articolul de fond, el menține din prima perioadă și ideea articolului general teoretic, ca instrument de educație cultural-politică, rezervând acest spațiu pentru vechi colaboratori, între care acum în primul rând se află Gh. Bariț.

Aceste articole, note sau comentarii ale lui Iacob Mureșianu se remarcă prin principialitate și constanță în susținerea unor idei ce se constituie în **opinia ziarului**. Cuvântul **Gazetei** devine astfel mentor al opiniei publice în problemele majore sau minore ale obștilor românești.

În paralel cu această concepție progresistă pe care o introduce în redacția **Gazetei**, Iacob Mureșianu se preocupă și de modernizarea aspectului grafic, dar mai ales de înlăturarea învechitei scrieri chirilice atât de improprie temeiurilor istorice ale poporului român. La scurt timp după reparația **Gazetei**, în nr. 25 din 26 oct. 1850, apar în cuprinsul ziarului titluri scrise cu caractere latine. Apar la fel, în nr. 53 din 2 iulie 1851 numele redactorului și tipografului, pentru ca în nr. 1 din 2 ian. 1852 să apară titlul cu alte caractere grafice iar cea mai mare parte a primei pagini de asemenea având caractere latine. Cu nr. 1 din 3 ian. 1853 iarăși va încerca alte caractere de litere pentru titlu și în continuare va căuta să extindă tot mai mult articolele scrise cu caractere latine până la completarea ziarului.

În abordarea problemelor politice, Iacob Mureșianu se manifestă cu fermitate, abilitate, dar și cu curaj remarcabil pentru o epocă în care rigorile absolutismului reîntronat se făceau simțite pretutindeni.

În afara curajului său³³ este de semnalat și diversitatea formelor publicistice utilizate pentru a exprima ideile progresiste pentru care milita noul redactor. Acestea cuprindeau întreaga gamă, de la exprimarea directă la cea cu ocolișuri, de la ideea strecurată printre rânduri, până la cea transmisă în forme alegorice. Amintim un exemplu de ingeniozitate gazetărească pornită din stimulentele luptei naționale, consemnat în dosarele Cancelariei imperiale de la Viena, la numai câteva luni de la reparația foilor. În 15 ianuarie 1851 este deschisă o anchetă împotriva lui Iacob Mureșianu, declanșată fiind de o știre discret inserată în **Foaia pentru minte, inimă și literatură** din 4 dec. 1850. Pe ultima pagină se anunța laconic: „La Paris ese un jurnal românesc intitulat România viitoare în Broșure ușoare”³⁴. Autoritățile, cu toate investigațiile speciale pe care le-au făcut redactorului, nu au putut găsi „corpul delict” care să dovedească legătura permanentă pe care acesta o întreținea cu emigrația. Ancheta s-a oprit aici, constatându-se numai vinovăția redactorului român de a fi publicat un anunț prin care „leza într-un grad foarte înalt sarcina cei incumba în vremea de stare excepțională în care se găsea țara”. Și, mai ales, i se punca în vedere în mod sever că prima recidivă va aduce după sine aplicarea legii marțiale³⁵.

În ciuda percheziției efectuată la Iacob Mureșianu³⁶, adevăratul corp delict a rămas nedescoperit, deși era la îndemâna oricărui anchetator perspicace. Piesa revelatoare se afla în numărul învinovat al **Foii**, tocmai deasupra anunțului despre revista de la Paris. Era poezia La o pasăre trecătoare, care cânta dorul înstrăinatului de țara sa și al cărui autor e indicat prin inițialele D.B.³⁷. Poezia este aidoma celei din **România Viitoare** de la Paris. Diferă numai caracterele grafice: **Foaia** de la Brașov era culeasă cu chirilice. Ori, Iacob Mureșianu susținuse cu tărie senină în fața anchetatorilor că nu văzuse și nu avusese în mână niciodată un atare exemplar și nu știa ce conține. Simpla confruntare a celor două publicații ar fi dus la identificarea similitudinii lor și ancheta ar fi fost încununată de succes³⁸.

Acest incident a contribuit în mare măsură la înăsprirea măsurilor luate de guvernatorii

Wohlgemuth și apoi Schwarzenberg³⁹ pentru a împiedica cu orice preț pătrunderea „scrierilor tendențioase“ în Transilvania.

Totuși documentele din arhivele Vienei⁴⁰ ne fac cunoscute numeroase acțiuni duse de emigrația română de la Paris pentru trimiterea în țară a unor publicații revoluționare menite a pregăti noi mișcări în folosul cauzei naționale. Studiul acestora ne permite a lua în considerare ipoteza unor centre de legătură cu Țara Românească la Sibiu și Brașov pe unde se scurgeau toate aceste materiale incendiare. Astfel, menționăm numeroasele rapoarte care relatează măsurile luate de autorități pentru a împiedica intrarea publicațiilor în Transilvania, Banat și Bucovina⁴¹, cazul pictorului C.D. Rosenthal trimis de la Paris de C.A. Rosetti cu misiune în țară⁴² sau cele ale revoluționarilor pașoptiști Telegescu, Brătianu și al soției lui Chr. Tell⁴³. Aceste informații sunt legate de rapoartele autorităților brașovene de la sfârșitul anului 1849 referitoare la existența în oraș a unei societăți a românilor⁴⁴ ale căror tendințe ar merge... către reorganizarea Transilvaniei și a ambelor principate dunărene alăturate unui imperiu Daco-românesc. Membrii acestei societăți ar fi, în afara mai multor înalți prelați români, fostul profesor din București, Maiorescu, directorul timișan de carantină Vasici, avocatul Bran, profesorul de școală normală Iacob Mureșianu, cancelistul magistratual Secărenu, proprietarul local român de care Burbea și mulți alții...⁴⁵. Toate aceste date localizează Brașovul ca un important centru de recepție și difuzare a ideilor revoluționare, misiune în care desigur apariția aici a **Gazetei Transilvaniei** și a **Foii pentru minte, inimă și literatură** a jucat un rol determinant. După cum am văzut, Iacob Mureșianu, angajat încă dinainte de a prelua redacția foilor în grupul ce milita pentru „planul regatului Daciei“, imediat după reaparitia periodicelor, la 9 sept. 1850 a deschis coloanele lor pentru mesaje strecurate printre și pe lângă rânduri.

Numeroase sunt documentele care vin să confirme curajul, competența și înțelepciunea redactorul **Gazetei Transilvaniei**, care a făcut ca prestigiul și popularitatea foilor brașovene să crească neconținut⁴⁶. Pe lângă acestea, Iacob Mureșianu inițiază o adevărată campanie de stimulare a literaturii române. Numeroși tineri se adresează redactorului brașovean care își va câștiga o frumoasă reputație de critic literar⁴⁷. Este interesant de remarcat că deși este preocupat de problemele creației literare precum și de cele legate de gramatica și ortografia limbii române, Iacob Mureșianu în scrierile sale rămâne ancorat în vechi canoane, având un stil ușor de recunoscut tocmai datorită unor arhaisme fie de lexic, fie de forme gramaticale sau sintactice depășite⁴⁸. Incontestabil, „stilul“ lui Iacob Mureșianu își are farmecul său, acela al desuetului pitoresc, dar surprinzător este faptul că luându-și rolul de critic literar el va face dovada unei selecții foarte severe, dar judicioasă a textelor. Și foarte numeroși au fost cei care, porniți a trudi pe ogorul literaturii, s-au adresat lui Iacob Mureșianu⁴⁹.

O altă preocupare constantă a lui Iacob Mureșianu a fost problema învățământului românesc. Convinș de necesitatea extinderii cât mai mult a rețelei învățământului românesc, îl vom găsi mereu în primele rânduri ctitorind școli⁵⁰. În același sens sprijină orice inițiativă de înființare a asociațiilor sau reuniunilor românești, el însuși punând temeliile uneia din cele mai remarcabile realizări ale sale „Reuniunea femeilor române pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor din revoluția de la 1848“. Ingenios concepută de Iacob Mureșianu, ca o asociație cu scop social, Reuniunea acoperea în fpt fondul real al unei organizații politice, suplinind partidul politic pe care românii atunci încă nu-l puteau avea. În spatele femeilor care constituiau reuniunea se aflau soții lor, militanți politici ai românilor care, organizându-se într-o largă rețea de filiale și agenții ce mergeau până în satele transilvane, au creat un aparat de informare și difuzare a directivelor, precum și de menținere permanentă a legăturilor⁵¹.

Astfel, Iacob Mureșianu redactează foile brașovene în spiritul acestei subordonări a oricăror probleme factorului politic, obiectivelor luptei naționale. Și erau profesate scopuri mari, idei generoase, poziții progresiste. **Gazeta** devenise un port-drapel al aspirațiilor unui popor care, despărțit de fruntarii artificiale, se regăsea unit în idealurile sale. Mărturii provenite din cele mai variate surse autohtone și străine confirmă atmosfera de efervescență patriotică a acestei epoci.

Ion Eliade Rădulescu, într-o scrisoare către D.C. Racoviță, expediată din Constantinopol la 25 iul. 1856 scria: „Românii nu pot cere Transilvania și Banatul decât înaintea unui tribunal sau Congres format de o republică universală a Europei, al cărui prim temei să fie solidaritatea popoarelor, iar nu a guvernelor; și după care carta Europei să se schimbe după limbile ce se vorbesc, iar nu după guverne. Ora aceea n-a

venit; congresul acela nu există și înaintea guvernelor ce se bazează pe dreptul conchistei, Români nu pot cere decât Basarabia și Bucovina, ce turcii nu le puteau da și Austriei și Rușii nu le puteau lua, după drepturile ce sunt în vigoare, și pe care guvernele se reazimă⁵¹.

Un călător prin țările române, Virgile Doze, scria în 1857: „În epoca noastră de resurrecție a naționalităților în care teutonismul, panslavismul, scandinavismul au suscit atâtea vise, atâtea miraje înșelătoare, am auzit spunându-se la Galați și Iași: „Pentru ce să nu reconstituim vechea Dacie sub numele de România? Oare Transilvania, Banatul, Basarabia, n-au format odinioară străbuna patrie a părinților noștri?”⁵².

Cu multă clarviziune Brătianu îi declară lui Cavour: „Eu nu cred în liberalismul și moderația domnilor Maghiari, este o mască menită a înșela pe împărat. Eu știu că ei sunt mai exclusiviști ca niciodată și eu nu mă încred în maghiari...”. V.A. Urechia comenta mai departe: „Kossuth pretinde că Brătianu se opunea convenției pentru că el cerea unirea Transilvaniei cu România. El susține chiar că Brătianu ar fi declarat lui Cavour că: „noi nu ne vom înțelege niciodată cu Maghiarii asupra Transilvaniei, pe care nu o vom ceda cu nici un preț Ungariei. Românii transilvăneni vor să se unească cu noi; noi le-am promis să-i ajutăm; dacă i-am ceda Ungariei, ar însemna să-i trădăm”⁵³.

În acele momente, posibilitatea reînvierii vechii Dacii era foarte aproape și astfel, dând expresie aprecierii majorității, Al. Papiu-Ilarian spunea la 1860, în memoriul adresat lui Cuza Vodă: „...se apropie clipa când acest domnitor al Principatelor Unite să poată răzbuna cu înțelepciune uciderea lui Mihai Viteazul și să execute testamentul celui mai mare Domn și Român ce a avut vreodată Dacia lui Traian”⁵⁴.

Toate aceste idei, care circulau intens pe ruta Paris-Transilvania-Țara Românească și Moldova își găseau variate forme de exprimare în coloanele **Gazetei** mergând de la sugestia strecurată printre rânduri până la susținerea pe față. Aceasta din urmă lua de multe ori forma demascării și a actului de acuzare, fapt ce a sporit mult popularitatea și adeziunea maselor românești. Căminarul E.I. Armatu din Moldova scrie în acest sens cu privire la **Gazetă**: „...ori și unde s-a atins cineva de drepturile principatelor, **Gazeta** nu i-a rămas datoare a-i răspunde cu toată demnitațiunea”. Și în continuare, referindu-se la rigorile impuse de regimul autocratic țarist din perioada ocupației, afirma că acesta „s-ar teme mai mult de **Gazeta** domnului Mureșianu decât de toate tunurile apusenilor pentru că ei nu s-au lipsit a mișca toată piatra până au alungat **Gazeta** domnului Mureșianu de aicea, lăsând pe cele colosale engleze și frînce, cu ale căror tunuri se confruntau pe câmpul luptei ostaștii. Rușii au încă preț 50 de galbeni pe capul aceluia la care s-ar mai găsi aceea **Gazetă**”⁵⁵. Și totuși, ziarul pătrunde ascuns în transporturile de mărfuri ale cărașilor, existând o întreagă rețea clandestină pentru circulația **Gazetei** și a altor publicații⁵⁶.

În toată această perioadă nu trebuie să uităm persecuțiile caracteristice politicii de oprimare națională și socială dusă de regimul habsburgic, cenzura din ce în ce mai strictă, care îl obliga pe Iacob Mureșianu la greua muncă de a traduce toate articolele⁵⁷, șicanele, amenzile, procesele de presă.

Privind în urmă la această epocă, prin ținuta sa, modul de a aborda problemele, precum și prin clarviziunea politică de care a făcut dovadă, **Gazeta Transilvaniei** a reușit, sub redacția lui Iacob Mureșianu, să devină cu adevărat un „organ al tuturor intereselor naționale” cum o caracterizează Alecu Hurmuzache în anul 1855⁵⁸.

Unirea Principatelor, importantă etapă în lupta pentru unitatea tuturor românilor, înscrie în cronica sa și contribuția Brașovului, orașul **Gazetei Transilvaniei**, al lui Bariț și al Mureșenilor. Legăturile cărturarilor brașoveni cu domnitorul Cuza și cu patrioții moldoveni și munteni datează încă din zilele fierbinți ale revoluției pașoptiste, când aceștia au găsit refugiu la Brașov. Vasile și Inacu Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negi, Teodor și Gheorghe Sion, Al. Ion Cuza, Grigore Balș, Nicolae Ionescu, sunt primiți de brașoveni, unii din ei fiind găzduiți în casele lui Gh. Nica și Iacob

Ioan de Albrichsfeld, mare jude al Brașovului, raporta la 30 aprilie 1848 contelui Teleki, guvernatorul Transilvaniei. „Ieri mi s-a anunțat că au sosit aici (Brașov — n.n.) trei streini din Valahia sau Moldova... cari se arată a fi niște emisari veniți cu scopul de a determina pe românii de aici ca să lucreze pentru restabilirea Daciei de odinioară“, iar despre alți „doi tineri care au tras la hotelul Pomul Verde“, că „vor să plece la adunarea ce se va ține la Blaj, ca să vorbească acolo pentru restabilirea regatului dacic“⁶⁰. Cine erau aceștia ne-o spune șeful poliției brașovene, Iosif Trausch, în raportul său către jude: „...sub numele de Gregor Vasiliu se ascunde boerul Sion, amândoi din Moldova, care au scăpat de persecuțiile principelui Moldovei...“⁶¹. Iar despre rezonanța pe care aceste idei o aveau la brașoveni stă mărturie raportul reprezentantului Prusiei la Iași, Richtofen, care, într-o notă trimisă cu mult înainte ministrului de externe de la Berlin, scrie: „De la o vreme încoace începe să se trezească la acest popor, cu putere, sentimentul național [...] acum la Brașov, în Transilvania, apar scrieri (articole — n.n.), în limba română în număr mare, intenționând să trezească sentimentul național, să prezinte apăsarea asupra națiunii și să cheme (poporul — n.n.) la formarea unei unități naționale. Niciodată nu s-a întâmplat acest lucru într-un mod mai puțin mascat decât într-un articol apărut de curând în periodicul românesc **Foaie pentru minte, inimă și literatură** care apare la Brașov, în care poporul român este reprezentat alegoric ca o văduvă îndoliată și părăsită“⁶².

În acest spirit se înnoadă legături trainice între refugiații din Principate și brașoveni. Din frământările lor comune, dezbateri încălzite de entuziasmul provocat de Marea Adunare de pe Câmpia Libertății de la Blaj (3/15 mai 1849) s-au născut documente unice ca **Prințiunile noastre pentru reformarea patriei**, cel mai avansat program pașoptist, sau creațiile literare ale lui V. Alecsandri **Hora Ardealului** — o primă variantă a Horei Unirii, Către români, 15 mai 1848, sau impresionantul Răsunet — Deșteaptă-te române — al lui Andrei Mureșanu — toate apărute în **Foaia pentru minte, inimă și literatură** din Brașov⁶³.

Dar **Gazeta** și **Foaia** vor rămâne în continuare o adevărată idee-torță pentru înfăptuirea idealului național, angajându-se total în lupta pentru unirea Principatelor. Încă din anul 1855 **Gazeta** proclamă: „Principatelor li se cuvine și le trebuie înlăuntrul o neatârnare cu totul suverană, proprie, națională a lor... și să se unească într-un singur stat românesc“⁶⁴, ca apoi să se revină asupra temei, afirmând că „dorința cea mai de pe urmă a tuturor valahilor și moldovenilor, a celor destul de deștepți ca să înțeleagă soarta lor, ca într-o unire să formeze un stat neatârnat“⁶⁵.

O dată cu deschiderea Congresului de la Paris, în anul 1856, unde pentru prima dată aspirațiile de unitate națională a românilor au constituit un punct principal al discuțiilor dintre marile puteri, **Gazeta Transilvaniei** acordă tot mai mare atenție știrilor privind această problemă. Dată fiind poziția antiunionită a Austriei și stricta cenzură existentă, erau excluse articolele de fond, dar Iacob Mureșianu a știut ca prin selecția știrilor, scurte comentarii ce scoteau în evidență aspecte favorabile și abile respingeri ale atacurilor presei străine antiunioniste, să aducă un substanțial sprijin luptei pentru unitate a Principatelor. Astfel, la 13 februarie 1857, Iacob Mureșianu sublinia că: „viitorul acestor Principate ajunsese deocamdată a fi obiectul cel mai interesant al tuturor dezbaterilor diplomatice și al tuturor jurnalelor europene de un renume mai mare“⁶⁶. Largul ecou al Horei Unirii este subliniat în mai multe numere ale **Gazetei**, arătându-se că „efectul acestei bucați fu de minune“⁶⁷, la fel ca și reîntoarcerea revoluționarilor pașoptiști din exil, care „aduse multă bucurie tinerimii, care se și adună în giurul lor“⁶⁸.

Semnificativă a fost și poziția pe care **Gazeta** a adoptat-o față de firmanul electoral prin care s-au stabilit modalitățile de alegere a deputaților în Adunările Ad-hoc, comentariul lui Iacob Mureșianu referitor la condițiile impuse subliniind că au făcut „mare impresiune, mai vârtos între clasa boierilor, cari poate nu se pot familiariza cu egalitatea tuturor claselor poporului“⁶⁹.

Gazeta înregistrează și comentează: mai ales prin reproducerea unor articole, lucrările Adunărilor Ad-hoc, redând și jalba deputaților pontasi moldoveni⁷⁰.

Deschiderea Conferinței de la Paris, la 10/22 mai 1858, cu toate tergiversările ei, dă curaj și optimism reflectat în apariția cât mai frecventă a unor luări de poziție directă ale redactorului **Gazetei** față de evenimente. Astfel, la 24 mai 1858, el susține că „a nu le da voce (Principatelor — n.n.) ca să se reorganizeze clăusele pe sieși, este într-un adevăr o contrazicere strigătoare“⁷¹, iar la 7 august 1858 comentează condițiile

puse de Marile Puteri, parcă anticipând rezultatul final, pronunțându-se că „lucrul cu principatele tot nu stă așa de rău după cum cred pesimiștii, că ce, un șef în fruntea armatei cu o flamură, un comitet central, o Curte Casativă, nu prea seamănă a nu se alege nimica de Principate, căci punând într-o cumpănă pe șeful miliției cu armata întregă alăturată către comitetul central, poți pune în cealaltă cumpănă și doi și mai mulți domni, că nu va precumpăni în caz de așa”⁷².

De altfel, în această perioadă — ca și în timpurile revoluției din 1848-1849 — se ivesc și în Transilvania numeroase și intense agitații, care au la bază ideea Daco-romaniei; aceste agitații au produs multă neliniște la Viena, rapoartele autorităților transilvănene dezvăluind influența deosebită pe care o are lupta pentru unire ce se desfășoară peste Carpați asupra populației românești din Transilvania⁷³. Dincolo de Carpați, de asemenea, problema unirii tuturor românilor se punea în mod hotărât, apreciindu-se că „pentru români... e ceva mai mult, este o chestiune de naționalitate, o chestiune vitală”⁷⁴.

În ultimele luni ale anului 1858, **Gazeta** a continuat să acorde sprijin mișcării pentru unire și progres în Principate, ajungând ca dubla alegere a lui Al.I. Cuza să constituie prilejul unor ample relatări în care personalitatea noului domnitor este prezentată pe larg, subliniindu-se totodată actul de maturitate politică îndeplinit de poporul român. Plin de entuziasm și mândrie națională, Iacob Mureșianu exclamă, la 25 februarie: „Dumnezeule, ce popor este poporul român! Când se inspiră de vreo idee, când are vreo bănuială, uită de toate interesele private și se consacră numai pentru triumful cauzei comune”⁷⁵. De asemenea el insera în **Gazetă** comentariul entuziast al bucuriei populare la vestea îndoitei alegeri: „După alegerea domnitorului Alexandru Ioan I. Cuza, se prefăcu capitala României într-o mare de făclii și de lumini; îndată se improviză o iluminăciune măreață și conduct impuritoriu cu făclii precedat de bande muzicale și de un batalion de miliție română. O generală entuziasm cuprinse tot orașul, care răsuna de urări: Să trăiască prințul României, Alexandru Ioan I. Cuza! Într-aceea telegramele erau în cea mai mare activitate cu răspândirea știrii acesteia în toate părțile. În Iași se primi această știre cu un entuziasm fără margini”⁷⁶.

Față de atitudinea ostilă a cercurilor dominante habsburgice **Gazeta** a socotit de datoria ei de a-l prezenta pe Cuza propriilor ei cititori și a-l apăra față de calomnatori. Cuza a fost înfățișat ca „de viță curat român”. Subliniindu-se totodată că „toți Cuzeștii au fost patrioți buni și iubitori de știință” adăugându-se și informația semnificativă că noul domn era „soldat din creștet până în tălpi”⁷⁷. Câteva luni mai târziu, biografia lui Cuza a fost publicată din nou, arătându-se fățiș că lucrul se făcea pentru a dezminți zvonurile calomnioase la adresa domnitorului⁷⁸.

„Entuziasmul românilor transilvăneni pentru Alexandru Ioan Cuza, ca și încrederea lor în patriotismul și înțelepciunea sa nu erau de altfel fără temei, fiindcă îndată după urcarea pe tronul Principatelor, noul domn a luat cu privire la Transilvania o atitudine clară și fermă. Unul din agenții lui Kossuth la București din această perioadă — colonelul polonez Zlinski — raporta conducătorului revoluției maghiare, care urmărea o înțelegere cu Domnul românilor, următoarea constatare: „Nu vă încredeți în Cuza, el are ochii îndreptați asupra Transilvaniei și Banatului. Recent — adăuga agentul —, el a declarat din nou în fața consulului francez Place și a consulului italian Strambio, că el ca prinț român nu va renunța niciodată la Transilvania”⁷⁹.

Pe drept cuvânt, Al Papiu Ilarian putea scrie în 1860 că „Românii din Transilvania numai la Principate privesc... iar când s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii din Transilvania era poate mai mare decât în principate”⁸⁰.

După unirea în fapt a Principatelor, de la 24 ianuarie 1859, **Gazeta** va urmări în continuare evenimentele, iar documentele de arhivă și memorialistică ne confirmă strânsele legături dintre redactorul Iacob Mureșianu și domnitorul Al. Ioan Cuza.

Încă la 18 martie 1859, Iacob Mureșianu reclama autorităților poștale austriece defecțiuni în expedierea corespondenței sale către domnitorul român, fapt ce confirmă susținutul schimb de scrisori relatat de fiul său, dr. Aurel Mureșianu. Acesta își amintea cum între anii 1861-1866 îl ajuta pe tatăl său la traducerea din franțuzește a scrisorilor primite de la Cuza prin intermediul secretarului său particular, Baligot de Beyne. De multe ori acestea erau articole destinate coloanelor

Gazetei. Regretabil este că această corespondență valoroasă Iacob Mureșianu a fost nevoit să o distrugă în anul 1868, cu ocazia unei percheziții domiciliare întreprinsă de autorități, ca urmare a procesului intentat lui în cauza **Pronunciamentului**⁸¹.

Relațiile și stima lor reciprocă sunt atât de puternice încât Iacob Mureșianu își permite în unele cazuri critici foarte tari. Cu ocazia dezbaterilor din anul 1862, prilejuite de proiectul înființării unei Universități românești la Paris, Iacob Mureșianu, într-o suită de articole, susținând că „o universitate bună în patrie compănește sute de colegii în străinătate“, adresează domnitorului Cuza o aspră mustrare: „Dacă M-Sa Domnul, alesul românilor cu toți adevărații patrioți români nu vreau ca să le peară memoria la posteritate, dacă în vinele M-Sale bate un sânge fierbinte de român adevărat, credem că nu-i va expira Domnia fără a o încununa cu înființarea înteițită și înainte de toate, a unei Universități române, care, răspândindu-și razele, să fie purtătoarea de cultură și civilizațiune în Orient“. Totodată nu scapă prilejul de a reaminti domnitorului român datoriile de a realiza „o generoasă deslegare a cestiunei împrumutării țăranilor“ și „o revizuire și lărgire a bazei legii electorale“⁸².

Pe lângă acestea însă nu au lipsit nici contactele directe, personale, așa cum își amintește un contemporan — I.G. Valentineanu — care scrie: „Nu voi uita niciodată entuziasmul frenetic cu care-mi povesteau răposatii și iluștrii patrioți George Hurmuzachi din Cernăuți, G. Bariț din Sibiu și Iacob Mureșianu din Brașov, vizitele deghizate prin Bucovina și Transilvania ale marelui și mult regretatului Domn român — Alexandru Coza-Vodă, spunându-mi și arătându-mi chiar locurile ce le vizitase fără știrea stăpânilor locali“⁸³.

Prețuirea și recunoștința pe care domnitorul Cuza le nutrea față de Iacob Mureșianu își vor găsi expresia în semnificativul cadou pe care îl face Mureșenilor: portretul său, păstrat până astăzi. Acest portret în ulei, pe care îl atribuim lui Mișu Pop, denotă o mână încă nesigură, fapt explicabil — pictorul fiind atunci la început de drum artistic. El va relua tema în anul 1874, realizând o valoroasă lucrare, aflată în colecția Muzeului de Istorie Brașov, în care însă păstrează caracterelor primului portret. Alături de acest tablou, în Arhiva Mureșenilor a mai rămas și o litografie înfățișându-l pe Cuza. Nu este exclus ca domnitorul să fi fost drept model pentru pictor.

Dacă vom mai aminti ajutoarele materiale trimise **Școlilor din Brașov**⁸⁴, apoi semnalarea unor indicii privind o colecție pentru „sabia lui Cuza“, pe care brașovenii voiau să o ofere drept omagiu domnitorului⁸⁵, ca și faptul că după abdicarea sa primul popas ales este tot Brașovul, se completează o imagine în care aceste trainice legături, duse pe parcursul a aproape 20 de ani, capătă o înaltă semnificație. Este aceasta o impresionantă mărturie a unui mare ideal comun: **Cuza visa și el unirea neamului românesc prin dezrobirea provinciilor subjugate.**

NOTE:

1. **Apud** Ștefan D. Kertesz, **Comments: Solomon Wank, Foreign Policy and The Nationality Problem in Austria-Ungary 1867-1914**, „Austrian History Yearbook”, vol. III fasc. 3, Rice University, Houston, Texas, 1967, p. 62. Opinia, vădit eronată, va fi infirmată total de evenimentele ce se vor succeda, dar va avea susținători, a căror intervenție se va face simțită mai ales în evenimentele care au dus la Unirea Principatelor și mai târziu, la sfârșitul primului război mondial, când voința de unire a maselor românești transilvănene majoritare s-a manifestat exercitându-și dreptul de autodeterminare, personalități politice de prim rang, ca președintele SUA Wilson, ezită în fața „pericolului” pe care l-ar reprezenta dispariția de pe harta europeană a „factorului de echilibru, Imperiul austriac”(!!!). Mitul lansat de lordul Palmerston cu 69 de ani înainte făcuse o carieră pe cât de fructuoasă pe atât de falsă.

2. Louis Eisenmann, **Le compromis Austro-Ungrois**, Paris, 1904, p. 149.

3. **Apud**, Silviu Dragomir, **Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania, în anii 1848-1849**, Sibiu — Cluj, 1944-1946, vol. I, p. 334.

4. **Apud** Louis Leger, **Histoire de l'Autriche-Hongrie depuis les origines jusqu'à l'année 1894**, Paris, 1895, p. 533-534.

5. Teodor V. Păcățian, **Cartea de Aur**, vol. I, Sibiu, 1904, p. 711.

6. Keith Hitchins, **Studii privind istoria modernă a Transilavniei**, Cluj, 1970, p.16.

7. Iancso Benedek, **Erdély Története**, p. 303-306.

8. D. Karoly, **Mișcarea antihabsburgică din Transilvania de sub conducerea lui Mokk-Gál (1849-1854)**, în „Studii, revistă de istorie”, anul VIII, nr. 4, 1955, p. 67.

9. **Ibidem**, p. 70; Karl von Schwarzenberg (1802-1858), guvernator al Transilvaniei între anii 1851-1858, preia funcția la 24 mai 1851, ca urmare a decesului, la 6 aprilie 1851, al fostului guvernator Ludwig von Wohlgemuth (1788-1851).

10. „Transilvania” nr. 21/1 nov. 1877, p. 245.

11. **Ibidem**; vezi și Mircea Gherman, **Mărturii documentare despre Andrei Mureșianu, în Marmația**, 5-6, Baia Mare. 1979-1981, p. 225-228

12. Georgie Barițiu, **Părți alese din Istoria Transilvaniei**, vol II, Sibiu, 1890, p. 534-635; **Gazeta Transilvană** era noul titlu pe care îl dăduse Bariț ziarului.

13. **Gazeta Transilvană** din 1/13 dec. 1849.

14. Silviu Dragomir, **Avram Iancu**, București, 1968, p. 266-273.

15. Gh. Bariț, **Din trecutul Gazetei**, 1838-1850, în **Gazeta Transilvaniei**, număr jubiliar 1888 p. 1; Aurel A. Mureșianu, **op. cit.**, p. 114; Mircea Gherman, **Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la Gazeta Transilvaniei (1838-1878)**, în **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 77;

O nepotrivire, la diverși autori, apare asupra datei decretului de suspendare care la Gh. Bariț este 9 martie 1850, deci 25 febr. s.v./9 martie s.n., la I. Lupaș este 25 febr. fără mențiune de stil, iar mai recent, în **George Bariț și contemporanii săi**, vol. I, p. 81 este data de 13 febr. 1850, ca în vol. IV, p. 15 să apară data de 13/25 febr. 1850.

De fapt 13/25 febr. este data apariției ultimului număr al **Gazetei** înainte de suprimare, care desigur trebuia să fie ulterioară acestei date (altfel acest număr nu ar mai fi apărut) dar despre care zvonurile au circulat mai repede decât s-a făcut comunicarea oficială, astfel explicându-se că în scrisoarea către G. Bariț, din 19 febr./3 martie 1850, Al. Hurmuzachi are cunoștință de această „măsură diavolească” (**apud Gh. Bariț și contemporanii săi**, vol. VI, p. 235). Când Gh. Bariț precizează atât de categoric „decretul din 9 martie 1850”, considerăm că nu putem presupune nici un fel de eroare.

O altă problemă ridicată în **G. Bariț și contemporanii săi**, vol II, p. 367-368 este motivul real al suspendării **Gazetei**, care nu ar fi putut să fie cel indicat de Bariț, adică publicarea rapoartelor. Argumentele invocate nu mi se par a fi concludente, deoarece:

— Invocarea celor trei scrisori inedite ale lui Bariț către Laurian (din 13/25.II și 20.IV/4.III) și Maiorescu (16/28.II) nu fac altceva decât să trădeze frământările lui Bariț de a descoperi cauza suspendării, într-o perioadă când circulau multe zvonuri pe această temă, confirmând astfel că decretul oficial de suspendare încă nu era cunoscut

(data și citatul din prima scrisoare dovedesc că suspendarea încă nu era cunoscută, iar în celelalte în mod vădit este vorba de informații și supoziții ale lui Bariț și nu de fapte certe).

Ceea ce însă apare ca evident din toate datele existente este intenția autorităților de a înăbuși acest ultim bastion pașoptist și în consecință căutarea unui pretext, care foarte bine a putut fi, așa cum afirmă Bariț, refuzul (și nu faptul publicării) de a înceta publicarea rapoartelor lui Avram Iancu.

— Credem că nu poate fi invocată ca argument împrejurarea că rapoartele fuseseră cerute tocmai de guvernământ deoarece aceasta nu presupunea și acordul de a fi făcute publice, un element de propagandă națională de altfel foarte bine sesizat de Bariț. Iar Bariț, scriind acestea în 1890, nu a preferat să aducă în primul plan un motiv colateral dar care se întemeia pe un fapt viu în slufetele românilor: amintirea eroilor de la 1848, ci pentru că se afla într-o situație în care nu-și putea permite să afirme direct perfidia habsburgică a „pretextului” el îl evidențiază tocmai prin enunțarea sa ca unicul „motiv” dat de autorități.

16. Arhiva Mureșenilor, dos. I, nr. 7558.

17. *Ibidem*.

18. *Idem*, dos. I, nr. 7559.

19. *Idem*, dos. I, nr. 7560.

20. Gh. Bariț, **Părți alese...**, vol. II, p. 656.

21. Ioan Lupaș, **Un capitol din istoria ziaristicii românești-ardelene: Gheorghe Bariț**, în **Din Istoria Transilvaniei**, București, 1988, p. 235 unde scria: „Când reapar (foile, n.n.) în 9 septembrie 1850, pe Barițiu nu-l mai îngăduiau a le redacta, ci denumiră de la guvern pe Iacob Mureșianu, lipind în fruntea Gazetei pajura cea cu două capete...”; V. Netea, **George Barițiu**, București, 1966, p. 230: „Wohlgemuth revenise însă numai asupra suprimării ziarelor nu și asupra lui Barițiu, aprobarea reapariției fiind condiționată de înlăturarea definitivă din fruntea lor a vechiului redactor... În locul său a fost numit blândul și îngăduitorul Iacob Mureșianu”; M. Popa, V. Tascu, **op. cit.**, p. 71: „Se revine asupra acestei interdicții (suspendarea din 25 februarie/9 martie 1850, n.n.) la 5 sept. (!? s.n.) dar Bariț este sacrificat, foile apărând de acum înainte sub redacția lui Iacob Mureșianu”.

22. Mircea Gherman, **Mărturii documentare**, p. 231, 235, 237.

23. Gh. Bariț și contemporanii..., vol. V, p. 278 (Ștefan Moldovan către Gheorghe Bariț) și p. 236 și nota 10 (Gavril Munteanu către Gheorghe Bariț).

24. **George Bariț și contemporanii săi**, vol. I, Buc. 1973, p. 331 Ion Maiorescu către Gheorghe Bariț; *Ibidem*, p. 81, Aaron Florian către Gheorghe Bariț.

25. Probabil de aici confuzia lui Bariț care în textul din 1890 amestecă cele două date.

26. Aurel A. Mureșianu, **op. cit.**, p. 108-109.

27. V. Netea, **op. cit.**, p. 230.

28. *Ibidem*, p. 231.

29. Se cunoaște momentul de grea cumpănă din primăvara anului 1848 când Bariț ezită în a declanșa o acțiune hotărâtă prin coloanele foilor sale și când intervine Simion Bănuțiu care îi scrie lui Iacob Mureșianu, la 7 aprilie 1848 cerându-i să-l determine pe Bariț care „nu vrea să se înțeleagă la scopul tuturor comun”, a lua poziția cerută de situație. Admonestarea fostului profesor și argumentele prietenului se pare că au fost hotărâtoare pentru că imediat Bariț va trece la acțiune (vezi: Aurel A. Mureșianu **Simion Bănuțiu în preajma marii adunări naționale a românilor din 3/15 mai de la Blaj**, în „Transilvania”, 1921, p. 255-259; A.T. Laurian către G. Bariț (scrisoare din 8 aprilie 1848), în **George Bariț și contemporanii săi**, București, 1973, vol. I, p. 145).

30. V. Netea, **op. cit.**; vezi și M. Gherman, **Date și fapte...**, p. 77-79.

31. M. Gherman, **Colaboratori din Câmpulung ai Gazetei Transilvaniei**, în **Studii și comunicări**, Câmpulung-Muscel, 1981, p. 89-90.

32. În cele mai multe lucrări sunt citate articole fără indicarea autorului. Este adevărat că marea majoritate a articolelor redacției, respectiv ale lui Iacob Mureșianu, nu au semnătură, dar particularitățile de lexic, sintaxă, gramatică și ortografie le fac ușor identificabile, mai ales că în mod evident aparțin redacției, care era formată din Iacob Mureșianu singur și nu primite de la colaboratori. Vezi și Fl. Costea, **Foaia pentru minte, inimă și literatură** sub redacția lui Iacob Mureșianu (1850-1865) în prezentul volum.

33. Vezi și Mircea Gherman, **Date și fapte...**, p. 78-79.

34. Cazul este pe larg prezentat alături de implicațiile sale profunde de Cornelia Bodea în articolul **Iacob**

35. **Ibidem.**

36. Datorită acestor percheziții, Iacob Mureșianu a fost nevoit să distrugă documente care puteau pricinui mult rău corespondenților respectivi, motiv pentru care astăzi Arhiva Mureșenilor prezintă unele goluri regretabile.

37. Dimitrie Bolintineanu.

38. C. Bodea, **op. cit.**, p. 122-123.

39. **Ibidem.**

40. Xerografii și microfilme aflate la Arhivele Statului București.

41. Xerografii, Viena, pachet LXXIX/5, filele 3-11; LXXIX/6, filele 2-5; LXXXIX/3, filele 2-6; LXXIX/1, filele 2-3; LXXIX/12, filele 2-4.

42. Cazul formează obiectul unei lucrări care ne aparține, în curs de publicare în „Cumidava“ XIV, Brașov.

43. Xerografii, Viena, pachet LXXIV/43, filele 1-35; Microfilme Austria, rola 112, cadrele 178-181 și 306-217.

44. Microfilme Austria, rola 100, cadrele 181-185 și în continuare 186-206.

45. vezi Mircea Gherman, **Date și fapte...**, p. 78-79.

46. vezi și Fl. Costea, **Foaia pentru minte, inimă și literatură sub redacția lui Iacob Mureșianu (1850-1865)** în prezentul volum.

47. vezi și opinia (discutabilă) a lui Ion Maiorescu în **George Bariț și contemporanii săi**, vol. I, p. 369.

48. M. Gherman, **Date și fapte...**, p. 82.

49. **Ibidem**, p. 81-82.

50. Mircea Băltescu, **Contribuții la istoricul „Reuniunii Femeilor Române“ din Brașov**, în **Culegere de Studii și cercetări**, I. Muz. Reg. Bv., 1967, p. 191-211 (= **Cumidava**).

51. C.D. Aricescu, **Correspondența secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848**, București, 1873, p. 72.

52. Virgil Doze, **Un mois en Moldavie**, Bruxelles, 1857, p. 71-72.

53. V.A. Urechia, **L'alliance des roumains et des Hongrois en 1859 contre l'Autrice**, Buc. 1894, p. 6.

54. I. Lupaș, **Cum vedea Al. Papiu Ilarian, la 1860 putința de înfăptuirea Daco-României**, în **Studii, conferințe și comunicări istorice**, vol. III, Sibiu, 1943.

55. A.A. Mureșianu, **Iacob Mureșianu, (1812-1897), Album comemorativ**, Brașov, 1913, p. 36.

56. Arhiva Mureșenilor. dos. 234-237, nr. 351.

57. **Gazeta Transilvaniei**, nr. jubiliar, 1908, p. 71.

58. Arhiva Mureșenilor, dos. 1, nr. 885.

59. Aurel A. Mureșianu, **Scrisori din 1848**, în **Casina Română**, Brașov, 1935, p. XXV-XXIX.

60. A.A. Mureșianu, **Planul Regatului Dacici**, Brașov, 1935, p. 4-5.

61. **Ibidem.**

62. Arhivele Statului București, Microfilm Germania, Rola 2, cadrele 790-791.

63. Ștefan Pascu, **Marea Adunare națională de la Alba-Iulia**, Cluj, 1968, p. 81-82.

64. **Gazeta Transilvaniei**, nr. 26 din 7 mai 1855.

65. Idem, nr. 5 din 19 ianuarie 1856.

66. Idem, nr. 12 din 13 februarie 1857.

67. **Gazeta Transilvaniei** nr. 61 din 2 august 1856.

68. Idem, nr. 66 din 21 august 1857.

69. Idem, nr. 10 din 7 febr. 1857.

70b Idem, nr. 2 din 17 ian. 1858.

71. Idem, nr. 40 din 24 mai 1858.

72. Idem, nr. 55 din 7 aug. 1858.

73. Mihail Popescu, **Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între 1848-1859**, București, 1929, p. 238-240.

74. I. Ghica, **Amintiri din pribegia după 1848 (Noi scrisori către V. Alecsandri... comentate de Olimpiu Boitoș)**, vol. II, Craiova, 1940, p. 9-10.

75. **Foaia pentru minte, inimă și literatură**, nr. 7 din 25 febr. 1859.

76. **Gazeta Transilvaniei**, nr. 5 din 11 febr. 1859.
77. Idem, nr. 2 din 27 febr. 1859.
78. Idem, nr. 12 din 31 martie 1859.
79. V. Netea, **Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)**, București, 1974, p. 144.
80. Apud Dan Berindei, **Gazeta Transilvaniei și Unirea Principatelor, în 130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 68.
81. Aurel A. Mureșianu, **Temeiurile istorice ale politicii noastre naționale**, Brașov, 1928-1930, p. 107.
82. **Gazeta Transilvaniei**, nr. 94, 95 și 96 din 1862.
83. I.G. Valentineanu, **Cuza Vodă, Alegerea, faptele și răsturnarea lui**, București, 1912, p. 34.
84. **Acte, documente și scrisori din Scheii Brașovului**, texte și note de Vasile Oltean, București, 1980, p. 151-158, 260-261, 263-266.
85. Aurel A. Mureșianu, **Temeiurile...**, p. 107.

Anexa I

Euer Excellenz

Bedürfniß der Publizität wird beim Lesepublikum der romanischen Nation so tief empfunden, daß dieselbe ohne einen beträchtlichen Nachtheil nicht mehr lange fehlen dürfte.

Indem ehrfurchtvoll Unterzeichneter dieses Bedürfniß erkannte, so entschloß er sich die Fortsetzung der romanischen Blätter Gazeta Transilvaniei und Foia zu übernehmen.

Daher bitter ich ehrfurchtvoll Unterzeichneter, Euer Excellenz wolle geruhen, mir die Redigirung und Herausgabe der obgenannten Blätter nach dem beiliegenden Program geneigst zu gestatten.

In der Hoffnung einer gnädigen Genehmigung meiner ehrfurchtvollen Bitte verharre ich Euer Excellenz gehorsamster Diener

Jacob Marosan

Professor am r.k. Gymnasium

Kronstadt, am 20ten März 1850

Arhiva Mureșenilor, Dos. 1, nr. 7558.

Anexa II

Programm

Für die Gazeta Transilvaniei und Fóia pentru Minte, Inimă și Literatură

Die Redaktion begrüßt die

von Seiner Majestät allen

ihren Völkern verliehene

Reichsverfassung vom

4. März 1849 als zeitgemäß.

Die Besprechung der Reg-

ierungs-Maßregeln und

Landesgesetze wird mit

strenger Beachtung der

durch den Belagerungs-

zustand vorgeseichneten

Rücksichten und Be-

schränkungen geschehen

Sonst wird sich die Redak-

tion genau nach den Bestimmungen des provi-

*sorischen Preßgesetzes vom
13-ten März 1849 halten,
und es wird alles vermieden werden,
was zur Anfein-
dung oder Aufreizung
der verschiedenen Natio-
nalitäten mit Grund führen könnte.
Das Beiblatt Fôea wird
moralische, ästhetische
und literarische Auf-
sätze, so wie auch ge-
schichtliche Besprechun-
gen und Urkunden
enthalten*

*Kronstadt, am 22/10ten Juni 1850
Jacob Marosan m. pr.
Professor*

Arhiva Mureşenilor, Dos. 1, nr. 7559.

Anexa III

*A u s z u g
aus dem hohen Gouvernement Erlass vom. 1 September 850
z. 777 Praes.*

Die Rerdaktion begrüsst die von Seiner Majestät allen Ihren Völkern verliehene Reichverfassung vom 4. März 849 als zeitgemäss

Überhaupt wird die Redaktion an die Bestimmungen des provisorischen Pressegesetzes vom 13. März 849 sich genau halten, insbesondere aber wird die Besprechung der Landesgesetze und Regierungsmassregeln nur mit strenger Beobachtung den durch den Belagerungszustand bedingten Rücksichten u. Beschränkungen gaschehen.

Auch wird Alles vermieden werden, was zur Anfeindung, oder Aufreizung den verschiedenen Nationalitäten mit Grund führen könnte.

Das Beiblatt „Foea“ wird — unter denselben Bedingungen — moralische, ästhätische und literarische Aufsätze, so wie auch geschichtliche Besprechungen und Urkunden enthalten.

*Dem Inhalte des Originals gleichlautend herausgegeben
durch*

Wilhelm Loos

Kánzlist

L.S.

Arhiva Mureşenilor, Dos. 1, nr. 7560.

Foaie pentru minte, inimă și literatură sub redacția lui Iacob Mureșianu (1850-1865)

de Florea COSTEA

Este surprinzător cât de diferit au reușit două nume, unul de persoană, celălalt de gazetă, să atragă atenția cercetătorilor care s-au aplecat asupra veacului al XIX-lea, în special asupra celei de a doua jumătăți a acestuia. I-am numit pe Iacob Mureșianu și „Foaia pentru minte, inimă și literatură”. La fel de surprinzător este și faptul că chiar dacă ele intră în analele culturii românești, modul în care sunt consemnate pare nefiresc sub cel puțin două aspecte: al proporției și al disocierii, cel din urmă părăndu-ni-se cel puțin păgubitor pentru istoria culturii românești. Să ne explicăm.

„Foaia pentru minte, inimă și literatură”, supliment geamăn al **Gazetei de Transilvania**, figurează nu de puține ori în lucrări generale sau speciale închinată literaturii sau presei literare românești¹, lăsând impresia că și-a câștigat un loc care este numai al ei, situat pe coordonate greu de modificat în viitor. În realitate, la o analiză mai atentă, impresia se disipă: **FMIL** a fost aproape întotdeauna judecată (uneori aspru și subiectiv, alteori aniversativ, aproape festivist, ambele atitudini fiind deci nefericite) în primul rând de sugestia dată numai de unul din substantivele care se înscriu în titlul său: literatură. Excepția oferită de G. Em. Marica, la care găsim și aprecieri privind importanța națională a „Foi”², nu schimbă prea mult situația, evident fiind faptul că majoritatea exegeților au căutat să releveze cu prioritate meritele (uneori și limitele) acesteia în propășirea literaturii și a limbii române literare. „Foaia” nu a fost însă, și nu spunem o noutate, numai literatură, ceea ce creștea în căldura și lumina celorlalte două cuvinte — minte și inimă — dovedindu-se nu o dată mult mai important pentru istoria românească din secolul trecut decât o discuție, este drept justificată, dar și înfocată, asupra literelor cu care se va scrie.

Fiind deci evidentă quasi-unilateralitatea analizei ce i s-a făcut, precum și limitarea unghiului din care a fost privit ansamblul tematicii promovată în cei 27 de ani de (uneori eroică) apariție, ajungem la constatarea că încă **FMIL** nu-și are locul pe care îl merită în rândul organelor de presă care au făcut înainte de toate educație patriotică, un loc cu atât mai sus pe scara valorilor cu cât în multe privințe și domenii ea a fost chiar deschizătoare de drum. Văzută astfel **FMIL** nu ni se mai pare a fi un document de arhivă profund și imparțial explorat și valorificat, de unde concluzia că tot ce s-a scris despre ea este nesatisfăcător.

Dacă cele afirmate mai sus își pot găsi explicația prin predilecția cercetătorilor pentru una din componentele profuziunii tematice a „Foi”, absența quasi-totală a redactorului ei din ultimii 15 ani de apariție (deci mai mult decât jumătate) din studiile de specialitate ni se pare cel puțin o nedreptate făcută lui Iacob Mureșianu. Astfel, doar amintirea lui în treacăt (și fără referire la „Foaie” sau la persoana sa, deci conjunctural) de către George Călinescu³, însemnarea din „Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900”⁴ (în relație cu „Foaia”, ca redactor al acesteia din 9 septembrie 1850 până în februarie 1865) și tot fugitiv și ocazional de alte două-trei ori⁵ ni se pare echivalent cu o atitudine pe care nu o merita Iacob Mureșianu. Atitudine „încununată” de volumul „Literatura română. Dicționar cronologic” unde acesta nu este nominalizat nici măcar o dată, deși „Foaia”, pe care o redacta de cele mai multe ori

aproape singur este pomenită în repetate rânduri⁶.

Deși suntem convinși că nu vom reuși să facem reparația cuvenită, în cele ce urmează vom încerca să aducem în discuție activitatea lui Iacob Mureșianu ca redactor al FMIL de la reparația acesteia de după revoluția de la 1848-1849 până în anul 1865. Nu vom avea însă în vedere numai „opul” pe care și-a pus semnătura, ci mai ales truda sa nevăzută și căreia i s-a datorat tipărirea periodicului acum în discuție.

O primă problemă care se pune, și despre care avem o altă părere decât cea încetățenită, este însăși venirea sa la conducerea periodicelor de la Brașov. Vizând direct această chestiune și încercând să o tranșeze, V. Netea afirmă: „Ziaristul român (G. Bariț, n.n.) nevoind să dea ascultare guvernatorului, acesta, pentru a împiedica publicarea materialelor „indezirabile” a recurs la suspendarea ambelor sale periodice(...). Suspendarea, în urma protestului delegației de la Viena, avea să se ridice abia în 9 septembrie, când Wohlgemuth a permis reparația ambelor publicații dar numai cu condiția ca Barițiu să fie înlăturat de la conducerea lor. În locul său, **la intervenția lui Șaguna**, (s.n.) a fost numit Iacob Mureșianu”⁷. Corespunde afirmația adevărului?

În Arhiva Mureșenilor de la Brașov se păstrează două documente, ambele purtând semnătura lui Iacob Mureșianu. Primul cuprinde între altele următorul paragraf: „Necesitatea publicațiilor se simte atât de adânc la publicul cititor al națiunii române (...). Întrucât sebsemnatul a constatat această necesitate s-a hotărât de a prelua continuarea celor două ziare române: Gazeta Transilvaniei și Foaia pentru minte, inimă și literatură. De aceea vă rog pe excelența voastră de a aproba redactarea și editarea celor două ziare”⁸. Rândurile fac parte din cererea pe care, la 20 martie 1850, Iacob Mureșianu o adresează lui Wohlgemuth. Este sigur că între cei doi a urmat o corespondență, categoric oficială, pentru că la 10 iunie același an Iacob Mureșianu atașează cererii un program al ambelor foi⁹, socotit fără îndoială indispensabil și solicitat de guvernator înainte de a decide asupra cererii. Peste 3 luni, la 7 septembrie 1850, Iacob Mureșianu primește aprobarea, condiționată de respectarea constituției habsburgice din 4 martie 1849 și a Legii de presă din 13 martie același an¹⁰.

Astfel a decurs numirea lui Iacob Mureșianu în fruntea „Gazetei” și a „Foii”, din nici unul din documentele citate, dar nici din altele știute de noi (în nici un caz ele nu există în Arhiva Mureșenilor) nu rezultă că determinantă a fost intervenția lui Șaguna. Ca să nu mai vorbim de inițiativă, care neîndoielnic i-a aparținut viitorului redactor, renumele câștigat ca om de cultură, precum și experiența acumulată în aceeași redacție în anii anteriori cheazășind pentru el, fără sprijinul prelatului.

Nici afirmația lui Bariț că „Gubernulu... denumise redactoru pe Andreiu Mureșianu, care însă preferând oficiulu de translatoru se mută la Sibiu” nu ni se pare a rememora cu exactitate amănuntele, pentru că ne este greu să credem că acesta a preferat funcției de redactor al celor mai cunoscute publicații românești din secolul al XIX-lea pe cea de translator¹¹.

În acest fel, împrejurările venirii lui Iacob Mureșianu la conducerea periodicelor brașovene sunt mai aproape de adevăr, poate chiar lămurite. Să ne întoarcem și să vedem în ce mod explică V. Netea acceptarea acestuia de către Wohlgemuth: „Ca urmare a unei depline supuneri, noului redactor i s-a impus însă ca pe frontispiciul „Gazetei” să imprime în mod permanent ștewa bicefală a Austriei, foaia urmând să aibă un caracter oficial”¹².

În ceea ce ne privește apreciem că și aici trebuie lămurite două aspecte: 1) este vorba de o supunere? și 2) dacă ar fi fost (pentru că anticipăm părerea contrară), care erau condițiile istorice în care s-a făcut numirea redactorului-șef? Ambele chestiuni ni se pare clare. „Deplina supunere” incriminată nu are nici o acoperire oficială, nici în acte scrise, nici în ceea ce a făcut imediat după numire noul redactor în cadrul „Foii”. Cererea de numire în locul lui Bariț nu conține această clauză, Iacob Mureșianu fiind conștient că a-și pune semnătura pe un astfel de act oficial echivala cu inhibarea oricărei posibilități de a face din foile brașovene și instrumente de luptă. Mai mult, dacă un asemenea act ar fi existat, autoritățile l-ar fi întors de fiecare dată împotriva lui (și ocaziile n-au lipsit¹³), invocându-l. Cel mai clar răspuns în privința clauzelor amintite vine chiar de la redactor, acvila trebuind să mai aștepte peste doi ani până a fi cocoțată acolo unde se dorea¹⁴. Credem mai degrabă că „deplina supunere” era un deziderat al regimului abia instaurat, poate că recunoscut **pro forma** de Iacob Mureșianu, dar nici unde consemnat și confirmat de practică. Totodată, credem că în aprecierea atitudinii lui Iacob Mureșianu în acel moment se eludează

celălalt aspect, anume al realităților istorice din Imperiu în general și din Transilvania în special. De un an în Transilvania se instaurase regimul absolutist (sub care „Foaia” și „Gazeta” sunt obligate să apară 10 ani conduse de Iacob Mureșianu) despre a cărui legislație, care-i viza în primul rând pe români, A.T. Laurian îi scria lui N. Bălcescu în anul 1850: „Lanțuri nouă se pregătesc, iar libertăți de loc”¹⁵. „Lanțuri nouă” pe care primul guvernator absolutist, Ludwig Wohlgemuth (1849-1851) s-a străduit să le țină cât mai strânse, conștient fiind că ideile propagate de „Foaie” și de „Gazetă” sunt extrem de periculoase, în special în ceea ce privește unirea politică a tuturor românilor. „Dacă și românii, care sunt cei mai numeroși și mai puternici ar începe cu pretenții, acest fapt ar produce urmări grave. În părțile sudice (ale Transilvaniei, n.n.) există deja reprezentanți ai ideilor ultra române” scria acesta în 1850 în raportul către Viena¹⁶. Era prea proaspătă în amintire atitudinea foilor brașovene din 1848-1849 când „au dus o luptă susținută pentru promovarea drepturilor românilor și ale țărănimii transilvănene, pentru conlucrarea revoluționară româno-maghiară, au sprijinit idealul Unirii Principatelor și au propagat un program al literaturii naționale unice în provinciile române”¹⁷ pentru a nu se căuta (și, eventual, a se impune) o modalitate de a le imprima linia dorită de Imperiu. Linie care nici în cazul „Gazetei”, nici în acela al „Foi” n-a avut traiectul dorit de autorități, declarația formală, chiar scrisă, referitoare la respectarea constituției și a Legii presei neînsemnând nici pe departe supunere deplină. Dacă ar fi fost așa, răpitoarea bicefală imperială ar fi apărut imediat pe frontispiciul „Gazetei”, iar publicarea legilor, decretelor și ordonanțelor oficiale era o chestiune departe de a putea fi considerată atitudine de „conciliere” din partea lui Iacob Mureșianu (deși ele erau obligații **legal impuse** întregii presei din Imperiu). Am putea spune, judecând lucrurile din alt unghi, că însuși redactorul ar fi trebuit să publice legislația timpului, rezultatul fiind benefic tocmai pentru cei împotriva cărora erau îndreptate ordonanțele și decretetele: nu echivalează cunoașterea legislației cu posibilitatea de luptă împotriva ei?

Și, pentru a contribui la lămurirea poziției și intențiilor lui Iacob Mureșianu la începutul activității ca singur redactor la „Gazetă” și „Foaie”, să-l cităm din nou pe istoricul V. Netea: „În ceea ce privește presa s-a instaurat o cenzură mai odioasă decât cea cunoscută până la 1848, cele două periodice românești, pe lângă suspendarea de șase luni din 1850 (25 februarie — 9 septembrie) fiind supuse unui regim dintre cele mai draconice”¹⁸.

Situația nu s-a ameliorat nici mai târziu, Legea de presă din anul 1852 însemnând chiar o înăsprire a condițiilor în care presa românească era obligată să apară: „La 1 septembrie 1852 a venit de la Viena o lege de presă a cărei asprime te făcea de multe ori ca să dorești cenzura preventivă. Pentru orice se publica răspunderea cădea nu numai pe autor, ci pe toți care participau la publicare, care răspundeau și ei cu persoana și cu averea lor”¹⁹. Aceasta ca ambianță generală în care și-a început activitatea Iacob Mureșianu, pentru că în ceea ce privește numai primul moment este suficient să amintim o afirmație a fostului redactor: „Între a fi lipsită națiunea de orice publicație periodică, a pipăi și orbeca pe întuneric, sau a supune la acele condițiuni ... diariul — („Gazeta”, n.n., să treacă de oficios, fără cautiune, dar să poarte pajura cu două capete în frunte), alegerea în acea epocă era ușoară”²⁰.

Nici regimul „liberal” (1860-1867) nu a adus schimbări favorabile românilor, cei 7 ani reprezentând mai degrabă o nouă etapă a asupririi, în care clasele exploatatoare maghiare și guvernul de la Viena au tatonat și au găsit calea spre o înțelegere menită a ține în continuare oprimați pe românii din Transilvania, înțelegere al cărei punct final a fost semnarea de către Francisc Iosif a încorporării Transilvaniei la Ungaria (27 mai/8 iunie 1867). Este perioada în care publicistica progresistă transilvăneană a avut de făcut față numeroaselor opresiuni, ca și numeroaselor confuzii și tendințe diversioniste²¹. În aceste condiții, extrem de dure ale regimului absolutist (1849-1860) și nu cu mult mai blânde (pentru români) ale celui „liberal” a trebuit să-și desfășoare activitatea noul redactor. Pentru Iacob Mureșianu importantă era, la 1850, întâi de toate reparația foilor, suprimarea lor fiind privită în perspectivă ca o pierdere extrem de păgubitoare pentru cauza românilor din Transilvania, așa cum o aprecia și Bariț după 40 de ani²².

Nu susținem că prin cele afirmate până acum am spus totul și la modul postulat despre condițiile și atitudinea lui Iacob Mureșianu în momentul venirii lui în fruntea publicațiilor brașovene. Renunțând a ne opri asupra personalității lui²³ vom încerca să analizăm, fie și sumar, realizările sale ca redactor, dar și ca autor al unor materiale apărute în „Foaie”, analiză care credem că va permite o apreciere mai apropiată de

adevăr decât unele deja formulate și pe care le socotim măcar în parte pripite²⁴. Întregul demers se va face prin tematica „Foi”²⁵, oglindă, dacă nu a dorinței, măcar a reușitelor redacției de-a lungul celor 15 ani. Încercarea nu este deloc ușoară, de multe ori fiindu-ne imposibil să stabilim autorul, situație în care i-am atribuit acestuia doar „opurile” pe care și-a pus semnătura, cele în care aceasta este înlocuită cu **Red.** sau **R**, uneori și cu **I** sau **i**, deși suntem convinși că multe din materialele nesemnate sunt tot ale sale, altfel (cum se dovedește în cazul corespondențelor sau al preluărilor din alte reviste) el nesubstituindu-se cuiva. Vom începe cu materialele care nu-i aparțin, dar pe care le-a inserat „Foi”, repartizându-le pe cât posibi pe domenii, greutatea în a proceda astfel constând în natura subiectelor care nu o dată pot sugera mai multe interpretări.

Istoria în general, dar în special istoria românilor, și din acesta cu precădere a românilor transilvăneni, s-a bucurat de un amplu spațiu în paginile „Foi”, faptul fiind lesne de înțeles în contextul luptei dusă de aceștia pentru libertate și unitate națională. Vom observa de la început că pledoaria se face nu numai prin articole speciale, ci și prin opere literare, geografice, lingvistice, toate militând pentru demonstrarea originii comune, a continuității și unității etnice și spirituale a românilor de pretutindeni. adevăruri în virtutea cărora se revendica dreptul de unire și independență, exprimarea făcându-se fățiș sau răzbătând la lumină prin tâlcuri.

O privire statistică asupra întregii perioade acum în discuție demonstrează un echilibru evident între materialele tratând ceea ce astăzi numim epoca veche, medie și modernă, cu accente în plus, de fiecare dată, pe momentele și problemele de importanță deosebită pentru trecutul nostru.

Dacă studiile ce vizează perioada preromană sunt mai puține și nu întotdeauna de o ținută științifică aleasă, fapt explicabil dacă avem în vedere cunoștințele de atunci datorate arheologiei și numismaticii²⁵, epoca romană beneficiază de o serie impresionantă de articole care se referă fie la întreaga Dacie, fie la zone mai restrânse sau numai la unele localități cum ar fi Hațegul, spre exemplu²⁶. Continuitatea de locuire este urmărită pe o perioadă îndelungată, respectiv de la 271 d. Chr. până în secolul al XI-lea²⁷, uneori aducându-se în discuție și descoperirile monetare²⁸. Deosebit de mare este numărul de pagini în care se inserează „Studiile istorice asupra originii națiunii române”²⁹, autorul (Marcu Antoniu Canini) declarând că vrea să ia parte la discuție respectând „opiniunea generală ce există asupra acestei chestiuni”³⁰. Informațiile și le ia de la Carlin Troia³¹, preluând și confuzia pe care acesta o face între geți și goți și, totodată, neîmpărtășind teoria lui Brătianu despre unele probleme esențiale pentru etnogeneza românilor: romanizarea, părăsirea Daciei etc.³².

O specială atenție se acordă luptei pentru neatarnare dusă de români în evul mediu, luptă purtată pe calea armelor³³ sau prin aceea a negocierilor și tratatelor încheiate cu alte state, publicarea celor din urmă urmărind să demonstreze aspectul particular pe care l-au îmbrăcat de la început relațiile româno-turce, Poarta fiind obligată vreme îndelungată să respecte politica internă și externă a acestora, precum și organizarea teritorial-administrativă și legislativă³⁴. Momente de apogeu din această luptă sunt ilustrate de izbânzile lui Mihai Viteazul pe câmpul de luptă³⁵, dar și de cele repurtate de diplomația țărilor române începând cu Mircea cel Mare³⁶. Totodată „Foaia” publică sau informează cititorii despre documente ce privesc istoria românilor din Brașov³⁷ și legăturile acestora, în special ale celor din Schei, cu frații de peste munți, inclusiv despre ajutoarele pe care domnitorii din Moldova și Țara Românească le-au dat scheienilor în dezvoltarea lor social-economică și culturală, în acest scop apelându-se de multe ori la fondul documentar ecleziastic³⁸. Foarte utile sunt informațiile despre colecțiile particulare ce cuprind mărturii valoroase despre evul mediu timpuriu și dezvoltat din țările române, pentru a nu mai vorbi de semnalarea unor opere bibliofile de o valoare excepțională create pe pământul românesc și aflate în biblioteci străine³⁹. O atenție sporită se dă și provinciilor românești rupte din trupul țării de imperiile vecine, în special Basarabiei încorporată de Rusia la 1812⁴⁰. Nu sunt uitați nici românii din sudul Dunării⁴¹. Mai rar se văd în „Foaie” textele tratatelor comerciale încheiate de țările române în această epocă⁴².

Contemporană și implicată direct în derularea unor evenimente ce reprezintă pietre de hotar în istoria modernă a României, redacția „Foi” se va opri deseori și pe larg asupra acestei perioade. De subliniat spațiul geo-istoric pe care-l cuprinde, ideea panromânismului, dar și a rolului foilor brașovene de organ de „presă centrală” a acestuia fiind foarte clară. Astfel se explică relatările despre evenimentele ce au

avut sau aveau chiar atunci loc în zone și localități din afara Transilvaniei în cazul relatărilor cărora „Foaia“, pentru a evita orice suspiciune, procedează la preluări din presa de peste munți⁴³. În dorința de a-l ajuta pe lector să înțeleagă exact locul statelor române în angrenajul politic internațional, „Foaia“ publică, selectiv sau integral, mai toate tratatele internaționale ce au afectat într-un fel sau altul independența și integritatea teritorială a țării noastre, precizările în acest sens făcându-se chiar în titlurile articolelor (Spicuire din Tratatul între înaltele Curți otomană și rusă), precum și din alte acte privitoare la Prințipatele România și Moldavia⁴⁴, unde se cuvine a fi reținut în primul rând numele România pentru Țara Românească înainte de unirea din 1859. În mai multe numere sunt publicate acronologic tratatele de la Kuciuc-Kainargi, Iași, Balta Liman, Akerman, Adrianopol etc.⁴⁵, nefiind omisă Pacea de la București din „16 mai 1812 prin care Basarabia cade în mâna curții rusești“ unde, în încheierea textului „tratatului“ se descriu hotarele pământului cedat Rusiei țariste. În aproape 20 de numere din anii 1853-1854 „Foaia“ publică foarte multe „Documente vechi pentru istoria națională a Transilvaniei“ titlu ce ni se pare la fel de încărcat de semnificație ca și numele de România (chiar dacă denumirea de Țara Românească va mai fi utilizată și după aceea, inclusiv în luna unirii celor două principate⁴⁶).

Curajos și corect se pune în „Foaie“ nedreptatea care s-a făcut românilor prin răpirea unor teritorii: „Sunt date în istoria națiilor care trebuie a se ști și a se avea în vedere; așa ziua de 16 mai 1812 este amintire fatală pentru tot moldoveanul, căci în acea zi Pravoslavnicii n'iau rășluit o jumătate de Moldovă numită Basarabia, până la marea neagră (sic!) și Nistru, sub cuvânt de despăgubire, ca și cum noi Moldovenii am fi purtat resbel cu Rușii. În ziua de 16 mai trecut s'au plinit 43 de ani de când Prutul s'au făcut hotar între frații Moldo-Basarabeni. Dee Domnul ca rezultatul resbelului de față (al Crimeii, n. n.) să ridice această pedică unind încă odată pe frații înstreinați, încât Apusu să ne întoarne aceia ce Pravoslavnicii ni au răpit⁴⁸“.

Un mare serviciu a făcut **Foaia** la vremea ei cauzei naționale prezentând pe larg cărți de istorie sau părți din acestea, așa cum s-a întâmplat cu **Istoria Românilor** a lui A. P. Ilarian⁴⁹, cu **Hronica Românilor** a lui Gh. Șincai⁵⁰ etc.

Asemenea **Gazetei**, **Foaia** acordă un spațiu amplu Unirii Principatelor relatând atât evenimentele ce i-au premers⁵¹, cât și pe cele din timpul sau posteroare evenimentului. Prima notă referitoare la Unire este o preluare din „Naționalul“ în care se relatează cuvântarea lui Neofit Scriban adresată electorilor moldoveni cu câteva ore înainte ca aceștia să procedeze la exprimarea votului ce urma să decidă pe noul domn: „Voi... veți păși la un act mare ce de secolii a fost pierdut pentru noi; eșiți să alegeți un succesor acestui mare erou (Ștefan cel Mare n. n.); deci, ca adevărați fii ai săi nu puteți fi decât adevărata expresie a dorințelor lui... Fie dar ca alesul vostru de astăzi să fie acela pe care îl așteaptă nația română! Fie ca el să vindece ranele ei și să realizeze dorințele ei⁵²“.

La o lună după alegerea lui Cuza se publică o corespondență din Iași intitulată „Prochiamarea Domnului Cuza“, în același număr publicându-se și jurământul noului domn, datat 5 ianuarie⁵³, pentru ca în numărul următor să vadă lumina tiparului ceea ce redacția **Foii** numea „Documentele istorice adresate de către Prea Înaltul Domn Miniștrilor Puterilor garante“. După redarea întregului text, redacția, sub semnătura Patria, relatează: „Alexandru Ioan I Cuza fu ales în 24 ianuarie de domn și al Țării Românești, după cum fu ales în 5 ianuarie de domn al Moldovei, în ambele Adunări în unanimitate“. În același număr se tipărește Înaltul Ordin de zi prin toată oastea al lui A. I. Cuza, Ordinul generalului oștirea Române din Valahia (B. Vlădoianu), Mesajul Domnului către Adunarea generală, precum și Adresa Adunării generale, ca răspuns la Mesajul Domnului⁵⁴.

Continuând publicarea corespondențelor din Iași, numărul 7 al **Foii** din 1859 inserează „Detalierea mai de aproape a decursului Alegerii Domnului Principatelor Alexandru Ioan I Cuza, salutul inspectorului general al școalelor (Teodor Voica) și al directorului școalelor în numele Eforiei și al corpului profesoral“ (V. Boerescu). Deoarece „... acest cuvânt ținut către domnul Alexandru Ioan Cuza I cuprinde starea prezentă a culturii și învățământului în Țara Românească...“ redacția (semnată R) îl reproduce în întregime după „Naționalul“. Numărul se încheie cu anunțarea ieșirii din tipar, în București, a volumului „Explicarea Convenției“ relativă la organizarea internă a Principatelor, urmată de textul Convenției și de protocoalele Conferinței de la Paris⁵⁵.

Primul număr din luna martie a anului 1859 încheie seria relatărilor privitoare la înfăptuirea Unirii, prezentând și datele biografice ale lui Alexandru Ioan Cuza⁵⁶.

În egală măsură **Foaia** tipărește articole care tratează probleme specifice organizării interne a țărilor române⁵⁷, date biografice despre oamenii de seamă români⁵⁸, precum și note privitoare la viața poporului de rând, condamnat la sărăcie și mizerie ca urmare a situației interne, dar și ca rezultat al privațiunilor provocate de ocuparea acestei țări (Moldova n. n.) de trupele Rusiei țariste în anul 1853⁶⁰.

Nu este uitată istoria universală, din care redacția se oprește cu insistență asupra unor țări europene, dintre care se detașează impresionant (și explicabil pentru români) Roma și Italia antică. Articolele sunt grupate pe diferite discipline: istorie (Italia înainte de venirea romanilor, nesemnat⁶¹), drept (Legile romane, preluat din „Universul“, nesemnat⁶², Istoria dreptului roman, în mai multe episoade, semnat Dr. Hodos⁶³), viața de familie (Din viața familiilor romanilor..., nesemnat⁶⁴), artă-știință (Dezvoltarea artelor științelor la vechii romani, semnat I. Russu⁶⁵, Științele la romani, nesemnat⁶⁶), agricultură (Însemnătatea unor plante la străbunii noștri romani, nesemnat⁶⁷) etc. Se fac traduceri care se comentează (Traducerea scriitorilor clasici în limba română, nesemnat⁶⁸) sau se lasă la aprecierea filologilor (O probă de traducțiune din clasicul Liviu, de asemenea nesemnat⁶⁹). Tot din antichitate mai sunt tratate Coloniile fenicienilor⁷⁰ și Dărâmarea Ierusalimului în anul 70 d. Chr.⁷¹. Din evul de mijloc sunt inserate un articol despre huni (după mai mulți auctori⁷²) și altul despre Constantinopol⁷³.

Epoca modernă este și ea prezentă, cu o serie de studii, dar impresia generală lăsată de acestea este mai puțin favorabilă, în sensul că nici tematica, nici profunzimea lor nu se ridică la cotele întâlnite în articolele ce tratează antichitatea. Oferim câteva titluri: Acvila sau pajura în Franța⁷⁴, Prințipii pentru instituțiile organice în țările de coroană ale Statului împărătesc austriac⁷⁵, Din dreptul proprietății de Tiers⁷⁶, Din Ungaria⁷⁷, Congresul amicilor păcii din Anglia⁷⁸, Coroana Sf. Ștefan din Ungaria⁷⁹. Câteva articole se referă la Crimeea sau la episoade din războiul Crimeii⁸⁰. Epoca lui Napoleon este prezentată prin fragmente traduse din **Istoria Universală** a lui Schlosser⁸¹.

Inestimabile ne apar astăzi strădaniile depuse de **Foaie** în cei 15 ani pentru dezvoltarea limbii și literaturii române, fapt cu atât mai explicabil cu cât însuși redactorul ei era un om de litere și un participant activ și competent la dialogul care se derula în coloanele suplimentului **Gazetei**⁸².

În ceea ce privește primul aspect, anume uniformizarea limbii și în scriere, este astăzi limpede că **Foaia** nu s-a abătut de la o afirmație mai veche a lui Andrei Mureșanu, din anul 1844: „Toți Românii trebuie respectați în cultivarea limbii noastre“⁸³, idee materializată în acceptul redacției de a publica opinii diferite, inclusiv dintre acelea pe care nu le împărtășea în totalitate. Participanții la discuții au înțeles — și au procedat în consecință — că fiecare trebuie „să-și sacrifice părerile sale individuale la conclusele persoanelor morali“⁸⁴. La acest mod de a proceda aderă sincer și primul redactor al anilor 1850-1865, care declara în anul 1862, când discuțiile erau apreciabil avansate: „... pe cât vom putea noi ne vom ține de această uniformitate în scriere în aceste foi...“⁸⁵. Schimbările de păreri din acea perioadă în privința limbii române au însă o tradiție ce începe chiar în anul apariției periodicelor, la ele participând în mod deosebit N. Maniu, I. Maiorescu, V. Boerescu ș.a.⁸⁶ S-a avansat propunerea ca o misiune atât de importantă să cadă în sarcina unei societăți literare, așa cum se solicita în anul 1847: „Se cere acum a se hotărâ o ortografie, gramatică și dicționarul de obște, ce numai atunci va putea ajunge mai curând și mai profund la scopul său, când s-ar putea aduna din toate părțile românești oarecâtiva bărbați cu pricepere în această materie, formând o societate literară“⁸⁷. Peste mai mult de un deceniu de la această propunere, observând pașii mici făcuți pe calea uniformizării limbii, G. Sion avansa în paginile **Foii** chiar înființarea unei academii: „O asemenea autoritate numai, lucrând un dicționar analitic și critic, regulând concursuri și premii pentru gramatici și cărți filologice, va putea pune în rânduială anarhia literilor în care ne învăluim“⁸⁸. Cuprinde afirmația de mai sus supărarea justificată a celui ce o face pentru stadiul nesatisfăcător, mai bine-zis pentru impasul în care se aflau discuțiile.

Dată fiind răspândirea **Foii**, pentru prestigiul pe care și-l câștigase printre românii de pretutindeni, Timotei Cipariu afirma adresându-i-se lui Iacob Mureșanu: „Și eu nu pociu să aflu o mijlocire mai bună decât **Foaia** Dta... ntru care să se asculte glasurile tuturor deopotrivă“⁸⁹.

Fidel și după anul 1850 ideilor și idealurilor pentru care luptau periodicele cărora le fusese întâiul

redactor, G. Bariț vedea și proclama problema uniformității limbii române drept o chestiune politică: „Chestiunea limbei, întoarsă și răsucită cum vei vrea, este în zilele noastre nu numai națională ci totodată politică”⁹⁰, pentru ca tot el (sau Iacob Mureșianu, deoarece articolul nu este semnat) să declare 3 ani după aceea: „... să nu se dea uitării că toată lupta noastră... a fost numai pentru eluptarea egalității perfecte (cu alte naționalități n. n.) și aceasta mai mult în punctul limbei”⁹¹. Sau: „Dacă ne aflăm cu limba noastră pe cale rătăcită, cea mai sfântă dorință ne face ca să ne punem toți silința și osteneala spre a ne îndrepta și abate din calea și spre a ajunge odată, ca să scriem o limbă înțeleasă de toți românii”⁹², afirmație repetată 3 ani mai târziu, când ideea este augmentată cu necesitatea înscrierii limbii române în rândul limbilor popoarelor civilizate din Europa: „Oamenii văd și pretind ca limba să se aducă odată la o uniformitate, să se înalte la gradul care i se cuvine, alături cu celelalte limbi europene, să se facă limba românească în vorbire și mai ales în scris **unică**, generală, înțeleasă de către toți românii”, afirmație motivată în continuare de cuvintele: „Se pare într-adevăr cum că această pretențiune a mai multora, în zilele noastre ajunse a fi cerința tuturor”⁹³.

La fel de pline de sens politic sunt și cuvintele lui V. Boerescu, activ și înfocat participant la discuții: „... a ne uni și limba precum, prin aceeași patrie, ne avem și inimile unite”⁹⁴.

Dar, pentru atingerea scopului propus **Foaia** nu s-a mulțumit cu afirmații teoretice, în paginile sale găsim și loc luări de poziție ce analizau mai cu seamă problema alfabetului și a ortografiei, neologismele, sufixele și prefixele etc. În ceea ce privește decidera asupra alfabetului chirilic sau latin este semnificativă poziția adoptată de **Foaie** în primul număr din anul 1853, în articolul intitulat **Recunoștință** și semnat „i”. Autorul, după ce prezintă și laudă «**Gramatica germano-română**» „scrisă de Andrei Liviu, capelan castrens în Silezia”, afirmă că aceasta este tipărită cu litere latine (străbune), tocmai pentru a arăta la toți „sărboteții și rusolotrii cari să stăpânească ca să nu să introducă literele latine”⁹⁵. Nu este exclus ca textul să-i aparțină lui Iacob Mureșianu, o dovadă în acest sens putând să fie motivația pe care însuși o dăduse în 1851 pentru scrierea unei versiuni a ODEI sale cu litere latine: „Această poezie în limba strămoșească latina fu dedicată... dimpreună cu cea publicată în nr. trecut **tot în limba română cea nouă**”⁹⁶ (s.n.)

Uneori însă nu numai „literile” sunt latine, ci și cuvintele și topica, după cum observa supărat V. Boerescu într-o scrisoare adresată lui Iacob Mureșianu în anul 1855 în care critica **Foaia** pentru că promovează o limbă „prea națională” și „uscată” dar și cu o „construcție cu totul latină și mai germană”. Propune renunțarea la latinizare pentru că ea contravine limbii române „deja formată” și „unitară”⁹⁷. Simțindu-se vizat înaintea altora, răspunsul îl formulează în câteva numere G. Bariț⁹⁸, răspuns departe de a-l mulțumi pe Boerescu⁹⁹, care însă, principial, este de acord cu acesta.

La dezbateri iau parte și alți cărturari români, între care A. P.¹⁰⁰, G. Sion, T. Cipariu, I. Mureșianu. Concilierea nu s-a produs, poziția transilvănenilor, fără excepție umblați în școlile Blajului, fiind „intransigentă”. Timotei Cipariu, spre exemplu, releva înainte de toate meritul acestora pentru că au îndepărtat primii, prin cărți, slavonismul, învinuindu-i pe cei de peste munți că au asimilat prea multe păgânisme, transformând limba română într-un jargon¹⁰¹. Mai mult, peste 3 ani, același furnizează redacției **Foii** pretextul în a susține că problema uniformizării limbii este încheiată. Iată ce scria periodicul cu prilejul ieșirii din tipar, la Blaj, a lucrării **Chrestomația sau Analecta literarie**: „... se anunță un odor plăcut și de mare preț pentru filologi, ce cumpănește toate părerile stângace în cauza regulării limbii, și poate aduce pe **convenționiști** (s.a.) la cunoștință că limba, ca și poporul ce o grăiește trebuie să-și aibă istoria sa, din care cunoscând metamorfozele prin care a trecut, să ne folosim originalitatea ce se află în ea în timpii mai antici, căci numai în antichitate ne putem căuta toată originalitatea și a sângelui și a limbei”¹⁰² (în numărul următor se prezintă mai pe larg această carte¹⁰³).

În ceea ce-l privește pe Iacob Mureșianu trebuie să spunem că, nescemnându-și articolele, poziția sa exactă în chestiunea alfabetului și a latinizării limbii este dificil de urmărit îndeaproape, cu excepția explicației pe care o dă în nota „Slovelor cirilice” Domnului Dimitrie Bolintineanu: „Această satiră compusă de Dn Bolintineanu asupra literilor cirilice în limbă și stil cu totul popular o reproducem mai mult pentru curiozitate, căci de altminterlea este treaba filologilor a judeca despre forma, stricăcioasele urmări sau poate folosul conservării sau lepădării literilor chirilice”¹⁰⁴.

Dar „fermitatea” cu care părțile își susțineau argumentele s-a dovedit în cele din urmă a nu fi de bun

augur (ba chiar a frânat și amânat consensul), la încetarea apariției **Foii** acordul fiind departe de a fi încheiat. La aceasta, cu toate meritele ei incontestabile, nu a contribuit prea mult nici **Analecta literarie**, transilvănenii asimilând-o unei sentințe judiciare¹⁰⁵. Ar fi însă incommensurabil greșit să se tragă această concluzie și în prezent, dezbaterile din **Foaie** în problema uniformizării limbii fiind inestimabile pentru generațiile următoare¹⁰⁶.

Nu numai discuțiile asupra literelor și vocabularului și-au găsit locul cel mai adecvat în coloanele **Foii**. Se publică aici numeroase eseuri referitoare la neologisme¹⁰⁷, observații asupra unor litere sau grupuri de litere¹⁰⁸, dar în special privitoare la ortografia utilizată în epocă¹⁰⁹. **Foaia** a contribuit totodată în mare măsură și indirect la cultivarea limbii române, mai corect spus la îndrumarea cititorului spre sursele lămuritoare, în speță la dicționarele și gramaticile ce vedeau lumina tiparului în acea vreme¹¹⁰, de cele mai multe ori semnalările de titluri încheindu-se cu relevarea de către redacție a meritelor „auctorilor”. Meritul principal al **Foii** în problema uniformizării limbii vine însă de dincolo de atitudinea (uneori chiar belicoasă) a semnatarilor transilvăneni: ea a publicat întotdeauna și păreri contrare celor proprii, în intenția ca lectorul să fie judecătorul imparțial și să aleagă singur. Și trebuie să adăugăm că este singurul periodic de la jumătatea secolului trecut care s-a pus în slujba unei idei pe cât de dificilă și controversată, pe atât de nobilă¹¹¹. În plus, ori de câte ori se ivește prilejul, **Foaia** ia atitudine hotărâtă împotriva autorilor străini care falsifică istoria și limba poporului român¹¹².

Un alt merit al **Foii** sub diriguirea lui Iacob Mureșianu constă în promovarea **literaturii originale**, în care periodicul își exprimă mai mult decât în oricare alt domeniu conștientizarea că trebuie să se afle în slujba cititorilor din toate teritoriile locuite de români, ca atare să contribuie direct la progresul scrisului în toată întinderea acestora. Amintind doar în treacăt teoria literară tipărită, pentru a arăta că nici această preocupare nu a scăpat din vedere noii redacții¹¹³, nu contravenim în nici un fel principiului care a stat la temelia înțregii activități literare a **Foii**, principiu care poate fi astăzi extras și corect înțeles dintr-un raport cantitativ și (mai ales) calitativ între contribuțiile de critică literară și literatura ce au văzut lumina tiparului la Brașov. Se poate spune astăzi că practic tot ce au avut literele românești mai valoros în acea perioadă, ca nume, a apărut sau reapărut (în cazul preluărilor, mai puține în cazul literaturii beletristice decât în alte domenii) în **Foaie**. Întâlnim astfel numele lui Andrei Mureșanu, D. Bolintineanu, D. V. Chirculescu, Ienăchiță Văcărescu, Gh. Crețianu (sau Crețeanu), M. S. Noacu, Teodor Catona, Simeon Nepianu, C. D. Aricescu, I. Bucurescu, N. Istrati, C. Bolliac, V. Alecsandri, V. Boerescu, Em. Cobălcescu, Gr. Alexandrescu, E. Mureșianu, Carol Gramma, Gh. Asachi, I. Urziceanu, I. Romanu, G. Sion, Ioane Ianoff (= G. Mold.), D. Dăscălescu, Drâmboacă (=D.), At. Marian Marinescu, G. D. Vernescu, I. Ghimescu, R. Ionescu, G. Tăutu, G. Meledaru (=g. M.), Caraba, Ignațiu Szabo (I. S.), A. Donici, P. Bran, Gh. Marchesiu (=Marchesu), Th. Proferiu, D. Gusti ș.a. O parte dintre aceștia sau alți scriitori se ascund sub pseudonime sau sigle pe care nu am avut răgazul să le identificăm: S, G.E., G.P., G., Em. M., S.V., C.M., L. Cr., Dr. S., Cucu, O.Z.N., Nepotul, G.T., Augustu P., Albion (= D. Albion), A.N.S., D.K.D.A., L., I.A.C...ru, ..., b, I. S. (acesta poate fi Ignațiu Szabo), Alexandru de Plano, I., X. etc. Se întâlnesc și semnături sub „forma”: un poet din Banat, Un Poceanu, Eremitul din Carpați, Un Bucureștean etc.

Cele mai numeroase semnături aparțin bardului de la Mircești și lui D. Bolintineanu. Primul încredințează **Foii** o serie de poeme cu subiect istoric (Movila lui Burcel, Umbrei lui N. Ghica, Marșul ostașilor români etc.), balade și poezii cu tematică diversă (Balaurul, Blestemul, Inelul și năframa (nesigură), Margarita, Anul 1855, Anul 1857, Lăcrămioare — care a dat titlul volumului binecunoscut — Desrobirea țiganilor, Frumoasa copilă, Visul, Dorul româncii etc), tot aici publicând și articole despre folclor (Poesia populară a românilor¹¹⁴).

Apreciabilă este și contribuția lui D. Bolintineanu la susținerea părții literare a **Foii**: O noapte la morminte, Elegie, Mortul, O fată tânără pe patul morții, Barcarolă. Cântec. Cornul, Radu Domn și fata în casă, Cântec național, Mircea cel Mare și solii, Mihai scăpând stindardul, Ana și arapul, Sorin etc.).

O bogată activitate creatoare, dar și de folclorist o datorează **Foaia** lui At. M. Marinescu (Marșul romanilor pentru resbelul lui Ulpiu Traianu cu Decebal. Florile amorului, Cătră „Foaia...”, Păstorii iubitori, Morbul meu, Cătră soartă etc.), în timp ce C. D. Aricescu este găzduit pe lângă poezie (Speranța, Logograf, Tepeș și călugării greci, Istoric 1456-1462, Două bărci înecate — în care deplânge pierderea inestimabilă pentru români

prin moartea lui D. Negulici și a lui N. Bălcescu —, Tătarii și matroanele române etc.) cu articole și corespondențe din domeniile cele mai diverse: Joia (bucuria, n. n.) și modestia, La talente modeste, Educațiunea femeii, Poetul în societate, Ființa și amorul, sau omul material (moral și intelectual etc.), în care dezbate probleme de etică, morală, cultură, comportare în societate din partea diferitelor categorii de oameni, dar mai ales de patriotism.

Mai puține sunt tilurile ce poartă semnăturile lui C. Bolliac, G. Sion, D. Gusti, G. Tăutu, T. Catona și, surprinzător, Andrei Mureșanu (Lacrimile, Ducesa Paluchia și nefericitul Omagiu...) dintre numele cele mai cunoscute ale literelor românești din secolul trecut, poeți care se înscriu în curentul romantic-patriotic al epocii.

Tot în **Foaie** vede lumina tiparului nuvele lui Gh. Asachi, Bogdan voivod (în cinci episoade¹¹⁵), precum și drama istorică Petru Rareș (Direptatea, în 5 episoade) aparținând aceluiași¹¹⁶, ca și balada Jijia.

O prezență însoțită în rândul celor ce semnează poezia în **Foaie** este însuși redactorul-șef al **Gazetei** și al **FMIL**, Iacob Mureșianu. Lăsând la o parte poemul Orfelinul, în care deplânge soarta unui copil rămas orfan prin jertfa supremă pentru patrie a tatălui său și prin moartea prematură a mamei, **poetul** Iacob Mureșianu, practicând versul popular sau pe cel cult, realizează opere care se înscriu total în elanul patriotic al confrăților din timpul său. Un fericit exemplu în acest sens este Balada la saltul (dansul, jocul, n. n.) roman ardelean¹¹⁷, poezie în care în primul rând este cântată originea latină a românilor, susținută și prin tradiții, inclusiv (în cazul de față) prin unul din dansurile jucate de românii ardeleni. Poezia se încheie cu chemarea la înălțarea spirituală a tinerelor și tinerilor care (aceștia din urmă) Și la joc și la dușman/ El s-arată că-i roman:

Sus din pulbere cu toți

A lui Romulus nepoți!

Entuziastă este poezia Orațiune, însoțită, înainte de semnătura I. M—nu, de cuvintele: „Cu punerea petrii fundamentale la edificiul școalelor române din Brașov în 7 Sept. 1851... “. Este un poem de 18 strofe (în alternanță 9 cu vers lung sau scurt) în care, după ce salută evenimentul sărbătorit, în final face urarea:

Ca bradu-n iarnă-n vară

Tot verde subpăstrat

Ca cedrii crească-afară

La lume înălțat!

Cel ce trebuia să devină peren, să se dezvolte și să înalțe spiritualitatea românească era învățământul, pentru autor simbolul acestuia fiind în cazul respectiv „opul“ abia inaugurat, respectiv liceul din Brașov pe care-l cântă în versuri¹¹⁸. Același poem (dar restrâns la doar opt strofe și semnat M—u) vede lumina tiparului în versiune latină sub titlul ODE + ad lapidem fundamentalem, cu explicația (+) deja cunoscută¹¹⁹.

O vibrantă poemă scrie Iacob Mureșianu cu prilejul aniversării unui secol de la înființarea Liceului din Blaj, intitulată Ode seculare și purtând subtitlul: **la încheierea seculului Gimnasiului din Blasiu**. După un motto din Horațiu, poezia se derulează în 17 strofe de câte 6 versuri lungi. Se aduce un omagiu „Musei Române“, dar mai ales tuturor celor care de-a lungul timpului au contribuit la ridicarea culturală a românilor, în speță a școlilor din Blaj, la loc de frunte fiind așezat Petru Pavel Aron, „fondatorul“ și „Mecenatul“ acestora. În final poetul își manifestă încrederea că rezultatele acestei activități de pionierat în învățământul românesc vor rodi pe deplin mai târziu:

Când soarele sub mare-și culcă-a lui radie

Iar luna se adoră de stelele cerești:

Așa lumina voastră, voi umbre ea viadia

*Etern luciva-n seculi, și-n imne liricești.*¹²⁰

În comentariul ce o însoțește, semnat tot de Iacob Mureșianu, se evidențiază meritele instituției de învățământ blăjean în veacul scurs de la întemeiere, aceasta având o „nedisputabilă influență asupra vieții românilor“¹²¹.

Și apariția broșurii „Reuniunii“ din Brașov îi prilejuiește lui Iacob Mureșianu scrierea unei poezii (Dedicațiune) în care din nou acesta își declară încrederea în dezvoltarea de perspectivă a culturii, de data aceasta prin societățile literare:

C'e mică fu și Roma

Când cauți a ei urdială!

Din sâmbure întocma

Și cedru crește-afară! Semnat: I. M.¹²².

Dar cea mai mare parte a activității creatoare a lui Iacob Mureșianu, este adevărat desfășurată fără ostentație, de multe ori și fără semnătură, se regăsește în extrem de bogata rubrică „Bibliografie“, de multe ori intitulată și „Literariu“, „Catalog literar“ etc., care, din obișnuită sursă pentru cititor de a afla noutățile literare ale momentului, se transformă într-un fericit mijloc de îmbărbătare și îndrumare a tinerilor scriitori, dar mai ales într-un foarte eficient mijloc de educație patriotică. Prin această „tabletă“, care numai în cazul corespondențelor nu este semnată de redacție (= Iacob Mureșianu) abonații de pretutindeni sunt informați cu promptitudine despre tot ce este nou în domeniul istoriei, învățământului, economiei, legislației, relațiilor internaționale, a limbii și literaturii românești ori a celei universale. Tot în această rubrică se fac pledoarii pentru sprijinirea tipăriturilor, se recomandă modul în care trebuie să se redacteze manuscrisele înaintate redacției, se face apel la înființarea de societăți literare, școli și chiar academii. La o primă vedere „Bibliografia“ **Foii** nu pare mai mult decât ceea ce lasă să se întrevadă denumirea și sumarul ei. La o analiză mai atentă vom observa însă limpede că ea este mai întâi de toate o tribună de luptă, o școală de educație patriotică.

Vom spicui, urmărind doar cronologic, câteva din sumarele acestei rubrici:

FMIL nr. 4, 1851: Opurile lui Vergiliu traduse în versuri albe cu stil poetic de Moise Sora Noacu: în latinul opu s-a aflat 12 918 versuri; românește sunt 12 907.

Deducerea originii romanilor, străbunilor noștri, tot după autori probați, cam în cinci coale. De M. S. Noacu.

Activitățile romanilor lucrate cu mare luare de samă la anii 1827-1829. Nainte de eșirea celora la Buda de același autor — Noacu.

Esplicarea numelor din opurile lui Virgiliu ca un lexiconaș alfabetic, de 630 numeri tot de acela.

(.....)

Paralelismul între limba italiană și română, de 1 280 voce lucrat alfabetic la anii 1820-1830 tot de acela +.

+ E de dorit ca toate manuscrisele care au interes științific și național, după ce acele au trebuit să conștie în multă sudoare a autorilor sau traductorilor, să se îmbrățișeze de către mecenații și iubitorii de-naintarea româniei (=românimeii, n. n.) în cultură, resolvându-se de-a purta spesele tipăririi unui sau altui opu ca să poată eși odată la lumina publicului. Dar pentru de-a observa o individualitate, o unitate organică în afara literaturii și a modului scrierii sunt rugați toți antecirnanii literatori români, ca să mijlocească așezarea unei comisiuni literare care să de judece asemenea manuscrise după valoarea și folosul ce s-ar spera din trănsele dându-se o direcțiune uniformă și sigilându-se cu auctoritatea sa care să elucrezze încredere și călduroasă îmbrățișare de către publicul întreg.

Red.

FMIL, nr. 29, 1852: Cronica lui Gheorghe Șincai despre a cărei cumpărare prin M. Sa Domnul Moldovei anunțasem în unul din numerii **Gazetei** se tipărește în tipografia franceso-română din Iași cu o iuteală până acum nemaicunoscută în tipografiile românești, adică pe toată săptămâna es câte șase coale corese și tipărite în atâtea sute de exemplare câte s-au hotărât ca să easă din acea Hronică. Am zis-o și nu ne-am înșelat, că a sosit timpul ca Șincai să scape odată din prinsoarea sa de 40 de ani, în care deși răposat, totuși trebuie să geamă de eroismul oamenilor, întru operele sale.

La Lessiconul germano-român compus de Dl. G. Barț și Gavriil Munteanu profesor se primesc prenumerațiuni cu atât mai vârtos, căci 10 coale dintr-însul au și scăpat de supt tipariu, prin urmare această carte de trebuință atât de simțită va eși la timpul definit întreagă. (Nesemnlat)

FMIL, nr. 47, 1852: Tocma ne veni la mână Gramatica maghiaro-română de auctorele Ioanne Negruți (Fekete) Protopop român din Cluj, eșită întreagă de supt tipar, așa după cum se apromise la înștiințarea de abonament.

Silița ce au pus-o auctorele întru compunerea acestei Gramatice, raritatea în felul acesta, adausa

isertațiune la călcâiul gramaticii: Despre începutul și strămutarea limbii române, o recomandă destul. Se flă la auctorele —.

FMIL, nr. 32-33, 1854: Hronica Românilor +, de Gheorghe Șincai din Șinca.

+ A eșit în 3 tomuri! — Mulțumită bunului Domn al Moldovei că a emancipat opulu acestu neprețuitu în spelunca întunerecului dăruindu națiunei un tesauru, un capitalu de cele mai folositoare interese, entru care românii au să se bucure. Aici vei vedea cititorule totu ce dorești a ști despre eșirea (cartea, n. .) lui Șincai, — precum și biografia lui.

R.

(În continuare, pe aceeași pagină, este publicat ordinul lui Grigore Alexandru Ghica către vornicul său Grigore Cuza, de a tipări în cel mai mare tiraj posibil cartea al cărei manuscris îl cumpărase în acest cop).

Prezentarea istoricului cărții și elogiile aduse autorului sunt semnate de A. Treboniu Laurian.

FMIL; nr. 3-4, 1858: — În București, Dicționarul francez-român.

— Un volum de poezii de D. Bolintineanu, pe care nu-l știm decât din auzite (este vorba de volum, n. i.).

Major Papazoglu din București anunță pregătirea unui volum de texte și ilustrații prin care se arată istoria glorioasă a românilor începând „de la descălecatul romanilor în Dacia precum și ce voi mai putea descoperi de prin veacurile de mijloc, care într-adevăr reprezintă virtutea și gloria românului“. Sunt elogiate personalitatea lui Mihai Viteazul și unirea înfăptuită de el. De asemenea sunt lăudați „patru generali, cei mai mari ai viteazului nostru: Banul Mihalcea, Banul Manta, Spătarul Buzescu și Aga Fărcaș“.

Informațiile din acest număr, ca și cele din numărul precedent, poartă semnătura Maioru D. Papazoglu, dar este clar că textul este prelucrat de Iacob Mureșianu: Papazoglu fiind bucureștean nu avea cum să afle de volumul lui Bolintineanu „din auzite“.

FMIL, nr. 1-2, 1859. Se anunță că: „... deși comerțul Principatelor cu Austria e aproape întrerupt, se mai află câte o inimă nobilă ce trimite știri despre ce se tipărește acolo. Așa este cazul lucrării poetului moldovean G. Sion în care se povestește călătoria în Basarabia. Pentru redacție această carte este cunoscută numai din auzite, ca și aceea a lui Istrati.“

Se anunță editarea la Iași, în 1857, a lucrării lui A. Tr. Laurian, **Istoria Românilor**, „un opu foarte bine rumegat și înspicat cu reflexiuni pătrunzătoare în viitorul economiei române. La care ne vom întoarce aici în Foaie“.

Se dă publicității un memoriu despre „starea învățăturilor publice“ din Moldova, editat de „Buciumul român“, memoriu semnat de C. Teodorescu și D. Gusti, învățământ aflat într-o situație „foarte grea din cauza măsurilor nesăbuite din timpul căimăcămiei lui T. Balș și a domnitorului Grigore Ghica“. Se pune întrebarea dacă și pentru Țara Românească există un asemenea memoriu.

(nesemnat, cu mențiunea va urma).

FMIL, nr. 16, 1859: Se anunță tipărirea, la Budapesta, a părții a II-a a volumului de „poezie populară română“ COLINDE, semnate de At. M. Marinescu.

Prenumeratiune (se invită cotizarea la volumul **Muguri** ce va fi editat de Societatea de literatură din Arad). Semnat: R.

Ajunși aici se cuvine să remarcăm interesul pe care **Foaia** îl acordă în această perioadă **folclorului** (fiind, după cum s-a subliniat deja¹²³, primul periodic românesc care se ocupă de această componentă a spiritualității noastre populare), atât creației originale, cât și prelucrărilor și studiilor despre folclor. Astfel, aici văd lumina tiparului poezii, balade, cântece populare din diferite zone ale României, inclusiv din teritorii ce nu mai făceau parte din „statul“ român: Asupra Oltului¹²⁴, Steaua, idilă populară din Bucovina¹²⁵, Pinteia, baladă populară arătată de At. M. Marinescu¹²⁶, Fabulă (Dâmbovița)¹²⁷ etc., precum și o serie de prelucrări: Versulu, căutat în Beclean și compus de Vasile Szilassi¹²⁸, Din proverburile (4 proverburile de Anton Pann)¹²⁹, Prada din rai, prelucrat în 5 exemplare din Cluj, Alba Iulia, Radna și Lipova, de At. M. Marinescu¹³⁰, Jocul, colind lumesc, de At. M. Marinescu¹³¹, Grăul, vinul și mirul, colind prelucrat după 3 exemplare din Alba Iulia și din Cluj¹³², Elenuta în cetate (poezie în stil popular) de Urziceanu¹³³, Mihu copilu (din baladele adunate și îndreptate de Vasile Alecsandri)¹³⁴ etc., categorii în care se încadrează și

balada Jijia amintită mai sus¹³⁵.

În **Foaie** se tipărește studiul lui Vasile Alecsandri intitulat Poesia poporală a românilor¹³⁶, ca și cele referitoare la Jocul bănățean (semnat N, probabil preluare din „Naționalul”)¹³⁷, Jocul și portul românilor din Foenu (4 ore de Timișoara în Banat cătră mediadi)¹³⁸, Raport în interesul poeziei populare, I, II, semnat de același At. M. Marinescu și în care se face remarcă: „Cel mai frumos câmp pentru literatură unui popor e câmpul poeziei populare...” autorul insistând cu precădere asupra baladelor românești asupra „calității lor din lăuntru și lătimea (răspândirea, n. n.) lor”¹³⁹. Fidelă crezului exprimat de V. Alecsandri și de At. M. Marinescu, redacția înștiințează sau face prezentări ample volumelor de poezie populară românească apărute în țară (**Colinde**, de At. M. Marinescu)¹⁴⁰ sau peste hotare: **Flori din România** (volum publicat de Henric Stanley, fost comisar al Marii Britanii în Principate¹⁴¹), **Poesii românești** apărut la Pesta sub îngrijirea lui Carol Acs¹⁴² etc. Nu este uitat nici costumul: Schițe de în Moldo-Romania Costumele naționale, semnat Impart. de M.^{142 a}.

Ospitalieră este **Foaia** și cu **literatura universală**, antică ori mai recentă. Astfel, în traducerea lui Timotei Cipariu, văd lumina tiparului **Eneida** și **Eclogele** lui Virgiliu¹⁴³, cugetări de Seneca¹⁴⁴, alte „Traductări ale scriitorilor clasici în limba română” despre care se face precizarea că „nu sunt la înălțimea solicitării, deoarece nu sunt posibilități”¹⁴⁵. Se pare că pentru literatura universală mai nouă au existat mai multe „posibilități” deoarece în **Foaie** se întâlnesc nume celebre ale scrisului: Byron (cu fragmente din Don Juan¹⁴⁶), Alfred de Musset (poemul Namura¹⁴⁷), Voltaire (Zaira¹⁴⁸, traducere de G. Sion), Schiller (Împărțirea lumii¹⁴⁹, traducere de G. M.), Lamartine (Grațiile¹⁵⁰, traducere de I. H. Rădulescu semnată N, probabil preluată din „Naționalul”), Alexandre Dumas (Contele de Monte Cristo¹⁵¹), precum și cugetări și maxime de Swift, W. Scott ș.a. Și în cazul cărților de literatură se oferă informațiile utile pentru procurarea lor. Uneori se fac și scurte prezentări ale autorilor. Astfel, sub semnătura Redacției (= Iacob Mureșianu), după ce se face o prezentare a traducerii poeziei Namura (G. Sion) spune despre autorul ei că este „un Byron al Franței, dar nu un clasic, ci un poet plăcut pe gustul secolului nostru”¹⁵².

Privită în ansamblu, literatura universală ocupă totuși un loc restrâns în comparație cu creația originală, aceasta putând să fie și o explicație a unui deziderat devenit manifest sub semnătura lui P. Mișuțiu: „Nici un popor să nu pretindă a fi trecut în rândul națiunilor culte de cumva nu știe arăta o literatură serioasă, înavuțită de toate ramurile științelor, către care să arate respect toți cunoscătorii ei străini”¹⁵³.

Constantă și profundă este preocuparea **Foii** pentru dezvoltarea **învățământului** românesc. Se poate spune că în toată existența sa aceasta s-a conformat doleanțelor celor care adresează „ministrului cultului și instrucțiunii publice Recursulu corpului profesoriu alu gimnasului din Beiușiu” în care, între altele se cerea dreptul de a avea școli și se făcea o caldă, dărză și îndreptățită pledoarie pentru păstrarea școlilor existente și dezvoltarea altora¹⁵⁴. Întâlnim și luări de poziție ce pot fi considerate revoluționare pentru acel timp, cu propuneri care abia în contemporaneitatea noastră au fost transpuse în practică. Elocvent în acest sens este articolul (nesemnat, din păcate) Reformațiune în învățătura poporului, în care se cere curajos și se consideră de urgență: „legarea (învățământului) de practică, chiar lucrul elevilor în manufacturi, școli gimnastice, introducerea lucrului în școlile primare, școli pentru cei mari, adică pentru persoanele între 20 și 40 de ani. Trebuie școli nu numai mai multe, dar mai bune. Biserica să nu aibă atâta amestec, în unele școli ea fiind cea ce decide și impune programul, copiii nefăcând școală, ci religie”¹⁵⁵. Este aici nu numai o problemă generală a învățământului românesc, ci și un răspuns la cele două „circulare episcopicești” date de Andrei Șaguna cu doi ani înainte în care se anunță decretul gubernial de trecere a școlilor populare românești sub controlul statului și al bisericii¹⁵⁶. Supărarea redacției **Foii** era cu atât mai mare cu cât se constata că de la luarea acestor măsuri nu s-au observat progrese, criticându-se din nou nepăsarea pe care o manifestă biserica față de obligația de a lumina poporul. Prilejul acestei critici este găsit odată cu publicarea Estrasului protocolariu din hotărârile adunării Sobornicești ale vicariatului Hațiegu în Aug. 1852. Între prevederile hotărârii era și aceea ca trei duminici pe lună preoții „să adune poporul și să-l învețe carte”. Cum acest lucru nu se întâmpla, Iacob Mureșianu se vede îndreptățit să noteze: „Bine ar fi ca cel puțin măcar în toată luna o dată să se învețe poporul despre lipsele ce le are...”¹⁵⁷.

Convinsă de neajunsurile în care se zbătea școala și căutând a le înlătura, **Foala** va insera permanent

materiale menite a contribui la progres, uneori oferind chiar modele din străinătate¹⁵⁸, acestea fiind însă excepții, cauza învățământului pledându-se cu argumente și cu mijloace proprii, textul didactic, regulamentul școlar, legile, decretele și instrucțiunile speciale existente sau noi din cele trei țări române populând adesea paginile periodicului. Astfel, în mai multe numere este prezentat Noul regulament școlar, Școalelor moldovene¹⁵⁹, Școala de agricultură din România (a se remarca și aici denumirea de România pentru anul 1853), al cărei regulament de asemenea este făcut cunoscut cititorilor¹⁶⁰, Școalele cele de instruire din Moldova¹⁶¹. Ori de câte ori se semnalează evenimente editorial-didactice, ele sunt laudate și recomandate, fie că este vorba de obișnuitele manuale școlare¹⁶², fie de lucrări savante¹⁶³. Nu lipsește din **Foaie** sfatul competent pentru cadrele didactice (Instrucțiuni pentru institutorii primari¹⁶⁴, semnat I. R., profesorul și metoda, de C. D. Aricescu, Educația în școală și acasă, de Ioan Rusu) etc. În multe numere ale **Foii** se reiterează ideea laicizării și pragmatizării învățământului, scopul declarat fiind satisfacerea cu specialiști a activității în diferite sectoare ale vieții social-economice și culturale. De aici și aprecierile elogioase și manifestările patriotice ale redacției și în special ale lui Iacob Mureșianu față de școlile românești din Blaj, Beiuș, Brașov¹⁶⁵. Pentru ca unitățile de învățământ să beneficieze de materialul didactic trebuincios se face apel la cititori să susțină financiar muzeele de pe lângă acestea, cum este cazul celui „fizic-matematic-naturale dela gimnasiul Blajului...”¹⁶⁶, tot așa cum altă dată se îndrumaseră deținătorii de vestigii arheologice spre muzeele de istorie¹⁶⁷.

Redacția **Foii** și a **Gazetei** este conștientă că educația poporului nu se poate face numai prin școală, ceea ce o determină să apeleze la numeroase alte discipline, în special la acelea care nu-și aflaseră oficial loc în programele de învățământ: logica, filozofia, morala, științele naturii etc., nu mică fiind strădania pentru cultivarea convingerilor ateiste. Promotoare a acestei concepții despre educație, este firesc ca **Foaia** să vină cu argumentele cele mai convingătoare. De aceea mi se pare normal ca în paginile sale să citim „Cugetări morale”¹⁶⁸, „Sentințe” (subintitulat „sfaturi despre cum trebuie să fie un om pus a face dreptate sau a depune mărturie pentru adevăr”¹⁶⁹), „Sufletul și corpul sau Triumful Rației asupra pornirilor”¹⁷⁰, „Graduala cultură a omului”¹⁷¹, „Fragmente despre cultura genului uman preste tății și în special despre cultivarea națiunii române”¹⁷², „Discutațiune despre folosul logicei”¹⁷³, „Ceva despre știința istoriei profane și bisericești”¹⁷⁴, „Un ce Mithologicu”¹⁷⁵, „Patru reguli în contra temerei de moarte”¹⁷⁶, „Tractat practic despre patimile copiilor”¹⁷⁷, „Lucrarea” (pledoarie pentru munca fizică¹⁷⁸), „Progresul”¹⁷⁹ etc.

Impresionează și profusiunea materialelor care, însumate, ar putea alcătui sumarul unui manual de **științele naturii**, remarcabilă pentru aproape toate textele fiind strădania spre aplicabilitate. Pentru conturarea unei imagini vom proceda la prezentarea câtorva titluri de articole: „Minunile naturii”¹⁸⁰, serialul „Privind cerul cu stelele”¹⁸¹, „Erori în stele”^{181a}, „Omul și natura”¹⁸², „Istoria naturală” cu subtitlul „Nutrirea plantelor și animalelor. Relațiuni vitale între plante și animari”¹⁸³, „Pentru naturaliști”¹⁸⁴, „Împărtășiri din sfera naturală” și „Diversitatea încălzirii pământului prin radiele soarelui” (ambele semuate M¹⁸⁵) etc. Mare parte din titluri sunt sugestii și sfaturi practice pentru gospodari: „Despre vite mari cornute”¹⁸⁶, „Câinele de munte și câinele de curte”¹⁸⁷ etc. Prezintă este și grija pentru sănătatea fizică a omului („Lucrarea”) ¹⁸⁸ Alimentație („Un surogat al cartofilor”¹⁸⁹, „Cafeaua. Tea. Ciocolada. Mâncările patriotice”¹⁹⁰, uneori indicându-se manuale¹⁹¹ sau locuri din țară în care se poate face o terapie preventivă sau curativă apelând la natură¹⁹². Se atrage atenția asupra unor practici din viața omului, vătămătoare sănătății¹⁹³, ca și asupra unor boli¹⁹⁴.

Există în **Foaie** și texte care astăzi s-ar încadra rubricilor obișnuite de curiozități: „Ipopotamu africanu”¹⁹⁵, „Însemnătatea unor plante la străbunii noștri romani”¹⁹⁶, „Cucul, educarea și viața lui”¹⁹⁷, „Un arbur gigant în California”¹⁹⁸, „Leu-lu (Leul). Creșterea, morurile și datinele lui”¹⁹⁹. „Despre căderea unui meteorit în mijlocul unei turme de oi, corespondență din Banat”²⁰⁰, „Calendarul iulian și gregorian”²⁰¹. Sânt prezentați savanți care au contribuit la înmulțirea cunoștințelor omului despre natură (Carolus Linné. Notiția biografica literaria”²⁰²).

Un important capitol din sumarul periodicului brașovean l-ar putea constitui articolele și studiile temeinice în care se tratează viața **economico-productivă** în general (aspectul particular din țările române fiind deseori comparat cu acela din unele țări europene), comerțul, finanțele. Impresionează deosebit

temeinicia și diversitatea studiilor din serialul „cercetări economice”²⁰³, incursiunile statistice în „agricultură și negoțul Moldovei”²⁰⁴, prezentarea „Productelor Moldovei”²⁰⁵, a „Statutelor Bancului Național de la Iași”²⁰⁶, a „Enciclopediei Codicei comerciale”²⁰⁷, în comparație cu ceea ce se întâmpla în unele țări din Europa („Date statistice pentru comerțul, industria, drumurile ferate, marina, poștele Austriei”²⁰⁸ sau același continent luat în ansamblu („Observații statistice despre cultivarea pământului Europei”²⁰⁹, „Observații statistice despre comerțul Europei”²¹⁰). Este adevărat că uneori se încearcă incursiuni și în alte continente, ele având un aspect exotic, încadrându-se mai degrabă amintitei rubrici de curiozități („Vânătă de elefanți în Indostan. Naturalu-istoricu”²¹¹, „Chitii și venatul lor”²¹²), deși strădania autorilor este mai mult decât meritorie.

Am lăsat cu bună știință mai la urmă un capitol ce are legătură directă cu împrejurările venirii lui Iacob Mureșianu la conducerea **Gazetei** și a **Foii**, anume publicarea legilor, decretelor, patentelor și ordonanțelor oficiale, a căror apariție în **Foaie** i-a și făcut pe unii cercetători să vadă în I. Mureșianu un redactor „deplin supus” regimului. În acest scop, pentru ca aprecierea asupra activității sale să fie corectă, am procedat la întocmirea unei duble statistici: 1) raportul între aceste acte normative și cele emise de la cancelariile țărilor române și 2) între acestea și sumarul revistei. Pentru aceasta am ales perioada cea mai încărcată de restricții pentru presa românească transilvăneană, anume anii 1850-1860, absolutismul.

În acest răstimp, în **Foaie** sunt înregistrate circa 1 300 de titluri (cifra diminuată mult de perioadele de întrerupere) care cuprind, după cum s-a văzut până acum, domenii foarte diferite. Ponderea o dețin titlurile de literatură, critică literară, gramatică-ortografie și istorie. Din totalul amintit, publicarea de legiuri are loc în 42 de cazuri, aici fiind incluse și cele ce privesc țările române din afara arcului carpatic (unele titluri se repetă în mai multe numere, la suma totală contabilizându-se numai unul). Din cele 42 de cazuri 30 se referă la Țara Românească și Moldova și doar 12 la Transilvania, ca emanații ale curții vieneze sau ale guvernului absolutist transilvan. Rezultă așadar un raport de 0,009 între această „dovadă” de **deplină supunere** (s.n.) și sumarul general aproximat al **Foii** pe cei 10 ani, ceea ce ni se pare infim. Proportional, cele 30 de legiuri ce privesc Moldova și Țara Românească reprezintă de peste două ori mai mult (0,023 din total), ceea ce de asemenea ni se pare semnificativ. Precizăm că nu am introdus în calcul în nici unul din cazuri ordonanțele și circularele bisericești sau de altă natură care se referă la zone sau comunități omenesti restrânse. Acestea eliminate, ca acte oficiale imperiale importante rămân doar trei patente²¹³ din anii 1853, 1854 și 1855, dintre ele doar cea din anul 1854 referindu-se expres la Transilvania (este vorba de Patenta imperială din 21 iunie 1854 pentru Marele Principat al Ardealului²¹⁴). Inserarea textelor acestor legi și tratate (Patenta din anul 1855 este de fapt un tratat încheiat între Fr. Iosif și papă²¹⁵, în paginile suplimentului **Gazetei** nu reprezintă nici pe departe o confirmare a vreunei supuneri necondiționate din partea redactorului-șef față de autorități, ci, mai degrabă, reușite ale acestuia de a atrage atenția diriguitorilor presei de la ceea ce era vital pentru românii de pretutindeni, unirea statală, pe care **Foaia** a promovat-o și a pus-o în modul cel mai strident. Edificatoare în acest sens sunt chiar titlurile sub care aceasta este tratată: **Unirea sau neunirea Principatelor**²¹⁶, ceea ce ni se pare mult mai adecvat și definitoriu pentru un portret al **Foii** și altul al redactorului ei.

În **Foaie**, în cei 15 ani în discuție, apar și alte materiale care, prin natură cu greu pot fi aliniate unui domeniu anume. Adăugând la constatarea abia făcută și ținută puțin elevată, toate ar putea fi adunate într-un capitol intitulat „diverse”, care nu ar aduce însă mai nimic în plus pentru caracterizarea periodicului. De aceea am și renunțat la prezentarea lor.

Așadar, reapariția **Foii** în septembrie 1850 sub redacția exclusivă a lui Iacob Mureșianu constituie începutul unei noi perioade în care multe din punctele programului ei inițial se împletesc cu tendințe noi, generate de progresul înregistrat pe calea dezvoltării culturale, sociale și politice a românilor în lupta lor pentru unitate și independență. Lărgindu-și considerabil sfera activității și urmărind în permanență creșterea calitativă, perioada dintre anii 1850 și 1865, când încetează apariția ei constituie un răstimp de maturitate și unitate ideologică. Profilul fixat de Iacob Mureșianu este acela al unei anexe a **Gazetei**, care, prin intermediul armelor culturii, să secondeze lupta politică a acesteia, cu alte cuvinte să servească din alt plan aceleași idealuri sociale și naționale ale românilor de pretutindeni. Este acesta principiul care a stat la baza întregii activități a lui Iacob Mureșianu care a înțeles să servească din toate puterile sale cauza

largă a poporului, în toate acțiunile întreprinse relevându-se mai întâi omul politic. Pentru Iacob Mureșianu strădania permanentă de ridicare social-economică, culturală și politică a românilor a fost întotdeauna strâns legată de crearea cât mai multor instituții în care să se poată forma tineretul și în care toate clasele și păturile sociale să-și afle bazele progresului și afirmării. Așa se explică faptul că din anul 1850 în mod deosebit **Foaia**, pe lângă continuarea preocupărilor literare, a devenit și un factor activ de propagare a multor inițiative politice, sociale și culturale.

Astfel, în anul 1853 se începe o acțiune de înființare a unei școli românești pentru agricultură, în care să învețe tinerii din Transilvania, **Foaia** publicând în numărul 9 din anul următor un apel la subscripții, oferind la rândul ei jumătate din venitul curat al **Gazetei**. Îndelungata corespondență purtată pe această temă confirmă importanța acțiunii care în scurt timp a ajuns să fie pusă la punct și în problemele de detaliu (fonduri, programe, cursuri). Oficialitățile însă, consecvent obstrucționiste, refuză cererea, situație în care Iacob Mureșianu, pentru a nu se irosi fondurile adunate, găsește soluția transferării acestora în beneficiul întemeierii școlii de fete a ASTREI din Sibiu²¹⁷.

În seama aceleiași instituții de învățământ vor trece și alte fonduri, și tot ca urmare a atitudinii oficialităților față de inițiativele românești. Încă din anul 1851, **Foaia** publicase unele materiale prin care se cerea sprijinul înființării unei facultăți de drept la Blaj, acțiune rămasă de asemenea fără rezultat. Problema va fi reluată de același Iacob Mureșianu peste 15 ani, de data aceasta militând pentru înființarea la Sibiu a unei academii de drept cu limba de predare română. Au rezultat subvenții importante care însă, în fața noului refuz al autorităților, vor fi transferate aceleași școli de fete din Sibiu²¹⁸.

Aceste inițiative, precum și altele consemnate de documente, publicate constant de **Foaie**, vor sta la temelia înființării unei școli de muzică la Brașov (1852), a „școlii de învățătură” de la Blaj (1853), precum și a altora similare acesteia din urmă la Sibiu, Abrud, Sf. Gheorghe și Zizin²¹⁹. **Foaia** va milita și pentru înființarea Școlilor centrale române din Brașov²²⁰, Iacob Mureșianu fiind de la început membru în comisia aleasă în anul 1850 și însărcinată cu pregătirile necesare. Campania dusă de **Foaie** și de **Gazetă** în susținerea acestei acțiuni a fost atât de amplă și de aprinsă încât unele ziare maghiare îl vor considera pe redactorul acestora conducătorul de fapt al eforiei școlare „... un individ care agită neconținut prin organul său Gazeta Transilvaniei în contra statului”²²¹.

Una din cele mai remarcabile acțiuni publicistice ale **Foii** a fost participarea la dezbaterile referitoare la înființarea Universității din București, atât ea, cât și **Gazeta** aducând critici întemeiate intenției domnitorului Alexandru Ioan Cuza de a înființa o atare instituție de învățământ la Paris, periodicele brașovene susținând că „o universitate bună în patrie cumpănește sute de colegii în străinătate”²²².

Tot în acești ani, **Foaia** și **Gazeta** popularizează una din inițiativele cu caracter aparent social-cultural, dar în realitate cu un profund substrat politic. Este vorba de înființarea Reuniunii femeilor române, societate care va aduna în jurul ei în această vreme întreaga intelectualitate românească din Transilvania, activitatea sa constituind un important factor în lupta de afirmare a drepturilor noastre naționale²²³. Această „concordie asociativă”, cum o numea Iacob Mureșianu în memoriile sale, avea drept scop „condițiunea de a se putea înălța și românii prin consfătuiri comune între sine la o activitate cât de puternică și prin ea la cultură, glorie, mărire”²²⁴.

Demne de menținut sunt și campaniile duse de **Foaie** și de **Gazetă** în sprijinul acțiunilor de întemeiere a ASTREI. Amplele comentarii ce apar în foile brașovene dovedesc o dată în plus că acestea s-au aflat în primele rânduri ale luptei pentru realizarea idealului național²²⁵.

Trecerea de la regimul absolutist la cel „liberal” (1860) nu a îmbunătățit practic cu nimic situația generală a românilor din Transilvania. Ba mai mult, așteptările și aspirațiile sale au fost și mai crunt nesocotite și călcate în picioare. Este perioada în care, ca urmare a condițiilor din ce în ce mai grele, **Foaia pentru minte, inimă și literatură** va fi obligată, din motive materiale, să-și înceteze existența, despărțindu-se definitiv de **Gazetă**, aceasta rămânând să poarte mai departe vie flacăra idealurilor de dreptate și unitate ale românilor.

Decepcionat, dar nu descurajat, Iacob Mureșianu declara în aceste momente nefericite, poate și în dorința de a da răspunsul cuvenit acelui „flere possum, sed juvare non” al lui Andrei Șaguna: „O națiune cu putere de viață nu se luptă numai de joi până mai apoi, ci susține lupta până la sfârșit, urmeze ce va

urma; iar națiunea română convinsă, sigură de rezultatul favorizator, căci lupta-i este dreaptă”²²⁶.

În numărul din 16 februarie 1855 **Foaia** publică scrisoarea lui Boerescu prin care acesta își declara nemulțumirea pentru răspunsurile lui Bariț în problema uniformizării limbii. Este epistola în care periodicele brașovene erau învinuite că promovează o limbă „prea rațională și esactă” cu o „construcțiune cu totul latină, și mai germană”. Cu toată supărarea, evidentă din întreg textul, autorul ei îl informează pe Iacob Mureșianu că va continua să colaboreze la **Foaie**, bazându-se mai departe pe imparțialitatea redactorului („imparțialitatea ce vă caracterizează”).

Trei ani mai târziu, în numărul din 12 aprilie 1858, **Foaia** primește spre publicare poezia lui At. M. Marinescu intitulată **Cătră Foaie**, în care săptămânalul brașovean este comparat cu un luceafăr, autorul făcând apel la românii de pretutindeni să-și dea mâna ca acesta să nu-și întrerupă sau înceteze apariția:

„Feciori-bătrâni dați mâna să poată ea susta,

Feciorii voștri-n bine să poată triumfa!”

Publicând un articol, de fapt o corespondență din Moldova foarte dură la adresa lui Mihail Kogălniceanu, **Foaia** din 29 iunie 1855 insera și câteva rânduri adresate redactorului ei: „...ori și unde s-au antinsu cineva de drepturile Principatelor, Gazeta nu i-a rămas datoare ai răspunde cu toată demnitațiunea”. Lumea știe că „... rușii s-ar teme mai mult de Gazeta Dn. Mureșanu, decât de toate tunurile apusenilor, pentru că ei nu s-au liniștit a mișca toată piatra până au alungat pe Gazeta Dn. Mureșanu de aicea, lăsând pe cele colosale engleze și frânce, cu ale căror tunuri se confruntau pe câmpul luptei. Dta știi că rușii au încă preț 50 de galbeni pe capul aceuia la care s’ar mai găsi acea Gazetă”?

După cum s-a putut observa, primul text se referă la Iacob Mureșianu — redactor, cel de-al doilea și al treilea la **Foaie** și, respectiv, **Gazetă**. Dacă celor de mai sus le-am adăuga și numărul 33 din anul 1853, unde după terminarea textului Patentei imperiale este publicată poezia **Vulpea liberală**, am putea, eufemistic, să spunem că avem o caracterizare a lor, caracterizare care de fapt l-ar defini în primul rând pe redactor. Ar fi însă prea puțin, atât pentru cele două perioade, care însumau în 1865 peste o jumătate de secol de apariție cât și, mai ales, pentru Iacob Mureșianu.

Judecați din perspectiva întregii sale existențe, cei 15 ani cât **Foaia** s-a aflat sub redacția exclusivă a lui Iacob Mureșianu reprezintă și perioada cea mai grea^{226a}. Nu se stinseseră încă ecourile revoluției din 1848-1849 că s-a și instalat în Transilvania regimul absolutist, cu o nouă constituție (schimbată și aceasta imediat) și cu o Lege de presă mai mult decât draconică. Europa era în fierbere, națiunile subjgate luptau prin toate mijloacele și cu toate forțele pentru a-și câștiga independența și a-și realiza unitatea politică, în timp ce marile imperii se străduiau din răputeri să le împiedice, ba mai mult, să le reîmpartă și să le subjuge și mai adânc. Toate provinciile românești se aflau în situația de a lupta pentru libertatea și unitatea națională, în condițiile cele mai nefavorabile, fiind obligați să acționeze românii din Transilvania. În funcție de aceste condiții trebuiau alese și adoptate cele mai adecvate mijloace. Totodată se impunea și alegerea modalității celei mai potrivite de transformare a acestora în arme eficiente.

Pentru românii din Transilvania una din aceste arme a reprezentat-o presa, rolul de lider incontestabil avându-l **Gazeta** și, alături de ea, **Foaia**. Subordonându-se în întregime marilor idealuri naționale, ambele, îngemănate, au contribuit din plin la realizarea acestora, prin efectul cuvântului scris.

Rezumându-se numai la tematica **Foii** dintre anii 1850 și 1865 vom constata că ea a fost concepută și aplicată în așa fel încât să nu se omită nimic din ceea ce era vital pentru un popor în egală măsură dornic de ridicare social-economică și culturală ca și de libertate și unitate statală. Așa se explică tipărirea în paginile sale, pe lângă materialele ce vizau direct, didactic și în detaliu domenii ca industria, agricultura, comerțul, finanțele, filozofia-morala, educația în general și a acelor care aveau ca scop ridicarea continuă a conștiinței naționale: istoria și limba ca argumente ale originii și unității comune a românilor. Remarcabil este faptul că acest demers s-a făcut din Brașov nu ca dintr-un centru numai emanator, ci prin Brașov ca un centru de convergență și apoi de iradiere a eforturilor venite din toate teritoriile locuite de români. Astfel **Foaia**, împreună cu **Gazeta**, a devenit organ de presă panromânesc, însumând tot ce avea poporul nostru mai valoros în acel timp. În paginile ei s-au reunit, într-un admirabil efort comun, toți marii gânditori ai timpului: istorici, lingviști, poeți, prozatori și dramaturgi, economiști, filosofi, astronomi, agronomi etc., deopotrivă conștienți de justțca cauzei pe care o serveau.

Sesizând foarte bine această realitate, academicianul Andrei Oțetea afirma: „Departate de a avea un caracter regional, foile de la Brașov au reflectat în mod permanent viața politică, culturală și economică a românilor de pretutindeni, aducând astfel o largă contribuție la lupta pentru realizarea unității culturale și politice a poporului român (...). Luptând pentru afirmarea unei conștiințe naționale unitare, foile... au relevat și necesitatea unor forme comune de manifestare: ortografie comună, limbă literară comună, solidaritate politică și economică, relații strânse între exponenții românilor pe ambele versante ale Carpaților”²²⁷. Afirmații la care am putea adăuga, pentru a face precizări, că nu a existat eveniment major din viața politică a poporului nostru pe care **Foaia** și **Gazeta** să nu le susțină cu hotărâre, aducându-și din plin contribuția la realizarea independenței și unității noastre naționale. Pentru perioada aflată în discuție exemplul cel mai scilicet îl reprezintă Unirea Principatelor pe care ambele periodice au sprijinit-o și prezentat-o la un nivel egal cu semnificația actului înfăptuit prin vrerea întregului popor.

În toate aceste realizări din ultimii 15 ani de ființare a **Foii** este prezent, înaintea tuturor, Iacob Mureșianu, personalitate care a purtat pe umerii săi „ca un Atlas”²²⁸ nu doar cauza școalelor românești din Brașov, ci și pe aceea a națiunii române de la mijlocul veacului trecut.

NOTE:

1. Savin Bratu, în **Istoria României**, IV, București, 1964, pp. 701-702; **Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900**, București, 1979, pp. 368-370; Olimpiu Boitoș, **Periodice ardeleni în răstimp de o sută de ani**, Cluj, 1938, *passim*; G. Em. Marica, **Foaia pentru minte, inimă și literatură. 120 de ani de la apariție**, în **TR.** II, 1958, 28; M. Friteanu, **Foaie pentru minte, inimă și literatură**, în **TR.** XIV, 1970, 13; **Mircea Popa, Valentin Tascu, Istoria presei literare românești din Transilvania**, Cluj-Napoca, 1980, *passim* pp. 62-202; Victor V. Grecu, **Revoluția, Unirea, Independența în Transilvania**, Cluj-Napoca, 1984, pp.126-161; V. Netea, **Lupta românilor din Transilvania pentru Libertatea națională (1848-1881)**, București, 1974, *passim*. Vezi și volumul **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, iar de aici cu precădere Mircea Gherman, **Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la Gazeta Transilvaniei“ (1838-1877)**, pp. 75-90; idem, **Mureșenii**, în „Magazin istoric“, 4, 1968, p. 4 și urm.

2. **Foaie pentru minte, inimă și literatură** (în continuare **FMIL**), București, 1969, pp. 123-145.

3. G. Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, p. 1842.

4. pp. 368-370.

5. Mircea Popa, Valentin Tascu, **op. cit.**, cu bibliografia până la acea dată.

6. **Dicționar...**, *passim* (pp. 105-195).

7. Vasile Netea, **op. cit.**, p. 51.

8. Arhiva Mureșenilor Brașov (în continuare **AMBV**), doc. nr. 7 558.

9. **AMBV**, doc. nr. 7 559.

10. **AMBV**, doc. nr. 7 560.

11. Vezi mai pe larg discuția pe această temă la Mircea Gherman, **op. cit.**, pp. 77-78; idem, în acest volum, p.

12. V. Netea, **op. cit.**, loc. cit.

13. M. Gherman, în acest volum, p.

14. I. Ghica, **Amintiri din pribegia după 1848**, II, Craiova, 1940, pp. 337-338.

15. V. Netea, **op. cit.**, p. 58.

16. H. Klima, **Guvernatorii Transilvaniei 1777-1867**, Sibiu, 1943, p. 68.

17. Sabin Bratu, **op. cit.**, loc. cit.

18. V. Netea, **op. cit.**, p. 57-58.

19. Georgie Barițiu, **Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă**, II, Sibiu, 1890, p. 656. Tot aici (pp. 655-656) împrejurările destituirii lui Bariț și acceptarea ca succesor al acestuia a lui Iacob Mureșianu. Vezi discuția mai pe larg la M. Gherman, **Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la „Gazeta Transilvaniei“ (1838-1877)**, în **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, pp.

20. Georgie Barițiu, **op. cit.**, loc. cit.
21. Sabin Bratu, **op. cit.**, p. 78.
22. **Supra**, nota 19.
23. Mircea Gherman, **op. cit.**, p. 78 și urm.; idem, „**Mureșenii**“, în „Magazin istoric“, 4, 1968 p. 4 și urm.
24. V. Netea, **op. cit.**, p. 51 și urm.; Sabin Bratu, **op. cit.**, loc. cit.
25. **FMIL**, 42/1853, 36 și 37/1854 și mai ales 7/1857 unde descrierea monedelor descoperite în Banat se face după o terminologie foarte apropiată celei de astăzi.
26. **FMIL**, 7-8, 36, 39-40, 41-42/1852; 34-42/1853; 18-20/1858 etc.
27. **FMIL**, 4/1856.
28. **FMIL**, în special nr. 18-20/1858.
29. **FMIL**, 20-30/1858.
30. **FMIL**, 20/1858.
31. Corect Carlo Troya **Faptele goților sau geților**.
32. **FMIL**, 20/1858.
33. **FMIL**, 23-23/1852 etc.
34. **FMIL**, 32/1855 etc.
35. **FMIL**, 23-27/1853.
36. **FMIL**, 32/1855.
37. **FMIL**, 10, 11-12/1853.
38. **FMIL**, 13/1853.
39. **FMIL**, 44-47/1855.
40. **FMIL**, 51, 52/1855.
41. **FMIL**, 4, 5-6/1856 etc.
42. **FMIL**, 9/1856. Unele articole privind istoria medie a României sunt însoțite de comentarii **sui generis**: **FMIL**, 9/1854: „Ura religioasă a lui Ludovic (care era mai mult italian) asupra românilor este cunoscută prea bine încă din alte izvoare; încercările lui de a subjugă cu totul Principatele românești iarăși sînt știute; bigoteria lui încă nu avea vreun secret; de aici amarele animozități asupra românilor“. **FMIL**, 13/1854: „Voievozii români Bogdan și Draga cară primesc donațiuni de câteva sate. Vezi, pe atunci românii erau buni, pentru că se apropiau turcii“. **FMIL**, 14/1854 în care se protestează împotriva politicii de maghiarizare a românilor, politică deloc nouă, primele mențiuni asupra acesteia fiind apreciate ca datând din anul 1404.
43. Vezi în special **FMIL** relatând Unirea Principatelor.
44. **FMIL**, 43-47/1852 etc.
45. **Ibidem**.
46. **FMIL**, 1-21/1854; idem 3/1859.
47. Din text se vede că este vorba de o corespondență din Moldova, semnată K. (**FMIL**, 23/1855).
48. **FMIL**, 1/1857.
49. **FMIL**, 52/1852.
50. **FMIL**, 31/1854.
51. **FMIL**, 24, 25-26/1856.
52. **FMIL**, 4/1859.
53. **FMIL**, 5/1859.
54. **Ibidem**.
55. **Ibidem**.
56. **FMIL**, 8/1859.
57. **FMIL**, 29-30/1856.
58. **FMIL**, 15/1858 etc.
59. **FMIL**, 15/1855.
60. **FMIL**, 18/1853.
61. **FMIL**, 12, 13/1859.

62. FMIL, 19-22/1853.
63. FMIL, 23-27/1859.
64. FMIL, 42/1854.
65. FMIL, 5-6/1856.
66. FMIL, 8, 23-24/1856; 7/1857.
67. FMIL, 13, 14/1853.
68. FMIL, 16, 17/1858.
69. FMIL, 21/1859.
70. FMIL, 42/1853.
71. FMIL, 1-2/1856.
72. FMIL, 51, 52/1853.
73. FMIL, 37/1854.
74. FMIL, 6/1852.
75. FMIL, 1/1852.
76. FMIL, 34-42/1852.
77. FMIL, 2/1852.
78. FMIL, 6/1853.
79. FMIL, 41/1853.
80. FMIL, 41/1854; 13, 14/1855.
81. FMIL, 4,5/1859.
82. *Infra*, p.... (se va completa în faza de spalt!).
83. FMIL, 26/1844.
84. FMIL, 44/1862.
85. FMIL, 11/1862.
86. Vezi o sinteză la Victor V. Grecu, *op. cit.*, pp. 135 și urm.
87. FMIL, 14/1847.
88. FMIL, 12/1860.
89. FMIL, 18/1863.
90. *Gazeta*, 32/1860.
91. *Gazeta*, 111/1863.
92. FMIL, 10/1855.
93. FMIL, 12/1858.
94. FMIL, 20/1855.
95. FMIL, 1/1853.
96. FMIL, 38/1851.
97. FMIL, 6/1855.
98. FMIL, 9, 10, 11, 12/1855.
99. FMIL, 20/1855.
100. Sub aceste inițiale se ascunde numele A. Pelimon, corespondent frecvent al *Foii* (vezi numerele 16, 17 din anul 1855 etc.).
101. FMIL, 23/1855.
102. FMIL, 5-6/1858.
103. FMIL, 7-8/1858.
104. Semnat Red. FMIL, 11/1855.
105. Vezi în acest sens nota explicativă la *Poesia* din FMIL, 15/1855.
106. *Supra*, nota 1, dar în special Victor V. Grecu, *op. cit.*
107. FMIL, 17, 40-48/1853 etc.
108. FMIL, 19/1855, 28-34/1858; 1, 2/1859 etc.
109. Vezi serialele *Observațiuni ortografice* și *Earăși observațiuni ortografice*, în FMIL din februarie-aprilie 1853 și *passim*.

110. **FMIL**, 1/1853; 5, 18, 36/1855; 6, 7/1857; 5-6, 12/1858 etc.
111. **FMIL**, Mircea Popa, Valentin Tașcu, **op. cit.**, *passim*.
112. **FMIL**, 5-6/1858.
113. **FMIL**, 7/1856; 5-6, 25/1857; 33/1858, dar mai ales 3/1852; 30, 31, 36/1853; 1, 20/1859.
114. **FMIL**, 34/1853.
115. **FMIL**, 7, 8, 9, 10, 12/1854.
116. **FMIL**, 24-27, 32-35/1854.
117. **FMIL**, 7/1851.
118. **FMIL**, 36/1851.
119. **FMIL**, 38/1851.
120. Vezi în acest volum studiul doamnei Licinia Borcea
121. **FMIL**, 8/1855.
122. **FMIL**, 46-47/1853.
123. N. Popa, V. Tașcu **op. cit.**, pp. 63-72, în special p. 70.
124. **FMIL**, 1/1855.
125. **FMIL**, 18/1855.
126. **FMIL**, 13, 14/1858.
127. **FMIL**, 8/1859.
128. **FMIL**, 15/1853.
129. **FMIL**, 36/1853.
130. **FMIL**, 11/1859.
131. **FMIL**, 12/1859.
132. **FMIL**, 7/1859.
133. **FMIL**, 7/1854. Este de fapt o creație în stil popular a lui Andrei Mureșanu.
134. **FMIL**, 18, 19, 20/1853.
135. **FMIL**, 3, 4, 5, 6/1854.
136. **FMIL**, 34/1853.
137. **FMIL**, 4/1859.
- 138.. **FMIL**, 17/1859.
139. **FMIL**, 5, 6/1859.
140. **FMIL**, 23/1859.
- 141.. **FMIL**, 6/1857.
142. **FMIL**, 25/1858.
143. **FMIL**, 31, 48, 49/1853; 4, 5, 14, 18, 44/1854.
144. **FMIL**, 2, 5/1854.
145. **FMIL**, 16, 17/1858.
146. **FMIL**, 40/1851.
147. **FMIL**, 12, 13, 14/1852.
- 148 **FMIL**, 47/1854.
149. **FMIL**, 3-4/1858.
150. **FMIL**, 14/1858.
151. **FMIL**, 14/1858.
152. **FMIL**, 12/1852.
153. **FMIL**, 5-6/1858.
154. **FMIL**, 25, 26/1853.
155. **FMIL**, 48/1854.
156. **FMIL**, 17, 18-19/1852.
157. **FMIL**, 1/1853.
158. **FMIL**, 14/1854 (aceeași opinie despre școlile de duminică, **FMIL**, 23-24/1855); 28/1855.
159. **FMIL**, 3, 4, 5, 6, 9, 10/1852.

160. FMIL, 30/1853.
161. FMIL, 29, 30/1855.
162. FMIL, 6, 45/1855.
163. FMIL, 29-30/1856; 21/1855 etc.
164. FMIL, 14/1853.
165. **Supra**, notele 120, 122.
166. FMIL, 22/1859.
167. FMIL, 18, 19, 20/1858; 47/1855.
168. FMIL, 4/1852.
169. FMIL, 34/1852.
170. FMIL, 21/1853.
171. FMIL, 8/1854.
172. FMIL, 45/1854.
173. FMIL, 46-47/1855.
174. FMIL, 33, 34/1858; 1/1859.
175. FMIL, 11-12/1853.
176. FMIL, 36/1854.
177. FMIL, 19/1853.
178. FMIL, 14/1855.
179. FMIL, 5-6, 7-8, 9-10, 11/1858.
180. FMIL, 39-40, 41-42, 43, 44/1852.
181. FMIL, 9, 17, 18, 19-20/1856.
- 181a. FMIL, 49/1855.
182. FMIL, 39, 43, 44, 46-47/1855.
183. FMIL, 15...33/1858.
184. FMIL, 20/1859.
185. FMIL, 39/1853.
186. FMIL, 44, 45, 46/1853.
187. FMIL, 25/1855.
188. FMIL, 14, 15/1855.
189. FMIL, 5/1856.
190. FMIL, 30/1858.
191. FMIL, 23/1854.
192. FMIL, 21, 23, 24/1859.
193. FMIL, 27-28/1856.
194. FMIL, 40/1853.
195. FMIL, 2/1853.
196. FMIL, 13/1853.
197. FMIL, 3/1855.
198. FMIL, 16/1855.
199. FMIL, 27/1855.
200. FMIL, 12/1858.
201. FMIL, 2, 3, 4/1857.
202. FMIL, 18/1853.
203. FMIL, 9...14, 17/1852.
204. FMIL, 8, 9/1853.
205. FMIL, 3/1856.
206. FMIL, 21/1856.
207. FMIL, 33/1858.
208. FMIL, 50/1855.

209. **FMIL**, 42, 48...51/1853.
210. **FMIL**, 1, 2, 3/1854.
211. **FMIL**, 11/1854.
212. **FMIL**, 15, 16/1854.
213. Cele din anii 1853, 1854, 1855.
214. **FMIL**, 28...30/1854.
215. **FMIL**, 48/1855.
216. **FMIL**, 24, 25-26/1856.
217. **AMBV**, Dosar 4, nr. 3 009.
218. **AMBV**, Dosar 59, nr. 297.
219. **AMBV**, nr. 9 070, 2 066, 9 085, 830.
220. **AMBV**, ziarul „Carpați“, 1925, 283.
221. Andrei Birseanu, **Istoria școalelor centrale române**, Brașov, 1902, p. 200.
222. **Gazeta**, 94-96/1862; **FMIL**, 37/1862.
223. Mircea Băltescu, în **CUMIDAVA**, I, Brașov, 1967, pp. 191-211.
224. **Ibidem**.
225. **FMIL**, 9/1854.
226. A. Mureșanu, **Iacob Mureșianu**, Brașov, 1913, p. 61.

POEZIILE LUI IACOB MUREȘIANU PUBLICATE ÎN „FOAIE PENTRU MINTE, INIMĂ ȘI LITERATURĂ“

de Licinia Borcea

Important membru al familiei Mureșenilor, Iacob Mureșianu a venit în Brașov în anul 1837, chemat din Blaj, după sfatul lui Gheorghe Bariț, de parohul romano-catolic Anton Kovaci. Acesta tocmai înființase în oraș un gimnaziu romano-catolic. În acest gimnaziu Iacob Mureșianu fu invitat, ca profesor. E adevărat că „în epocă se ventila chestia înființării unui gimnaziu greco-român“¹ dar înființarea acestuia nu a fost posibilă la acea vreme.

Integrându-se repede în atmosfera Brașovului, Iacob Mureșianu nu numai că a rămas în acest oraș, ci l-a chemat alături și pe Andrei Mureșanu, pentru ca împreună cu acesta și cu Gheorghe Bariț să acționeze în sprijinul culturii românilor brașoveni.

Încă de la început cei doi Mureșeni au fost colaboratorii lui Gh. Bariț la „Gazeta de Transilvania“ și la suplimentul acesteia, „Foaie pentru minte, inimă și literatură“. „Gazeta“ s-a bucurat de o mare popularitate, atât în Transilvania, cât și în Principate. Colaboratorii ei au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a-i asigura un material interesant, iar redactorii s-au străduit să o mențină, în ciuda tuturor impedimentelor economice sau politice.

Problema colaboratorilor a fost însă totdeauna spinoasă, mai ales în ceea ce privea domeniul literar. Trebuiau susținute atât „Gazeta“ cât și „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, fapt care a pus redactorii în situația de a căuta și a cere insistent colaboratorilor versuri și proză. Tinerii redactori au făcut tot posibilul pentru a evita trista experiență a „Foi Duminecii“ în care I. Barac publicase traduceri de tipul „Minunată scăpare dintr-o robie algericească“ sau „Lupta lui Macarie cu câinele căruia au fost omorât pe stăpînul său“, articole referitoare la geografie („Munții cei mai alunecoși de gheață în Rusia“), istorie („Petru cel Mare — istoria vieții“), științele naturii („Șarpele idelesc — Boa constrictor“; „Napul cel de zahar“ etc.), articole moralizatoare („Mărul Evei sau poama cea oprită“, „Făcînd bune, aduce dobînzî“), într-un spirit pur iluminist, care începuse, însă, să fie anacronic. Publicul brașovean nu arătase un interes prea mare pentru acest tip de publicație deoarece din ea lipseau tocmai principalele puncte de atracție: politica și beletristica.

Să nu uităm că, înainte de a se stabili la Brașov, Gheorghe Bariț, însoțit de Timotei Cipariu, a făcut o călătorie la București, unde l-a vizitat pe Heliade, a avut ocazia să vadă ziarul acestuia, a făcut cunoștință cu câțiva dintre autorii cunoscuți în Principate: C. A. Rosetti, Iancu Văcărescu, Cezar Bolliac². Întors la Brașov, redactorul „Gazetei de Transilvania“ a păstrat legătura cu prietenii pe care și-i făcuse în București și a apelat la ajutorul lor pentru a-și susține publicațiile. „Producțiile“ literare erau însă greu de obținut, mai ales când majoritatea colaboratorilor revistelor brașovene erau oameni de știință ca medicii Vasile Pop și Paul Vasici, teologi ca Timotei Cipariu, profesori ca Alexandru Gavra, Ioan Rusu, Ioan Maiorescu. Este adevărat că unii dintre aceștia (T. Cipariu, I. Rusu)³ au trimis atunci versuri publicate cu mare entuziasm de Gheorghe Bariț, majoritatea, însă, fără semnătură căci autorii lor considerau că îndeletnicirile poetice nu conveneau situației lor de profesori la Blaj⁴.

Parțial, deficitul de creații originale a fost mascat prin ideea lui Bariț de a prelua texte din revistele publicate în Principate. În consecință, Gh. Asachi și I. Heliade Rădulescu au avut plăcuta surpriză de a-și

vedea sporit succesul publicațiilor lor cu ajutorul „Gazetei de Transilvania“ și al suplimentului acesteia. Astfel, în foile brașovene au fost publicate texte de: Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, C. Negruzzi, Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri, A. Pann, D. Bolintineanu ș.a.

Într-o astfel de situație a fost cu adevărat meritorie activitatea lui Andrei Mureșanu care nu numai că a dat spre publicare o serie de poezii, dar a scris și a publicat pagini de „Reflexii asupra poeziei“ realizând, mult înaintea celebrelor articole critice ale lui Titu Maiorescu, o critică a poeziilor vremii, cu exemplu de versuri prost alcătuite, cu explicații referitoare la ritm și rimă. Important este însă faptul că, în scopul aflării modelelor de poezie originală, el îndrumă tinerii către folclor: „... în părțile acestea nici un feliu de veselie, nici un sunet de vioară nu se aude fără versuri, dar ce versuri? Populare, firești, fără vreo legătură măiestrită, căci capetele din care au ieșit, acelea n-au învățat nici o logică, n-au citit pe Virgil, nici pe Schiller ori Goethe. Cu toate acestea, au un ce poetic în sine, ce ne place și nouă și după care mult ne batem capul, împlînd coli la cărți întregi, și tot nu-l aflăm.“⁵

Nu am dat întâmplător acest citat căci, dacă autorul rândurilor de mai sus, poet fiind, a lăsat o operă care a putut fi considerată de G. Călinescu „un pas în progresul poeziei ardelenе profetice care avea să culmineze în O. Goga“⁶. Iacob Mureșianu, autor de poezii ocazionale, nu urmează îndrumările mai sus menționate. Dimpotrivă, poezia sa rămâne în domeniul măiestriei tehnice, lipsindu-i tocmai acel „ce“ poetic pe care îl aprecia atât de mult Andrei Mureșanu în articolul său din 1844.

Dacă ar fi să grupăm versurile publicate de Iacob Mureșianu, am putea încerca următoarea variantă:

1. Poezii ocazionale:

— în limba latină: **Ode (Ad lapidem fundamentalem)**, poezie scrisă cu ocazia înființării actualului liceu „Andrei Șaguna“, la 17 septembrie 1851⁷,

„**Laetator aedes...**“, aflată în manuscris, dedicată, probabil, unuia dintre binefăcătorii gimnaziului roman-catolic al cărui director a fost Iacob Mureșianu⁸.

— în limba română: **Oda seculară (la încheierea seculului Gimnasiului din Blasiu)**, publicată în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 8, 1855, pag. 39-40; **Imnu popularu**, închinat împăratului, publicat în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 30, din 1852; „**Orațiunea**“ scrisă cu prilejul festivității așezării pietrei fundamentale a gimnasiului românesc din Brașov, în prezența episcopului Șaguna în 17/29 septembrie 1851 și declamată de autor în genunchi“⁹; **Orfelinul**, scrisă cu ocazia înființării Reuniunii Femeilor Române¹⁰.

2. Poezii patriotice: **Martirilor**, scrisă în 1860¹¹; **Eroii luptători**¹²; **Blăstămul mamei mele**, publicată în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 36, din 1851, pag. 277-279.

3. Satiră: **Mirele cătră logodnică**, publicată în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 14, din 1955, pag. 76;

4. Versuri de inspirație folclorică: **Baladă la Saltul roman ardelean**, publicată în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, nr. 7, din 1851, pag. 55.

Toate aceste creații au în comun patriotismul declarat, completat de un naționalism exacerbat, tonul moralizator, limbajul latinizant și o puternică influență clasică.

Să luăm, de exemplu, **Orațiunea**, citită la înființarea gimnasiului românesc. Textul cuprinde 18 strofe, de două tipuri, situate alternativ. Primul tip folosește versuri lungi, de 19/18 silabe, cu cezură la cea de-a 7-ea silabă și rimă încrucișată. Cel de-al doilea tip de strofă are versuri de 7/6 silabe, cu rimă încrucișată. Măiestria tehnică nu poate fi contestată și este probabil că pentru autor doar prin aceasta se poate caracteriza o poezie:

„*O! corpul presusinței revarsă'n respetire,
Foloase însutite, fêrindu-i de orice nuori.
Trămite-le o, Doamne! zecită fêricire
La toți ce-n panteonul acesta's fundatori!
Cu zehul Arhieriei
Cu făpta cei păstori;
Cu peanu, mișcând zeti,
Toți primii luptători”.*

Într-adevăr, în viziunea lui Iacob Mureșianu, „cu peana“ se putea lupta mai bine decât cu arma, iar bărbatii învățați în școlile Blajului erau datori să scrie și să publice pentru a-i învăța pe neștiutori, pentru a comunica tuturor fraților români adevărurile atât de bine cunoscute lor: originea latină a limbii și a poporului român, unitatea spirituală a românilor din cele trei provincii.

Nu numai forma, dar și conținutul poeziei lasă să se vadă influența studiilor la Blaj: cunoașterea și deosebita prețuire a autorilor latini și influența unui iluminism deja anacronic în Europa, utilizând șabloanele clasicismului, în care abundă zeii invocați în sprijinul respectivei școli.

Primul invocat este chiar Dumnezeu, numit aici „zeu, Tată al luminii“. Aluzia iluministă este evidentă, mai ales că în versurile imediat următoare școala este numită „fântâna luminării“. Zeul suprem este invocat pentru a ajuta la „opul sfânt“ al inaugurării școlii, școală care va trebui să devină, spune poetul, un nou Ierusalim. Înființarea ei va înlătura „osânda“ la care au fost supuși românii, și anume „lipsa de muză“. Numai în acest mod poate fi păstrată și perpetuată „frățietatea confrăților firești“. Muzelor Parnasului li se cere să-și reverse, fiecare, talentul asupra școlilor:

*„Și Clio, ce prezide istoriei de ginte
Cu Melpomene, tragic ce amă a tracta;
Și Calliope'ntoarnă ce luptele ferbinte;
Polimina, ce jură: oratori voi forma;
Euterpe lângă flaute,
Terpsicore cu joc
Cu toate mâna'și caute
Soțite-n ăsta loc!!!“*

Nu lipsește nici „prezidele Feb“ din invocatie și, evident, nici „Româna muză“. Aceasta este văzută „profugă-n secol“, exilată din palate în „înguste cămări“, slujită de demon și având o soartă nefericită. Poetul cere Domnului să refacă fosta măreție a acestei muze, să o înalțe și să-i dea forță să poată lupta pentru fiii și nepoții națiunii, purtând cu sine „virtutea creștinească“, reprezentată de credință și caritate. Creștinismul susținut de muzele Parnasului, iată o imagine contradictorie. Nu este însă vorba de o inovație. Iacob Mureșianu nu a făcut decât să dea formă literară unor locuri comune ale epocii. Cum a fost posibil acest eclectism putem înțelege dacă ținem cont de studiile urmate de tânărul Iacob la Blaj. Să urmărim, după datele oferite de Aurel A. Mureșianu în albumul comemorativ închinat lui Iacob Mureșianu, clasele urmate la Blaj de cel de-al treilea fiu al preotului Ioan Mureșianu: „După terminarea celor cinci clase gimnaziale, a Principiei, Gramaticiei, Sintaxei, Retoricei și Poeziei, (I.M.) intra în 1831 în cursul filosofic, de doi ani, întemeiat tocmai atunci. Aici avu de profesori pe tinerii naționaliști Timoteiu Țipariu și Simion Bărnuț, viitori amici ai lui de idei și tovarăși de luptă. După terminarea acestui curs el trecu în seminarul teologic“¹³. Iată deci, alături de studiile teologice, clasicismul, studiat ca înalt model de artă poetică și ideologia unui iluminism combativ alimentat, pe fondul problemei naționale, de romantismul care începea să se afirme în Europa.

Totuși, în ceea ce privește romantismul lui Iacob Mureșianu, asimilările sunt parțiale și, probabil, din surse indirecte. Este preluată mai degrabă forma decât fondul, însă, chiar din punctul de vedere al formei, rezultatul este hibrid. Într-o poezie cum este, de pildă, **Orfelinul**, romantismul se limitează la temă și la câteva imagini poetice. Un copil povestește, într-o confesiune plină de jale, despre fericirea vieții alături de părinți, evocă figura tatălui și plecarea acestuia la luptă, în revoluția de la 1848 (inclusiv discursul ținut la plecare), moartea părinților și rătăcirile copilului până în momentul constituirii unei asociații caritabile care oferă adăpost orfanilor:

*„Și plânsul mi s'alină, îmi vine-o mângâiere
Căci mumele române s'au strâns în ajutor;
Ear Dumnezeu prea bunul le-a dat deja putere
Cât poate să ajute mulți orfelini cu spor“.*

De fapt poezia a fost scrisă pentru a sărbători înființarea Reuniunii Femeilor Române, „spre ajutorul creșterii fetițelor române orfane“¹⁴.

Ici-colo, textul cuprinde formulări romantice: „trupu-mi amorțise de groază, de fiori“; „dușmanul

limbei noastre, tiranul tăia tot“; „ceream și de la fiare mâncare, ajutoare“; „cerul veșmântul îmi fusese“. Discursul patriotic, cu unele rezonanțe romantice, se limitează la enumerarea eroilor neamului (Mircea, Mihai, Corvin, Ștefan) și la o serie de exclamații retorice de genul: „Să mor! numai națiunea să fie liberată!“ Trebuie să recunoaștem, tonul seamănă mai mult cu cel al jurnalistului decât cu cel al poetului:

„Ah! astăzi mor mai bine, decât iar în sclavie

Să-ți duci și tu viața, române strănepot“.

Întâlnim chiar și motivul atât de îndrăgit de umaniști, „fortuna labilis“, formulat: „roata cea fatală a sorții“. Frecvente, din păcate, sunt formulările prozaice: „râdeam cu toți la masă“; „am fost tratați ca vita, noi, sânge de eroi“. Gazetarul sacrifică lesne poezia în favoarea discursului retoric.

În ceea ce privește figurile de stil, acestea sunt rare și banale. Metaforic, de exemplu, viața e numită „firuțul ăst subțire“. Comparațiile sunt tot de același gen: „eram sglobiu ca mielul“.

Din punctul de vedere al lexicului, textul amestecă neologisme și latinisme („nutrire“, „numără“ cu sensul „enumeră“) alături de cuvinte populare: „firuțul“, „crețe“, „cerbice“, „surcel“ etc.

Treptat, pe măsură ce foile brașovene urmează modelul blăjean în ceea ce privește ortografia, lexicul devine tot mai greoi și, uneori, ininteligibil pentru sfârșitul secolului nostru. Astfel, în poezia **Blăstămul mamei mele** apar versuri ca:

„Așa prorupe mama

De viscoli, de fiori

Crucită, cerând sama

La fete și la feciori.“

Despre înțelesul unui cuvânt cum este „prorupe“ nu ne poate lămuri decât dicționarul lui Laurian:¹⁵ „a se versa cu furia sau în mare cantitate“¹⁶.

Îmbinarea de neologisme și cuvinte populare este aici mult mai frecventă, dar și mai insolită, din păcate nu în avantajul poeziei: „Atomii fără suflet ca vulpea“; „Când blastăm nu dau grații“; „invidul rău la cuget“; „ești om cu fruntea altă“; „Pescarii stau la schele/ Și cursa-n turbid pun“ ș.a.m.d.

Textul, extrem de lung (36 de strofe), cuprinde blestemele pe care mama-țară la aruncă asupra fiilor nrecunoscători, care își asupresc frații sau nu își recunosc apartenența națională („négă a sea natură“). Sunt enumerați aici tiranii, dușmanii țării, dușmanii nației române, judecătorii nedreți, trădătorii, bogații zgârciții, hoții, invidioșii, clevetitorii, ateii, bețivii etc., autorul profitând de ocazie pentru a realiza o adevărată trecere în revistă a păcatelor omenești. Atitudinea este specifică pașoptiștilor care încercau, în spirit mai degrabă iluminist decât romantic cu orice prilej, mai mult sau mai puțin potrivit, să educe poporul; a poezie avea valoarea unui discurs politic și nu valoare în sine. Nu sentimentul contează, ci ideea transmisă, cu cât mai mare limpezime. În ceea ce-l privește pe Iacob Mureșianu, limpezimea textului său este, cum am mai spus, întunecată de forțarea limbii în sensul unei exagerate latinizări:

„Blăstăm! pe ori ce ființă ce-și négă a sea natură.

Când blastăm nu dau grații la nimic pe pământ,

Ci blastăm petra'n mare și scopulii'n strămtură

Și tot, ce-n giurul nostru, nu cruță ce-i mai sânt!!“

Poate, dacă exprimarea nu ar fi fost atât de ocultată de latinisme, Tudor Arghezi și-ar fi aflat un înaintaș demn în ceea ce privește transpunerea blestemelor în textul poetic. Unele imagini, de o deosebită expresivitate, sunt de-a dreptul sabotate de formulare:

„Să cadă de pe osei bucăți de corbi scobite,

Schelet să se înalță din cercul pământesc;

Să-i fie'n aer patul tot sus la simetite,

Cu îngerii rebelnici de mână să-l privesc;“ (...)

„Devină sclav în lanțuri

De gât și de picior

În temniță, la șanțuri,

Lipsit de-a lumii șor.“ (...)

„Lătit de fome péră,

De tremuri scutuit,

La fere de ocară... “ ș.a.

Pe măsură ce se desfășoară, discursul patriotic se transformă într-unul moralizator. Dacă **Martirilor** sau **Eroii luptători** sunt texte închinatelor celor ce au luptat pentru idealurile revoluției, un text cum este, de exemplu, **Mirele cătră logodnică** este o satiră adresată tinerei cochetete care preferă să viziteze „boltele“, să poarte „grea matasă“, pene și suliman, să meargă la „soarea“ în loc să cugete la „a nației dulceață“. Pe lângă aceste păcate frumoasa mai îndrăznește și să vorbească „o limbă aspră“ dovedindu-se astfel „vulpe pestrițată cu păunu“, iar logodnicul ajunge la concluzia finală: „nici că voiu să mă cununu“. Din păcate, dacă în textul cu tentă patriotică înfierarea dușmanilor putea crea imagini interesante, care să ne ducă gândul spre vechile picturi bisericești, aici textul ajunge la înverșunări penibile:

„Nu'mi da vina că suntu rece, că privindu la haina ta

Cătu de grea matasă este și-așa'ți place a purta,

Inima mi se'nvălește în desprețu d'acestu dușmanu,

Ce familii despoiește, și mă'nfioru d'acestu satanu.“

Nu se poate ști dacă mătasea era un aprig dușman al lui Iacob Mureșianu, dar limba în care sunt scrise poeziile devine, pe măsură ce trece timpul, tot mai nepotrivită artei literare. Logodnica, deși descrisă ca pretențioasă absorbită de modă, este numită „iubită lele“, iar logodnicul nu-i face „curte deasă“ căci:

„Eată'ți spunu că mă'fiora, cându privescu la péna ta,

Cătu de naltu în aeru sboră și iubești a o purta.“

În ceea ce privește **Balada la saltul roman ardeleanu**, textul încearcă o valorificare, după moda romanticilor, a versului popular. Evident, latinismele strică mai mult chiar decât diminutivele, oferind cititorului de azi, un text care devine, fără intenție, comic:

„Frunză verde, plopuri nalte,

Dați feciori l'a nostre salte

Și jucați, ca para-n foc,

Erezitul Romei joc. (...)

Sus o dată'ntr'o unire

Totă lumea să se mire,

Că și asprii timpi la dinți

Strîns ne leagă de părinți!“

Așa cum tânăra copilă nu trebuie să uite idealurile naționale pentru a crește „românași bravi“, tot astfel feciorul prins în horă trebuie să-și amintească mereu că este viță de roman și că trebuie să fie gata oricând să moară „pentru nație“. O astfel de viziune este tipică unui romantism naiv, care a importat câteva imagini-tip pe care încearcă să le implanteze în folclor: copila de la țară, pură, naivă, dar cu dragoste de neam, junele patriot înnobilit de vița „măreață“ a Romei, tiranul care trebuie neapărat „dumicat“ de „iataganul“ răzbunător, cocheta amatoare de petreceri și rochii la modă, tinerii învățacei care primesc, în școlile cele noi, lumina științei.

Nu altfel proceda Ion Heliade Rădulescu atunci când, în primul număr al „Curierului Românesc“ dădea o astfel de descriere convențională a societății: „Folosul Gazetei este de obște și deopotrivă pentru toată treapta de oameni: într-însa politicianul își pironeste ascuțitele și prevăzătoarele sale căutături și se adâncează în gândirile și combinările sale; aici, liniștitul literat și filosof adună și pune în cumpănă faptele și întâmplările lumii, îndrăznețul și neastâmpăratul războinic ce desăvârșește într-una povătuindu-se din norocirile sau greșalele altor războinici; băgătorul de seamă neguțător dintr-însa își îndreptează mai cu îndrăzneală spiculațiile sale, până când în sfârșit și asudătorul plugar, și el poate afla aceea ce înlesnește ostenele sale și face să umple câmpurile de îmbilsugătoarele sale roduri¹⁷. Astfel, publicațiile, care s-au răspândit rapid în perioada pașoptistă, au avut efecte din cele mai diverse. În plan istoric și politic ele au contribuit efectiv la constituirea și dezvoltarea națiunii române și a statului național. În plan cultural, însă, ele au promovat înlocuirea culturii orale cu cea scrisă. Evident, aceasta a dus la formarea literaturii române, la pătrunderea românilor în circuitul valorilor culturale europene. Pe de altă parte, rapiditatea cu care s-a desfășurat acest proces a generat fenomene de apariție a unor texte hibride, în care autorii, după

ce au studiat textele clasice, după ce au învățat să țină discursuri și să compună admirabil în latină, s-au văzut în situația de a vorbi unui popor care nu-i înțelege. Soluția a fost una de compromis: cuvinte populare au pătruns de-a valma cu neologisme și latinisme, într-o limbă din care fiecare putea alege ce pricepea, nu degeaba criticată de Caragiale:

„O scola'ndatu Romane! Pornesce! Vino! Vini?

Dar' fugi din ochi fantoma fatala de pe culme

Celero esti tirana, ori vulturu panditoriu?

Concedemi o minuta de-unu sboru, tu peri adunca,

Seu canta p'a mea corda: Romanu și viitoriu”¹⁸.

Evident, nu-i putem acuza pe pașoptiști că au scris folosind o gramatică încă instabilă. În fond, prin scrierile lor s-au făcut primii pași către o limbă literară. Este însă intrigantă maniera în care, la jumătatea secolului al XIX-lea, textele devin mai greu inteligibile decât cele de la începutul aceluiași secol. Dacă în 1855 blăjenii sărbătoreau 100 de ani de la înființarea gimnaziului care dăduse profesori nu numai Ardealului ci și Moldovei și Țării Românești, aceleași instituții au reușit, prin excesiva lor orientare naționalistă, să izoleze scriitorii ardeleni printr-o limbă scrisă numai de ei folosită. Fenomenul a generat, în timp, o receptare deformată, extinsă asupra intelectualului ardelean, văzut asemeni unui profesor pedant, dolid de cultură clasică, dar rupt de cotidian și incapabil de a înțelege latura practică a vieții, moralist acerb, căutând a transpune în practică virtuțile romane. În **Oda seculare**, Iacob Mureșianu pare să confirme această viziune:

„Voi none musii și Febe, politi si acestu palatu,

La fii de fii sa fia: Parnasu, Olimpu togtatu

Virtutea, ce la Reguli, la Codrii și Valerii

Deschise cerulu, icea sa-si plante paradisu”¹⁹.

Literatura a fixat definitiv acest tip prin personaje ca Toma Nour, Ioan Belciug, George Demetru Ladima sau, în variantă comică, Mariu Chicoș-Rostogan. Cert este că și acum există o tendință generală de a privi cu ușoară ironie și neîncredere intelectualul din Transilvania. Lucrurile, însă, ar trebui limpezite, căci acești oameni, în ciuda naționalismului lor exagerat, erau minți limpezi și deloc exaltate. Să nu uităm că un Iacob Mureșianu nu se considera poet, ci luptător pentru cauza națiunii române. Să nu uităm că textele lor se publicau în periodicele brașovene, că urmau să fie răspândite atât în Transilvania cât și în Principate, cu scopul clar de a insufla românilor mândrie națională și dorința de a se uni. Autorilor le este indiferent dacă o idee se repetă, dacă imaginile nu sunt poetice, căci ele trebuie să fie, în primul rând, convingătoare. Este limpede că literatura este sacrificată în favoarea ideologiei, că acest lucru se va produce încă multă vreme, până când ardelenii se vor simți stăpâni în propria lor țară. E adevărat, critica literară nu judecă după criterii sociale sau istorice. Ne va fi de ajuns să constatăm că nu avem în studiu un poet cu mai mult sau mai puțin talent, ci un gazetar care e gata să facă orice, chiar și poezie, pentru a-și propaga și susține ideile. Poate că, în textul jurnalistic, se exprimă uneori cu mai mare ușurință. Nu totdeauna, e drept, dar uneori este absolut convingător, cum este în acest fragment în care pledează pentru înființarea unei universități la București: „... românii cu o singură universitate ar putea să devină în adevăr purtătorii culturii și civilizațiunei europene în Orient, nivelând tot ce e barbar în jurul lor până la Prut și Bosfor cu arma culturii. Dacă M-Sa Domnul. alesul românilor cu toți adevărații patrioți români nu vreau că să le peară memoria în posteritate... deacă în vinele M-Sale bate un sânge fierbinte de Român adevărat, credem, că nu-i va espiia Domnia fără a o încununa cu înființarea întetită și înainte de toate a unei Universități române, care, răspândindu-și razele, să fie purtătoarea de culturi și civilizațiune în Orient. Numai astă armă, această putere singură poate apăra existența și soliditatea națiunei române, ca să poată pune stavila streinismului care o amenință și subminează, sub stema că numai lor le e dat a lăți civilizațiunea...”²⁰.

Și dacă aceste cuvinte au răsunet și astăzi în inimile românilor, suntem convinși că o rezonanță asemănătoare o vor avea și untele din versurile care i-au mișcat pe contemporanii celebrului gazetar:

„Ești om cu fruntea altă, menit să cați la soare,

Destinu-ți: „Fii fărice, fii liber de amar!”

*Ești floare-n primăvara vieții de amore,
Înscrisă cu-al tău nume, roman, sub soare rar:
Înalță-ți fruntea, frate!
Că umbra-ți va urma;
Să fii și tu-n dreptate
Fă! lucră! nu-nceta!"*

NOTE:

1. Iuliu Moisil, **Figuri grănițerești năsăudene**, Năsăud, 1937, pag. 219.
2. Ilie Moruș, „**Gazeta**” și **începuturile teatrului românesc în Transilvania**, în **130 de ani de la apariția „Gazetei de Transilvania”**, Brașov, 1969, pag. 94.
3. Vasile Netea, **Primii colaboratori ai foilor de la Brașov, în 130 de ani de la apariția „Gazetei de Transilvania”**, Brașov, 1969, pag. 1; 23.
4. „Iată sentimente într-adevăr mișcătoare și care, mărturisite într-o așa de limpede expresie poetică, nu fac decât să lumineze și mai viu figura asceticului Cipariu, strâns înfășurat în brăul violet al demnității clericale, și să-l apropie și mai mult de înțelegerea ce i se cuvine. Ele explică totodată motivul pentru care Cipariu, una din speranțele mari ale bisericii Blajului, dar care nu avea atunci decât 33 de ani, nu voia să i se atingă numele „nici cât un fir de mac”, fiindcă ar fi fost cu totul nepotrivit ca recunoașterea „focului din sânge” să se facă pe această cale, cu toată promisiunea de înfrânare sub șapte peceti.” Vasile Netea, **op. cit.**; pag. 16.
5. Andrei Murășanu, **Câteva reflexii asupra poeziei noastre**, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 26, iunie, L844.
6. George Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Editura Minerva, București, 1986, pag. 255.
7. „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, vol. XIV, nr. 38, 1851, pag. 296.
8. Doc. nr. 6 352, dos. 2, în Arhiva Mureșenilor, Brașov.
9. Aurel A. Mureșianu, **Iacob Mureșianu**, Album comemorativ, Brașov, 1913, pag. 77; în continuare Aurel A. Mureșianu publică și textul **Orațiunii**, pag. 77-79; textul a mai apărut în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. XIV, 1851, pag. 288 și în „Arhiva Someșană”, vol. V, nr. 19, pag. 105-107.
10. v. „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. XIV, 1851, pag. 32 și **Almanahul scriitorilor de la noi**, editat de Sebastian Bomemisa, Editura Librăriei naționale, Orăștie, 1911.
11. Aurel A. Mureșianu, **op. cit.** pag. 79; versuri publicate și în „Arhiva someșană”, cu titlul **Odă către Martiri**, în vol. V, nr. 19, pag. 107-108.
12. Aron Pumnul, **Lepturariu românesc cules den scriptori rumâni**, Editura cărților școlare, Viena, 1862-1865, vol. II, partea a II-a, pag. 5.
13. Aurel A. Mureșianu, **op. cit.**, pag. 14.
14. Iuliu Moisil, **op. cit.**, pag. 220.
15. A. T. Laurianu și J. C. Massimu, **Dicționarulu limbei romane**, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, elaboratu ca proiectu, Bucuresci. Noua typografia a laboratoriloru romani, 1871.
16. Laurian, **op. cit.**, pag. 813.
17. **Din presa literară românească a secolului al XIX-lea**, ed. a doua revăzută și adăugită, Editura Albatros, București, 1970, Antologie, note și glosar de Aurel Petrescu.
18. Iacob Mureșianu, **Oda seculare la încheierea seclului gimnasiului din Blasiu** în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, vol. XVIII, 1855, nr. 8, pag. 39-40.
19. Idem, pag. 39-40.
20. Aurel A. Mureșianu, **op. cit.**, pag. 80-81.

„Gazeta Transilvaniei“ și lupta românilor transilvăneni între Dieta de la Sibiu și instaurarea dualismului austro-ungar

de Mariana Maximescu

În tot decursul perioadei inaugurată de revoluția de la 1848-1849, singura tribună de luptă politică a românilor transilvăneni a fost presa, puternic dominată de „Gazeta Transilvaniei”. Născută în climatul românesc al Brașovului, aceasta și-a păstrat nealterat rolul ei istoric de a menține permanent trează ideea unității întregului popor român și a necesității luptei pentru eliberare națională și emancipare economică a românilor transilvăneni, îndeplinindu-și cu cinste misiunea de „școală politică și literară a toată Dacia”, după cum aprecia Al. Papiu-Ilarian¹, reușind să se adapteze rapid și eficace noilor condiții impuse de schimbările istoriei, strecurându-se printre restricțiile brutale ale cenzurii și rigorile birocrăției absolutiste, menținând astfel trează în mintea și sufletul poporului român flacăra luptelor și năzuințelor de dreptate socială și națională².

An de biruințe pentru români, — pentru toți românii — și de fericite perspective, 1859 a fost însă pentru Imperiul habsburgic, un an de înfrângeri, de umilințe și totodată, un punct de plecare forțată pentru o profundă schimbare a sistemului său de guvernare și orientare politică viitoare.

Faptele prezentate pun în valoare odată mai mult poziția înaintată pe care au avut-o în această epocă Brașovul și publicațiile sale și cei care le-au dat viață.

După perioada absolutistă, instaurată de habsburgi ca o reacție a evenimentelor petrecute în timpul revoluției de la 1848-1849, conjunctura politică internă și internațională obligă Cancelaria imperială la o schimbare radicală a politicii sale.

Imperiul habsburgic multinațional (care nu recunoștea drepturile fundamentale politice, social-economice și culturale ale popoarelor care îl compuneau), ca și regimul absolutist al Monarhiei se găseau în totală contradicție cu principiile pe care popoarele, ele însele³ reușiseră să le impună Europei, prin revoluția de la 1848-1849.

La aceasta s-a adăugat și situația internațională a Imperiului, care, în 1859, în urma repetatelor înfrângeri în războiul cu Piemontul și Franța, a fost nevoit să încheie armistițiul dezastruos de la Villafranca — (8 iulie 1859), Curtea de la Viena fiind determinată astfel să caute o apropiere față de popoarele oprimate pentru a le crea noi iluzii asupra posibilităților de conviețuire sub sceptrul său⁴.

Sfârșitul perioadei absolutiste este marcat prin căderea vechiului minister Bach, căruia-i urmează în august 1859 ministerul Rechberg-Goluchowski, care desființează imediat cenzura și abrogă unele dispoziții cu caracter reacționar dând și unele libertăți religioase⁵, urmat însă la scurt timp, în februarie 1861, de ministerul Reiner-Schmerling⁶, care va căuta în permanență prin măsurile adoptate să se apropie de formula unei monarhii constituționale parlamentare.

Noua situație politică creată este caracterizată de însuși împăratul Francisc Iosif în manifestul pe care îl lansează popoarele sale spunând: „Toate popoarele și țările Imperiului Meu să fie asigurate de egală scutire, în concordie frățească împreunate într-un întreg puternic, să fie ele toate egal îndreptățite și egal îndatorate”⁷.

Ca urmare, senatul imperial întărit⁸ cu reprezentanți ai tuturor popoarelor a devenit chiar de la primele

ședințe o tribună de la care reprezentanții tuturor popoarelor Monarhiei n-au șovăit, pe de-o parte a aduce cele mai aspre critici regimului absolutist, iar pe de alta, de a cere neîntârziat instaurarea unui regim constituțional⁹.

Acțiunile din senat vor fi puternic susținute de manifestările din țară, proteste și adrese întocmite în numele românilor de fruntașii lor politici.

Una din cele mai categorice adrese, de felul celor pomenite, a fost redactată de G. Barițiu și semnată de 60 de negustori și intelectuali din Brașov și Țara Bârsei¹⁰. Adresa lui Barițiu trimisă la 17 iunie analiza toate sectoarele de viață publică din Transilvania și se pronunța asupra tuturor problemelor lăsate în suspensie de absolutism cu o fermitate care dezvăluia atât caracterul lor acut, cât și îndrăzneala și intransigența semnatarilor.

Alcătuită din 18 paragrafe, adresa începea cu un puternic atac împotriva regimului presei din perioada absolutistă, relevându-se „absoluta înfrânare a tiparului românesc, nu numai prin legea generală de presă (din 1852 — n.n.), în sine foarte aspră, ci și mai vârtos prin o mulțime de ordinațiuni prezidențiale cu totul arbitrar și excepționale ieșite în curs de 8 ani numai cu scopul ca românul nici o dată să nu-și poată descoperi nici o dorință, nici o durere și nici o asuprire prin canalul publicității”. În paragraful următor se denunța „respingerea limbii române din toate cancelariile oficiilor publice și introducerea limbii nemțești până și în cancelariile comunelor”, fapt ce, sublinia adresa, provacă o „nespusă greutate pentru români de a-și putea așterne plânsurile încăi prin rugăminți private la locurile (oficiale — n.n.) și neputința de a primi rezoluțiuni și decisiuni în limba națională”. Faptul — preciza adresa — era cu atât „mai vătămător pentru români cu cât în același timp ungro-secuii... scriu și primesc tot felul de hotărâri oficiale în limba lor”.

În paragrafele următoare se releva „prigonirea și punerea sub pază polițială a celor mai mulți intelectuali români” și, totodată, „conturbarea conștiinței românilor” prin diferite tendințe „proselitice” (confesionale — n.n.) care îi aruncau cu un secol înapoi”. Cu aceeași fermitate se releva și „nesuferirea (de către guvern — n.n.) a niciunui fel de asociațiune de cultură a românilor transilvăneni, supunerea școlilor românești greco-une unite inspecțiunii foarte umilitoare a bisericii romano-catolice”.

Paragraful al XII-lea a fost consacrat situației foștilor iobagi, denunțându-se noile abuzuri comise în dauna acestora (: „Restaurarea și menținerea iobăgiei — se arăta în adresă — cel puțin la 1/4 din foștii adevărați iobagi prin mijlocirea nefericitului provizorat, trecut în favoarea nobililor maghiari spre a-i îmblânzi pe aceștia cu sacrificarea unei părți a poporului român care astăzi se află supusă și la vechile îndatoriri iobăgești și la salvarea apăsătoare contribuții de desdăunare urbarială alături cu cei emancipați”).

În paragraful al XVII-lea se arăta că Transilvania este „lipsită de un organ legal puternic prin care românul să-și poată descoperi păsurile și durerile sale fără sfială și fără frică de a fi în tot momentul prigonit și supus la măsuri excepționale, închis și pedepsit ca rebel și tulburător”.

Știind că oficialitățile, pentru a împiedica organizarea politică a românilor, au dorit și recomandat întotdeauna ca revendicările acestora să fie prezentate de către conducătorii ecleziastici, Barițiu, cunoscând dorința vie și îndreptățită a poporului de a fi reprezentat de oameni aleși de el însuși, n-a șovăit să arate că: „ceea ce ni se zice adesea cum că reprezentanții poporului român ar fi episcopii săi, ni se pare pentru secolul al XIX-lea o anomalie din cele mai curioase în Europa, nefiind prin nimic justificat ca arhipăstoriile români în calitatea lor de persoane ecleziastice să fie însărcinați cu o responsabilitate ca aceasta atunci când chemarea lor e cu totul alta”¹¹.

Ultimul paragraf al adresei se referea la necesitatea grabnică a introducerii în Transilvania a unei constituții reprezentative, prin care, fără a se lua „drepturile istorice ale celorlalte popoare conlocuitoare, să se acorde poporului român drepturile contestate până atunci”¹².

În aceste condiții Cancelaria Imperială, temându-se că prin aplicarea consecventă a principiului naționalităților imperiul s-ar fi destrămat, a hotărât să reînființeze statele autonome anterioare revoluției de la 1848-1849, dar dându-le instituții burghezo-liberale. „Concesiile” sunt adânc reflectate în legislația Imperiului.

La 8/20 octombrie 1860 împăratul Francisc Iosif acordă un act organic numit „Diploma din

octombrie“, care anunță formal încetarea sistemului absolutist și trecerea spre un sistem constituțional de guvernare, cu prevederea respectării instituțiilor și drepturilor istorice ale țărilor Imperiului care vor avea fiecare dieta sa proprie și competența sa teritorială¹³.

Principatul Transilvaniei era reînființat ca stat autonom, vechea constituție feudală este abolită, urmând să se alcătuiască o constituție liberală întemeiată pe egalitatea tuturor locuitorilor în fața legii, în care scop trebuia să se convoace o adunare reprezentativă a națiunilor și a confesiunilor pentru elaborarea unei legi electorale.

A fost numit apoi un guvern civil în frunte cu contele maghiar Miko Imre. Capitala Transilvaniei urma să se tranferă de la Sibiu la Cluj unde se aflau concentrate principalele elemente ale nobilimii maghiare. La 24 martie 1861 s-a dat un decret în virtutea căruia administrația absolutistă din Transilvania era suprimată, în locul ei restaurându-se vechile comitate și scaune existente până în 1848¹⁴.

Ea „Gazeta Transilvaniei“, prin pana lui Barițiu, în articolul purtând titlul semnificativ: „Să ne reculegem“¹⁵ trezește noi și entuziaste nădejdi în sufletele luptătorilor români care, bazându-se pe numărul majoritar al populației românești, au crezut că în slăbșit „ceasul libertății“ a sosit: „Astăzi națiunea română din Transilvania este declarată prin suveranul său deodată cu celelalte popoare de maioreană“.

Poziției de exagerată satisfacție a lui Barițiu, asemănătoare cu cea formulată în 1848, Iacob Mureșianu, redactorul „Gazetei“ îi opune o poziție realist-critică a situației, materializată într-o lungă și susținută campanie în „Gazeta“ de demascare a așa-zisei „ere constituționale“¹⁶, care a adus o aparentă îndreptățire a națiunii române, în realitate însă utilizată ca o masă de manevră împotriva aristocrației maghiare¹⁷.

Publicarea Diplomei imperiale a declanșat în mod brusc toate energiile politice ale românilor zăgăzuite timp de peste 10 ani, pretutindeni convocându-se consfătuiri și întruniri locale, în care revendicările formulate corespund orientării și poziției fruntașilor politici români. Astfel la Brașov, în 28 octombrie 1860, sub directă influență a lui Barițiu se cere convocarea unui congres politic național și o nouă lege electorală, care să o înlăture pe cea feudală în baza căreia nobilimea maghiară votase în 1848 unirea forțată a Transilvaniei cu Ungaria¹⁸. În zilele de 24-28 octombrie 1860 are loc la Sibiu sinodul diecezei patronat de Andrei Șaguna¹⁹, unde se cere egalitate în reprezentarea parlamentară a naționalităților transilvănene pe baza unui cens egal²⁰.

Brașovenii, impulsionați de poziția „Gazetei“ și a colaboratorilor ei față de cele preconizate la Sibiu reacționează imediat și, la 6/18 noiembrie 1860, sub influența directă a lui Barițiu, fixează în 26 de puncte dezideratele lor politice între care reprezentarea proporțională a naționalităților, ceea ce ducea la o evidentă majoritate românească²¹, atitudine înaintată urmată și la întrunirile românești de la Alba Iulia și Orăștie. La Timișoara, românii bănățeni cer autonomia Banatului constituit în căpitănat sau încorporarea lui la Principatul Transilvaniei²². Cel mai avansat și democratic program însă s-a dovedit a fi cel emanat de adunarea de la Abrud care preconiza votul universal și unirea tuturor românilor din monarhie²³.

Evenimentele politice ale anului 1861 s-au desfășurat într-un ritm din ce în ce mai alert, ele antrenând la o intensă activitate nu numai cercurile de intelectuali, ci și masele largi populare, care așteptau definitivarea Patentei agrare din 1854 și, totodată, instaurarea unei noi administrații²⁴.

Românii transilvăneni, impulsionați de militantele luări de poziție ale „Gazetei“ și colaboratorilor ei, cer convocarea unui congres național, dar ministrul Schmerling nu aprobă decât ținerea unei conferințe naționale care va avea loc la Sibiu între 1/13 — 4/16 ianuarie 1861²⁵.

Ca urmare a afirmării tot mai puternice în scena politică românească a „Gazetei“, răspândirea ziarului crește vertiginos și aflăm dintr-o scrisoare deschisă a lui Barițiu către căminarul E. I. Armatu, „că la 1861 abonații gazetei s-au înmulțit peste așteptare până la 1 300“²⁶, precum nu se mai văzuse niciodată²⁷.

Rezoluția adoptată cere din nou egala îndreptățire a națiunii și a limbei române, „cauza limbii fiind nedespărțită de cauza națiunii“, după cum se exprima I. Axente-Sever²⁸, precum și bazele unei legi electorale, care deși menținea caracterul cenșitar, prin lărgirea acestuia, asigura românilor o mare majoritate de alegători care le-ar fi permis să ocupe în dietă o poziție dominantă și prin aceasta să înlăture obstacolele din calea dezrobirii lor naționale și sociale²⁹.

Adunarea a pus de asemenea în discuție necesitatea înființării unei „agenții românești“ la „Prea înalta curte“, a unei societăți literare și a unui fond pentru „lățirea culturii populare și înaintarea literaturii cu

puteri unite“ din care în același an avea să se nască „Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român“ (A.S.T.R.A.)³⁰ precum și a ridicării unor monumente naționale la Blaj în amintirea lui Samuil Micu, Gh. Șincai, Petru Maior, iar la Sibiu pentru Gheorghe Lazăr³¹.

„Gazeta“ și redactorul ei, Iacob Mureșianu, au devenit solidari în acțiunea patriotică de ridicare culturală și socială a tuturor românilor transilvăneni în special a tineretului, activitate devenită pentru „Gazeta“ o adevărată profesiune de credință nicicând dezmințită, pentru care coloanele ziarului erau permanent larg deschise³².

Conferinței de la Sibiu îi va urma la scurt timp mult așteptata Conferință a naționalităților de la Alba Iulia din 30. 1/11. 1861 cu misiunea de a elabora legea electorală pentru dieta Principatului Transilvaniei.

Puse sub președinția episcopului maghiar catolic Haynald și cu participarea președintelui guvernului transilvănean Miko Emeric, lucrările conferinței chiar de la început s-au desfășurat pentru români sub semnul unei mari dezamăgiri, aceștia demascând însă intențiile autorităților de a-i da o orientare formală care să le permită menținerea situației existente³³.

Însăși eventualitatea unor hotărâri este autodecretată ca fiind doar propuneri consultative, individuale ale celor convocați³⁴.

Evident, delegația română se opune cu îndârjire, reclamându-și drepturile, iar delegații sași după o veche tactică, s-au împărțit între cele două tabere. Curtea de la Viena respinge tezele maghiare, menține autonomia Principatului Transilvaniei și urgentează convocarea dietei³⁵.

Și astfel, fără a lua nici o hotărâre, lucrările conferinței s-au încheiat.

Au urmat doi ani de pregătiri pentru convocarea dietei, respectiv 1861-1863, deschiderea ei oficială fiind tergiversată sub diferite pretexte, în ciuda eforturilor susținute depuse de români, până în vara anului 1863³⁶.

Momentul ales era însă favorabil românilor deoarece evenimentele survenite obligaseră Curtea Imperială la bunăvoință și concesii (răscoala polonă, insurecția plănuită de Kossuth în Ungaria și legăturile stabilite de el cu „Domnul Unirii“³⁷.

Curtea de la Viena a căutat să dea satisfacție revendicărilor românești spre a curma îndemnul la răscoală. Astfel, românilor li se permite ținerea unui Congres Național la Sibiu între 8/20 — 12/24 aprilie 1863³⁸, urmat la 21 aprilie de un decret imperial, scris de data aceasta și în limba română³⁹ pentru convocarea dietei Transilvaniei la Sibiu, însoțit de o lege electorală provizorie, care deși menținea în principiu un cens destul de ridicat⁴⁰, prin admiterea integrală a intelectualilor ca alegători din oficiu⁴¹ asigura românilor o reprezentare relativ echitabilă⁴². Programul dietei cuprindea o bună parte din postulatele cerute de Congresul național român ținut la Sibiu în luna aprilie.

Îndată după publicarea decretului de convocare a dietei, întreaga Transilvanie este cuprinsă de o febrilă acitivitate politică extinsă asupra tuturor naționalităților și asupra tuturor straturilor populației.

„Gazeta Transilvaniei“, redactorul ei Iacob Mureșianu⁴³ și colaboratorii încep o muncă susținută menită să „lumineze și să conducă poporul în bună orânduială la alegeri“⁴⁴, spre a infirma supozițiile denigratoare formulate de adversarii politici ai poporului român⁴⁵.

Primul apel către alegătorii români a fost făcut de însăși „Gazeta Transilvaniei“ care la 1 mai scria în tonul marilor chemări naționale: „Dieta e la ușă. Dacă românii au avut vreodată lipsă de puteri unite, ca să nu le scape din mână nimic din ceea ce le compete, apoi acum cere imperativa necesitate ca să ne folosim dreptul de alegere cu cea mai mare scumpătate și în cea mai bună ordine și armonie“⁴⁶. Apeluri și articole asemănătoare aveau să apară și în numerele următoare ale „Gazetei“, înființându-se totodată și rubrici speciale consacrate alegerilor, cu titluri dintre cele mai semnificative: „Să luăm aminte“, „Totul pentru dietă“, „Să ne disciplinăm“⁴⁷.

Românii au demonstrat cu puterea faptelor că „niciodată nu s-au văzut undeva la alegeri mai multă ordine și armonie ca atunci“⁴⁸. Și ca dovadă rezultatele alegerilor vorbesc de la sine: 48 deputați români, 44 maghiari și 32 sași⁴⁹, dar împăratul le adaugă ca deputați regaliști numiți: 11 români, 12 unguri și 10 sași, încercând astfel să mai atenueze diferența și așa inechitabilă față de situația demografică a Transilvaniei în care trăiau 1 300 913 români, 568 172 unguri și 104 041 sași⁵⁰.

Lucrările dietei au fost deschise la 16 iulie 1863 la Sibiu de contele Ludovic Folliot de Crenneville,

președintele guvernului transilvănean, numit de împărat și comisar al dietei⁵¹.

Pentru români, dieta însemna momentul finalizării luptei de mai bine de un secol pentru recunoașterea legislativă a națiunii române, a limbii și confesiunilor sale. Dieta însemna acum posibilitatea legală de a-și rezolva prin ei înșiși revendicările formulate în cursul revoluției de la 1848-1849, de a da Transilvaniei o nouă constituție bazată pe recunoașterea națiunii române și pe egalitatea tuturor naționalităților transilvănene. Dieta nu mai însemna o „gratie“, ci un drept, și totodată manifestarea forței politice legale a poporului român, a copleșitoare sale superiorități numerice față de celelalte „națiuni surori“, a existenței și libertății sale politice contestate până atunci.

„Era interesant să vezi cum se ridicau vorbitorii din sânul deputaților români — scria „Gazeta Transilvaniei“ în numărul său din 17 august — spre a da expresiune pentru prima oară după veacuri de răstrijte dorințelor și postulatelor națiunii române“⁵². În urma afirmării hotărâte a acestor principii, deputații maghiari, convingându-se că nu pot împiedica „mersul evenimentelor“ au părăsit cu toții Sibiul, declarând că nu vor recunoaște legile votate de noua dietă⁵³.

Dominată de români, dieta de la Sibiu a votat la 7 septembrie 1863 proiectul Legii egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor sale⁵⁴ și în aceeași zi a Legii privind utilizarea celor trei limbi ale țării: româna, maghiara și germana.

„Astăzi a pășit dieta Transilvaniei — scria „Gazeta“ reproducând corespondența trimisă de la Sibiu de Aurel Mureșianu⁵⁵ — la cel mai însemnat fapt care de atâtea sute de ani l-a așteptat fără repaus națiunea română cu o nespusă ardoare a inimii sale, și căruia azi fiecare român transilvan îi zâmbește cu fața plină de bucurie... Acest fapt la care păși astăzi adunarea legislativă este în articularea națiunii române și a confesiunilor ei“. Celelalte proiecte n-au mai putut prinde viață⁵⁶. Lucrările Dietei de la Sibiu se opresc aici fără să se fi putut vota și legea electorală definitivă, fără de care perspectivele politice ale națiunii române nu erau asigurate.

Conjunctura politică a imperiului, atât pe plan intern cât și extern începe să se shimbe, făcând loc unei acute crize „rezolvată“ ulterior prin compromisul dualist, pe români așteptându-i noi și viguroase lupte, angajându-se cu putere, perfect conștienți în ceea ce un contemporan numea „bellum omnium contra omnes“⁵⁷.

Curtea de la Viena, amenințată pe de-o parte de Prusia, pe de altă parte de presiunile și amenințările aristocrației maghiare, determină pe împăratul Francis Iosif spre satisfacerea intereselor acesteia din urmă. În anul 1865 cade ministrul Schmerling, la cârma imperiului fiind adus contele Belkredi⁵⁸, o unealtă a nobilimii maghiare. Influența conservatorilor unguri ieși învingătoare la Curtea de la Viena. „Soarele“ dualismului începe a-și arunca primele raze⁵⁹.

Dieta de la Sibiu este urgent dizolvată și convocată o nouă dietă, de data aceasta la Cluj și bazată pe funesta lege electorală din anul 1791 care excludea radical pe români⁶⁰.

Fără dificultate deci⁶¹, dieta de la Cluj va vota contopirea totală, forțată a Transilvaniei cu Ungaria, „ziua fatală“⁶² a Sedanului — partidei române guvernamentale⁶³, cum a fost numit în presa românească.

Cei doi ani care se scurg în lupte și frământări ale românilor pentru a încerca să salveze situația vor sfârși brusc, la 17 februarie 1867, cu ultimul act care deschide și formal compromisul dualist și anume restabilirea constituției Ungariei din 1848, constituție care prevede încorporarea forțată a Transilvaniei la Ungaria, deci Transilvania ca Principat autonom nu mai exista, „nemaexistând“ nici problemele sale⁶⁴.

„Perioada liberală“, caracterizată prin susținut activism politic românesc se încheie brusc cu un eșec politic neașteptat, românii pierzând începând cu anul 1865 tot ceea ce cu greu câștigaseră în 1863-1864.

Dar nu numai atât. Constant, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar mai ales după constituirea statului național modern român prin Unirea din 1859, monarhia habsburgică și nobilimea maghiară, în tot cursul acestei perioade, dar mai ales după instituirea pactului dualist⁶⁵ la 1867, au încercat prin susținute măsuri vexatorii de ordin politic, economic, administrativ, cultural și polițienesc să adâncească cât mai mult cu putință separația dintre provinciile românești ale imperiului, să le răpească autonomia tradițională și să le împiedice gravitația firească spre statul român⁶⁶.

Conceput de Curtea de la Viena ca un mijloc pentru a împiedica, în înțelegere cu aristocrația maghiară, tendințele centrifuge ale imperiului, dualismul va deveni prin sacrificarea dreptului de egalitate și

independență al celorlalte popoare punctul de plecare al unor adânci convulsii naționale care nu vor sfârși decât mai târziu, în 1918, odată cu prăbușirea imperiului multinațional.

Apariția acestui anacronism istoric, dubla monarhie, a reprezentat un gest constituțional și politic care a condamnat-o de fapt la dezagregare în primul moment de criză.

Anexarea forțată a Transilvaniei la Ungaria ca urmare a semnării pactului dualist a însemnat cea mai dură expresie a acestei politici⁶⁷, într-un secol care a debutat sub auspiciile naționalităților și ale mișcărilor naționale⁶⁸.

Dar regimul dualist amenința nu numai interesele și soarta românilor din Transilvania și celelalte provincii românești, închise în statul maghiar, ci chiar interesele și soarta națiunii române însăși; lupta împotriva regimului dualist era lupta întregii națiuni române, contopindu-se cu lupta generală pentru desăvârșirea unității naționale, fiind o acțiune perseverentă de adeziune și încredere totală la organismul național⁶⁹.

În aceste condiții puținii deputați români rămași în Dieta feudală de la Cluj au fost obligați în continuare să joace un rol nu de puține ori umilitor⁷⁰.

Pornind de la aceste evidențe, activismul politic susținut cu fervoare în special de personalitățile ecleziastice de prim rang ale vremii (mitropoliții Șaguna și Șuluțiu⁷¹, în ciuda unor oscilații de moment ale acestuia din urmă) este un fapt depășit istoric, foștii săi adepți laici părăsindu-l unul câte unul.

Împotriva vechiului principiu feudal al reprezentării arbitrare a poporului de către capii bisericii, fără o bază electivă democratică s-au ridicat numeroși oameni politici români.

Iacob Mureșianu, redactorul **Gazetei** s-a pronunțat în acest sens categoric și combativ: „Arhieriei pe tărâm politic național sunt numai persoane private și numai ca atari pot să lucreze și nici de cum ca mandatarii națiunii”⁷².

Nici calea petiționară în lupta națională a românilor transilvăneni nu a avut mai mult succes, memoriul către împăratul Francis Iosif adresat de Rațiu și Barițiu împotriva „uniunii”, reprezentând ultima afirmare a căii petiționare în lupta națională a românilor din Transilvania⁷³.

Se produce astfel în rândurile intelectualilor români transilvăneni ruptura între activiști și pasiviști, ruptură care s-a accentuat continuu pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, și care a durat până la începutul secolului nostru. Totuși, peste aceste diferențe politice impuse de condițiile istorice deosebite, solidaritatea luptei comune împotriva opresiunii naționale devenea tot mai puternică.

Eficiență s-a dovedit în condițiile specifice ale vremii linia politică pasivistă, aceasta datorită în primul rând faptului că Legea electorală a regimului dualist împiedica participarea directă, efectivă la viața publică a românilor. În aceste condiții, în special marea majoritate a păturii culte a burgheziei românești a înclinat din capul locului spre adoptarea unei atitudini de opoziție pasivă la viața politică și parlamentară a noului regim, ca formă de protest la adresa „uniunii”. Orice sprijin dat noului regim ar fi însemnat abandonarea tuturor principiilor pentru care au luptat și s-au sacrificat în trecut⁷⁴.

Centrul de greutate al noii linii politice devine „**Gazeta Transilvaniei**”, cea care și-a purtat anii și scrisul răscolitor de suflet românesc cu vajnică tinerețe, cimentând unitatea de gând, faptă și ideal național românesc, îndeplinindu-și cu cinste misiunea de adevărată „școală” a tuturor românilor ca și înflăcăratul său redactor Iacob Mureșianu, căruia i se adaugă personalități ale luptei naționale românești: Ci. Barițiu⁷⁵, dr. I. Rațiu.

Adepții acestei orientări văd în menținerea, iar din 1867 în redobândirea autonomiei Transilvaniei, principalul obiectiv al luptei naționale, singura care putea asigura în acel moment progresul națiunii române, neconcepându-și o singură clipă rolul lor ca o existență total inactivă⁷⁶, trasându-și ferm o cale memorandistă de acțiune⁷⁷, sperând să influențeze în modul acesta politica oficială, fără însă a cunoaște în profunzime și mecanismul necesar pentru a o executa⁷⁸, contribuind de asemenea și la mobilizarea efectivă a resurselor culturale și economice românești și în același timp strângând puternic legăturile cu frații de peste Carpați.

Este adevărat că politica pasivistă nu a putut duce direct la cucerirea independenței fiind însă pentru epoca respectivă cea mai indicată, având marele merit de a da politicii românești acea dârzenie care va menține trează conștiința drepturilor și libertăților naționale și o va călăuzi spre biruința din 1918⁷⁹,

transmisă pentru eternitate de strămoși pe tainicele drumuri ale sângelui, ale graiului și ale datinilor.

Împrejurările post-dualiste impun însă acțiuni politice tot mai energice, care nu se mai puteau încadra politicii activiste promovate până acum.

În acest sens o puternică campanie de presă este dusă de Barițiu, Iacob Mureșianu, I. Rațiu și ceilalți pasiviști în coloanele „**Gazetei Transilvaniei**” cu toate avertismentele tot mai severe ale autorităților⁸⁰.

O vastă corespondență se înnoadă între personalitățile politice românești de prim rang ale Transilvaniei, născându-se astfel ideea unui nou act protestatar, cunoscut sub numele de „Pronunciament”.

Întreaga acțiune este și nu poate fi altceva decât opera colectivă a radicalilor pasiviști, grupați în jurul „Gazetei” și nicidecum a unei singure personalități politice, oricât de puternică ar fi fost ea.

Cu mare îndârjire întreaga națiune română, chiar din momentul apariției „Pronunciamentului”, era hotărâtă să demonstreze lumii că „nu Blajul a fost autorul Pronunciamentului sau vreo anume persoană, ci că a fost voința ei ca același să se facă precum s-a făcut”⁸¹.

Fruntașii politici români de pe întregul cuprins al Transilvaniei simțeau nevoia unui „protest impozant la 1848” pentru câștigarea opiniei publice din imperiu și revenirea la deplina autonomie a Transilvaniei, considerată „punctul arhimedic al Românilor”⁸².

Trebuia acționat cu multă tărie, românii transilvăneni fiind datori ei înșiși a-și face istoria prezentă cât și cea viitoare, nemaiașteptând nimic din altă parte, cum constata cu înalt patriotism dr. I. Rațiu: „Am fost totdeauna de părere că noi să ne facem istoria și viitorul și să nu așteptăm să ne zboare porumbelul fript în gură”⁸³.

În condițiile date, autonomia reprezenta o etapă absolut necesară spre unirea cu România⁸⁴.

Ocazia noului act protestatar se ivește odată cu sărbătorirea celei de-a douăzecea aniversare de la rostirea istoricului discurs a lui Bărnuțiu și a exploziei revoluționare din 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Libertății⁸⁵.

Fruntașii români au crezut că o asemenea adunare s-ar putea organiza la Brașov prin Bariț și prin redactorul „Gazetei”⁸⁶, apoi și-au îndreptat privirile spre Blaj, unde urma să se aniverseze la 3/15 mai, marea zi a anului 1848.

Conducătorii politici ai românilor au hotărât ca absolut necesar pentru biruința acțiunii lor politice și un protest scris pe care să-l semneze sute de persoane și care să ia apoi calea ziarelor pentru mobilizarea opiniei publice.

Manifestația festivă la care au participat pe lângă intelectuali numeroși țărani din Munții Apuseni, de pe Mureș și Târnave, s-a ținut pe Câmpia-Libertății, iar consfătuirea politică a avut loc în sala bibliotecii liceului din Blaj; cu această ocazie s-a dat citire textului Pronunciamentului, rod al maturizării și fermității gândirii politice a frunțașilor români pasiviști, intrând în istorie după „Supplex Libellus Valachorum” și „Declarația de pe Câmpia Libertății” ca cel de-al treilea act protestatar al națiunii române. S-a trecut apoi la semnarea sa de către toți cei prezenți: I. Micu-Moldovan, Gavril Pop, Alexandru Micu, a prepozitului capitular Bazil Rațiu (mitropolitul Șuluțiu murise la 7 septembrie 1867), a canonicilor Ilie Vlassa și Grigore Mihaly⁸⁷.

„Pronunciamentul” cere hotărât autonomia Transilvaniei, recunoașterea legilor adoptate de Dieta de la Sibiu (1863-64), convocarea unei noi diete transilvănene, „pe baza unei adevărate reprezentațiuni populare”, aceasta urmând să fie linia politică adaptată în viitor de românii din Transilvania, care nu recunosc Dietei din Pesta dreptul de a face legi pentru Transilvania.

Tendința burgheziei române de a se sprijini numai pe forța actului protestatar, fără a apela la mase denotă caracterul moderat al acțiunii Pronunciamentului. Luptând în numele maselor asuprite, reprezentanții săi nu s-au străduit ca la 1848⁸⁸, ba chiar s-au ferit acum să obțină participarea lor efectivă la realizarea programului comun. N. Iorga, referindu-se la acest aspect al problemei spunea: „Tot ce s-a făcut de la 1866-1868 s-a petrecut numai în lumea cărturarilor”⁸⁹.

Această atitudine se explică prin condițiile istorice obiective ale poporului român din Transilvania căruia îi lipsea întâi de toate partidul politic, o conducere politică centrală, la care se adăugau dezbinări de natură teritorială și religioasă. Înființarea Partidului Național Român un an mai târziu, în 1869, este urmarea firească a lipsei resimțită în domeniul organizării politice de românii participanți la acțiunea

Pronunciamentului. „Pronunciamentul“ odată semnat a luat calea publicității. Și într-adevăr, atât ziarele românești „Gazeta Transilvaniei”⁹⁰, „Federațiunea”⁹¹, „Telegraful român”⁹², „Albina”, „Concordia”, „Românul” și „Reforma” (București), „Tribuna română” (Iași) cât și numeroase ziare din Viena („Der Östen”)⁹³, Praga („Politik”), Paris („L’Étendard”), Torino („Gazetta di Torino”) au dat o largă atenție Pronunciamentului, fie reproducându-l în întregime, fie comentându-l de pe poziții proprii cu un viu interes.

Ziarele maghiare, în special oficiosul guvernamental „Pesti Naplo”, s-au forțat a da Pronunciamentului sensul unei agitații provocate de indivizi nehotărâți, ruși de popor. „N-avem intențiunea de a ataca naționalitățile române pentru câteva sute de studenți”⁹⁴.

„Gazeta Transilvaniei” în coloanele sale a cămbătut vehement intenția ziarelor maghiare de a denatura actul politic al întregii națiuni române, de a-l prezenta ca pe un element rupt de mersul politic general, fără sorți de izbândă în mase. În articolul „Risum-Tereatis”, redactorul „Gazetei”, Iacob Mureșianu dând dovadă de un adânc patriotism, demonstra curajos asupritorilor națiunii române că „înțelesul Pronunciamentului e crezul politic al tot sufletului românesc din Austria”⁹⁵. În încheierea articolului său arăta necesitatea imperioasă a unor adânci transformări politice care să permită libera exercitare a dreptului politic național de către români. Sunt idei politice de maximă importanță, care dincolo de limitele democrației liberal burgheze, formează suportul politic pe care Iacob Mureșianu se sprijină în revendicările românilor ardeleni: „Și noi trebuie să replicăm resum teneatis când cutezați a crede că amenințările voastre vor avea rezultat fericit pentru noi. A trecut baba cu colacii. Românul ungur nu va fi cât lumea; e însă rezolut a fi tot ceea ce e și ungurul din cap până în tâlpi... Dezamăgiți-vă o dată ca să nu mai orbecați spre dauna patriei și a viitorului nostru comun. Aequalis divisio non conturbat fratres”⁹⁶.

Cu mare îndârjire întreaga națiune română era hotărâtă să demonstreze lumii că nu Blajul a fost autorul „Pronunciamentului” ci „că a fost voința ei ca același să se facă precum s-a făcut”⁹⁷.

Conducătorii politici pasiviști, pentru a demonstra că acțiunea „Pronunciamentului” reprezintă voința și crezul politic al întregii națiuni, hotărâsc acțiunea de strângere a adeziunilor privitoare la acest act politic național. Sutele de scrisori de adeziune, purtând mii de semnături sosite de pe întregul teritoriu transilvănean pe adresa „Gazetei”, reprezintă rodul uriaș al hotărârii ferme de a lupta, al maturității politice a națiunii române⁹⁸.

Deși autorii declaraseră că au intenția de a respecta legile țării și de a rămâne leali față de împărat, guvernul a răspuns repede și brutal la ceea ce considera ca o „sfidare” a autorității sale.

Semnatarilor Pronunciamentului: I. Micu-Moldovan, Bazil Rațiu, Ilie Vlăsa, Grigore Mihaly, Gavril Pop, Al. Micu, Dimitrie Farago, Alexandru Roman — directorul „Federațiunii” și Iacob Mureșianu⁹⁹ — directorul „Gazetei”, care s-au solidarizat personal cu amplul protest național au fost citați înaintea Curții superioare din Tîrgu-Mureș, sub învinuirea de „agitație contra unității și securității statului”, iar birourile „Gazetei” au fost percheziționate amănunțit pentru a descoperi dovezi de incriminare¹⁰⁰.

Adeziunile s-au întesit și mai mult după ce Ministerul Justiției a deschis acțiune publică împotriva semnatarilor Pronunciamentului¹⁰¹. Citarea autorilor Pronunciamentului a determinat totodată solidarizarea cu actul incriminat și a unor deputați români în frunte cu Ilie Măcelariu, care au profitat de această ocazie pentru a citi Pronunciamentul și de la Tribuna Camerei, cerând în scris și încetarea acțiunii penale ordonată de Minister, redeschizând astfel problema autonomiei Transilvaniei¹⁰².

Guvernul nu numai că nu a dat semne de încetare a anchetei, ba mai mult, în cursul verii și la începutul toamnei ancheta a continuat, luând proporții deosebite. Împotriva pronunciamentiștilor și a lui Iacob Mureșianu se ia hotărârea de a se introduce cercetarea specială.

În hotărârea de cercetare specială împotriva redactorului „Gazetei”, J. Hildebrand, judele inchișitoriu al Tribunalului din Tîrgu-Mureș, arăta că Iacob Mureșianu se face vinovat de faptul că el însuși „a dat textul «Pronunciamentului» pentru culegere în mâna tipografului numitei foi, l-au lăsat a-l tipări în nr. 38 al «Gazetei Transilvaniei», dar și mai mult, Iacob Mureșianu exprimase de nenumărate ori că «principiile Pronunciamentului chiar precum sunt înrînsul expuse le recunoaște de ale lui», ba chiar a declarat răspicat că «Pronunciamentul îl ține de crezul națiunii române»¹⁰³.

Acceiași soartă au avut și semnatarii blăjeni ai „Pronunciamentului”¹⁰⁴.

Decizia din 13 august a „Inclitului Tribunal Săunăal“ din Târgu Mureș sună ferm: „crimă de tulburare a păcii publice“¹⁰⁵. Împotriva nejustei decizii s-au ridicat mii de glasuri ale românilor de pretutindeni. Redactorul „Gazetei“, Iacob Mureșianu înaintează recurs la Tabla regia contra cercetării speciale. În recurs, pentru a accentua caracterul abuziv al legislației dualiste și măsurile luate împotriva românilor din Transilvania, el pune în antiteză regimul constituțional, modern al monarhiei, împreună cu cadrul legal constituțional în care semnatarii „Pronunciamentului“ și-au exercitat simplele drepturi legale de cetățeni ai monarhiei, cu interpretarea dată de autorități acestei acțiuni, aceea de „tulburare a păcii publice“. „Nici prin minte nu mi-a trecut — scria Iacob Mureșianu în recurs — ca sub regim modern, constituțional, o simplă manifestare a dorințelor și opiniunilor politice ale unui popor și națiuni leale și meritate de patrioți ai tronului se va privi cândva ca tulburare de pace publică“¹⁰⁶.

Acuzații au găsit vajnici apărători în persoana dr. I. Rațiu, care și-a asumat sarcina de conducător al apărării, acestuia adăugându-i-se avocații Caeteanu, Nicola și dr. Petca¹⁰⁷.

Cauza lor a fost puternic sprijinită moral și de românii transilvăneni refugiați în România, precum și de românii de peste Carpați. Expresie a acestei solidarități este textul unei telegrame semnată de 136 personalități remarcabile, în frunte cu Alexandru Papiu-Ilarian, trimisă din București, la 30 octombrie 1868 „Gazetei Transilvaniei“ și publicată de aceasta ca foaie volantă, în care se spunea: „Știrea tristă despre târârea autorilor Pronunciamentului la temniță și darea în judecată a tuturor subscriitorilor lui mișcă adânc pe românii din România liberă! Ei le urează din inimă, bărbăție întru apărarea cauzei naționale, suferințele celor persecutați vor lua capăt, ele vor fi încoronate de triumful cauzei cei drepte! Să trăiască Transilvania liberă și independentă de Ungaria! Onoare sempiternă celor ce suferă pentru independența ei“¹⁰⁸.

După primirea acestei telegrame, Iacob Mureșianu scria în răspunsul său: „... urarea bărbăției întru apărarea cauzei naționale și speranța cu care preziceți triumful cauzei cei drepte, toate aceste exhortări le primim de gaj binevoitor cu multă grație cu eflux natural de la frați de același sânge“. Le arăta, în continuare, hotărârea nestrămutată de a lupta „cu toată virtutea română, de aceea nici forța, nici mistuitorii dinți ai secolelor nu ne vor înstrăina... Deci primiți fraților prin mine pentru toți: inimă pentru inimă!“¹⁰⁹.

Admirabila unitate pe care națiunea a manifestat-o în aceste împrejurări a reprezentat începutul unei etape noi în lupta națională, la capătul căreia avea să se afle Unirea cea Mare¹¹⁰.

Către sfârșitul lui octombrie, guvernul deși își completase ancheta, înainte de a putea trimite pe acuzați în judecată, acțiune care evident s-ar fi soldat cu întemnițarea lor, împăratul a ordonat închiderea procesului la 16 decembrie 1868¹¹¹.

Intentarea procesului stârnind o mare frământare atât în opinia publică transilvăneană, în cercurile politice din România, cât și de peste hotare s-a dovedit a fi o greșeală politică. Tocmai de aceea, împăratul a hotărât sistarea urmăririi penale, convins fiind că „agitația este întreținută de la București“¹¹², dar a hotărât severe sancțiuni administrative. În consecință Iacob Mureșianu, prin hotărârea 3 470 din 18 noiembrie 1868, a fost suspendat din funcția de director al liceului romano-catolic din Brașov¹¹³.

Departe de a fi înspăimântați de sancțiunile administrative hotărâte, semnatarii „Pronunciamentului“ continuă cu îndârjire lupta împotriva dualismului, a legilor sale, a abuzurilor administrative, în coloanele „Gazetei“. Reține în mod deosebit atenția articolul „Memorandul român“ publicat de Iacob Mureșianu¹¹⁴ în coloanele „Gazetei“ în care arăta că lupta românilor împotriva dualismului nu va lua sfârșit decât „pe calea deschisă în 1863, vasăzică prin legi juste și echitabile delăturând în mod exact domnia uneia dintre două națiuni asupra celeilalte și lăsându-le pe amândouă a se dezvolta în deplină libertate“¹¹⁵. Iacob Mureșianu dezvăluia de asemenea și repercusiunile neplăcute pentru România ale evenimentelor ce au loc în Transilvania: „Ne temem că până ce Marele Principat al Transilvaniei nu va fi îndestulat, România unită nu-și va afla repausul, ci va fi agitată la toată mișcarea de neîndestulare politică și socială care va prorompe din timp în timp în Transilvania“¹¹⁶.

Iacob Mureșianu susține în acest articol admirabila declarație formulată de B. P. Hașdeu cu ocazia încoronării împăratului Francisc Iosif, deosebit de semnificativă în atmosfera timpului, declarație în care sunt reafirmate năzuințele pandacice și solidaritatea națională, cărora mersul istoriei le-a adus împlinirea la 1 Decembrie 1918: „Moldiva, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pământului; există o singură

România, cu un picior în Dunăre și cu un altul pe ramificațiile cele mai îndepărtate ale Carpaților; există un singur corp și un singur suflet”¹¹⁷.

Acțiunea „Pronunciamentului” și-a găsit locul propriu în plină actualitate a unui adevărat secol protestatar, început cu „Supplex Libellus Valachorum” când condițiile istorice obiective erau premature și încheiat cu „Memorandul”, când aceste condiții erau depășite pentru acțiuni protestatare.

Prin conținutul său, prin azeziunile primite, prin ecourile din presa română și străină, prin dezbaterile furtunoase din dieta maghiară, „Pronunciamentul” de la Blaj, cu toate limitele sale, a fost unul din cele mai îndrăznețe acțiuni românești de la începutul perioadei dualiste, o anticipare a Conferinței de la Miercurea din 1869 prin care se vor pune bazele Partidului Național Român din Transilvania, reorganizat în 1881 și a acțiunii memorandiste¹¹⁸.

Evidențele ne îndeamnă să conchidem că în acești ani s-a produs un fenomen de o importanță covârșitoare: maturizarea mișcării naționale din Transilvania, marcând începutul unei etape noi în lupta politico-națională la capătul căreia avea să se afle memorabila „Duminică Mare”. 1 Decembrie 1918, luptă la care comunitatea brașoveană și foaia sa de minte și inimă și-au adus din plin contribuția, și nu de puține ori chiar determinând cursul evenimentelor.

NOTE:

1. Al. Papiu-Illarian, **Istoria românilor din Dacia Superioară**, vol. 1, p. 237.

2. **130 de ani de la apariția Gazetei Transilvaniei**, Brașov, 1969, p. 67-68, 105.

3. În acest sens Al. Papiu-Illarian afirma într-o scrisoare către un prieten brașovean, la 28 sept. 1850 următoarele: „... națiunea română încă geme tot sub vechea tiranie, și se află într-o stare cu mult mai mizerabilă decât înainte de 1848, cât încăi atunci nu-și cunoștea drepturile, acum le cunoaște, și-s promise, le-au meritat, și-au periclitat și viața pentru ele și totuși îi sunt denegate”.

1. Clopoțel, **Al. Papiu-Illarian în fața problemelor românești contemporane**, Al. Iulia, 1939, p. 63.

4. S. Retegan, **Pregătirea dietei de la Sibiu din 1863-1864**, în **Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca**, Tom XII, 1969, pp. 53-55; V. Netea, **Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)**, Editura Științifică București, 1974, pp. 145-147.

5. Șeful guvernului a fost numit contele Rechberg iar ca ministru al afacerilor interne contele Goluchowski, nobil polon. Noul guvern, pentru a-și marca deosebirea față de cel anterior, a desființat chiar a doua zi (23 aug. 1859) vechea cenzură a lui Bach, precum și alte dispoziții cu caracter reacționar; la 1 septembrie noul guvern a decretat autonomia confesiunilor protestante (calvini, luterani) deschizând perspective optimiste și pentru autonomia bisericii ortodoxe transilvănene și bucovinene. Pentru amănunte: G. Barițiu, **Părți alese din Istoria Transilvaniei**, vol. III, Sibiu, 1891, p. 3.

6. „Gazeta Transilvaniei, număr jubiliar, 1908, p. 82.

7. **Idem**.

8. S-a numit Senat Imperial Întărit (Verstärkter Reichsrath), deoarece numărul membrilor săi a crescut simțitor prin numirea de către împărat în funcția de „Consilieri regali” a unor reprezentanți ai tuturor țărilor Monarhiei, respectiv 38 membri, dintre aceștia 3 reprezentau Transilvania, 2 Banatul și 1 Bucovina. În numele românilor, Transilvania a fost reprezentată de Andrei Șaguna, Banatul de Andrei Mocioni, iar Bucovina de baronul Nicolae Petrino. Maghiarii erau reprezentați de Bogdán Jakab, iar sașii de Karl Maager, președintele Camerei Comerciale și Industriale din Brașov (Vezi G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, p. 8 și T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II Sibiu, 1904, pp. 6-9).

9. „Gazeta Transilvaniei”, număr jubiliar, p. 82. Discuțiile cu privire la viitorul regim constituțional au prilejuit sciziunea senatorilor în trei curente și anume: federalismul istoric, bazat pe reînființarea statelor istorice anterioare revoluției de la 1848, susținut de reprezentanții nobilimii maghiare, boeme și polone; un al doilea: centralismul liberal susținut de exponenții marii burghezii austriace care cereau înlocuirea neoabsolutismului cu un guvern constituțional și un parlament central la Viena, și cel de-al treilea: federalismul etnic, reprezentat de români și alte popoare asuprite, care cereau autonomia statelor componente ale Imperiului în granițele naționale. Pentru detalii: V. Maciu, **Istoria modernă a României. Constituirea și consolidarea formațiunii capitaliste în România (1848-1878)**. Compendiu, ed. a III-a, București, 1973, p. 79.

10. T. V. Păcățian, în **op. cit.**, vol. II, pp. 89-93 reproduce memoriul alcătuit de Barițiu, prezentându-l ca „adresă a românilor brașoveni“, fără a-l indica pe Barițiu ca autor, făcând însă precizarea că „sub întreaga durată a dezbaterilor bărbații de încredere ai națiunii române (senatorii — n.n.) au primit neconținut astfel de adrese de la conaționali lor de acasă“, cele din Ardeal fiind trimise lui Șaguna, iar cele din Banat lui Mocioni. Studiile și documentele ulterioare au relevat că Barițiu a fost nu numai autorul adresei menționate, ci, totodată, inspiratorul direct și al altor adrese, strâns legate însă de textul său inițial, semnate fiind de fruntași români din alte localități. Pentru detalii: V. Netea, **op. cit.**, pp. 152-156.

11. T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pag. 92.

12. Aceleași valoroase idei susține G. Barițiu și în articolul semnificativ intitulat: „Ce cer românii din munți și văi“, (publicat la 21 iunie), respectiv „egala îndreptățire a tuturor națiunilor și a limbii acestora se situează pe primul plan; să nu i se deie la un popor mai multe drepturi decât la altul; să nu se amestece un popor în trebile celuilalt; să nu domnească un popor asupra celuilalt nici cu puterea, nici cu limba“. Vezi: G. Barițiu, **Scrieri social-politice**, Editura politică București, 1962, studiu și antologie de Victor Chereșteșiu, Camil Mureșan și George Em. Marica.

13. T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pp. 109-112.

14. Decretul privitor la Transilvania din 24 martie s-a emis la puțin timp după Patenta imperială din 26 februarie 1861, nuanțând unele aspecte ale diplomei. Vezi conținutul ei reprodus integral de T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pp. 269-278.

15. „Gazeta Transilvaniei“, anul XXIII (1860) nr. 46, 20 octombrie/1 noiembrie, p. 173.

16. Colecția „Gazetei Transilvaniei“, anii 1860-1867.

17. Se cuvine menționată o apreciere deosebit de valoroasă a lui Marx cu privire la atitudinea nobilimii maghiare în privința Diplomei Imperiale care deschide „era constituțională“. „Cea mai mare deficiență a acestui document — scria Marx în 1861, o constituie, după părerea maghiarilor faptul că Croația, Serbia și Transilvania au fost despărțite de Ungaria și că acestor provincii li s-a acordat dreptul de a avea diete proprii, dar dacă ne aducem aminte de evenimentele din 1848-1849 avem tot dreptul să ne îndoim că croații, slovenii, sârbii și valahii vor fi dispuși să împărtășească nemulțumirea maghiarilor și să le acorde sprijinul lor. După cum se vede — aprecia just în continuare Marx — în cazul de față oamenii de stat de la Viena au speculat cu abilitate problema națională, folosind-o în interesele lor“. Vezi: K. Marx — Fr. Engels, **op. cit.**, vol. 15, 1963, p. 198.

18. G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, p. 61.

19. Arhiva Bisericii Sf. Nicolae din Schei — Brașov, fond Protopopiat, doc. nr. 1 082, T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pp. 121-127; I. Lupaș, **Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică**, Ediția a II-a Sibiu, 1911, pp. 256-258; V. Netea, **op. cit.**, pp. 160-161.

20. Censul propus era de 5 florini v., urmând în felul acesta să se acorde automat drept de vot tuturor intelectualilor, meseriașilor, negustorilor, preoților și proprietarilor de pământ români. Pentru detalii: T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pp. 121-127.

21. „Gazeta Transilvaniei“, anul XXIII (1860), nr. 50 din 17/29 noiembrie, p. 191.

22. În acest scop bănătenii au alcătuit un memoriu pe care Andrei Mocioni l-a prezentat împăratului. Cererile lor nu au fost satisfăcute, împăratul hotărând la 15/27 decembrie 1860 alipirea Banatului la Ungaria. Vezi: „Gazeta Transilvaniei“, număr jubiliar, 1908, p. 82.

23. V. Netea, **op. cit.**, pp. 161-162.

24. **Ibidem**, p. 169.

25. „Gazeta Transilvaniei“, număr jubiliar, 1908, p. 126.

26. „Transilvania“, nr. 904/1871.

27. G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, p. 624.

28. T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, p. 201.

29. **Istoria României**, vol. IV, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1964, p. 437.

30. Asupra înființării și activității desfășurate de ASTRA menționăm lucrările: **Acte privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului român**, Sibiu, 1862; V. Curticăpeanu, „**Întemeierea societății Astra și rolul ei în cultura poporului român**“, în „Studii“, Revistă de istorie nr. 6, 1968. Unele amănunte interesante pot fi găsite și în T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pp. 642-652; I. Lupaș, **Andrei Șaguna**

și conducătorii „Asociațiunii Transilvane” (1861-1922). Editura Cartea Românească, București, 1921; idem, **Mitropolitul Andrei Șaguna...**, Andrei Bârseanu, **Istoria școalelor centrale române greco-ortodoxe din Brașov**, Brașov, 1902, pp. 177-181.

31. T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, p. 210; vezi și V. Netea, **op. cit.**, p. 168.

32. Pentru amănunte vezi: **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania** pp. 81-82.

33. T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pp. 227-228. Vezi și „Gazeta Transilvaniei”, număr jubiliar, 1908, p. 82.b.

34. G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, pp. 90-98; T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. II, pp. 225-260.

35. Faptul că va provoca un conflict între guvernul imperial și guvernul provincial transilvănean, conflict curmat de împărat prin numirea unui nou guvernator al Transilvaniei în persoana feldmareșalului conte Ludovic Folliot de Crenneville și a doi vicepreședinți: maghiarul Kozma Denes și românul Vasile Ladislau Pop. Vezi: **Istoria României**, vol. IV, p. 437, V. Netea, **op. cit.**, p. 196.

36. Asupra lucrărilor dietei și a legislației sale vezi: G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, pp. 190-221; T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. III, p. 603 și urm.; Valer Moldovan, **Dieta Ardealului din 1863-1864**, Cluj, 1932; S. Retegan, **Pregătirea dietei de la Sibiu din 1863-1864**, în **Anuarul Institutului de istorie din Cluj**, vol. XII, 1969, pp. 53-81; V. Netea, **op. cit.**, p. 209-235.

37. Dan Berindei, **Mihail Kogălniceanu, prim-ministru al Moldovei și emigrația maghiară (1860-1861)**, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. II, 1960, pp. 223-244.

38. V. Netea, **op. cit.**, p. 194.

39. Cancelarul Nădasdy, cel care contrasemnase alături de împărat decretul îi mărturisește colaboratorului „Gazetei”, G. Barițiu cu toată sinceritatea „până la bătrânețele în care mă vezi (avea aproape 70 de ani), multe am ajuns și am pățit, dar una ca aceasta, ca să văd pe majestatea sa subscriind și românește nu aş fi crezut”. G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, p. 191.

40. „Gazeta Transilvaniei”, anul XXVIII (1865) nr. 74, 28 februarie/11 martie, p. 295 — a analizat și formulat critici deosebit de severe asupra censului în decretul electoral din 1863.

41. Conform prevederilor acestui regulament provizoriu, dieta urma să se compună din 125 deputați aleși și până la 40 de persoane numite de împărat ca regaliști. Dreptul de vot îl aveau toți locuitorii majori și autonomi care au plătit în 1861 un impozit direct de cel puțin 8 florini. Preoții, directorii, avocații, inginerii, artiștii, farmaciștii, notarii și învățătorii comunali sunt alegători din oficiu.

42. „Telegraful român”, anul XI, (1863), nr. 37 din 5/17 mai, p. 144.

43. Iacob Mureșianu este invitat prin scrisoarea din 7 iulie 1863 să primească a fi deputat al circumscripției Tâlmaci-Veștem-Racovița. Vezi: Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 1 167.

44. „Gazeta Transilvaniei”, număr jubiliar, p. 83.

45. Într-o convorbire avută cu Barițiu, ministrul de interne al imperiului își exprima credința că „poporul român își va vinde voturile pe bani aristocrației ungurești” — vezi „Gazeta Transilvaniei”, număr jubiliar, p. 83-92.

46. **Ibidem.**

47. „Gazeta Transilvaniei”, anul XXVI (1863) nr. 50, 8/20 noiembrie, pp. 206-207.

48. Idem, număr jubiliar, 1908, pp. 83-92.

49. G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, pp. 181-184; numele participanților brașoveni la dieta de la Sibiu se găsește în Arhiva Bisericii Sf. Nicolae din Schei Brașov, fond Protopopiat, doc. nr. 3 016, deși nu este exclus să mai fi luat parte și alți brașoveni la lucrările dietei în calitate de regaliști. În documentele consultate, în dreptul regaliștilor, nu figurează numele localității de proveniență.

50. S. Retegan, **op. cit.**, p. 63.

51. „Gazeta Transilvaniei”, număr jubiliar, 1908, p. 82 b - 84. Președinte al dietei, mai întâi provizoriu și apoi definitiv, a fost numit, prin decret imperial, consilierul guvernamental Gustav Grois. Vezi V. Netea, **op. cit.**, p. 220.

52. **Ibidem.**

53. G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, pp. 204-206.

54. Pentru amănunte: T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. III, pp. 493-617; G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, pp. 190-221; Valer Moldovan, **op. cit.**, p. 41 și urm.

55. „Gazeta Transilvaniei”, număr jubiliar, 1908, p. 84, Iacob Mureșianu a trimis pe fiul său Aurel Mureșianu,

ca „reporter“ la dietă, acesta semnându-și corespondența sub numele Aureliu. Aurel Mureșianu era bine cunoscut printre deputații români ca tânăr reporter al „Gazetei“. O contribuție valoroasă în acest sens au adus și prietenii săi Moise Braniște și Demetriu Răducu — ambii juriști la Academia de drepturi din Sibiu, stenografiind discuțiile purtate în cadrul dietei, transmițându-le apoi transcrise redacției „Gazetei“.

56. V. Netea, **op. cit.**, pp. 232-236.

57. Ioan Cavaler de Pușcariu, **Notițe despre întâmplările contemporane**, Sibiu, 1913, p. 117.

58. „Gazeta Transilvaniei“, din 3/15 septembrie 1865, publică manifestul împărațesc din 27 august/ 8 septembrie 1865 în care se spune printre altele: „Spre a putea îndeplini cuvântul meu împărațesc a nu sacrifica esența pentru formă, am decretat a intra mai întâi pe calea înțelegerii cu reprezentanții legali ai popoarelor mele în părțile răsăritene ale Imperiului“ (dieta maghiară și croată — n.n.).

59. „Gazeta Transilvaniei“, număr jubiliar, 1908-, p. 85.

60. Ziarul „Concordia“, Pesta, anul V (1865), nr. 86, joi 28 octombrie/9 noiembrie reia un articol extrem de semnificativ din „Gazeta Transilvaniei“ semnat de Iacob Mureșianu, intitulat „Să luăm aminte“, în care acesta arăta poziția românilor în viitoarele alegeri: „Românii sunt chemați de dieta din Cluj după art. XI din 1791 numai ca lipituri, iar nu ca națiune constitutivă regnicolară“. Iacob Mureșianu ia atitudine dărză împotriva regimului pe care nobilimea maghiară voia să-l instaureze în Transilvania, demascându-l energic: „noi (românii — n.n.) reclamăm și de la înaltul regim libertatea de a lucra după convingerile noastre, scutindu-ne de sila mascată sub un constituționalism nemaiauzit în Europa de azi cu instrucțiuni constituționale care apoi să ne pună scâlușii în gură ca să nu cutezăm să zicem o vorbă de rezolvarea dreptului“.

61. În Dieta de la Cluj, cei 14 deputați români împreună cu cei 34 de regaliști numiți, deși numai 30 au fost prezenți realmente, se vor găsi în fața a 195 deputați maghiari și 50 de sași. Pentru amănunte: „Gazeta Transilvaniei“, număr jubiliar, 1908, p. 108 și T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. III, p. 75.

62. Deschiderea dietei feudale de la Cluj a avut loc la 20 noiembrie 1865.

63. „Gazeta Transilvaniei“, număr jubiliar, 1908, p. 85.

64. Este de remarcat faptul că împăratul a trecut peste Dieta de la Sibiu, convocată de el și ale cărei legi votate le-a sancționat personal, ca și când nici nu ar fi existat, procedură rămasă caz unic în istoria dreptului procedural, contrară oricăror principii de drept, încă o dovadă a crizei acute în care se zbătea imperiul. În locul șefului guvernului ardelean contele Emanuel Pechy, cu titlul de comisar plenipotențiar, având ca sarcină de a pune în aplicare hotărârile Budapestei în vederea încorporării. Vezi V. Netea, **op. cit.**, p. 206.

65. În istoriografia română s-a utilizat termenul de „pact“ pentru acordul dualist austro-ungar din 1867, întrucât el constituie pentru popoarele supuse din Imperiul austriac un instrument de apăsare a claselor dominante maghiare și austriece cu scopul de a le menține sub stăpânirea lor.

Autorii acestuia l-au denumit în limba germană Ausgleich = acord, convență. În istoriografia franceză se utilizează termenul Compromis, iar în cea anglo-americană termenul similar Compromise, întrucât s-a avut în vedere în primul rând acordul prin concesiuni reciproce dintre conducătorii celor două popoare dominante.

Alexandru Roman, deputat în Parlamentul de la Budapesta și director al „Federațiunii“ l-a numit, pe drept cuvânt „unio duarum nationum contra plures“. Vezi: V. Maciu, **România și pactul dualist austro-ungar din 1867, în Unitate și continuitate în istoria poporului român**, sub redacția lui D. Berciu, Editura Academiei R.S.R., București 1968, pp. 288-293.

66. Gh. Platon, **Istoria modernă a României**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, pp. 394-395.

67. Condiția sine-qua-non a încheierii pactului din partea nobilimii maghiare a fost sacrificarea existenței naționale a Marelui Principat al Transilvaniei. Nobilimea maghiară vedea în existența autonomă a acesteia principalul obstacol în calea unei „Ungarii mari“, respectiv în granițele coroanei Sf. Ștefan. Îndată după semnarea lui, Dieta maghiară a votat Legea XLIII, sancționată la 26 noiembrie/ 8 decembrie, prin care Transilvania era încorporată forțat cu totul la Ungaria, desființându-se și ultimele rămășițe ale autonomiei sale. O influență deosebită asupra dezvoltării luptelor politico-naționale din Transilvania a avut-o Legea XLIV cunoscută sub numele de Legea naționalităților și Legea XXXVIII cu privire la organizarea învățământului, ambele votate de parlamentul maghiar în 1868, favorizând o gravă politică de deznaționalizare. Acestea au constituit fundamentul pentru elaborarea altor două legi privind întărirea sistemului dualist și anume: Legea electorală din 1874 și Legea presei din 1872. Vezi: V. Maciu, **op. cit.**, p. 287; Gh. Platon, **op. cit.**, p. 407.

68. „Perioada liberală“, caracterizată printr-un susținut activism politic românesc, se încheie brusc cu un eșec politic neașteptat, românii pierzând începând cu anul 1865 tot ceea ce au câștigat în anii 1863-1864.

69. De noua situație politică creată în Transilvania sunt puternic atașate și angajate principalele ziare de la București și Iași: „Românul“, „Reforma“, „Tribuna Română“, „Perseverența“ (Vezi: Gh. Platon, **op. cit.**, p. 409). În sprijinul celor arătate mai sus menționăm publicarea în presa din România a interpelării făcută de M. Kogălniceanu, fostului ministru I. Ghica, în ședința din 14 martie 1867 a Camerei reprezentanților cu privire la telegrama de felicitare trimisă de acesta lui Iuliu Andrassy cu ocazia numirii sale ca prim-ministru al Austro-Ungariei. Condamnând energic actul neloial a lui I. Ghica, M. Kogălniceanu arăta că atitudinea sa a făcut ca „frații din Transilvania să fie foarte mâhniți“. În continuare, Kogălniceanu arăta că românii (din România — n.n.) nu vor fi „binevoitori“ față de guvernul maghiar decât atunci când el va oferi reale dovezi că „drepturile ce au dorit și au dobândit maghiarii de la Austria, le va recunoaște și dânsul și le va aplica și la celelalte naționalități“. De asemenea a propus Camerei ca aceasta să reînnoiască „simțământul României de înfrățire și conaționalitate pentru românii de peste Carpați“, „.... să se știe că... lângă românii din Transilvania și Banat este națiunea română“, actul căpătând valoarea unui adevărat jurământ național (Vezi: „Gazeta Transilvaniei“, anul XXX (1867) nr. 23, 22 martie/ 3 aprilie, p. 92 și nr. 24, 26 martie/ 7 aprilie, pp. 95-96; Gelu Neamțu, **M. Kogălniceanu și Transilvania**, în „Studii“, Tom XX, 1967, nr. 5, p. 923; V. Netea, **Lupta politică a românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)**, Editura Științifică, București, 1974, pp. 354-355.

70. Este vorba de deputații români, organizați într-un „club politic propriu“ sub conducerea lui Ilie Măcelariu și de poziția acestora în Dietă. Amănunte la T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. IV, p. 141.

71. În secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea când românii nu au avut nici o instituție politică națională, era firesc ca prelații de frunte să preia conducerea politică și spirituală a națiunii române. În vremea respectivă biserica și școlile erau considerate ca principale bastioane ale naționalității române, raportul ortodoxie-naționalitate ocupând un loc central. În primul rând în climatul spiritual al satului românesc, în timp ce elita românească intelectuală se implicase puternic în climatul lumii moderne. Mitropolitul Șaguna promisese împăratului, în calitate de consilier intim al acestuia, că va folosi cât mai mult posibil influența sa pentru a convinge poporul să-și canalizeze activitatea politică în cadrul noilor instituții ale regimului dualist și condamna vehement părăsirea activismului politic ca fiind pierderea „puținului teren legal ce l-au fost câștigat cu atâta sudoare“. Pentru amănunte vezi: Arhiva Mureșenilor, doc. 83.89; K. Hitchins, **Românii din Transilvania și compromisul dualist (1865-1869)** în **Studii privind istoria modernă a Transilvaniei**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970, pp. 59-60; idem, **Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, pp. 30-62.

72. Arhiva Mureșenilor doc. 820; vezi și Mircea Gherman, **Date și fapte privind activitatea lui Iacob Mureșianu la „Gazeta Transilvaniei“ (1838-77)**, în **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 80.

73. Amănunte în legătură cu memoriul și soarta celor 1 493 semnături ai săi vezi în: G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, p. 421-430; Gh. Platon, V. Russu, **Grigore Silași, luptător pentru cauza națională a românilor**, în „Analele Universității „Al. I. Cuza“, Iași, Istorie, tom XIX, s. III, fasc. 1, 1973, pp. 38-39.

74. K. Hitchins — L. Maior, **Correspondența lui I. Rațiu cu G. Barițiu (1861-1892)**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970, 15 septembrie 1865, p.79; L. Maior, **Mișcarea națională românească din Transilvania (1900-1914)**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 5; V. Netea, **op. cit.**, p. 424; Gh. Platon, **Istoria modernă a României...**, p. 413, K. Hitchins, **Conștiință națională...**, p. 237.

75. „Nu-mi veți putea numi (arăta — n.n.) în sute de ani, — alțirma G. Barițiu, vajnicul apărător al pasivismului, adresându-se adversarilor politici ai acestei orientări —, o singură epocă în care poporul român luat în totalitatea sa, să fi dezvoltat atâta putere de viață, un progres atât de uimitor precum este acest progres de la 1850 și mai aproape de la 1867 încoace.“ (G. Barițiu, **op. cit.**, vol. III, pp. 493-494).

76. Gh. Platon, **Istoria modernă...** p. 413; K. Hitchins, **Conștiință națională...**, p. 237.

77. În 1866, înainte ca actul „uniunii“ să se fi produs, Iacob Mureșianu, purtătorul de cuvânt al radicalilor pasiviști grupați în jurul „Gazetei“, vocea cea mai autorizată a autonomiei Transilvaniei, într-o scrisoare către mitropolitul Bisericii unite, Șuluțiu, acreditat, inspirându-se din organizarea Universității săsești, ideea unei reprezentanțe naționale sub numele de „Universitatea reprezentanților aleși de majoritățile și minoritățile române

din tot Ardealul“ și în acest caz „românii ca națiune nu se vor mai putea ignora“, care să protesteze hotărât împotriva „uniunii“, încercând în acest mod să suplinească într-un fel lipsa unui organ politic românesc central, adeseori resimțită în momente de cumpănă până la crearea PNRT. (Vezi: Arhiva Mureșenilor doc. nr. 2 990); ideea este reluată într-un articol nesemnat, publicat în „Gazeta Transilvaniei“, anul XXIX (1864), nr. 14, p. 55, dar identificat de noi în persoana redactorului „Gazetei“.

78. K. Hitchens, **Românii din Transilvania...**, p. 72.

79. Pasivismul a fost încununat de două mari victorii politice, „Pronunciamentul“ și „Memorandul“ care, prin amploarea și consecințele lor, au atras atenția și simpatia cercurilor și presei politice europene asupra aspirațiilor politice românești, pregătindu-se astfel calea spre lichidarea monarhiei dualiste. La acestea trebuie să adăugăm și marea victorie politică românească din 1869, prin crearea PNRT, sub conducerea lui Ilie Măcelariu, a cărui activitate devine deosebit de fructuoasă mai ales după reorganizarea sa din 1881. Vezi: V. Netea, **G. Barițiu, viața și activitatea sa**, Editura Științifică, București, 1966, p. 270, și urm. În acest sens considerăm că nu se susține părerea exprimată de S. Retegan în lucrarea **Lupta națională a burgheziei române din Transilvania în anii negocierii pactului dualist**, în „Studii și articole de istorie“, vol. XIII, 1969, p. 28 potrivit căreia reduce pasivismul numai la „o combatere a dualismului prin mijloace legale, deci, o pasivitate parlamentară“. În continuare, mergând pe aceeași linie afirmă că „în privința realizărilor practice, pasivismul a fost la fel de inefficient ca și activismul.“

80. „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868) nr. 16, p. 43 publică pe prima pagină un avertisment semnat de primarul Brașovului în care se spune: „După ce foaia română «Gazeta Transilvaniei», încă tot mai urmărește o direcțiune dușmană constituției, Redacția foii în urma ordinului de la 27 februarie al Excelenței Sale, comisarul regal al Transilvaniei, contele Pechy, dat la provocarea d-lui ministru de justiție unguresc și în legătură cu admonițiunile primăriei de la 21 mai, 1 iulie și 26 noiembrie 1867, este serios avizată de a publica numai astfel de articole în foaia politică Gazeta Transilvaniei care sunt în consonanță cu legile și constituția“. În noile condiții ale vieții politice și în situația impusă de restricțiile brutale ale cenzurii Iacob Mureșianu, redactorul foii brașovene va utiliza pentru menținerea în viață a singurului ziar românesc transilvănean cu adevărat național (exista și „Telegraful român“ de la Sibiu, dar acesta era sub influența directă a lui Șaguna și a politiciii activiste, exprimând uneori direct, alteori cu ocolișuri ideile progresiste pentru care milita). De-a lungul anilor, ziarul brașovean își învățase doar abonații să citească printre rânduri, să recepționeze diferite idei, transmise de multe ori în forme alegorice. Vezi și Șt. Petraru **Gazeta Transilvaniei — tribună de luptă pentru desăvârșirea unității statale (1867-1877)**, în **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 105.

81. „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868), nr. 42, 2/14 iunie, p. 168, art. „Revista de ziare antiromânești și altele“. Există o orientare a unor istorici care caută să pună pe seama unei singure personalități inițiativa, elaborarea sau redactarea actului protestatar din 3/ 15 mai 1868, ceea ce nu este firesc. V. Netea, **Lupta românilor din Transilvania...**, p. 357 atribuie lui Barițiu redactarea **Pronunciamentului**, argumentând în acest sens sugestia pe care i-o face acestuia dr. Rațiu, așa cum reiese din **Correspondența Rațiu — Barițiu...**, p. 100; tot pe seama lui Barițiu este pusă redactarea **Pronunciamentului** și de Gh. Platon în **Istoria modernă...**, p. 410. În schimb, K. Hitchens, în lucrarea **Românii din Transilvania...**, p. 96 atribuie lui I. Rațiu inițiativa **Pronunciamentului** devenit o lungă serie de cauze celebre — asupra problemei naționalităților în Ungaria; ideea este identic susținută și în lucrarea recentă **Conștiință națională...**, p. 235, arătând că dr. Rațiu „a convins pe intelectualii de acolo (Blaj, n.n.) să facă o demonstrațiune“; aceeași manieră de abordare fiind prezentă și în lucrarea **Correspondența Rațiu — Barițiu** de autorul sus-menționat și L. Maior (**op. cit.**, pp. 24-25).

Trebuie menționat însă în acest sens că fie Barițiu, fie dr. Rațiu, fie oricare dintre patrioții români nu au lăcut decât ceea ce fiecare dintre ei și toți la un loc, în sufletul și mintea lor gândeau că trebuie și că sunt datori în fața națiunii să facă.

82. Gh. Platon, **Istoria modernă...**, p. 410: acțiunea a fost susținută și de deputații români aleși în Camera maghiară (Alois Vlad, Iosif Hodoș și Sigismund Borlea). Pentru amănunte: V. Netea, **Spre unitatea statală a poporului român**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 87.

83. **Correspondența Rațiu — Barițiu**, p. 180.

84. Gh. Platon, **Istoria modernă...**, p. 411.

85. Obiceiul sărbătoririi zilei de 3/15 mai a început la Blaj încă din 1850, tradiția înrădăcinându-se profund în conștiința tuturor românilor. Cu acea ocazie se adunau la Blaj mii de locuitori din regiunea Munților Apuseni, din

părțile Clujului, Sibielui, Brașovului, Năsăudului, cărora li se adăugau și mulți români de peste Carpați, evenimentul fiind sărbătorit și în celelalte mari orașe ale Transilvaniei. Vezi: S. Retegan, **Pronunciamentul de la Blaj**, în **Anuarul Institutului de Istorie din Cluj**, T. IX, 1966, p. 129.

86. V. Netea, **Lupta românilor din Transilvania...**, p. 356.

87. **Ibidem**, p. 358. Timotei Cipariu, cunoscut ca aprip pasivist, candida în acel moment la succesiunea lui Șuluțiu. Tocmai de aceea pasivistii, știind ce forță politică ar avea Cipariu și ca mitropolit, au hotărât din adânci rațiuni politice ca acesta să nu figureze oficial printre semnatari, nedând astfel prilejul autorităților să respingă din capul locului candidatura sa.

88. La 1848, intelectualii români, tributari idealurilor iluministe, angajați împotriva unui regim politic restrictiv, medieval în esența lui, în condițiile unei modeste dezvoltări burgheze, apelează la factorul popor, pe care-l doresc conștient de necesitatea înfăptuirii idealurilor naționale, fiind deci adepții ideii de națiune, cuprinzând întregul corp național, fapt ce nu se mai justifică pentru perioada următoare (vezi K. Hitchins, **Conștiința națională...**, p. 20).

89. N. Iorga, **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**, Ediția a II-a, București 1916, p. 220.

90. „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868) nr. 38, 15/27 mai, p. 158.

91. „Federațiunea“, anul I (1868) nr. 73, 12/24 mai, p. 286.

92. „Telegraful român“, anul XVI (1868) nr. 43, 30 mai/ 11 iunie p. 169. Se observă clar că redactorii acestui ziar au rămas ca întotdeauna o bucată de timp în expectativă, hotărându-se să-l publice târziu, când deja la redacție începuseră să soscască scrisori de adeziune de peste tot și după ce în dieta de la Pesta primele intervenții s-au și produs.

93. Fără a pătrunde în miezul problemei, ziarele dualiste vieneze recunosc marele adevăr că „românii transilvăneni sunt nemulțumiți de tractarea dualistă“. În schimb, cele liberale intră în miezul problemei arătând clar: „Românii nici acum și niciodată nu vor accepta ideea maghiară de stat“, și că ungurii „nu au dreptul de a vorbi de o uniune definitivă a Ungariei cu Transilvania“. Vezi: „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868), nr. 41, 29 mai/ 10 iunie, p. 163, art. „Una efrontaria“ și nr. 54, 14/ 26 iulie, p. 211, art. „A Balázs falvi Pronunciamento“.

94. **Idem**, anul XXXI (1868), nr. 41, 29 mai/ 10 iunie, p. 163.

95. **Idem**, anul XXXI (1868), nr. 42, 2/14 iunie, p. 167.

96. **Ibidem**.

97. **Ibidem**, p. 168, art. „Revista de ziare antiromânești și altele“.

98. În subscrierea la **Pronunciament** a românilor din Rupea (15/27 august 1868) se arăta: „acel pronunciament l-au avut în inimă și așa l-au considerat și l-au primit ca și când l-am fi dictat noi înșine“, deoarece, motivau ei: „Pronunciamentul este cuprinsul celor mai juste pretențiuni ale națiunii române“ (vezi: „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868), nr. 42, 2/ 14 iunie, p. 168).

99. În citația Tribunalului Scaunului Mureș, către Iacob Mureșianu, nr. 1 376/ crim. 1868 se arăta: „Domnul Mureșianu Iacob din Brașov, se citează a se înfățișa înaintea subscrisului oficiu în 13 a lunii lui iulie 1868 la 9 ore dimineața în **cauză penală** (subl. n.) observându-se că a cauzat contumance ce nu se înfățosează după ținerea 150 a pr. pen. se va pedepsi cu bani și totodată se va da în contra lui ordine de adus înainte. În numele Tribunalului Scaunului Mureș, M. Vásárhely Iulius, 2 aug. 1868, Hildebrand Iosef, jude inquisitoriu“. Vezi „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868), nr. 50, Brașov, 30 iunie/ 12 iulie, p. 199. Nefiind menționată cauza pentru care a fost citat, Iacob Mureșianu trimite o scrisoare în acest sens Tribunalului din Târgu-Mureș, în care arăta: „Cauza citațiunii în însă citațiune nu se allă decât prin cuvântul „în cauza penală“ și că „subscrisul n-are cunoștința de a fi comis vreo crimă pentru a putea fi atât de perentorice citat la judecată penală!“ Arătând absența vinovăției din actul oficial menționa că aceasta îi fusese expusă la 8 iulie de către „d. jude cercetătoriu emis de la Incl. Magistrat din Brașov, cu d. fiscalu“ și de alți funcționari ca fiind aceea de publicare a „doi articuli incriminați, anumitu: „Pronunciamentul“ din nr. 38 al Gazetei și altul... nu știu titlu“. Autoritățile vor identifica acest articol ca fiind „Risum Teneatis“. Vezi: Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 5 342 și „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868), nr. 52 din 10/ 22 iulie.

100. Iacob Mureșianu cu ocazia percheziției făcute de autorități a distrus multe scrisori prețioase printre care întrecaga sa corespondență cu Al. I. Cuza. Dr. Aurel Mureșianu își aducea aminte cu plăcere de clipele în care, ca tânăr gimnazist de 15-16 ani, al ajuta părintelui său Iacob, la traducerea scrisorilor trimise acestuia de Cuza, dictate franțuzește secretarului său Baligot de Beyne. Vezi: M. Bălcescu, **Dr. Aurel Mureșianu și „Gazeta**

Transilvaniei“ în 130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania, Brașov, 1969, p. 138.

101. „Subscriem, declarăm de al nostru Pronunciamentul de sus, se afirmă în declarația românilor din Pesta la 2 iunie 1868 — și în numele dreptului și al dreptății pretindem ca sentința ce se va enunța asupra bărbaților trași înaintea Tribunalului din Târgul Mureșului,... tot aceeași procedură să se extindă și asupra noastră și a tuturor acelor care au subscris pronunciamentul pe o cale sau alta.“ Vezi: „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868), nr. 69, din 8/20 septembrie, p. 276.

102. Ilie Măcelariu declara că „cele trei postulate“ de la Blaj sunt ale întregii națiuni române și că deci „Cercetarea criminală“ trebuie să se extindă asupra tuturor românilor din Ardeal și Ungaria.“ Vezi: T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. IV, p. 344; În această problemă se ivește un paradox: celor care au semnat **Pronunciamentul** li se intentează proces deși nu au utilizat în acțiunea lor decât mijloace legale, constituționale; în schimb împotriva deputaților care pun deschis problema Transilvaniei în fața Dietei nu li se întâmplă nimic.

103. Arhiva Mureșenilor doc. nr. 5 339. Hotărârea privitoare la cercetarea specială se păstrează în copie datorată dr. Joe Gherman.

104. Iacob Mureșianu într-o scrisoare trimisă lui Timotei Cipariu la 28 august 1868 afirma: „Cu fruntea ridicată vom lupta și fără retragere, iasă unde va ieși, însă mai bine trebuie să fie azi pentru viitorul națiunii, aceasta va ieși numai din această luptă mai mult.“ Vezi: St. Petraru, **op. cit.**, p. 105.

105. Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 5 340.

106. **Ibidem.**

107. K. Hitchins — L. Maior, **Correspondența Rațiu — Barițiu**, p. 191.

108. Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 7 599. Telegrama trimisă de românii de peste Carpați a avut o largă circulație, din care cauză însuși comisarul regal, contele Pechy a ordonat magistratului Brașovului să ia măsuri severe pentru a opri răspândirea ei, confiscându-se la Brașov peste 100 exemplare ale telegramei, tipărită pe foi volante. Vezi și Arhivele Statului Brașov, fond Magistratul Brașov, Acte presidiale, doc. nr. 1 279, 1 869.

109. Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 5 366.

110. Gh. Platon, **Istoria modernă...**, p. 412. Sennatarilor **Pronunciamentului** și lui Iacob Mureșianu li se adăugau alți 500-600 intelectuali transilvăneni care recunoscuseră **Pronunciamentul** ca fiind al lor. Vezi: K. Hitchins — L. Maior, **Correspondența Rațiu — Barițiu...**, p. 184.

111. „Gazeta Transilvaniei“, nr. jubiliar, 1908, p. 111. În schimb Alexandru Roman, redactorul „Federațiunii“, trimis în judecată pentru publicarea „Pronunciamentului“ și pentru discursurile rostite în dietă, împotriva dualismului, este judecat la 8 decembrie și condamnat la un an închisoare. Amănunte la V. Netea, **Lupta românilor din Transilvania...**, p. 360.

112. Gh. Platon și V. Russu, **Grigore Silași...**, p. 52. Demnă de menționat este declarația pe care o face domnitorul Carol la scurt timp după întrevederea sa cu fruntașii transilvăneni Vincențiu Babeș și Iosif Vulcan la București: „În calitatea mea de principe constituțional, chemat la tron printr-un plebiscit, eu sunt obligat să țin seama de opinia publică întrucât aceasta este justă“, concluzionând că schimbarea atitudinii guvernului de la Budapesta față de supușii săi români fiind singura posibilitate de a liniști spiritele din țara sa“ (România — n.n.). Pentru amănunte vezi V. Netea, **Spre unitatea statală...**, p. 97.

113. Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 15 499. „Gazeta Transilvaniei“ din 29 noiembrie publică și ea această hotărâre.

114. Am identificat ca autor al articolului pe însuși redactorul „Gazetei“, Iacob Mureșianu, pe baza scrisorii pe care acesta o trimite fiului său. Aurel, la 13 decembrie 1868, în care afirmă: „Sunt tras și împins din toate părțile... proces în proces, al șaselea. Gazeta? singur singurel, nici o literă nu mai scrie nimeni.“ Arhiva Mureșenilor, doc. 4 290. Vezi și M. Gherman, **op. cit.**, p. 81.

115. „Gazeta Transilvaniei“, anul XXXI (1868) nr. 86, 6/18 noiembrie, pp. 341-342.

116. **Ibidem.**

117. Pentru amănunte vezi V. Netea, **Spre unitatea statală...**, p. 94; Gh. Platon, **Istoria modernă...**, p. 411.

118. Considerăm că nu se susține științific afirmația făcută de K. Hitchins în lucrarea **Conștiință națională...**, potrivit căreia acțiunile dualiste „nu au reușit să influențeze cu nimic cursul evenimentelor“ și că „lupta dintre activiști și pasiviști... a dus la paralizarea totală a vieții politice în anii șaptezeci“ (**op. cit.**, p. 240, 248).

„Gazeta Transilvaniei“ sub redacția lui Aurel Mureșianu¹ între anii 1880-1894

de Mircea Gherman

Campania de presă dusă de Iacob Mureșianu în coloanele „Gazetei“ susținând cauza independenței României, i-a atras darea în judecată cu perspectiva unei condamnări a cărei primă consecință ar fi fost dispariția ziarului². Era un moment de grea cumpănă în viața ziarului și pentru a putea fi salvat trebuia să fie trecut în alte mâini. Numai în acest fel se puteau înlătura urmările procesului intentat lui Iacob Mureșianu tocmai în acest scop. Trebuia deci găsit un om energic și priceput, cu experiență publicistică, care să ducă mai departe făclia aprinsă cu ani în urmă de fondatorii ziarului brașovean. În mod firesc, toate privirile s-au îndreptat către dr. Aurel Mureșianu, cunoscut prin articolele publicate în revista vieneză „Die Reform“, în alte ziare austriace și, mai cu seamă, în calitate de colaborator al „Gazetei Transilvaniei“. El își făcuse publice opiniile în legătură cu participarea fraților de peste munți la războiul oriental, de asemenea poziția sa față de lupta purtată de românii din Transilvania și modalitățile concrete de acțiune politică, astfel încât se arăta ca cea mai potrivită persoană la conducerea ziarului. Trebuia doar să aleagă între cariera de avocat, pe care și-o pregătea la Viena, și nevoile luptei naționale.

La 28 August 1877, când cercetarea penală de-abia începuse, Iacob Mureșianu comunică Consiliului Suprem al Comitatului Brașov că din motive de sănătate, a predat, provizoriu, redacția **Gazetei** fiului său³, iar la 25 decembrie 1877 „Gazeta“ informează cititorii că odată cu începutul anului 1878 ziarul urmează să aibă un nou director și redactor, în persoana lui Aurel Mureșianu⁴. Renunțând la avocatură, el devine primul publicist de profesie din Transilvania, opțiunea sa reprezentând un gest cu profunde reverberații patriotice. „A fost un moment greu al vieții sale — scrie dr. Aurel Mureșianu în autobiografia sa — în care a concurat îndatorirea mea față de națiune, cu îndatorirea față de familie și față cu mine însumi. Lupta deși grea și decisivă pentru soarta mea. n-a durat mult. Mi-am zis că interesul cel mare trebuie să primeze pe cel mai mic, iar interesul național pretindea să se continue „Gazeta Transilvaniei“, care prin trecutul ei își câștigase atâta simpatie și încredere la poporul român. Trebuia să se continue gazeta, cu toate că primul ei colaborator și întemeietor decisese a scoate un nou ziar⁵, fiindcă în mijlocul marii confuziuni de idei și de fapte, în sânul inteligenței poporului nostru, era de lipsă să se susțină continuitatea luptei noastre reprezentată de „Gazeta Transilvaniei“, continuitate ce ar fi fost în mod păgubitor întreruptă. M-am decis prin urmare a-mi dedica toate dorințele mele ziaristicii române și națiunii“⁶.

Cel mai vechi ziar românesc din Transilvania, redactat până atunci cu multă competență de George Bariț și apoi de Iacob Mureșianu, devenise o tribună de apărare a drepturilor naționale ale românilor în Imperiul austriac, astfel încât continuarea apariției sale și chiar revigorarea ei erau o necesitate de ordin general. Dr. Aurel Mureșianu, om cu vastă pregătire științifică și bun cunoscător al fenomenelor social-politice din epoca sa, având o bogată experiență ziaristică, impune gazetei un ritm vivace, corespunzător noilor condiții în care se ducea lupta națională. „Gazeta Transilvaniei stăruia pentru o lucrare mai sistematică, mai întetită, mai corespunzătoare situațiunii critice... și mai potrivită timpurilor schimbate“⁷.

Activitatea redacțională a dr. Aurel Mureșianu la „Gazeta Transilvaniei“ în perioada 1877-1909 îl consacră, așa cum am mai amintit, ca primul gazetar român de profesie din Transilvania. Crezul său.

menționat adesea, explicit sau implicit, potența la cea mai înaltă cotă lupta pentru adevăr alături de cauza poporului român.

Perioada în care dr. Aurel Mureșianu conduce publicația marchează și unele transformări și modernizări pe linie organizatorică. Astfel, „Gazeta Transilvaniei” începând cu 4/16 aprilie 1884 devine primul cotidian românesc din Transilvania⁸ și își schimbă formatul într-unul mai mare, mai adecvat sarcinilor sporite ce-i stau în față. De asemenea este demn de menționat faptul că în 1877 dr. Aurel Mureșianu înființează o tipografie la Brașov, prima tipografie românească după cea a lui Coresi, unde sunt angajați tipografi români din Șcheii Brașovului, care vor perpetua o tradiție meșteșugărească de calitate. Alături de aceste înfăptuiri ale noii conduceri, trebuie să mai amintim și editarea, începând cu anul 1889 a unui număr duminical pentru popor. „Pentru a realiza o mai mare unitate în scrierea noastră, cât și spre a face posibil fiecărui român, de oriunde a citi ziarul cu ușurință”, dr. Aurel Mureșianu adoptă scrierea fonetică, contribuind în acest fel la mai marea răspândire a ziarului pe întreaga suprafață locuită de români.

Este firesc ca schimbarea de anvergură și, implicit, creșterea prestigiului și audienței în rândul maselor a unui ziar românesc, să determine reacția, uneori ridicolă dar și violentă a guvernanților, ca o expresie a acestei stări de spirit fiind și manifestația barbară, din mai 1884, când, la Cluj, numerele „Gazetei Transilvaniei” sunt confiscate și arse în piețele orașului. Aurel Mureșianu, comentând aceste atitudini, scria: „Arderea înseamnă nimicirea. Ceea ce nu se poate nimici nici prin venin, nici prin fier aceea se distruge prin foc. Dar focul acesta distruge numai o bucată de hârtie, nu și o idee. Iată de ce „Gazeta... ” râde de aceste rățoieli copilărești”¹⁰.

Publicistul brașovean a preluat conducerea revistei în anul în care România își hotăra statutul ei independent. Dr. Aurel Mureșianu s-a arătat un fervent apărător al intrării României în război împotriva Imperiului otoman, idee reflectată în articolul **Acțiunea armatei române**, în care se cere oastei românești să pornească imediat la luptă alături de armata rusă și patrioții bulgari. „Românii trebuie să intre în acțiune pentru ca să accelereze un război care le-a impus și le impune cele mai mari jertfe, trebuie să se bată pentru onoarea steagului românesc care de două sute de ani n-a mai fâlfâit victorios pe malurile Dunării”¹¹.

În întreaga sa viață, dr. Aurel Mureșianu a fost ostil compromisului dintre Austria și Ungaria, dualismului. Putem considera că dr. Aurel Mureșianu s-a manifestat în activitatea sa politică și publicistică totdeauna alături de forțele publiciste și democratice, militând pentru unirea tuturor forțelor antihabsburgice, pentru prăbușirea imperiului de petice. În repetate rânduri el s-a pronunțat împotriva egoismului de clasă manifestat de unii dintre conducătorii politici ai Partidului Național din Transilvania, care reprezentau interesele vârfurilor burgheziei și ale moșierimii, desfășurând o muncă tenace pentru călăuzirea poporului în acele împrejurări politice grele.

În perioada în care dr. Aurel Mureșianu a condus „Gazeta”, aceasta a rămas permanent un organ de presă independent, în sensul că nu a admis influențele sau nu a reprezentat interesele vreunei grupări din cadrul Partidului Național Român.

Orientarea sa politică, conduita sa în îndrumarea opiniei publice este prezentă în mod explicit în articolul program publicat la începutul anului 1878. Dr. Aurel Mureșianu consideră ca probleme esențiale ale luptei naționale redobândirea autonomiei Transilvaniei, reactivarea legislației obținute prin Dieta de la Sibiu (1863-1864), ridicarea nivelului de cultură a poporului român, implantarea ideii de unitate și continuitate în conștiința maselor, lupta hotărâtă împotriva opresiunii naționale din Imperiul habsburgic.

„Pornind de la începutul anului curent redacțiunea acestui ziar în a cărui coloane 40 de ani s-au întâlnit atâția patrioți distinși, bărbați luminați ai poporului român, am fost conștient de marea responsabilitate, de greutățile ce trebuie să întâmpine publicistul român, mai cu seamă în timpul și sub împrejurări ca cele actuale, vei face după ale tale puteri tot ce-ți dictează datoria de publicist în patria ta, în mijlocul poporului tău”¹².

În continuare anunță ca obiective principale apărarea intereselor poporului, instituții democratice, promovarea noului, afirmând totodată adoptarea fermă a unei orientări independente. „Organul acesta de publicitate va apăra întotdeauna ideile liberal-democratice de la a căror realizare depinde mulțumirea și fericirea popoarelor acestor țări, de altă parte va combate toate tendințele reacționare, vină ele din OFICE

parte (...). Independent în toate privințele, liber de orice angajament, afară de cel al conștiinței mele de român, voi judeca numai după fapte și pretind a fi judecat iarăși numai după faptele mele. Convingerea mea fermă este însă că oricât de mari ar fi eforturile mele, oricât de bune ar fi intențiile ce le am față de sfânta cauză pentru care voi lupta, nu ajunge puterea unui singur om, nu aceea a altor zece spre a putea corespunde marilor cerințe ale timpurilor de față. Este necesar să fii ajutat în a mea întreprindere de toți oamenii de bine. Numai într-o comună, frățească conlucrare, văd garanția înaintării și a fericirii poporului român din Austro-Ungaria. De aceea invit pe toți românii, câți vor consimții cu atitudinea acestui ziar a conlucra în coloanele lui în favoarea culturii și a înaintării noastre naționale¹³.

Sub conducerea dr. Aurel Mureșianu, „Gazeta Transilvaniei“ a susținut cu multă hotărâre tactica politică pasivistă, care consta în abținerea de la viața de stat și politică a imperiului în semn de protest împotriva asupririi naționale și sociale și ca reacție la instaurarea dualismului și anexarea forțată a Transilvaniei la Ungaria.

Conferința Națională din 12-14 Mai 1881 de la Sibiu — considerată prima a Partidului Național Român — a hotărât unificarea celor două partide din Transilvania și Banat, adoptarea tacticii pasiviste pentru Transilvania și activiste pentru Banat și „Partium“, iar ca program „considerând că națiunea română își are deja propria sa politică, primită în anul 1848 pe Câmpul Libertății și aceea programă e întărită și prin jurământ“¹⁴, aceasta se va identifica cu declarația pașoptistă¹⁵. Atunci a fost formulat acest program unic al partidului, în nouă puncte, ce prevedeau revendicările fundamentale ale epocii: lupta pentru recăștigarea autonomiei Transilvaniei, folosirea limbii române în administrația și justiția tuturor ținuturilor locuite de români, numirea în aceleași ținuturi de funcționari români sau care cunosc limba română, revizuirea legii naționalităților, lărgirea dreptului de vot. Se prevedea de asemenea lupta împotriva asupririi naționale, alcătuirea unui memoriu care să analizeze situația românilor din monarhia habsburgică și care să fie larg difuzat în Europa, pentru a se atrage atenția asupra legitimității luptei naționale și politice.

În perioada pregătirii Conferinței Naționale, Aurel Mureșianu lansase ideea ca demnitarii de stat și „amploriații“ de origine română să se abțină de la acțiunile politice, respectiv Conferința de la Sibiu, deoarece prin funcțiile lor erau dependenți de guvernul de la Budapesta¹⁶.

Prin adoptarea acestui punct a fost instaurat un principiu care în condițiile democrației parlamentare burgheze din secolul al XIX-lea constituia un act progresist: interzicerea funcționarilor publici de la viața politică.

În ajunul Conferinței, într-un articol de fond, dr. Aurel Mureșianu spunea: „Solidaritatea este un cuvânt care se întrebuințează și la noi, românii, foarte adeseori în vorbire și în scriere, dar se practică rar și atunci numai pentru scurt timp. Este bine a ne face o idee clară asupra însemnătății politice a acestui cuvânt și dacă ne încercăm a-i da o explicație nu facem aceasta pentru cei ce au mâncat științe politice, cum se zice, cu lingura, ci pentru aceia din cititorii noștri care ar voi să știe ce înțelegem, spre exemplu, noi, ziariștii, sub cuvântul solidar, când apelăm la o solidaritate, cum românii au tot discutat despre această solidaritate, că simțul de asociație trebuie cultivat, crescut în familie, în școală, pentru popor. Solidaritate în înțeles politic, este un rezultat al creșterii politice și fiindcă această creștere se poate face numai printr-o activitate neobosită de zeci și sute de ani pe tărâmul cultural, putem zice că solidaritatea este măsurătorul care ne arată până unde au ajuns pe cărarea aceasta spinoasă dezvoltarea noastră culturală“¹⁷. Articolul apreciază succesele obținute în consacrarea unei solidarități trainice a întregului popor român, cu toate piedicile care au fost ridicate de către guvernanți. „Suveranitatea nu se face prin aceea că se decretează adunări, ea este un rezultat al unei activități neobosite, îndelungate, politice, ea trebuie să fie învățată și practică mult timp până ce să se dea rezultatele dorite“¹⁸. În încheiere, dr. Aurel Mureșianu precizează că nu pune problema numai teoretic, ci vrea să și combată pe acei care spun că acest aspect al luptei românilor ar fi o chestiune secundară: „Când spunem solidaritate înțelegem și disciplină. Una fără alta nu există. Principiul solidarității noastre naționale trebuie să fie cea mai înaltă țintă ca unind toate forțele spirituale și materiale ale poporului să facă dintrînsul un factor politic în sensul adevărat al cuvântului, atunci clar că aceasta numai prin bună disciplină a acestor forțe se poate ajunge“¹⁹.

Ideea unității de acțiune a întregului partid a fost promovată de altfel printr-o serie de articole publicate

de „Gazeta Transilvaniei“ și semnate de dr. Aurel Mureșianu înainte de Conferința ce a dus la unificarea celor două partide din Transilvania și Banat.

Ca militant politic el și-a expus cu multă claritate ideile la Conferința confidențială din 16-18 octombrie 1880 de la Sibiu, unde a participat împreună cu alți 21 de fruntași politici. Ideea de bază ce a susținut-o acolo conținea tocmai necesitatea solidarității tuturor românilor și constituirea lor într-un singur partid național, cu un program unic.

După înființarea Partidului Național Român din Transilvania și Banat, „Gazeta Transilvaniei“ a salutat entuziast succesul obținut, remarcabil fiind în acest sens articolul de fond „Un pas înainte“ prin care se sublinia semnificația istorică a acestui act, valoarea programului și tactica ce a fost adoptată. „Conferința generală a reprezentanților alegători români din Transilvania și Ungaria ce se ținu la Sibiu în zilele de 12-13-14 mai putem spune că am făcut un pas înainte spre întărirea forțelor naționale care va înlătura neînțelegerile și deosebiri, va stabili conlucrarea frățească pentru binele și fericirea poporului român“²⁰. În articol se arată seriozitatea și importanța momentului istoric și se cere o conlucrare energică pentru interesele națiunii. „Gazeta“ publică integral programul Partidului Național Român și insistă asupra pasivismului care, după părerea sa, constituie o formă de luptă necesară în conjunctura istorică și politică, pentru salvarea drepturilor și intereselor naționale.

Putem considera ca o constantă definitorie pentru personalitatea politicianului și gazetarului Aurel Mureșianu strădania sa tenace de a solidariza și organiza viața politică a poporului român din Transilvania și Banat, mărturie în aceste sens fiind ciclul de articole „Solidaritate“ publicate între anii 1880-1881 în paginile „Gazetei Transilvaniei“, deci înainte și după Conferința de Unificare a partidului, unde sunt expuse cu claritate liniile de forță ale acțiunii politice preconizate de redactorul gazetei și care, în formă lapidară, sunt conținute în deviza, devenită a întregului partid „organizează-te și disciplinează-te“.

În studiul citat mai sus²¹, Mircea Băltescu opina că „Aurel Mureșianu a dovedit în articolele publicate în ciclul «Solidaritate» un mod propriu de a aborda problemele politice, conținutul articolelor fiind o sursă de informare cu privire la lupta antihabsburgică a maselor din Transilvania, la factorii dinamizatori ai acestei lupte, la acțiunile inițiate de conducătorii politici români împotriva dualismului austro-ungar, a nerecunoașterii alipirii Transilvaniei la regatul Ungariei. Profilul și conținutul articolelor publicate în ciclul „Solidaritate“ arată inițiativele întreprinse de dr. Aurel Mureșianu pentru îndeplinirea programului din 1881, pentru îndeplinirea rolului de conducător al Partidului Național Român din Transilvania, ca organizator al luptei politice și naționale a maselor din Transilvania.

Între coordonatele fundamentale ale acțiunii politice susținute de „Gazeta Transilvaniei“ în perioada cât la conducerea ei s-a aflat dr. Aurel Mureșianu se înscrie și lupta împotriva legislației promulgată de guvernul de la Budapesta cu scopul deznăționalizării forțate a românilor. Campania aceasta de deznăționalizare a început imediat după instaurarea dualismului prin promulgarea succesivă a unor legi menite să le asigure stăpânirea reală și definitivă asupra Transilvaniei. Parlamentul de la Budapesta este conștient că „nici o putere pământească nu va da îndărăt ceea ce vom lua noi de bună voie“²², după cum declara Fr. Déak, unul dintre cei mai înverșunați susținători ai dualismului din rândurile nobilimii maghiare. Astfel, la 26. XI./ 8. XII. 1868 apare legea XLIII pentru încorporarea Transilvaniei la Ungaria și apoi legea XLIV cunoscută ca „legea naționalităților“, adică națiunile supuse. Acestora nu li se recunoaște dreptul de a constitui individualități politice aparte, iar limba maghiară era singura limbă oficială a statului. Întrebuințarea limbilor naționalităților se permitea numai cu anumite rezerve formulate în termeni atât de generali încât deschideau calea unor largi interpretări²³.

În același an, legea XXXVIII cu privire la organizarea învățământului stabilea obligativitatea limbii maghiare ca obiect de studiu la toate școlile de orice grad, cât și a respectării programului de învățământ fixat de Ministerul Instrucțiunii. În școlile confesionale se permitea ca limbă de predare limba naționalităților, dar cu obligația introducerii și orelor de limbă maghiară²⁴.

În anul 1872 apare și „legea presei“ îndreptată în mod evident spre restrângerea cât mai mult a posibilităților de exprimare a opiniilor, cu o notă specială privind Transilvania. De asemenea, punând delictele de presă în judecata curților cu jurați, ale căror sedii sunt fixate în orașe cu populație preponderent maghiară (Mureș, Odorhei), vinovăția oricărui român era apreciată de un juriu format exclusiv din maghiari.

Această prevedere va duce și la incidentul ce va constitui de acum înainte o problemă puternic atacată de români: dreptul de apărare în limba maternă. În fața unui juriu ce nu cunoștea limba română, alternativa era fie abandonare acestui drept, fie acceptarea instituției translatorului care diminua orice șansă de convingere.

În paralel se acordă procuraturii puteri discreționare pentru urmărirea presei române și reprimarea oricăror opinii și convingeri neîmpărtășite de guvern²⁵.

Legea electorală din 1874, excepțională pentru Transilvania, a avut drept scop contracararea majorității demografice a românilor în Transilvania. Stabilirea ca bază a dreptului electoral a unui cens discriminatoriu pentru Transilvania, de 84 fl. în timp ce pentru Ungaria era de 16 fl., avea drept scop evident eliminarea maselor de țărani români de la exercitarea dreptului de vot. Aceeași discriminare apare și în fixarea pentru comitatele secuiești a unei proporții de un deputat la 3-4 000 locuitori, pe când pentru restul comitatelor locuite de români, un deputat la 50 000 locuitori²⁶.

Împotriva acestei legislații „Gazeta Transilvaniei“, aflată atunci sub redacția lui Iacob Mureșianu, a protestat vehement într-o campanie de presă permanentă. Ajunsă sub conducerea lui Aurel Mureșianu ea va continua campania, adăugând la aceasta și protestul față de legile deznăționalizante ce continuau să fie promulgate²⁷.

Astfel, la impulsul dat de „Gazeta Transilvaniei“ referitor la dezbaterile privind legea Trefort din 1883, privind folosirea limbii maghiare în învățământul confesional apare o nouă formă a luptei politice: întrunirile de protest. La Brașov, peste o mie de români s-au adunat spre a susține poziția „Gazetei...“. Față de atitudinea lipsită de demnitate națională a mitropolitului Transilvaniei — Miron Romanul — care, după ce în iunie 1881 declarase dezacordul său față de hotărârile Conferinței Naționale de la Sibiu cerând supunerea față de legi²⁸, în martie 1883 a doua circulară cerea clerului să nu participe la adunări ale poporului, ca cea de la Brașov²⁹.

„Gazeta Transilvaniei“ protestează împotriva circularilor, publicându-le în chenar negru³⁰ și apoi reproduce scrisoarea deschisă a fruntașului politic brașovean Diamandi Manole, care soma pe mitropolitul Miron Romanul să se ralieze la „voința națiunii române pentru drepturile ce li se cuvin în străvechea ei patrie“³¹.

Dar, dr. Aurel Mureșianu, înțelegând rolul important pe care direcția sa reușise să-l imprime gazetei ca organ de presă independent, pus în slujba cauzei naționale, își face datoria de onoare din a informa cititorii despre toate evenimentele politice aflate în tangență cu cauza națională, comentându-le pe larg.

Orientarea politică imprimată guvernului de la București de către regele Carol I, care determină și încheierea tratatului de alianță din anul 1883 cu Germania și Austro-Ungaria, a fost obiectul unor aspre critici. Dr. Aurel Mureșianu demascând urmările inevitabile ale acestei alianțe în lupta românilor transilvăneni pentru unire, anticipează cu câteva decenii problema care, în 1914, avea să constituie una dintre cele mai dificile hotărâri ale guvernului român³². În opoziție cu aceasta, dr. Aurel Mureșianu acordă o deosebită importanță comemorării centenarului revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan, prilej de demascare a condițiilor grele de existență a poporului român transilvănean și nemulțumirea față de politica de deznăționalizare a guvernului maghiar. Totodată, articolele privind revoluția lui Horea lansează ideea unității politice, revendicând unitatea națională, emanciparea politică și socială, recunoașterea naționalității române³³.

Consecințele unificării și reorganizării PNR se vor face simțite puternic în viața politică a românilor din imperiu. Principalele elemente de luptă pe care s-au sprijinit românii au fost: presa, activitatea partidului marcată de conferințele naționale și memorandumul către tron, cărora trebuie să li se adauge mișcarea culturală și artistică pusă în slujba cauzei naționale în care se remarcă în mod deosebit activitatea depusă în cadrul „Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român“ (ASTRA).

În presa românească transilvăneană se remarcă în primul rând „Gazeta Transilvaniei“ care, păstrând linia tradițională a programului pașoptist, susținut cu atâta consecvență de primii ei redactori — Gheorghe Bariț și Iacob Mureșianu — rămâne și în perioada de sub direcția lui Aurel Mureșianu principala tribună de luptă, mentor al opiniei publice românești transilvănene.

În conjunctura creată de reorganizarea PNR apare o susținută activitate de emulație a intelectualității transilvănene. Apar idei și metode noi de luptă. Între acestea și ideea memorandumului ca obiectiv central al politicii românilor, idee ce se cristalizează în decursul a câțiva ani, fără să i se poată determina un început precis. Analizând datele existente, constatăm că la Conferința a II-a Națională, ținută la Sibiu în 20 mai/ 1. iunie 1884 nu se ia în discuție și nu se hotărăște nimic referitor la întocmirea vreunui memorandum, însă prin rezoluția întocmită de „Comisiunea de treizeci” — între care este ales și dr. Aurel Mureșianu — se dă noului Comitet Central un mandat general de a face „tot ce se află de lipsă și folositor (pentru alegeri — n.n.) și peste tot pentru apărarea cauzei române, naționale și pentru luminarea opiniei publice din țară și din străinătate”³⁴.

La 24 septembrie 1884, în urma retragerii din Comitetul Central a lui Partenie Cosma, este ales în unanimitate dr. Aurel Mureșianu. Cu această ocazie „se mai ia din nou în discuție proiectul unui alt memorandum curat politic”³⁵. În ședința din 16 noiembrie „s-a relevat adecă din nou chestiunea memorandumului...”³⁶. După aceasta, începând cu 1 ianuarie 1885 în „Gazeta Transilvaniei” dr. Aurel Mureșianu publică un ciclu de 12 articole purtând titlul „Românii, tronul și opinia publică”, în care dezvoltă ideea necesității unui nou memorandum, altul decât memorialul lui Bariț. Considerăm deci că din aceste date putem afirma că probabil încă din timpul lucrărilor „Comisiunii de treizeci”, dr. Aurel Mureșianu enunță ideea consemnată sub forma „Luminarea opiniei publice în țară și în străinătate” ca apoi, la 24 sept. și 16 nov., să pună direct în discuție întocmirea memorandumului. Oportunitatea, necesitatea și argumentele sunt expuse apoi de dr. Aurel Mureșianu în articolele sus menționate. De aici înainte mai rămâne de elucidat problema dacă acest memorandum a fost destinat înaintării la împărat sau publicării lui, sau amândouă. În unele lucrări apare chiar ideea adoptării a două memoriale, unul pentru tron și altul pentru opinia publică, respectiv spre publicare.

La Conferința a III-a Națională, ținută la Sibiu în 25. aprilie/ 7. mai 1887, în raportul său, Coriolan Brediceanu rezumă aceste date, aducând în fața Conferinței chestiunea hotărârii în privința memorandumului. Această idee este reluată în discursul său de Vicențiu Babeș care prezintă totodată și proiectul de rezoluție. Vicențiu Babeș vorbește despre întocmirea unui memorial „ce avea să se prezenteze prin o deputațiune la tron”³⁷. În proiectul de rezoluție, la punctul 4 se va include problema memorialului³⁸, în acest sens Conferința votându-l în unanimitate la 7 mai 1887. Se alege noul comitet de unsprezece, între care și dr. Aurel Mureșianu. Deci nu era vorba de două memoriale, ci de unul singur! Cu întocmirea lui este însărcinat dr. Aurel Mureșianu, o nouă confirmare a rolului său în această publicație.

La Conferința a IV-a Națională, ținută la Sibiu în 27 oct. 1890, din nou este vorba numai de memorandumul către tron³⁹. În raportul citit de dr. Vasile Lucaciu se spune că Comitetul Partidului Național, constatând că „în fața situațiunii agravate pentru națiunea română, se recer mijloace nouă și cu mult mai eficace... n-a mai simțit necesitatea, nici oportunitatea de a urma conform însărcinării primite de la Conferința din 1887, în privința subașternerii memorialului la locul destinațiunii sale fără ca să vă ceară sfatul și dispozițiunile ulterioare în cauza aceasta”⁴⁰. Apoi, Vicențiu Babeș, prezentând propunerile „Comisiunii de treizeci”, spune: „La chestiunea memorandumului... aduc la cunoștință că este compus, revăzut, transformat, astfel încât acum poate fi privit ca stabilit definitiv”⁴¹. În continuare arată că datorită schimbării situației se consideră că nu ar fi oportună prezentarea lui. Comisiunea propunând ca adunarea să aprobe neprezentarea lui până la luminarea opiniei publice. Comisiunea apreciază că bine a făcut comitetul că nu s-a pripit în privința memorandumului. „susținem însă și cerem să-l publicați, să luminați lumea asupra stării și pretențiunilor noastre și când comitetul va vedea că timpul este oportun, să-l subașterneți M-Sale”⁴². Această idee apare apoi și în proiectul de rezoluție, la punctul IV, după ce propune întregirea Comitetului Central la numărul de 25 membri, care să primească însărcinarea de „publicarea unui memorial politic care să cuprindă toate gravaminele poporului român, iar aducerea gravaminelor la cunoștința prea înaltului loc, s-o facă atunci când va fi de lipsă”⁴³. Proiectul este adoptat în unanimitate. Deci, iată că acum apare ideea a două acțiuni, dar nu neapărat a două memoriale.

Și în această schimbare a opticii conducătorilor politici transilvăneni putem vedea influența exercitată de dr. Aurel Mureșianu, care în acest interval (1887-1890) susține caracterul depășit al actului protestatar, mergând până la a recomanda „apelul la mase” ca singura cale rămasă pentru românii transilvăneni.

Datorită acestui fapt, cu toate insistențele unor fruntași politici ca Gheorghe Bariț sau dr. Ioan Rațiu el nu definitivează proiectul de memorandum la care lucrase decât ulterior⁴⁴. Probabil acesta a fost și motivul că din însărcinarea Comitetului Central și Iuliu Coroianu a întocmit, în paralel, un alt proiect de memorandum, prezentat la Conferința din 1890. În aceste condiții, ziarul „Tribuna” lansează o campanie de atacuri împotriva Comitetului Central și a lui Vicențiu Babeș, cerând prezentarea urgentă a memorandumului la tron. Răspunzând acestora, Alexandru Mocioni, după o competentă argumentație, în același sens cu articolele lui Aurel Mureșianu din „Gazeta Transilvaniei”, ridică și pertinenta întrebare: ce se va face după refuzul monarhului de a da dreptate românilor? Va trebui să se meargă înainte, dar aceasta „numai una poate să însemneze. Oare să o spun eu pe față?”⁴⁵ Era deci aceeași idee formulată de dr. Aurel Mureșianu de apel la mase. Ce înțelegea el prin aceasta? Putem conchide că, în nici un caz revoluție armată, care oricum nu ar fi avut sorti de reușită fără un puternic sprijin din afară, nedorit dar totodată și imposibil de obținut. Era deci vorba despre „revoluție pașnică” la fel cu cea de pe Câmpia libertății din 1848, demonstrații care să atragă atenția opiniei publice europene. Dr. Aurel Mureșianu sesizase că singura armă nouă care putea interveni în sprijinul realizării aspirațiilor naționale ale românilor era ajutorul opiniei publice europene și, prin aceasta, al guvernelor respective.

Totuși cuvântul tribunist se manifestă puternic și la cea de-a V-a Conferință Națională de la Sibiu, din 20-21 ianuarie 1892, cu toată opoziția vechiului Comitet Central, care în raportul citit de dr. Vasile Lucaciu expune măsurile luate astfel: „a) Ca proiectul de memorial, prezentat în Conferința generală din 1890 să se multiplice și distribuie între membrii comitetului, ca să-l studieze și să-și facă observațiunile, în scopul stilizării definitive din partea comitetului.

b) Comembrul comitetului, dr. Aurel Mureșianu a fost rugat și însărcinat din partea comitetului, ca să compună un memorial politic menit pentru prezentare la înaltul tron. Distribuirea s-a efectuat, iar memorialul preluat de domnul dr. Aurel Mureșianu este prezentat comitetului”⁴⁶.

Originalul proiectului de memorandum întocmit de dr. Aurel Mureșianu și care se păstrează în Arhiva Mureșenilor din Brașov prezintă în mod evident un text inițial, completat apoi în mod substanțial. Desigur, este vorba de prima fază de până la Conferința a IV-a din 1890 și apoi completările făcute până în 1892. Deci proiectul lui Iuliu Coroianu trebuia să fie cel destinat publicității, iar al lui dr. Aurel Mureșianu cel care urma să fie prezentat tronului. La intervenția lui Eugen Brote se adoptă formula „acest memoriu să se așterne fără amânare” (la tron — n.n.)⁴⁷. Rezoluția finală adoptată cuprinde:

„4. Subașternerea unui memorandum la tron.

6. De a publica un memorandum pentru opinia publică”⁴⁸.

Iată însă că în discuțiile purtate, proiectul lui dr. Aurel Mureșianu a fost considerat „prea radical”, „prea vehement” și adoptat numai proiectul lui Iuliu Coroianu. Astfel, pentru cele două destinații nu mai rămăsese decât un singur memorandum și în ședința Comitetului Central, din 25-26 martie 1892 se discută numai proiectul memorandumului întocmit de Iuliu Coroianu pentru a fi prezentat la tron.

Evenimentele ce au urmat n-au făcut decât să confirme justetea opiniei lui Aurel Mureșianu privind inoportunitatea memorialului. Fără procesul ce a fost intentat Comitetului Central al Partidului Național Român, memorandumul ar fi rămas o acțiune fără efect. În felul în care au decurs lucrurile, ecoul procesului memorandumului și reacția opiniei publice europene au îndeplinit rolul „apelului la mase”, preconizat de Aurel Mureșianu.

În ceea ce privește textul elaborat de Aurel Mureșianu s-a apreciat în istoriografia noastră că „marile calități ale proiectului lui Mureșianu rezidă în sinceritatea sa directă, neprelucrată, în energia exprimării, în intransigența bărbătească pe care o evidențiază, și e pentru istorie un regret că nu acesta a fost memorandumul pe care românii l-au înaintat unui împărat, care nu avea să primească și să citească nici textul așa chibzuit a lui Iuliu Coroianu. Mureșianu a vorbit fierbinte, a criticat cu violență, a amenințat... În textul său se găsește mai bine simțirea neamului, tumultul său sufletească, flacăra ce arde năpraznic sub cerul mohorât”⁴⁹.

În procesul care a urmat, intentat membrilor Comitetului Central al Partidului Național Român, în chestiunea memorandumului, dr. Aurel Mureșianu va lua loc pe banca apărătorilor.

De aici trimitea acasă relatările și comentariile pe care „Gazeta Transilvaniei” le difuza românilor. Și

acum, ca și mai departe, până la sfârșitul zilelor sale, el a rămas credincios principiului lansat de el, al solidarității de partid. Procesul memorandist, al cărui ecou european se va constitui într-un larg curent de opinie și manifestări pentru cauza românilor, va găsi deschise coloanele „Gazetei Transilvaniei” care, consecventă programului său, va urmări îndeaproape evenimentele. Dr. Aurel Mureșianu, prin articolele sale de fond zilnice, se impune tot mai mult ca o autoritate, opinia sa reprezentând garanția obiectivității și a înaltului simț politic.

În continuare, „Gazeta Transilvaniei” va fi prezentă în toate evenimentele, comentând sau îndemnând la acțiune.

Congresul naționalităților, politica guvernului de la București sau cea internațională, sângerosul an 1907 sau inițiativa sa de a realiza și solidaritatea de acțiune a naționalităților oprimate din monarhie, adevărat preludiu la Mica Antantă de mai târziu, precum și o privire justă asupra noului activism promovat de P.N.R. în anul 1905, vor constitui temele articolelor lui Aurel Mureșianu până în anul 1908 când organizează jubileul de 70 de ani al **Gazetei**. Cu acest prilej, el editează un **Număr jubiliar**, o adevărată istorie politică a luptelor românilor din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

În ziua de Duminică, 20 iunie 1909, aceeași zi ca și Duminică, 20 iunie 1847 când se născuse dr. Aurel Mureșianu moare la Brașov. Odată cu el se stinge și ultimul proces de „trădare de patrie” care îi fusese intentat pentru **Numărul Jubiliar** al **Gazetei** din 1908. Astfel se încheie viața lui Aurel Mureșianu, acest intransigent și dezinteresat patriot, consecvent cu sine însuși când spunea că „Oamenii de inimă nu vor crește niciodată în atmosfera infectă a cultului persoanelor. Numai sub cerul senin al cultului principiilor vor putea ei trăi, se vor putea dezvolta și înmulți”.

În conștiința și istoria poporului român, el va rămâne însă prin caracterizarea dată cu competență și clarviziune de Octavian Goga: „Răposatul patriarh al presei din Ardeal, ale cărui articole le citeam zilnic cu o profundă venerație în tinerețea noastră, avea însușirile care-l predestinau rolului de îndrumător al opiniei publice la noi... Toate faptele politice care se săvârșeau în vremea lui îi purtau pecetea individuală. Nu era comentatorul care vine în urmărie, ci, la cele mai multe ocazii, autorul gândului inițial. În acest chip, fie că la Viena fonda societatea „România Jună”, fie că scria articole la revistele din străinătate sau contribuia așasă la întemeierea vechiului Partid Național, fie că făcea închisoare la Cluj sau compunea Memorandul către împărat, Aurel Mureșianu era în acțiunea permanentă a evoluției unui popor și din călimara lui se ridica binecuvântarea cotidiană necesară și fructificatoare ca pâinea cea de toate zilele”.

NOTE:

1. Despre viața și activitatea lui dr. Aurel Mureșianu a apărut un studiu amplu datorat lui Mircea Băltescu, publicat în **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, pp. 115-143. De aceea în prezenta lucrare am insistat mai mult asupra unor aspecte mai puțin dezvoltate în studiul sus-amintit între care, în principal, acțiunea memorandistă.

2. Mircea Gherman, în Cumidava, X. 1977.

3. Arhiva Mureșenilor, Nr. 6 440.

4. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 98 din 25 decembrie 1877.

5. Se referă la plecarea lui Gh. Bariț la Sibiu unde a înființat „Observatorul”.

6. „Gazeta Transilvaniei”. **Număr Jubiliar**, 1908, p. 2.

7. Ioan Georgescu. **Aurel Mureșianu**, București, 1938, pp. 97-99.

8. A. A. Mureșianu. **Un document important relativ la geneza „Tribunei” din Sibiu**, în „Țara Bârsei” — 1936 — Extras.

9. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 1 din 1/13 ianuarie 1884.

10. **Idem**, nr. 28 din 8/20 mai 1884.

11. **Idem**, nr. 51 din 3/15 iulie 1877.

12. **Idem**, nr. 1 din 5/17 ianuarie 1878.

13. **Ibidem**.

14. T. V. Păcățian, **Cartea de Aur**, Sibiu, 1913, vol. VII, p. 13, propunerea delegatului Iuliu Coroianu.
15. **Ibidem**, pp. 33-34.
16. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 15 din 18 ianuarie 1881.
17. **Idem**, nr. 52 din 17/5 Mai 1881.
18. **Ibidem**.
19. **Ibidem**.
20. **Ibidem**, nr. 52 din 5/17 Mai 1881.
21. Vezi nota 1.
22. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 3/ din 8/20 ianuarie 1866.
23. Textul legii în traducere românească la Eugen Brote, **Cestiunea română în Transilvania și Ungaria**, București, 1895, anexe, pp. 114-121.
24. Textul legii la T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. IV, p. 690.
25. N. Cordoș, **Memorandul din 1892 și semnificația lui politică, în: Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar**, Cluj-Napoca, 1978, pp. 234-276.
26. E. Micu, **Aurel Mureșianu și Memorandul**, Brașov, 1942.
27. Legile școlare din anii 1879 și 1883 care forțau și mai mult uzitarea limbii maghiare în școlile confesionale; Legea din anul 1891 pentru înființarea obligatorie a grădinițelor de copii; Măsurile de redistribuire teritorială a parohiilor religioase, dezmembrând astfel unitatea bisericilor române; Reorganizări administrative cu același scop; Legea din anul 1880, care, la articolul XLV, în cauza posesoratelor, anula, prin prevederile ei, avantajele cuprinse în patentele imperiale din anii 1853-1854, ce cuprindeau un șir de dispoziții favorabile foștilor iobagi.
28. „**Telegraful român**“, nr. 68 din 13/25 iunie 1881.
29. **Idem**, nr. 26 din 5/17 martie 1883.
30. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 68 din 16/28 iunie 1881 și nr. 28 din 9/21 martie 1883.
31. **Idem**, nr. 37 din 30 martie/11 aprilie 1883.
32. **Ibidem**, Număr Jubiliar, 1908, p.? 124.
33. **Ibidem**, nr. 37 din 16/28 februarie 1885.
34. T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. VII, p. 200.
35. **Ibidem**, p. 327.
36. **Ibidem**.
37. **Ibidem**, p. 342.
38. **Ibidem**, p. 346 și 352.
39. **Ibidem**, p. 401.
40. **Ibidem**, p. 411.
41. **Ibidem**, p. 415.
42. **Ibidem**, pp. 417-418.
43. **Ibidem**, p. 418.
44. Vezi manuscrisul original în Arhiva Mureșenilor — Brașov.
45. T. V. Păcățian, **op. cit.**, vol. VII, pp. 466-467.
46. **Ibidem**, p. 493.
47. **Ibidem**, p. 499.
48. **Ibidem**, p. 503.
49. V. Netea, **Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat**, Colecția „Transilvania“, Buc. 1947, p. 95.

Două răsunătoare procese de presă intentate „Gazetei Transilvaniei” pentru atitudinea ei antidualistă (1888 și 1890)

de Gelu Neamțu

Românilor, ca de altfel și celorlalte naționalități din monarhia austro-ungară, dualismul le-a adus și o serioasă restrângere a libertății presei.

Ca o expresie a acestei politici pot fi socotite, pe drept cuvânt, și procesele de presă care urmăreau să înăbușe cu totul glasul revendicărilor și al nemulțumirilor românilor din Transilvania.

Cercetarea celor două procese de presă intentate „Gazetei Transilvaniei”, unul la 1888 și celălalt la 1890, pun în lumină mecanismul politic întrebuițat de autorități pentru a-i intimida pe români și a-i determina să renunțe la lupta hotărâtă și legitimă împotriva dominației care le pune în pericol însăși existența ființei lor naționale.

Șicanele și procesele de presă nu erau, firește, la 1888 o noutate. Ele fuseseră îndreptate împotriva presei românești încă de la apariția acesteia¹. Bine-cunoscute procesele „Concordiei”, „Albinei” și „Federațiunii”², ca și cele trei ale lui George Barițiu (din 1879 de la „Gazeta Transilvaniei”, din 1879 de la revista „Transilvania” și cel din 1884 de la „Observatorul”) erau relativ proaspete în memoria mișcării naționale românești.

Pentru presiunile exercitate de guvernanți asupra presei românești sunt deosebit de semnificative rândurile lui G. Barițiu către Francisc Hossu-Longin de la 17 noiembrie 1877 din Brașov, când referindu-se la „Gazetă” acesta scrie: „Nu știu ce vor face redactoriu, tata și fiul Aureliu, care de la mai încoace suplinește pe neputinciosul său tată, dară ambii sunt terorizați foarte prin desele avertismente și amenințări cu procese”³. Și „Tribunei” i se intentează câteva procese începând cu cel din 1885, continuând cu alte trei până în 1886⁴, și apoi încă altele, după data respectivă.

Toate aceste manifestări de forță ale regimului dualist aveau un singur țel — și anume: să reducă la tăcere pe români, care, practic, nu dispuneau în lupta lor inegală dar acerbă, decât de școală, biserică și presă. Ele reprezentau adevărate fortărețe în calea maghiarizării, numai că erau tot mai puternic și mai brutal asediate și ca urmare din ce în ce mai șubrezite: Aflat în plină ofensivă, dualismul a declanșat acest nou val de procese al căror număr și asprime vor crește vertiginos, an de an, până la 1918, vizând în ultimă instanță chiar lichidarea definitivă a presei românești.

Cele două procese de presă asupra cărora ne vom opri în rândurile ce urmează n-au constituit până în prezent obiectul vreunei analize în vreo lucrare de specialitate în care lucrurile să fie mai ample și mai detaliat dezbătute, ci numai menționate în **Replica studenților români**⁵, în volumul editat cu ocazia împlinirii a 130 de ani de la apariția **Gazetei de Transilvania** și în succinta biografie închinată lui Aurel Mureșianu de către Ioan Georgescu⁶.

Avem convingerea că prin prezentarea integrală a celor două procese de presă răspundem unei necesități acute de cunoaștere din partea publicului cititor a acestor documente de o mare semnificație pentru înțelegerea cât mai reală a oprimării românilor din Austro-Ungaria, atât prin restrângerea libertății presei, cât și prin nedreptele decizii ale justiției, pentru a demonstra odată mai mult legitimitatea și justetea luptei lor naționale și a înțelege mai profund efervescența mișcării premergătoare Memorandului.

I. Abia de se stinseseră ecourile aniversării a 50 de ani de la apariția „Gazetei”, și stăpânirea venea deja cu măsuri pentru umbrirea acestei nobile sărbători a presei naționale românești.

Procesul din 1888 a fost intentat împotriva directorului „Gazetei Transilvaniei”, dr. Aurel Mureșianu și împotriva redactorului Ștefan Bobancu, pentru cele două materiale publicate la sfârșitul lunii august⁷, ca articole de fond cu puternice accente antidualiste.

La ordinul procurorului din Târgu Mureș, emis la 26 octombrie 1887, sub nr. 5111⁸, începe cercetarea împotriva lui Ștefan Bobancu autor al primului articol și împotriva lui Aurel Mureșianu, autorul celui de al doilea.

În cursul cercetărilor reiese că primul articol a fost scris de Șt. Bobancu, urmând dispoziției lui A. Mureșianu și în absența acestuia, drept răspuns la un articol apărut în gazeta „Nemzet” din 17 august 1887, fără alte îndrumări verbale sau scrise mai amănunțite.

Cel de al doilea articol, din nr. 179 al **Gazetei Transilvaniei** și-l asumă Aurel Mureșianu.

Amândoi, Bobancu și Mureșianu sunt acuzați în baza paragrafului 172 alineatul doi al Codului Penal, pentru „instigare” la ură împotriva dominanților. Paragraful fusese introdus de Tisza Kálmán și se preta la interpretări favorabile guvernanților. De aceea era frecvent folosit de autoritățile austro-ungare pentru a lichida opoziția naționalităților.

Actul de acuzare a fost întocmit de procurorul Biró János din Cluj, la 20 ianuarie 1888, și înmănat acuzaților o lună mai târziu, la 20 februarie 1888.

Ce conțineau în fapt acele articole atât de incendiar încât au atras în așa măsură mânia autorităților? Iată pe scurt conținutul celor două „corpuri delictive”:

Primul⁹, un articol de fond polemic, intitulat **Brașov, 11 august 1887**, are patru alineate incriminate și constituie un răspuns dat ziarului budapestan „Nemzet” care se entuziasma pentru politica de a mulțumi numai un element dintre cele ce constituia statul, ca fiind cea mai bună politică „pentru că acel element poate trăi splendid” referindu-se direct la dominanți. Și Bobancu răspunde tăios că tocmai în această politică își află rădăcinile șovinismul, „persecutarea, împilarea și schingiuirea românului și a sasilui, ca și a sârbului și a slovacului”, cum accentua în al doilea alineat incriminat.

De fapt articolul are și o puternică tentă socialistă sesizată și denunțată de procuror. Dăm aici alineatul incriminat: „Naționalitățile nemaghiare muncesc zi și noapte, îndură chinuri și suferințe, se sbuciumă și asudă ducând lipsuri și luptând cu nenumărate neajunsuri, pentru ca cei de la putere să trăiască splendid”. Aspectul social este evident, ca și în alineatul 4 și el incriminat deoarece demasca viguros exploatarea: „Pentru ca adversarii noștri să-și asigure această pozițiune, — se spunea în textul menționat — adecă să trăiască splendid, exploatând pe nemaghiari, terorizează, persecută. Înnegresc și calumniază...”. În acest mod autorul condamna atât exploatarea, cât și ofensiva maghiarizatoare. Bobancu își prezintă clar poziția încă în primul alineat incriminat, când arată că: «În trufia lor (dominanții) amenință cu cutropire pe român și pe sas, și pe sârb ca și pe slovac, dacă nu intră în „marea națiune” și dacă nu se adapă din „cultura lor”».

Dar „numărul” și „cultura” cu care se laudă atât de des și cu atâta insistență elementul dominant nu este o realitate, și toate acestea își vor găsi un sfârșit subliniază Bobancu în final. Inexplicabil cum pasajul rămâne neincrimnat deși reprezintă cuvintele cele mai îndrăznețe care precizează oarecum poziția antidualistă a autorului și a românilor în general, prevăzând falimentul istoric al dualismului, cum se desprinde din text: „Și trist și dureros va fi și sfârșitul acestui trai pentru aceia care învățați a trăi splendid pe spinarea altora vor fi nevoiți să-mpartă traiul deopotrivă cu aceia, care de 20 de ani duc greul în acest stat, și cari nu sunt cu nimic inferiori celor de la putere”, ci din contră, superiori la număr și cel puțin egali în cultură.

Aceste adevăruri atât de apăsate exprimate îl vor costa, din nefericire, pe autor, după cum se va vedea, un an de închisoare.

Cel de al doilea articol de fond incriminat¹⁰, **Brașov, 14 augst 1887** pornește de la vizita suveranului Francisc Iosif în Transilvania, pretext pentru autor de a demonstra lipsa de drepturi a românilor care nu-l pot întâmpina pe acesta ca români, pentru că au fost excluși de la viața publică a statului în toate planurile, de la comună până la parlament. În mod sugestiv, A. Mureșianu, mai arată că cercurile dominante au

încercat mereu să „sugrume vocea românului ardelean“, făcând din el un „ilot politic“. Și continuă: „Și-au ajuns scopul!“ Poporul român nu poate fi reprezentat ca și colectivitate, deoarece, menționații dominanți „s-au jurat a nu-l mai lăsa să trăiască ca român în această țară“, după cum sună al doilea alineat incriminat formulat într-o manieră „defensivă“. Neputându-se prezenta ca o colectivitate în fața împăratului, românului nu-i mai rămânea decât să «alerge în drumul țării și să se înhame la carul de triumf al lui Tisza, care vine împreună cu monarhul, desigur numai ca să-i arate acestuia cât de pacificat și de mulțumit este Ardealul în urma „înțeleptei“ sale politici și a „părîntești“ sale oblăduiri», conchide ironic Mureșianu.

Alineatele menționate ca fiind incriminate erau calificate „ațățătoare la ură“, delict prevăzut și penalizat în paragraful 172, alineatul doi al Codului Penal.

Actul de acuzare este înmănat acuzaților specificându-se că pentru dezbaterea procesului înaintea Curții cu jurați a fost fixată ziua de 14 martie 1888, la ora 9 a.m. în localul Tribunalului din Cluj sub președinția lui Péterffy Domokos¹¹.

Procesul fusese mai întâi anunțat de ziarul *Ellenzék* din 22 februarie 1888, care, învinuind, la rândul lui „foaia valahă“ de „agitație“ contra statului, anticipează că procurorul Biró János va avea o „zi fierbinte“ în lupta sa cu redactorii „*Gazetei Transilvaniei*“, subliniind totodată că cercurile juridice ale Clujului „așteaptă cu interes această ciocnire“¹².

Deși programat pe 14 martie 1888, procesul nu se poate ține la data fixată deoarece datorită ploilor abundente, calea ferată Brașov-Cluj fusese avariata și comunicațiile între cele două centre, întrerupte; noul termen se fixează, potrivit dispoziției nr. 404/1888 din Cluj, 13 martie 1888, pe data de 21 martie 1888 la ora 9 a.m.¹³.

În preziua procesului, acuzații dr. Aurel Mureșianu și Ștefan Bobancu pleacă spre Cluj cu trenul. Împreună cu apărătorul lor, avocatul brașovean Simion Damian. Între timp, ziarul *Kolozsvár* anunțase că accesul publicului în sală va fi admis numai cu bilete de intrare care se vor da în număr limitat la secretariatul președinției Tribunalului. Faptul era o clară măsură de descurajare a vreunei eventuale manifestații de sprijin a românilor la proces. Substratul acestei măsuri administrative a fost intuit de „*Gazetă*“ care își încheie informația la modul interrogativ ironic: „Oare numai teama de îmbulzeală să fi provocat pe domnii din Cluj la luarea acestei dispozițiuni?“¹⁴.

Completul de judecată era compus din: președinte Péterffy Domokos; judecători: Mikó Imre, Csiszér Károly; notari: Kocsy Ándorsi, Holászi Béla; procuror: Biró János; apărător Simion Damian și translator: dr. Aurel Isac.

Juriul¹⁵ s-a constituit la 10 1/2, din 12 titulari trași la sorți și doi supleanți. Lucrările procesului au fost înregistrate atât de presa română¹⁶ și maghiară după cuvântările stenografiate, cât și în actele păstrate în Arhiva Mureșenilor de la Brașov¹⁷. Coborând sursele vom urmări succint desfășurarea procesului.

Publicul a fost într-adevăr numeros. În sală se aflau jumătate români, jumătate maghiari; dar, înghesuiți, pe coridoare, se aflau o mulțime de români care nu mai ajunseseră la bilete.

După întrebările generale s-a dat citire actului de acuzare. Apoi acuzații fură întrebați dacă au vreo observație de făcut. Dr. A. Mureșianu se adresează atunci completului de judecată cu o scurtă cuvântare în care arată că ei, inculpații, fiind români vor să se apere în limba lor maternă, pe temeiul dreptului legal pe care îl au (referindu-se la legea naționalităților din 1868, care de fapt nu mai era demult în uz). Roagă, în acest sens, pe președinte să chestioneze pe jurații chemați a da verdictul, câți dintre dânsii înțeleg limba română, deoarece potrivit jurământului depus de ei, trebuie să se pronunțe cu dreptate și în cunoștință de cauză asupra tuturor celor ce vor auzi și observa în cursul procesului. Or, acest lucru — continuă Mureșianu — numai atunci se va putea realiza dacă jurații designați vor fi în măsură să înțeleagă apărarea inculpaților în limba lor maternă.

Întrebarea legitimă era de fapt că dacă acuzații se vor apăra în limba română, vor fi oare înțeleși de jurați?

Atitudinea adoptată de acuzați a constituit o surpriză. Era pentru prima oară în analele proceselor de presă intentate românilor din Austro-Ungaria când se ridica deschis această chestiune. Până la acea dată, procesele dela Curtea cu jurați din Sibiu se desfășuraseră în limba germană iar cele de la Budapesta în limba maghiară. Ioan Slavici acceptase să vorbească în limba maghiară.

Noutatea și fermitatea atitudinii l-au impresionat de așa manieră pe președinte încât luat prin surprindere, acceptă se se adreseze juraților cu întrebarea formulată de A. Mureșianu. Răspunsul a fost grăitor: dintre 12 jurați doar 2 cunoșteau limba română¹⁸. Desigur, A. Mureșianu era pregătit pentru o astfel de existență garanția obiectivității și a dreptății, întrucât atunci jurații ar fi în situația de a judeca potrivit impresiei directe și momentane pe care o vor avea asupra lor, pe de o parte, acuzarea, și pe de alta, apărarea.

Poziția acuzaților, mai relevă A. Mureșianu, este foarte grea și penibilă chiar, deoarece ei sunt în drept a solicita să fie înțeleși direct și imediat de aceia ce îi vor judeca, și nu prin intermediar (adică prin interpret); în caz contrar, instituția liberală a juriului devine absurdă. Inculpatul rostește apoi înflăcăratele cuvinte ce constituie profesiunea sa de credință ca redactor și om politic, arătând că el este călăuzit de dorința de a ajunge cu conaționalii săi la o soartă mai bună și patriot fiind și-a luat ca sarcină apărarea drepturilor națiunii sale — deoarece cunoaște necazurile și suferințele ei. Una din nedreptăți fiind chiar judecarea lor — a acuzaților — într-o limbă străină. Dar, văzând că nu i se dă posibilitatea reală de a-și valida dreptul de apărare în limba maternă, declară în numele lui și a tovarășului său că, forțați de împrejurări, cu părere de rău, renunță cu totul la apărare și-i lasă pe jurați să-și dea verdictul numai pe baza acuzațiilor procurorului¹⁹.

Președintele insistă ca acuzații să accepte apărarea prin translator, dar A. Mureșianu este de neînduplecat, iar puțin mai târziu, după rostirea rechizitorului, aduce un argument de nezdruccinat. Procurorul, arată el, a vorbit 3 sferturi de oră; translatorul a redus totul în 5 minute! Ce vor înțelege jurații prin translator din cele ce vor aduce acuzații în apărarea lor?²⁰ Era, de fapt, pentru prima dată atacată ca ineficientă instituția translatoriatului (nu și translatorul ca persoană, deoarece A. Isac era deosebit de stimat atât de către acuzați, cât și de conducerea tribunalului).

Deși președintele acordă concesiile de a se citi articolele incriminate și în limba română²¹, acuzații nu-și schimbă hotărârea.

Atestatele care se citesc sunt excepțional de bune, conduita morală a celor doi publiciști impecabilă și nici unul dintre ei nu suferise niciodată vreo condamnare.

Încheindu-se procedura privitoare la producerea probelor, se trece la momentul cheie, rechizitoriul procurorului Biró János, care, plin de aroganță, apreciază că după citirea articolelor incriminate aproape nu mai are ce adăuga; recurgând în mod demagogic și ipocrit la o frazeologie liberală încearcă să învinuiască presa naționalităților nemaghiare că „ține pe cetitorii săi în continuă agitațiune” cu toate că în Ungaria, chipurile, toți cetățenii ar avea aceleași drepturi și în consecință n-ar exista „iloi politici”. Amândoi acuzații au declarat în timpul cercetării, rememorează procurorul, că articolele lor n-au fost îndreptate împotriva maghiarilor, ci au vrut doar să exprime gândul că cercurile dominante „nu permit ca românii să existe ca naționalitate politică.” Nu știm de ce procurorul califică această declarație drept „scuză” și nu dovadă, cu toate că va fi nevoit să recunoască faptul că autorii articolelor nu provoacă direct: „urâți pe maghiari!”, totuși, ignoră voit evidența că nemulțumirea românilor era îndreptată împotriva „celor de la putere” și a politicii de rasă privilegiată pe care aceia o promovau și nu împotriva poporului maghiar.

În încheiere, fără ca acuzații să se fi apărat, îi încredințează juraților cerându-le cu insistență să-i declare „vinovați”²².

Înainte de a se aduce sentința, A. Mureșianu mai ține să-și exprime dezamăgirea față de președinte, atrăgându-i atenția că el a sperat totuși ca în urma refuzului său de a se apăra în fața unui juriu maghiar, să se aleagă un juriu, care cel puțin să înțeleagă românește în totalitatea sa, iar dacă între maghiari nu va putea găsi un astfel de juriu, atunci să-l caute între cei 6-7000 de români ce locuiesc în Cluj, deoarece nu-i este deloc indiferent efectul pe care l-ar putea avea apărarea sa fără intermediar asupra juraților. Și își completează logic argumentul refuzului său anterior de a se apăra: dacă va vorbi trei sferturi de oră în limba română în fața a 10 neștiutori ai acestei limbi, mai degrabă i-ar dispune și i-ar incita împotriva sa, în loc de a-i atrage de partea sa; în schimb, fiecare cuvânt al procurorului ar fi putut produce o impresie puternică asupra lor. Deci roagă pe președinte să ia totuși o hotărâre în sensul ca juriul ales să cunoască măcar în majoritatea sa limba română.

Președintele însă nu face decât să-l refuze din nou, reafirmând că legea nu prevede această rezolvare. În acest moment A. Mureșianu își reafirmă definitiv hotărârea de a nu se apăra nici el și nici colegul său,

o polemică admisă cu ziarul „**Nemzet**“ și pentru a dovedi aceasta încearcă să dea câteva pasaje din lăsând pe avocat să-i apere doar în chestiunile formale juridice, nu și în esența situației („în meritul problemei“).

Avocatul S. Damian demonstrează că articolul din nr. 176 al „**Gazetei**“ este, în ultimă instanță, doar cuprinsul ziarului maghiar, însă președintele îi interzice. Atunci, pentru a-i dovedi că de fapt ziarele ungare sunt cele care întrețin și atâtă ura împotriva altor naționalități, în cazul de față a românilor, rezumă poemul **Valahii** publicat în „**Pesti Hirlep**“ din 4 septembrie 1887: „Valahii să lapede clasica lor opincă, să încălze cizme maghiare și dacă n-ar avea piele de ajuns pentru cizme, să jupoaie pielea agitatorilor valahi și să facă din ele cizme cu pinteni ungurești“²³.

La aserțiunile procurorului cum că românii n-ar fi împiedicați în exercitarea drepturilor lor politice, avocatul întreabă retoric, de ce legea electorală din Transilvania este diferită de cea din Ungaria? (se știa de toată lumea că legea respectivă îi împiedică pe românii ardeleni să-și ocupe locurile în parlament potrivit numărului lor covârșitor). Președintele intervine din nou oprindu-l să argumenteze. Și atunci, pierzându-și răbdarea, S. Damian face el însuși un rechizitoriu regimului, arătând cum clienții săi nu au altă „vină“ decât aceea de a apăra drepturile la existență individuală a naționalității române, deoarece legile din 1868 au fost încălcate, iar abuzurile împotriva românilor sunt nenumărate.

Cât privește articolul din nr. 179 al „**Gazetei**“, personal se solidarizează cu el, cu atât mai mult cu cât acolo nu este atacată „națiunea maghiară“, ci numai cercurile „de la putere“. Foile maghiare opoziționiste atacă guvernul mult mai vehement decât românii. Acuzând însă numai pe români de agitație, aceasta echivalează cu a le supune libertatea presei lor la o **cenzură unilaterală** și a o pune pur și simplu în lanțuri. Solicită apoi să se ia în considerare și spusele acelor ziare maghiare cum era „**Pesti Naplo**“, care recunoaște deschis că „naționalitățile sunt în adevăr apăsate“.

După un nou schimb de cuvinte între procuror și avocat, președintele rezumă lucrările procesului și formulează 6 întrebări asupra cărora jurații erau datori să răspundă. Aceștia se retrag pentru a se consulta și a-și da verdictul. Presupunem că verdictul a fost viu disputat, având în vedere că juriul a dezbătut problemele ridicate de proces timp de trei sferturi de oră. Reveniți în sală, președintele juraților dr. Nagy Ferencz îl declară pe dr. A. Mureșianu nevinovat iar pe Șt. Bobancu vinovat. Pentru cel din urmă, avocatul intervine, solicitând circumstanțe atenuante; acuzatul e tată a 2 copii; nu are avere și este susținător de familie; a scris articolul la ordinul directorului și, în fine, având sub ochi pasajele din „**Nemzet**“ a scris în stare de surescitare.

Între timp, A. Mureșianu este provocat de președintele Tribunalului să-și calculeze cheltuielile, survenite cu procesul, ce pretinde să i se restituie. Rezultatul calculului era 164 fl. Judecătorii deliberază apoi asupra sentinței lui Șt. Bobancu. După 20 de minute, Péterffy Domokos, anunță sentința privativă de libertate pe timp de 4 luni și 50 fl. amendă, iar în caz de neplată, transformarea acestora în 10 zile de arest. În ceea ce-l privește pe A. Mureșianu, Procuratura este constrânsă, prin hotărâre judecătorească, să-i plătească despăgubiri în valoare de 83 fl. 50 cr. De la Mureșianu se vor recupera însă cheltuielile pentru proces ale lui Șt. Bobancu, deoarece acesta, neavând avere, nu-i puteau fi încasați cei 23 fl. și 87 cr.

Lucrările procesului se încheie la ora 3 și un sfert după masă. Și Șt. Bobancu și procurorul înaintează recurs.

Este semnificativ faptul că, la auzul sentinței de achitare a lui A. Mureșianu, în sală s-au auzit strigăte însuflețite de „éljen“-uri. Tot atunci se putea observa că A. Mureșianu n-a primit deloc cu bucurie achitarea, ci mai degrabă cu oarecare invidie socotindu-l pe Bobancu mai „norocos“ pentru că a fost condamnat. Menționăm că aceste stări sufletești au fost pe larg descrise de ziarul „**Kolozsvár**“ din 22 martie 1888²⁴.

De altminteri, atitudinea presei maghiare față de proces a fost atent urmărită de „**Gazeta Transilvaniei**“ pentru a se descifra cât se poate mai clar poziția cercurilor conducătoare maghiare.

Subliniem că, printre altele, „**Gazeta**“ considera ca un gest de influențare a juriului actul comis de secretarul „**Kulturgyelet**“-ului, Sándor Jozsef, care în ajunul procesului, scria în „**Kolozsvár**“: „a ierta e greșală, a achita e păcat“²⁵. Și când un bărbat de marcă afirma aceasta negru pe alb, cum putea procurorul să nu acuze pe Mureșianu și Bobancu de „agitație“ și de „ură națională“?!

Scandalos era și faptul că același ziar ce dădea dovadă de fanatic șovinism cerea, tot înainte de proces, ca Mureșianu și Bobancu să fie „condamnați nu pentru ceea ce au zis în acei articoli, ci pentru ceea ce cugetă și doresc“ (!!)²⁶. Era, firește o incitare clară la intentarea unui proces de intenție și, în același timp, cea mai bună dovadă că statul dualist ungar devenise un stat polițist.

„**Pesti Hirlap**“ din 22 martie, sub titlu de „**§-ul 172**“, își exprima „nemulțumirea“ că din „1000 de încălcări“ ale acestui paragraf abia dacă se pedepsește una! cerând să li se demonstreze „iredentiștilor care corespund cu Bucureștiul“, forța statului ungar. Se remarcă, deși ironic, că refuzul acuzaților de a se apăra în cazul în care nu dispun de un juriu care să înțeleagă românește, însemna încadrarea lor în politica pasivistă atât de antipatizată de cercurile conducătoare ungare care-și aminteau de succesul aceleiași politici pe care au adoptat-o ei înșiși împotriva austrieilor. Ideea că și alții ar putea folosi aceeași armă, dar de data aceasta împotriva lor, îi speria literlamente. De aceea majoritatea ziarelor maghiare socoteau pedeapsa mult prea blândă deoarece după părerea lor, sentințele „tocmai în părțile ardelenne atât de mult expuse și amenințate, trebuie să impună strictețe și hotărâre“²⁷.

În ceea ce privește cererea lui Mureșianu ca juriul să știe românește a mai „indignat“ și alte ziare „patriotice“, ca „**Ellenzék**“ din Cluj, dirijat de deputatul Bartha Miklos, care susținea că prin această pretenție Mureșianu a tras la îndoială „în toată forma acel drept al juriului instituit de către statul maghiar...“ și că în această „viclenie“ (articolul se intitula „**O teorie vicleană**“) ²⁸ nu se cuprindea mai puțină „agitare“ decât în articolele incriminate.

Și acuzația de iredentism sau dacoromânism căreia îi dăduse glas „**Pesti Hirlap**“ nu era singulară; „**Erdélyi Hiradó**“ în articolul său de fond **Limba statului** cerea să nu se „închidă ochii“ față de „valahii care nutresc visuri despre o asemenea stăpânire care n-a fost niciodată și — cuminte chibzuind — nici nu va fi niciodată.“ Miopia lor politică, evident, nu comportă nici un fel de comentariu. În corul presei ostile românilor ține să-și facă auzit glasul și „**Magyar Állam**“ care în articolul **Bobancu** din nr. 69 protestează vehement în contra clemenței, deoarece românii ar putea s-o interpreteze drept slăbiciune sau frică²⁹.

Convingerea majorității acestui soi de ziare era că, lovind în presa și în personalitățile politice ale românilor, militau împotriva visului de unitate despre care cei mai mulți, în conștiința lor, nu puteau să nu-și dea seama că era în logica istoriei; dar din punctul lor de vedere, suprematizator, nu voiau să-l accepte. Așa trebuie înțeles și articolul **Verdictul** (24 martie) din același bătaios „**Kolozsvár**“ (la Cluj se găsea cea mai puternică și mai agresivă clică șovinstă), atunci când acuză „ziariștii valahi“ că „agitează“ și ameteșc „capetele dascălilor și ale popilor cu visuri nebune despre lumea română, care se va întinde până la Tisa“, „umplându-le sufletul cu amărăciune față de cei ce împiedică realizarea acestor visuri“³⁰.

„**Székely Nemzet**“ în articolul **Agitatorul condamnat** este și mai tranșant, calificând „**Gazeta Transilvaniei**“ drept o „zdreanță daco-română“ căreia trebuie să i se aplice „măsuri excepționale de cari Mureșianu ar trebui să se teamă și să tremure“³¹.

Cea mai dură atitudine manifestă însă organul oficios „**Nemzet**“ al primului ministru Tisza Kálmán, care amenință întreaga presă a românilor că în cazul în care va continua să „abuzeze“ în același mod ca până atunci de libertatea presei „mai curând ori mai târziu se va naște în sânul națiunii maghiare (citește: cercurile șoviniste maghiare — n.n. G.N.) un puternic curent“, care spre a curma „agitațiile“ se va înnoi vrând-nevrând, cu „restrângerea libertății de presă“³².

Intenția reacționară este dată în vileag de „**Tribuna**“³³, care remarcă faptul că în materie de presă, reducerea libertății ei, pentru români, nu va putea lua dimensiuni cu mult mai mari decât cele existente, deoarece acestea se simt mai demult și fără „curentul cel puternic“ de care în mod atât de ipocrit se prevalează purtătoarea de cuvânt prim-ministerială.

În acest concert al presei ostile românilor se face totuși auzită și o voce discordantă, cea a ziarului „**Egyetértés**“ în opoziție cu guvernul care își permite să-și precizeze independent poziția. Redacția acestui ziar se declară împotriva urmăririi în justiție a cuiva pentru articole politice, rostind o înțeleaptă cugetare cu valoare de premonițiune: „istoria dezvoltării societății ne arată multe exemple, că acele idei pentru care oamenii au fost târați vreodată la locul de osândă, s-au recunoscut mai târziu ca mântuitoare pentru omenire“³⁴. Nu ne place, spun cei de la „**Egyetértés**“, când se fac cu orice preț „martiri“, deoarece se știe că „fiecare martir creează mii și mii de noi credincioși ai ideilor apăsate, și promovează propagarea lor“.

Din păcate, cu o rândunică nu se făcea primăvară pentru presa românească și „Gazeta“ pune degetul pe rană atunci când condamnă regimul dualist care urmărește, în fond, un „despotism de rasă care nu mai tolerează nici dreptate, nici libertate individuală, cu atât mai puțin libertate politică și națională“. Este vechea poziție a românilor față de dualism, exprimată de Al. Roman, înainte cu 20 de ani că acesta nu e decât „Uniunea a două națiuni împotriva celorlalte din monarhie“.

Este demnă de interes și poziția față de proces a colegilor de breaslă de la „Kronstädter Zeitung“. În 24 martie acesta scria că evident era un semn îngrijorător când un guvern începe a restrânge libertatea presei și a-i urmări pe ziariști. De câțiva ani, guvernul ungar a început să pună sub urmărire și să persecute presa naționalităților pentru articolele ei politice „Mai ales presa croată și română e care are a suferit în timpul din urmă“.

Sășii sibiieni nu puteau uita că în urmă cu 3 ani, când la Sibiu redactorul „Tribunei“ a fost achitat, guvernul, pentru a se răzbuna, mută Curtea cu juri la Cluj, unde putea mai ușor să-și subordoneze juriul.

Ziarul german susține cu tărie că articolul lui Șt. Bobancu nu atâta la ură, ci era un „strigăt al unui popor ce se simte apăsător și jignit“³⁵, iar în ceea ce privește o pledoarie de apărare tradusă o considera o monstruozitate, comparabilă cu reproducerea unui tablou de Rafael de către un zugrav de duzină.

În apărarea fraților lor, din perimetrul intracarpatic, cum era și firesc, au sărit gazetele din România printre care o cităm pe cea mai prestigioasă, „Românul“ din București, care enumerând prigonirile suferite de presa românească transilvăneană declara: „Acum în fața atâtor persecuțiuni fanatice, ar trebui să înțelegem și noi românii din România liberă, că o încercare de apropiere din partea noastră spre Ungaria, ar însemna, nici mai mult nici mai puțin, decât înjunghierea fraților noștri...“³⁶.

Asupra ecoului procesului în România, deosebit de edificatoare este scrisoarea nepotului lui A. Mureșianu, Marin, aflat la studii în București de unde comunică unchiului său următoarele: „Atitudinea dumnilor curagioasă și neșovăitoare înaintea călăilor națiunii române, a avut un bun răsunet aici“. Procesul a produs entuziasm între tinerii români transilvăneni aflați la studii în România (sau refugiați), care, în număr de 20, după spusele nepotului erau gata să-i calce pe urme. În numele său și al celor 20, Marin face un legământ sacru și generos: „Când va veni timpul și națiunea va avea lipsă și de brațele noastre, vom alergera cu bucurie să ne jertfim“³⁷, desigur, pentru realizarea Dacoromâniei.

Dar, să vedem ce s-a întâmplat cu recursul lui Șt. Bobancu și al procurorului, înaintea Înaltei Curți (Curiei regești cum se numea pe atunci). Decizia Curiei a fost dată la Budapesta în 12 aprilie 1888, sub nr. 2 649/ 1888 crim. respingându-se amândouă recursurile, și al procurorului nemulțumit de pedeapsa prea ușoară, și a lui Bobancu ce susținea că nu poate fi încadrat cu §-ul 172. Respingerea aducea argumente de ordin formal³⁸. Cu nr. 2 311/ 1888, Tribunalul din Cluj comunică decizia Curiei, procurorului, acuzatului și avocatului, adăugând că sentința primei instanțe, cu nr. 1 490/ 1888 are valoare de drept și că a sosit timpul împlinirii prevederilor sale. Aceasta se întâmpla la 20 aprilie 1888, urmând ca Șt. Bobancu să se prezinte în fața porților închisorii de la Vaț pe data de 25 mai 1888.

În ce privește respingerea recursului procurorului, „Gazeta Transilvaniei“ lăcea în articolul ei de fond din 26 aprilie câteva observații interesante. Astfel se arăta că ceea ce l-a nemulțumit în primul rând și în cel mai înalt grad pe procuror (și știa el de ce) a fost faptul că, la rugămintea acuzatului (A. Mureșianu), președintele Tribunalului, fără să-l consulte mai întâi pe el, a întrebat pe jurați câți dintre ei înțeleg limba română!

Considerăm ca demn de reținut (va avea o mare importanță această formulare în procesul „Gazetei“ din 1890) că în răspunsul Curiei se consemna legitimitatea gestului președintelui completului de judecată care „a fost obligat a se convinge dacă jurații chemați pentru a judeca, pricep pertractarea în toate părțile ei“³⁹.

Prin ratificarea acestei obligații pe care Curia o recunoștea ca valabilă, se remarcă faptul că, implicit, se accepta totodată că „dacă și încât pertractarea avea să decurgă în limba română, era de lipsă ca ei (jurații) să știe românește“. Pentru a fi însă ambiguă și poate pentru că Înalta Curie își dădea seama că astfel de situații vor mai avea loc, vrând să anihileze precedentul creat, decizia sa contrazice în același text, revenind asupra formulării anterioare și precizând că pentru a fi jurat nu trebuie să cunoști limba română. La care, autorul articolului de fond, care nu putea fi decât Aurel Mureșianu, concluzionează:

izvorul neconcordanței argumentelor deciziei rezidă în nerespectarea dreptului la folosință a limbii materne care, mai adaugă el „nu se poate șterge prin sucituri de paragrafi și prin apucături sofistice.”

A. Mureșianu, deși din când în când mai avea neînțelegeri cu tribunistii, cu ocazia proceselor „**Tribunei**“, următoarea victimă a proceselor de presă, ia o atitudine curajoasă împotriva intensificării practicilor regimului dualist de a persecuta presa nemaghiară. Astfel, într-un alt editorial declara răspicat că, presa românească, nu va lăsa să i se ia dreptul de a se „plânge asupra unei nedreptăți suferite“. Dar dacă totuși dreptul acesta le va fi răpit, atunci cercurile domnitoare nu vor avea „destule temnițe ca să le umple cu jertfele furiei lor de persecuțiune“. După care, ține să-i fie mai bine cunoscută profesiunea de credință, acum, când devenise unul dintre cei mai căliți fruntași ai mișcării naționale românești, declarând: «Noi ziaristii cari reprezentăm opinia publică, avem sfânta datorie să dăm pe față expresiune acestei opinii și vom satisface acestei sfinte datorințe fără să ne înspăimântăm de temnițe și lanțuri! „Fă ce e drept și nu te teme de nimenea!“ este directiva acțiunilor noastre»⁴⁰. În încheierea articolului face și usturătoarea remarcă: „Pe slabe picioare stă însă statul care se vede nevoit a ține în frâu opiniunea publică cu temnițe și cu lanțuri“.

Considerațiile lui A. Mureșianu erau perfect îndreptățite, gândindu-ne că aproape într-o singură lună avuseseră loc 4 procese de presă — procesul generalului Traian Doda, procesul revistei „**Rumänische Revue**“ (Șt. Albu), cel cunoscut al „**Gazetei Transilvaniei**“ (A. Mureșianu) și a „**Tribunei**“ (I. Slavici). Toți inculpații au fost acuzați de „agitatie“ contra statului. „**Luminătorul**“, care, nu peste mult va fi și el înprocesat, își puneă întrebarea că oare ce putea să însemne această ofensivă a regimului Tisza împotriva românilor⁴¹.

Și într-adevăr, fără a se înspăimânta de temniță, Șt. Bobancu, prietenul și colaboratorul apropiat al lui A. Mureșianu, pleacă în seara zilei de 14 mai cu trenul spre Vaț, care alături de Seghedin, constituiau simbolul pătimirilor intelectualității române, căci în ele fuseseră aruncați Al. Roman, I. Poruțiu, I. Slavici și mulți alți fruntași politici români.

După ce își luă rămas bun de la soție și de la cele două fete (cea mare scăldată în lacrimi), de la părinți, rude, prieteni, cunoscuți și vecini (mulți dintre ei neromâni ce țineau să-i ureze ca și ceilalți, drum bun)⁴², Bobancu a fost însoțit la gară de un mare număr dintre aceștia, într-o adevărată manifestație de compasiune pentru cel ce a știut să plătească atât de scump crezul său de ziarist al cărui condei se afla în slujba celor oropsiți și oprimați.

Încă o dată, toți i-au strâns mâna, și un „să trăiască“ prelung îl însoți la plecarea trenului, colegii urându-i să se întoarcă sănătos din detenție pentru a putea continua cu neînfrântă energie și putere, dificila și spinoasa muncă ziaristică pe altarul căreia a știut să aducă o atât de amară dar onorifică jertfă⁴³.

Datorită interesantei corespondențe a lui Șt. Bobancu cu A. Mureșianu suntem azi în măsură să urmărim în parte atât consecințele procesului, cât și detențiunea de patru luni și 10 zile a lui Bobancu.

Mai întâi, Șt. Bobancu avea de gând să-și desfășoare activitatea ziaristică și pe mai departe în închisoare. Chiar apucă să trimită prima scrisoare din închisoare, care se și publică în **Foiletonul Gazetei** semnată „Ștefan de la Vaț“⁴⁴, cu numărul de ordine I. Foiletonul îl trimite odată cu scrisoarea din 1 iunie, așa că, speră Bobancu, cel puțin „această parte a ziarului o voi alimenta binișor. Cu partea politică e greu, deoarece tot ce scriu mi se citește de preotul sârb al închisorii, care știe bine românește“⁴⁶. Și în scrisoarea din 9 iunie îi trimite un articol, promițând altul peste 3-4 zile. În ceea ce privește modul de a le scoate din închisoare, acesta este cel oficial, care însemna supunerea la cenzură, și unul „ilegal“ despre care relata: „Le strecur și eu cum pot, cam costă, dar ce să fac“⁴⁷. Reiese deci că ar fi corupt cu bani vreun paznic al închisorii.

Impresia de început pe care i-o face detenția este bună, o duce destul de bine, ținând seama că era totuși la închisoare și era lipsit de libertate. Locuia în camera în care stătuse Miletici (condamnat în 1878 la 5 ani). Promite că toate acestea le va descrie în scrisorile următoare pentru a fi publicate. Cu paznicii se înțelege. Greu îi era însă că n-avea destul spațiu pentru plimbare, decât curtea și o simplă grădiniță.

Se mai aflau acolo 4 maghiari condamnați pentru duel. Întreținerea în închisoare se făcea pe banii condamnatului, iar dacă nu-i avea, se putea împrumuta oficial, urmând să-i restituie mai târziu. Așa a făcut și Bobancu, obținând 24 fl. pe lună pentru mâncare (deși cheltuielile se ridicau la 35 fl. pe lună —

diferență de bani pe care îi primea probabil de la „Gazetă“), însă cum îi scria atât de plastic lui Mureșianu, la „afurisita de mâncare, nu poți renunța dacă nu vrei să ieși tigorât din închisoare“. Evident, era o chestiune de sănătate, deoarece în scrisoarea din Vaț, 25 iunie 1888, la întrebarea lui Aurel dacă e sănătos, răspunde: „Sunt și nu prea. Cauza o atribuiesc vechii mele suferințe de stomac, mâncărurile de p-aici, care deși sunt destul de bune, dar sunt puțin variate și nu mă împac cu ele, apoi lipsa de mișcare, căci dacă te-ai învățat de două-trei ori prin curte ori în grădină, te-apucă amețelile...“ Deci într-o lună se modificase mult optica deținutului ce trimisese primul foileton la „Gazetă“; mai degrabă un text satiric, plin de vervă, decât unul politic grav, adecvat împrejurărilor. Cele spuse de Bobancu despre sănătatea lui și despre condițiile pe care le avea, sunt întărite de fratele lui Aurel Mureșianu, Traian Mureșianu, într-o scrisoare după o vizită făcută la Vaț ⁴⁸. Îl găsisse chiar într-un moment de deznădejde, crezându-se părăsit, lucru ce nu corespundea realității.

Și totuși, în acele condiții Bobancu recunoaște că nu se putea lucra. Apoi, se ocupa și de I. Slavici, care nu trecuse de „frigurile temniței“ deoarece încă nu se adaptase. El, cu veselie să tinerească îi susținea moralul. „E greu să stai 4 luni, dar și mai greu 1 an“, exclama el referindu-se la Slavici. Trecând peste momente de amărăciune și disperare, Bobancu găsește totuși puterea să-i scrie lui Aurel, rugându-l ca „oricine ar întreba, chiar și nevastă-mea, că ce-ți mai scriu eu despre mine și Slavici, — căci desigur te vor întreba — să le răspunzi că bine-ți scriu, suntem sănătoși ca tunu și nici capu nu ne doare. Vei înțelege că nu vreau să creadă nimenea că mi-ar fi greu aici și că tot așa și lui Slavici...“ ⁴⁹.

Stând alături de Slavici și de cel ce-l vizitau, ajunge să se introducă în „secretele“ tribunștilor, comunicându-i lui Aurel ceea ce aflase; știri sau zvonuri, realmente, foarte interesante printre care și intenția tribunștilor de a trimite împăratului Memorandul încă înainte de alegerile dietale. În cazul în care Mocioni ar fi fost ales deputat, s-ar fi prezentat la dietă unde ar fi declarat că nu va lua parte la lucrările acesteia câtă vreme situația românilor era atât de grea. Cu alte cuvinte ar fi făcut vâlvă în dietă și împăratul aflând, și-ar fi întărit convingerea că lucrurile stau așa și din prezentarea Memorandului. Era un plan bine conceput, numai că Memorandul nu era gata. Abia în 15 august 1888 își termină A. Mureșianu proiectul de memorandum ⁵⁰, în termeni mult mai vehemenți decât cel conceput de I. Coroianu, care a fost ales, mai târziu pentru a fi prezentat împăratului.

Un greu reproș ce i se făcea din partea tribunștilor lui A. Mureșianu era acela că nu terminase Memorandul la timp. Din această împrejurare se degaja și o gravă bănuială, care îl îngrijora mult pe Bobancu, și anume că „la intervenirea Mitropolitului Miron, a lui Cosma, și a altora ai fost achitat, eu condiționez însă ca să nu mai faci memorandumul, după cum Babeș, nu l-a făcut, fiindcă fiiu său studia cu bursa guvernului unguresc“ ⁵¹ (nici această acuzație nu era fondată și nu corespundea realității — erau simple zvonuri în epocă, menite a discredita pe fruntașii politici ai românilor). Ca prieten, Bobancu era deosebit de consternat că tribunștii au difuzat pretutindeni această bănuială nedreaptă. Bănuiala făcută publică transpăre și dintr-un răspuns pe care-l dăduse „**Tribuna**“ unei **Scrisori deschise** a lui Ion G. Bibicescu publicată în „**Unirea**“ din București la 19 iunie st. v. ⁵².

Răspunsul insinua tocmai ceea ce Bobancu aflase în închisoare, dar nu era drept, căci așa cum s-a văzut, proiectul lui Mureșianu, până în cele din urmă fusese îndeplinit și încă în termeni deosebit de drastici. De data aceasta însă, „**Tribuna**“ se făcea vinovată de a mistifica lucrurile când declara că renunță să-l informeze pe Bibicescu în problema achitării la proces a lui A. Mureșianu (din moment ce nu și-a procurat el însuși informațiile) dar speră ca A. Mureșianu va recunoaște „lealitatea tribunștilor“ care nu răscolesc „această chestiune, care este una din mizeriile vieții noastre publice“ ⁵³. O altă dovadă că bănuiala era neîntemeiată o constituia și faptul că în 1890 A. Mureșianu va fi condamnat la închisoare, deși cum am mai spus, proiectul său de Memorand fusese demult terminat.

Deși nu stătea tocmai bine cu sănătatea, totuși Bobancu mai promite în scrisoarea din 25 iunie că va trimite o a doua scrisoare din Vaț (probabil continuarea la foileton) deoarece ceruse și se pare că și promise un mare număr de cărți.

În fine, după două luni de închisoare, în scrisoarea datată Vaț, 27 iulie 1888 ⁵⁴, mărturisește formal că nu mai poate trimite nimic la „Gazetă“. Din explicațiile sale reiese că scrisoarea anterioară a supărat foc autoritățile și, ca urmare, procurorul din Târgu Mureș a comunicat cuprinsul acelei scrisori Ministerului

de interne, care a și luat măsuri. Probabil este scrisoarea în care Șt. Bobancu proclama Vațul drept „cea mai înaltă expresiune a libertății de presă”⁵⁵ în Ungaria, ceea ce nu era de natură să încante funcționarii lui Tisza Kálmán. Numai așa se explică, susține Bobancu, că „a doua scrisoare ce am dat-o direcțiunii să o citească, s-a trimis ministerului justiției”. Cel puțin așa i s-a comunicat, după repetatele încercări de a o recupera și a i-o expedia lui Aurel Mureșianu. Într-un fel, susține Bobancu, se bucura că s-a întâmplat așa căci cele ce vor afla ministrul și colaboratorii săi îi va „ustura”. Regretă doar că nu a fost și mai caustic: „Dacă aș fi știut — spune el — că scrisoarea mea va face cunoștință cu regimul. le-aș fi dat mai mult de celit și mai interesante lucruri.”

Urmarea ar putea fi înăsprirea arestului. Și bravează: „Crezi că mă sperie? Nici capul nu mă doare. Numai te rog să nu comunic nimic nevestei mele”, de asemenea îi cere să nu dea notiță în ziar — deși verbal poate divulga oricui situația, dacă întrecăbă de ce nu mai scrie. Aceasta o cerea gândindu-se la Slavici, care ar putea să sufere și el rigori sporite cu privire la corespondență și aceasta n-o voia; ar fi fost neplăcut și dacă s-ar fi ordonat vreo anchetă, ca să se afle pe ce cale și-a trimis celelalte scrisori. Oricum, nici soției nu i-au parvenit nici una din scrisorile care aveau un cât de palid caracter politic, se mai plânge Bobancu. Problema corespondenței o încheie pentru tot restul detențiunii spunând: „Rămâne ca toate acestea să le spunem când mă voi întoarce, și să public și cuprinsul scrisorii a doua”⁵⁶. Într-adevăr, până la ieșirea sa din închisoare, colaborarea lui de la „**Gazetă**” nu mai este depistabilă. Tăcerea cea mai adâncă urmează scrisorii din 27 iulie 1888 și bănuim că Șt. Bobancu a rămas să se mângâie cu prezența lui I. Slavici; iar scrisori scoase din închisoare prin paznici cumpărați, nu va mai fi încercat să trimită după incidentul cu a doua corespondență pentru „**Gazetă**”.

Punctuală „**Gazeta Transilvaniei**” din 5 octombrie 1888 anunță sosirea în seara aceleiași zile la Brașov a fostului condamnat la Vaț⁵⁷. Ca și la plecare, Șt. Bobancu a fost salutat în gara Brașov de o mulțime entuziastă în frunte cu avocatul Lenger care-i adresează un emoționant „bun venit” în tumultul urărilor de „să trăiască”. Adânc emoționat, Bobancu răspunde că se întoarce din închisoare: „mai tare și mai forte în credințele și speranțele ce le nutrește pentru binele și propășirea neamului românesc”⁵⁸.

Elena B. Popovici îl salută din partea femeilor române, înmânându-i un frumos buchet de flori ca semn al aprecierii suferințelor îndurate în împlinirea datoriei naționale. După care a fost condus acasă de un lung cortegiu de trăsură.

Astfel se încheie în triumf ispășirea unei condamnări nedrepte, căci Șt. Bobancu prin articolele sale nu și-a făcut decât datoria de a lucra la deșteptarea conștiinței naționale a poporului român, împlinind astfel sarcina de căpetenie a presei românești, sarcină subliniată cu înțelepciune și fermitate de Al. Mocioni în cunoscutul său articol programatic **Libertatea de presă în Ungaria**⁵⁹.

Făcând bilanțul anului 1888, „**Tribuna**” nota la capitolul **Prigonirea presei române** că „zdrobitorul de naționalități”, primul ministru Tisza Kálmán, se înșela profund atunci când socotea că în cazul în care cei câțiva publiciști „agitatori” vor fi striviți toate plângerile românilor vor amuți.

La același capitol al nelegiuirilor se înscriu și unele enunțuri din presa maghiară a vremii, care, în cea mai mare parte sunt străbătute de clare accente șoviniste. Ele se consituie într-un adevărat memento, nu numai pentru generațiile viitoare de români ci și pentru Analele justiției europene. Dăm aici câteva mostre, pentru edificare: „Nu-i judecați după ceea ce au scris ci după ceea ce gândesc”, „nu judecați după dreptate, ci înainte de toate ca patrioți maghiari”; „buruieni de acestea trebuie să le stărpim, dacă nu altminterea, cu forța!” Judecați de proprii lor adversari politici, evident, acuzația de „agitare” împotriva intelectualilor români a putut fi ușor dovedită, cu atât mai mult cu cât numeroși jurați crau și ei purtați de curentul șovinismului la modă.

Figura publicistului român transilvănean — în genere — ca reprezentant al intereselor celor de neamul său din monarhia austro-ungară va fi magistral înfățișată de „**Tribuna**” în rândurile ce urmează: „Procurorul, temnița și rigoarea judecătorilor nu pot să înspăimânte pe publiciștii români, care nu sunt mercenari plătiți, ci carne din carnea poporului, cu care împreună sunt, împreună sufăr și preabinc știu care îi sunt durerile și dorințele”. Guvernul ungar să știe deci că nu va reuși cu intimidări să-i aducă la tăcere pe ziariști, ci mai bine ar fi să împlinească de bunăvoie pretențiile românilor. Dacă s-ar întâmpla acest lucru, își încheie „**Tribuna**” capitolul privind persecutarea presei, atunci ne vom bucura de jertfele date, iar

dacă nu se va întâmpla astfel, „vom mai da și altele, dar tot credincioși vom rămâne principiilor și aspirațiilor noastre“.

Și, într-adevăr, n-au trecut nici doi ani și, în 1890, alt proces de presă și mai odios, și mai bine regizat de autorități îi va duce în închisoare pe Aurel Mureșianu și pe un alt redactor al „**Gazetei Transilvaniei**“, Traian H. Pop, dând astfel noi jertfe molohului dualist austro-ungar, pregătind prin curajul și exemplul lor personal opinia publică românească pentru marea înfruntare a memorandiștilor cu autoritățile.

II. După procesul de presă din 21 martie 1888, când Ștefan Bobancu a fost condamnat la patru luni de închisoare și Aurel Mureșianu a fost achitat, redactorii „**Gazetei Transilvaniei**“ nu și-au modificat atitudinea față de guvernul ungar, continuând să dezvăluie și să critice măsurile deznaționalizatoare impuse de acesta.

Constatând că opoziția presei politice românești se intensifică, pregătind opinia publică pentru evenimente majore, autoritățile ungare își înăspresc și mai mult controlul asupra presei românești. Dezlănțuind, ca și la 1888, un val de procese de presă, printre care și cel intentat „**Gazetei Transilvaniei**“.

La solicitarea procurorului din Târgu Mureș, Aurel Mureșianu și Traian H. Pop au fost convocați și interogați de judecătorul de instrucție din Brașov în legătură cu notița din 4 martie 1890 și cu articolul de fond din 10 aprilie același an⁶².

În 27 iulie 1890⁶³ celor doi acuzați li se înmânează citația cu nr. 1 079/1890 în care li se fixează procesul în fața curții cu jurați din Cluj pe data de 14 august 1890, la ora 9 a.m.

Actul de acuzare⁶⁴ înmănat odată cu citația avea în vedere afirmația lui Traian H. Pop din notița menționată, că **pământul Transilvaniei nu este maghiar** și o serie întreagă de critici aduse regimului dualist în editorialul intitulat **Brașov, 28 martie**. Deși încadrat la Paragraful 172, alineatul 2, autorul T. H. Pop, evită cu multă grijă (având lecția din 1888, din păcate, fără vreun rezultat) folosirea numelui națiunii dominante; precizând în schimb că ținta criticilor o constituie „**privilegiații de la putere**“, adică guvernul — care era învinuit de abuz de putere împotriva naționalităților nemaghiare. Așadar, încercarea de a fi încadrat în § 172 era o încălcare grosolană a evidențelor și demasca adevăratele intenții și scopuri de natură șovină și de clasă, antidemocratice și antiromânești ale manevrei de inculpare. Accentuăm caracterul **de clasă** și nu numai național al acestui proces, având în vedere că acesta reiese clar din chiar actul de acuzare care, părăsind vechea formulă de „**atățare la ură**“ împotriva „**națiunii maghiare**“, recunoaște de data aceasta că editorialul «atribuie unei părți a națiunii politice ungare, (clasei dominante — n.n.s. G.N.) adică „**privilegiaților**“ maghiari o asemenea procedere, ca și când aceasta prin nenumăratele abuzuri de uzurpare și forță s-ar năzui sub masca „**libertății**“ și a „**egalității**“, ca nu numai în privința politică, ci și în privința spirituală, morală și economică să facă sclavă pe majoritatea locuitorilor acestei țări...».

Procuratura ungară, în cadrul ofensivei generale dezlanțuită, dorea să administreze o lecție cât se poate de serioasă „**Gazetei Transilvaniei**“, atât din punct de vedere național cât și social, îngrădindu-i și mai mult libertatea de exprimare prin presiunile generate de un nou și greu proces de presă. În calculele guvernamentale (executate fidel de procuratura de la Târgu Mureș ca de atâtea alteori în trecut), intra și pedepsirea în același timp și a directorului „**Gazetei**“, creierul ei, dr. Aurel Mureșianu, care la procesul din 1888 „scăpase“. Implicarea sa era însă destul de dificilă din punct de vedere juridic, din momentul în care Traian H. Pop își asumase paternitatea și răspunderea privind cele două materiale cu pricina. Si totuși, cu riscul ca acest proces să devină și mai nepopular decât ar fi fost un proces obișnuit de presă, procuratura recurge la o **lege absolutistă**, fără valabilitate în Ungaria, dar rămasă în vigoare în Transilvania de pe timpul stării excepționale instituită aici după revoluția din 1848-1849. Astfel, A. Mureșianu este adus pe banca acuzaților în baza §-lui 34, punctul b. a anacronicei **patente imperiale** din 27 mai 1852, învinuit de „neglijență“ în supravegherea conținutului ziarului în calitate sa de redactor-șef responsabil.

Una din cauzele declanșării acestor procese (în același timp au fost intentate și „**Tribunei**“ două procese de presă) era, potrivit „**Gazetei**“, intensificarea și întărirea curentului șovinst care se manifesta mai ales în presa guvernamentală. Nu trece deci neobservată incitarea ziarului „**Ellenzék**“⁶⁵ împotriva presei naționale românești, despre care afirma că ar fi „un izvor de pericole“ pentru interesele naționale maghiare, or, relevă „**Gazeta**“, procurorii, ca și când ar fi luat cuvintele ziarului clujan ca o imputare că sunt prea îngăduitori, s-au grăbit să intenteze respectivele procese de presă. Bineînțeles, constată „**Gazeta**“,

„Ellenzék” și soatele ei pot instiga oricât și oricând împotriva naționalităților nemaghiare fără a fi trase niciodată la răspundere.

Mișcarea națională românească supusă constant la presiuni sporite face ca ideea Memorandului, lansată cu ani în urmă, să se generalizeze și să se consolideze. În acest sens apare ca deosebit de interesantă pentru marcarea stării de spirit a românilor din Transilvania și Ungaria la 1890 propunerea lansată de „Luminătorul” timișorean, pentru convocarea unei Conferințe a tuturor jurnaliștilor români de la ziarele politice spre a se înțelege asupra unor măsuri concrete împotriva persecuțiilor la care era supusă întreaga presă românească din Transilvania și Ungaria.

Autorul articolului **Patru procese de presă deodată foilor politice române**⁶⁶ sugerează tocmai o astfel de măsură. El consideră că a sosit timpul să fie redactat un „memorand separat” în problema presei.

Necesitatea unui memorand privind situația presei românești era motivată și de faptul că procesul de presă în sine nu putea să aibă un ecou suficient de mare în opinia publică din afara Austro-Ungariei și ca atare trebuia să se recurgă la un procedeu mai eficient din punctul de vedere al ariei de răspândire a informațiilor.

De altfel, cum se cunoaște, Memorandul menționează în cuprinsul său și situația presei românești și a numeroaselor procese la care era supusă⁶⁷. În **Replică** figurează nominal și acest proces din 1890 al „Gazetei Transilvaniei” împreună cu câteva date privind condamnările administrative⁶⁸.

Data procesului se apropia și, din tonul unor articole ale „Gazetei” răzbătea presentimentul unei inevitabile condamnări. Aceasta se putea întrezări chiar și din publicarea numelor și a funcțiilor celor 36 de jurați din care 12 vor fi trași la sorti în 14 august⁶⁹.

O mare mâhnire produse redactorilor „Gazetei” și articolul din „Kolozsvár”, de la 2 august, care sfătuia pe procurori să „vindece” pe eroii presei naționalităților, făcându-le procese de presă până când aceasta va amuți, și împreună cu ea va amuți și „politica” națională românească” despre care spune că a ajuns la „ultimele oftări”. În general, procesele de presă, afirmă foaia clujeană, nu se mai bucură de nici un interes, nici în opinia publică maghiară și nici chiar în rândul naționalităților; pe popor, mai susținea „Kolozsvár”, nu-l mai interesează astăzi „dacă cutare ziarist va fi achitat ori condamnat”, sugerând în acest fel că, între români, ar domni apatia și dezinteresul în problemele lor publice naționale. Or, situația era tocmai contrară celor susținute de „Kolozsvár” și „Gazeta” respinge cu tărie aserțiunea: „O foaie care trăiește din fondul reptilelor (aluzie la fondurile guvernamentale — n. ns. G. N.) și n-are convingerile sale proprii, firește că nu poate cuprinde cu mintea ei ce va să zică a purta o luptă leală și dreaptă pentru drepturile și libertatea unui popor, fără alt interes decât acela al izbândeii cauzei sfinte!”⁷⁰.

Răspunsul românilor din Brașov și din jur la insinuarea privind lipsa lor de interes pentru procesele de presă a fost promptă și pe măsură. O manifestație spontană a avut deja loc înainte de masă în 13 august, când aflând de plecarea inculpaților la proces s-au prezentat la redacție mai multe deputațiuni de cetățeni (oameni simpli și intelectuali), bărbați și femei, care le-au urat călătorie bună și curaj în lupta pentru drepturile poporului român. Ziarul, sintetizând încurajările acestora, arată că „suferințele celor ce poartă această grea luptă sunt suferințele întregului popor românesc”⁷¹. Aceste cuvinte relevă clar maturitatea politică a românilor și nu dezinteresul sau apatia, cum încerca să sugereze cu emfază ziarul clujean.

A doua manifestație a avut loc după masă, în fața Redacției, când din nou s-a adunat un mare număr de cetățeni care, într-un lung șir de trăsuri și pe jos, i-a condus la gară pe cei doi redactori A. Mureșianu și Traian H. Pop. Despărțirea s-a petrecut sub puterea emoțiilor și a urărilor entuziaste de „să trăiască”.

Manifestațiile au fost, de altfel, prompt înregistrate de „Kolozsvári” și „Erdelyi Híradó” și de unde, până atunci, vorbeau despre „apatie”, de astă dată erau nevoite să recunoască atșamentul românilor față de apărătorii „cauzei valahe”. Este inutil să adăugăm că „Demonstrația pentru **Gazetă**” a pricinuit o „patriotică” mâhnire și altor foi guvernamentale. Era evident că în popor se declanșase o efervescență politică ostilă opresiunii.

La Feldioara, redactorilor li se alătură și avocatul Iosif Roman, deoarece avocatul S. Damian, care se angajase inițial să-i apere, ca în 1888, căzuse bolnav.

Procesul a avut loc joi, în 2/ 14 august pe o vreme caniculară în sala Tribunalului din palatul Bánffy

de pe strada principală a Clujului, fiind așteptat și urmărit cu deosebit interes de ambele părți. El a durat circa 10 ore și n-au lipsit momentele de „senzație“ și tensiune, mai ales că, și la Cluj, românii din oraș și chiar din localități mai îndepărtate au ținut să manifesteze pentru cei doi inculpați luând parte în mare număr la proces; mai ales tineret, și, într-o galerie alăturată, numeroase românce venite cu aceeași intenție de a susține moral pe cei doi redactori.

Faptul constituia un răspuns ca o palmă aplicată insolenței presei șoviniste care avusese tupeul să afirme că românii nu s-ar interesa de procesele de presă intentate ziarelor lor ⁷².

Dezbaterile procesului au început la ora 9 și un sfert. Completul de judecată era compus din Bela Szász președinte, Miko Emerik și Becsek judecători; notar Michail Rotarides și viceprocurorul din Târgu Mureș, faimosul Jeszensky Alexander; translator Aurel Isac. Acuzații Traian H. Pop și A. Mureșianu. Apărător, avocatul Iosif Roman (fratele cunoscutului deputat și academician din Bihor, Al. Roman).

Din cei 36 de jurați convocați pentru procesul „Gazetei“, nu s-au prezentat decât 14, motiv pentru care s-au suspendat lucrările timp de 2 ore pentru a mobiliza alți jurați. Acțiunea s-a terminat la ora 11 3/4, cu constituirea juriului (12 persoane) care a și depus jurământul. Sala era arhiplină. Mai întâi se citește actul de acuzare, și când Traian H. Pop este invitat să-și facă observațiile la acuzațiile aduse, el roagă (cum făcuse A. Mureșianu la 1888) pe președintele completului de judecată să întrebe pe jurați dacă înțeleg sau nu limba română. A. Mureșianu dezvoltă apoi și el, tot ca la 1888, pe larg necesitatea de a se putea apăra în limba maternă, făcând și observația că el figurează la proces ca „acuzat împărătesc“, pe baza unei patente imperiale anacronice. În Ungaria, mai arată Mureșianu, el n-ar putea fi tras la răspundere (acolo numai autorul răspundea de articolele sale), faptul demonstrând starea excepțională care domnea în Transilvania guvernată de legi absolutiste îndreptate împotriva românilor, încă o probă că egalitatea de drept de care se tot vorbea nu exista în realitate. Solicită apoi să se constate urmările nefaste ale practicilor urmate în Tribunalele din Transilvania de a-și desfășura lucrările în limba maghiară, dovedind, și de această dată, ca și la 1888, că translatorul nu este capabil să mijlocească într-un mod satisfăcător înțelegerea cerută în fața unui juriu. Criticând starea de lucruri, el merge mai departe ca în 1888. Cu statura sa înaltă și spătoasă, cu părul și barba ușor încărunțite la cei 42 de ani ai săi, rostește cu glasul său puternic, cu rezonanțe de aramă, un adevărat rechizitoriu la adresa abuzurilor regimului dualist. „Este — spune el — un lucru de tot dureros și cunoscut în toată țara, că țăranul nostru român suferă grozav în urma acestor stări de lucruri nefirești. Țăranul este astăzi judecat și osândit de către tribunale într-o limbă pe care nu o înțelege; aceasta este o stare bolnăvicioasă și datorită sunt prin urmare aceia cari lucră pentru drepturile poporului ca înainte de toate să pretindă deplina respectare a dreptului de limbă.

Ni se zice că putem vorbi românește, că adevărat ne lasă să vorbim ca de grație, dar fără nici un folos, căci nu ne înțeleg. Noi însă nu voim să cerșim, ci pretindem ca judecătorii noștri să ne înțeleagă limba, căci altfel ce ne folosește dreptul pentru limbă?“⁷³

Apărarea lui A. Mureșianu, transformată în acuzare la adresa racilelor dualismului, a produs o mare însuflețire în publicul român și a impresionat adânc pe ascultătorii unguri, deoarece avea darul — recunoaște raportorul de la **Budapești Hirlap**⁷⁴ — de a captiva întotdeauna auditoriul cu expunerea sa clară. Declară, în final, că se alătură colegului său T. H. Pop, pentru a li se pune juraților întrebarea dacă știu românește.

Cum era de așteptat, procurorul extrem de iritat amintește de poziția similară a lui A. Mureșianu din 1888 și răstoarnă datele problemei fără însă a le argumenta, susținând că aici nu este vorba de a ști jurații românește, ci de a ști acuzații ungurește. În cazul în care vor refuza iarăși să se apere sub acest motiv, e semn că acuzații se simt vinovați, or că doresc să joace rol de „martiri“.

Pusă astfel problema, A. Mureșianu cere cuvântul pentru a răspunde atacurilor procurorului, rostind răspicat: „Noi nu vrem grație, ci dreptul nostru“. El personal, îl înfruntă din nou A. Mureșianu, are conștiința împăcată; într-adevăr, nu știe pleda ungurește, însă este o rușine ca procurorul unei țări în care 4/5 din locuitori sunt români, să nu știe nici un cuvânt românește. Întrerupt de publicul român cu strigăte de „bravo“ și aplauze frenetice, președintele amenință cu evacuarea sălii în cazul repetării manifestațiilor.

Cum era de așteptat, forurile de judecată erau mai bine pregătite să înlămpine atacurile acuzaților și mai neînduplecate ca la 1888, așa încât președintele tribunalului lăsându-se influențat de procuror refuză să-i întrebe pe jurați dacă știu românește.

În continuare, avocatul I. Roman, stăruie pentru completarea dovezilor; intențiile răuvoitoare ale completului de judecată transpar și din refuzul de a completa dosarul cu dovezi. Apărătorul ar fi dorit să se accepte articolul lui Ivor Kaas din **Budapester Tageblatt** din 6 aprilie 1890, sub titlul „**Dem Volke Freiheit**“, pe marginea căruia s-a scris editorialul incriminat din „**Gazetă**“⁷⁵.

Cu vădită ostilitate președintele răspunde apărătorului că va supune cererea unei deliberări, după care anunță o pauză de o jumătate de oră, având în vedere atât atmosfera încinsă la propriu, cât și la figurat, apropiindu-se totodată și ora mesei.

Lucrările au fost reluate la ora 2 1/2 p.m. printr-o scurtă deliberare în problema ridicată cu insistență de Iosif Roman pentru a se alătura probelor existente și articolul din **Tageblatt**. Rezultatul deliberării a fost negativ. Nu se admitea decât folosirea conținutului articolului în cursul dezbaterilor și prezentarea lui în fața juriților spre a-l citi. Dar și aceasta se va face numai în cazul în care Tribunalul o va considera „necesar“.

Sunt aduse la cunoștința auditoriului referințele, care de data aceasta consemnau pentru A. Mureșianu că a mai fost implicat în anchete privind problemele de presă, dar că până acum nu a suferit totuși nici o pedeapsă. Traian H. Pop în schimb nu avusese până la acea dată nici o contingentă cu Tribunalul de presă.

Urmează un lung discurs patriotard al procurorului care afirmă, cu emfază, caracterul exclusiv maghiar al Statului pentru ca apoi să lanseze formule infatuate de genul acestora: „ungurii au putere, avere și cultură“.

Obosit apoi de atâtea vorbe goale menite a deștepta sentimentele „superiorității de rasă“ ale juriului, procurorul solicită o pauză de o jumătate de oră, pentru ca apoi să continue cu insulte la adresa naționalităților, care, după capul lui, n-au avut niciodată titlu de drept și, culmea insolentei „n-au avut niciodată istorie...“, cerându-le juraților să-i declare vinovați. Procurorul a vorbit 2 ore încheiate. Când Aurel Isac a vrut să traducă discursul fluviu, A. Mureșianu l-a întrerupt reafirmându-și părerea pe care și-o susținuse și în 1888. Să fi fost chiar stenograf translatorul, arată A. Mureșianu, și tot n-ar fi reușit să redea integral și corect conținutul discursului de două ore pe care l-a rostit procurorul, motiv pentru care acesta solicită președintelui completului de judecată să-l dispenseze pe translator de inutila sarcină.

Încalcând uzanțele juridice, Jeszieszky își ia libertatea de a ordona translatorului pe un ton poruncitor să nu dea atenție la spusele acuzaților și să traducă în limba română vorbirea sa. Cercetând dosarul procesului din 1888, procurorul își dăduse seama desigur că netraducându-i-se cuvântarea, instituția translatoratului va rămâne compromisă ca și atunci.

Profitând de furia procurorului, ce își depășise atribuțiile, dr. Aurel Isac își permise să-i curme avântul atrăgându-i atenția că el, translatorul, este un factor independent de procuror și că numai atunci va traduce, dacă i-o va cere Tribunalul. După ce președintele se consultă cu translatorul, acesta din urmă se ridică în picioare și declară că este capabil să traducă fidel esența discursului și o va face în cazul în care i se va cere acest lucru de Tribunal. A. Mureșianu își exprimă înalta sa apreciere pentru calitățile translatorului ca om, dar rămâne la vechea lui părere că a reda complet și absolut fidel conținutul vorbirii procurorului așa cum pretind interesele apărării este o sarcină imposibilă pentru instituție. Acuzații renunță categoric la traducerea discursului procurorului, apărând, încă o dată, ca și la 1888, „chestiunea limbii“. Ei refuză din nou să se apere din moment ce nu o pot face eficient în limba lor maternă, dat fiind că juriul format exclusiv din maghiari ce nu cunoșteau limba română, nu-i înțeleg. Traian H. Pop mai adaugă că face acest gest cu atât mai vădit cu cât pentru persoana sa nu dorește să jertfească și să calce în picioare un principiu de viață națională. A. Mureșianu, ajungând din nou la cuvânt, mai face câteva aprecieri generale asupra valorilor originalului și traducerii, ca și asupra discursului patriotard al procurorului, care cu toate cuvintele lui bombastice și infatuate „nu va putea șterge niciodată de pe fața acestui pământ naționalitățile care trăiesc pe el“ (formularea atrage din partea auditoriului noi aplauze prelungite). Pentru a demonstra și mai pregnant oprimarea la care sunt supuși românii, Mureșianu aduce la cunoștința Tribunalului că legea îi dădea dreptul să-și ia apărător și un neavocat, și că, dacă ar fi procedat potrivit acestui drept, el ar fi adus un țăran tânăr din Hunedoara, care ar dezvălui, sincer și direct, din propria experiență cât „sufere acest brav popor și ce îi amărește inima atât de cumplit“. Imaginea retorică îi aduce și de data aceasta aplauze furtunoase, determinându-l iarăși pe președinte să amenințe cu evacuarea sălii.

Directorul „Gazetei” mai invocă în sprijinul lor promisiunile de echitate ale ministrului de justiție Szilágyi, care însă n-a făcut nimic pentru ca ziaristii români aduși în fața judecății să fie înțeleși de jurați pentru a nu se mai zbuciuma „în zadar cum ne zbuciumăm atât noi cât și dv., azi aici, unde am fost citați cu atâtea întrebări și aduși pe o căldură așa de mare și suferită, ca să nu fim înțeleși” (aplaude din partea românilor). „Noi nu am venit aici — mai precizează mândru inculpatul — ca să ne apărăm pielea noastră, ci ca să apărăm un principiu”, iar în final, acoperit de alte multe aplauze, cere să se consemneze că nu s-au putut apăra în limba română, neavând cine să-i înțeleagă⁷⁶.

Pledoaria avocatului Iosif Roman a fost moderată și obiectivă, privind doar chestiunile de procedură juridică. El a insistat asupra faptului că articolul de fond este efectul unei cauze, adică a articolului lui Kaas. Editorialul incriminat n-a făcut decât să-l aplice la situația românilor din monarhie. În cuprinsul său niciăieri nu se referă la naționalitatea maghiară, ci la „o partidă domnitoare, la oamenii partidei de la putere cari stăpânesc și au puterea în mână...” În același fel a scris și Traian H. Pop în declarația sa dată în timpul anchetei. Și din moment ce în „Gazetă” ca și în „Tageblatt” nu se face niciunde mențiune despre naționalitatea maghiară, ci numai despre „partida privilegiată” care are puterea în mâini, înseamnă că procurorul își întemeiază acuza pe o interpretare greșită.

În ceea ce privește notița din nr. 40 dar și articolul din nr. 72 al „Gazetei”, A. Mureșianu a declarat încă în faza instruirii procesului, că era plecat din Brașov la Budapesta, și astfel nu putea să-și exercite dreptul de supraveghere, cerut de patenta imperială.

Încheierea argumentației pledoarii a lui Iosif Roman atât de logic încheiată este deosebit de frumoasă și de inteligentă. De fapt ea apare ca un apel la cei ce vor judeca procesul spre a avea în vedere că deciziile judecătorești influențează în mod cert și asupra liniștii sociale, a sentimentelor și pasiunilor umane, putând naște evenimente de mare cumpănă, care, de multe ori, trec în domeniul istoriei, atrăgând, mai apoi, o critică aspră asupra lor.

Sugerează că oamenii acelui prezent, înainte de a pronunța sentința să o cumpănească bine, în așa fel încât să aibă în vedere că va trece în istorie, în timpuri tot mai luminate, și că „tocmai așa vor fi apreciate judecățile aduse pe baza antipațiilor și patimilor naționale, cum au fost apreciate judecățile ce le-au născut fanatismul religios”. Și această pledoarie a lui I. Roman s-a bucurat de aplauzele admirative ale publicului românesc, atrăgând noi admonestări din partea președintelui.

Procurorul, având dreptul la replică, și-l folosește din plin, încercând să risipească atmosfera favorabilă acuzațiilor generată de cuvântul avocatului.

Cu privire la pasajul incriminat din notița de 4 rânduri la rubrica cea mai modestă **Știrile zilei**, Jeszenszky caută să convingă jurații că cele 4 rânduri pot avea o însemnătate mai mare și pot fi mai „periculoase” decât un articol foarte lung, iar editorialul „falsifică sensul și tendința” articolului baronului Ivor Kaas.

În încheiere, procurorul rostește aproape dramatic, cu voce ridicată, încercând a șantaja juriul, următoarele: „Dacă ați achita pe cel dintâi acuzat, (T. H. Pop) aceasta n-ar însemna alta decât că maghiarul în această țară (Transilvania) e uzurpator. Iar dacă ați achita pe al doilea acuzat — va avea carta biancă pentru a-și continua atitudinea urmată până acum de intransigență națională și de război declarat autorităților.”

Dar și apărătorul avea dreptul la duplică, așa încât la acuzația procurorului că Mureșianu este autorul spiritual al articolului de fond deoarece el a dat dispoziția să se scrie, răspunde că aceasta reprezintă o denaturare a cuvintelor, întrucât directorul „Gazetei” n-a spus decât atât: „aici este un articol, din el puteți face un alt articol” fără să dea autorului Traian H. Pop nici o îndrumare concretă cum și în ce fel să-l scrie. Avocatul apărării își încheie intervenția atrăgând atenția completului de judecată că este inadmisibil ca procurorul să exercite o asemenea „presiune asupra juraților”⁷⁷.

Jurații se retrag și, după trei sferturi de oră, președintele juraților, dr. Fábíányi Rudolf dă citire verdictului prin care cei doi inculpați erau declarați „vinovați”. După care, procurorul susținând că ambii acuzați au circumstanțe agravante, cere maximum de pedeapsă: pentru T. H. Pop, 3 ani de închisoare și 450 fl. amendă iar pentru A. Mureșianu 10 luni închisoare și 450 fl. amendă, ambii fiind, în același timp, puși la suportarea cheltuielilor de judecată.

Roman demonstrează că, dimpotrivă, acuzații trebuie să se bucure de circumstanțe atenuante și cere

minimum de pedeapsă. Judecătorii se consultă și ei trei sferturi de oră, după care se comunică sentința: Traian H. Pop primește 1 an închisoare de stat și 100 fl. amendă sau 20 zile arest în plus, iar dr. A. Mureșianu 6 săptămâni reclusiune. Ambii urmând a suporta integral cheltuielile de judecată. A fost o lovitură serioasă dată „Gazetei” și întregii prese românești și un succes al șovinismului maghiar, care cuprinde, ca o cangrenă, cercuri tot mai largi ale națiunii dominante.

Deși „Gazeta”⁷⁸ anunțase că cei doi redactori vor sosi împreună la Brașov duminică, se vede că avocatul i-a sfătuit să nu plece împreună astfel încât de la Cluj, Traian H. Pop pleacă pentru câteva zile în regiunea sa de baștină, Mureșianu primind singur onorurile, nu lipsite de pericole, după cum se va vedea.

Cu o oră înaintea sosirii trenului, gara și peroanele Brașovului devin neîncăpătoare pentru numărul mare de români veniți cu trăsuri, cu căruțe și pe jos — bărbați și femei, bătrâni și tineri, intelectuali și oameni simpli, toți nerăbdători de a-l întâmpina pe cel ce le-a apărut avutul cel mai de preț, **Limba**⁷⁹.

Primirea în Brașov a fost, cum era de așteptat, un adevărat triumf care nimicea încă o dată aserțiunile presei guvernamentale despre o așa zisă „apatie” a poporului român, despre „dezinteresul” său. Între cele mai entuziaste urări de „să trăiască”, Lucia Popovici, îmbrăcată în costum național, îi înmânează lui A. Mureșianu un magnific buchet de flori după care avocatul Ioan Lenger în numele românilor îl salută dând glas gândurilor celor prezenți: „la suferințele ce vi s-au impus prin verdictul juriului, din adâncul inimii luăm parte cu d-voastră. Nu am venit deci decât să ne exprimăm bucuria pentru modul cum ați susținut dreptul limbei noastre”.

Aurel Mureșianu, emoționat de primirea peste așteptări de călduroasă, le mulțumi adânc mișcat și strânse mâna multora dintre cei ce veniseră să-l întâmpine. În curtea gării a fost încadrat de călăreți în frumoase costume naționale, care l-au însoțit într-o coloană impresionantă până în oraș. Pe parcurs, rândurilor de manifestanți li se adăugau și românii aflători pe străzi, iar alții oprindu-se să privească salutau cu pălăriile strigând și ei „Să trăiască!”

Convoiul se opri în piață, în fața localului Redacției, unde îi aștepta o altă mulțime de oameni. Aici a fost primit cu o scurtă cuvântare de către „poporeanul” George Puiu, care, dând expresie simțămintelor poporului, îi mulțumi lui Mureșianu pentru curajul și bărbăția sa, exprimându-și în încheiere speranța că dreptatea va trebui să iasă odată la iveală și pentru poporul român. După care A. Mureșianu ținu și el un discurs scurt la obiect, subliniind importanța folosirii libere a limbii române și mulțumind pentru onoarea făcută⁸⁰.

Repetatele urări de „să trăiască” au acoperit piața, adunarea risipindu-se apoi în credința că lupta stăruitoare va duce la „ținta dorită”. Mai multe deputații au pătruns în redacție pentru a-și prezenta omagiile și adeviziunea la lupta ce primea un nou avânt.

Eroul procesului de presă este pe măsura însemnătății sale. „Kronstädter Zeitung”⁸¹ publică un articol semnat de Iosif W. Filtsch, deputat, care constata ca evident că „jurații au judecat în cauza lor proprie”, deoarece, procurorul i-a provocat pe jurați la răzbunare „pentru o vătămare ce s-ar fi făcut poporului maghiar — prin urmare chiar și juraților”.

Și se întreba mirat „Este asta permis?” Remarcând apoi lipsa de înțelepciune politică a procesului, atrage atenția celor de la cârma țării și judecătorilor de presă că astfel de articole sunt „expresiunea purilor vederi și sentimente ale întregului popor român”. Marele adevăr de care regimul dualist nu voia să țină seama cu nici un preț era acela că, **„la spatele unui Mureșianu, Pop, Slavici, Bobancu stau 3 milioane de români”**. Iar celelalte naționalități din Ungaria sunt și ele adânc nemulumite. Oare dominanții, se mai întreabă retoric Filtsch, nu știu că: „nemulțumirea unui popor niciodată nu s-a putut potoli prin prigoniri politice?”

Din păcate, ziarele maghiare guvernamentale se situau pe alte poziții, departe de obiectivitatea presei sătești; astfel, ziarul **Nemzet** din 16 august 1890, în articolul de fond intitulat „**Nemzetiségi izgatás**” (Agitație națională)⁸², își exprima recunoștința față de juriu și față de procurorul Jeszenszky că i-au condamnat pe T. H. Pop și A. Mureșianu. „**Kolozsvár**” din 28 august⁸³, și atunci, ca și în alte împrejurări, refuza să vadă starea de fapt și declara sententios că „Ori ar fi, ori n-ar fi multe demonstrațiuni, noi în ciuda acestora susținem că la noi nu există chestiune de naționalitate, și că după astfel de procese de presă, o asemenea chestiune națională, în genere, nu câștigă însemnătate” ceea ce era evident, o flagrantă

sfidare a realității de sub ochii ziarului din orașul în care s-a desfășurat un simptom al acesteia, și încă unul grav al „chestiunii” naționale” care „nu există!” — Ziarul clujean nu voia să vadă decât că în spatele „agitatorilor” stau puțini, și aceia trăiesc mai mult în România. Un alt organ guvernamental, „**Neues Pester Journal**” din 16 august⁸⁴, colporta neadevărul că cei judecați ar fi „ațâțați” la rezistență cu forța. „**Budapester Tageblatt**”, care a fost atât de des amintit în cadrul dezbaterilor procesului cu al său articol publicat de Ivor Kaas, se desolidarizează total de așa zisa „parafrazăre” a acestuia de către „**Gazetă**”. „**Ellenzék**” din 21 august, în articolul „**Az elitéltek**” (Judecații), le reproșează acuzaților că nu și-au apărat propria piele, administrându-le lecția aberantă că numai cei ce se apărau pe sine puteau fi apărători serioși ai cauzei ce o reprezintă.

O remarcă asemănătoare, plus reproșul că inculpații s-ar fi purtat ca și cum ar fi dorit să fie pedepsiți, figurează și în „**Erdélyi Hiradó**” din 16 august, care, bagatelizând revendicările românilor mai adăuga și faptul că „simpaticul” Mureșianu care a vorbit cu „oarecare eleganță” la proces, a pledat totuși în favoarea unor „pășuri” devenite deja „banale”.

Opoziționalul „**Pesti Naplo**” din 15 august era ceva mai conciliant și în articolul **Procesul de presă din Cluj**” minimaliza și el agitațiile naționale din Ungaria, dar recunoștea că reaua administrație, parțialitatea și arbitrariul au amărât poporul care și-a pierdut încrederea în cei de la cârmă, deoarece n-au găsit soluții pentru rezolvarea plângerilor lui. Ziarul arunca vina situației atât de dezastruoase asupra guvernului și autorităților care urmăreau, consemna acesta, numai „promovarea intereselor politice ale guvernului și ale scopurilor sale și de aceea a desconsiderat, ba cu intențiune și sistematic a acoperit abuzurile pe care le comiteau funcționarii în multe părți, chiar în acele ținuturi unde locuiesc cetățeni de limbă străină în majoritate și în masă”⁸⁵.

Sesizând nedreptatea făcută acuzaților în acest proces, precum și o condamnare generală a statului șovinist, apare articolul **Törvény es törvény** (Lege și lege) din foaia clericală „**Magyar Állam**” din 17 august⁸⁶. Articolul deplânge nerespectarea legii din 1868 care prevedea posibilitatea reală ca aceștia să se aplece în limba maternă, cerere pe care ziarul o găsea întemeiată. Onestele cuvinte sunt reproduse cu plăcere de „**Gazetă**”: „Legală și îndreptățită a fost această cerere, dar Tribunalul n-a luat-o în considerațiune, ba însăși procurorul suprem din Târgu Mureș și-a ridicat vocea pentru a se **denega această pretențiune legală**. Tristă, rușinoasă și mai presus de toate nedreaptă este această procedură, pe care șovinismul patriotic n-o poate înfrumuseța...”. Despre statul șovinist aceeași gazetă spunea: „Acel stat, care el însuși prin organele lui își calcă legea, **n-are drept să pretindă de la alții respectarea altei legi**, care lovește legea eternă și neschimbată.

O, cât de josnică, cât de nedreaptă și cât de neconsecventă ești tu **atotputernicie a statului!**”

O interesantă luare de poziție în favoarea condamnaților a fost și cea adoptată de revista satirică „**Borsszem Janko**”, nr. 1 180 (34) din 24 august 1890 de la Pesta, care prezenta pe prima pagină o ilustrație semnificativă: trei cruci — pe cea din dreapta e răstignit A. Mureșianu; pe cea din stânga Traian H. Pop, căruia procurorul Jeszenszky, în togă romană, tocmai îi leagă picioarele cu frânghia; crucea din mijloc este goală, însă lângă ea, se vede Ivor Kaas fugind, ceea ce sugerează că locul său ar fi fost alături de cei doi condamnați. Legenda ilustrației are următorul text: „Cei doi agitatori acum vor fi credincioși deoarece, legați fiind, cred. Acum își iau pedeapsa, iar pe țehmeșterul cel mare nici capul nu-l doare”⁸⁷.

Ironica aluzie era ușor de înțeles și dovedea, odată mai mult, că ceea ce era permis unui baron maghiar, nu era permis unor ziariști români. Reieșea deci, cât se poate de limpede, substratul național al condamnărilor.

Presa politică românească, atât din Transilvania cât și din Țară, era unanimă în apărarea condamnaților. Astfel „**Tribuna**”⁸⁸, în numărul din 17 august, arată că „vina” celor condamnați a fost aceea de a fi spus ceea ce crede poporul român.

Condamnând aspru statul polițist și șovinist, editorialul „**Tribunei**” mai nota: „Unde s-a mai întâmplat vreodată în largul țărilor și în decursul veacurilor, ca o societate de oameni nemulțumiți și plini de legitime gravamine să fie prefăcuți în cetățeni mulțumiți și însuflețiți prin aceea că li se pune pumnul în gură? Ce om cu mintea întreagă poate crede că reglementând oricât de aspru presa românească, oprind-o în cele din urmă cu desăvârșire chiar, opoziția românească va înceta...”? „Și cu toate acestea șoviniștii așa cred”.

După ce reamintește maxima lui Montesquieu că „Nu există tiranie mai cruntă decât aceea exercitată la umbra legilor și păstrând aparențele justiției“, încheie în ideea că va veni vremea când suferințele îndurate de români în pușcăriile ungurești își vor da roadele.

În comentariul „**Luminătorului**“ intitulat **Procesele noastre de presă**⁸⁹ acesta arăta cum prin procese „domnii“ se străduiesc cu orice preț să facă să amuțească glasul poporului român, pentru a nu străbate la auzul lumii culte, obiective, iubitoare de libertate autentică. Acest scop însă nu va putea fi atins, apreciază „**Luminătorul**“, nici chiar dacă toate jurnalele românești ar înceta, deoarece (face din nou aluzie la Memorand) „Sunt și alte mijloace spre a ne descoperi durerile și nemulțumirile“.

Chiar și „**Telegraful român**“⁹⁰, care era mai moderat, constată că procesele politice sunt o manifestare bolnăvicioasă în stat. Ele atestă convingător că în țară sunt nemulțumiri și că acestea, cum e și firesc, își găsesc ecoul în presă. Este profund nedrept — apreciază „**Telegraful**“ — ca, în cazul în care autorul trece cu vederea câteodată să se uite cu un „ochi la procuror și cu celălalt la cuvintele ce le pune pe hârtie“, să sufere ani grei de închisoare.

„**Românul**“ din București dă glas răsunetului pe care l-a avut procesul dincolo de Carpați, în articolul **Dreptatea ungurească**⁹¹. Acesta consideră procesul drept un strigăt de disperare al asupriților și atrage atenția dominanților că „Omul e făcut să nu raționeze totdeauna bine când suferă și să aștepte un bine dorit chiar de la inimizii cei mai înverșunați ai lui, numai să știe că sunt și ai opresorilor lui“. Oare nu-și aduc aminte, mai întreba „**Românul**“ că și ei au fost în situația popoarelor subjugate acum de ei, și sufereau dacă li se luau libertățile și li se punea călușul în gură?

„**Românul**“ se simte obligat să atragă atenția asupra pericolelor ce pot amenința liniștea socială în cazul în care guvernării nu vor să vadă adevărata stare de lucruri și continuă să aducă la disperare naționalitățile nemaghiare. Situația încordată — continua „**Românul**“ — ar putea duce din nou la „sechele sângeroase de la 1849 și atunci nu vor fi vinovați de consecințele lor decât numai ei“. Iar într-un alt articol, tot „**Românul**“⁹² mărturisea că în redacția sa se citesc toate strigătele de durere și mânie care izbucnesc adesea în coloanele ziarelor românești din Transilvania și că ele exprimă adevărul, care din păcate, spus acolo este o **crimă de stat**. Dar, amenință pe față, să bage bine de seamă guvernării să nu dea națiunilor nemaghiare cât pot răbda, deoarece rezultatul ar putea fi groaznic. Menționăm că pe marginea acestui articol a izbucnit și o polemică ascuțită între „**Nemzet**“ și „**Românul**“.

De data aceasta, procesul are ecou nu numai în România ci și în Franța, unde revista Juliettei Adam din Paris, „**La Nouvelle Revue**“⁹³ din 15 decembrie 1890, aducea la cunoștința cititorilor că deși guvernul Tisza, inițiatorul persecuțiilor împotriva naționalităților, căzuse, totuși regimul de intoleranță și opresiune continuă; ca dovadă, se arată că în cazul în care un român independent ar da glas părerii sincere asupra situației poporului său, ar fi „condamnat fără doar și poate și trimis în închisorile statului“.

O mare parte a elitei intelectualității românești a suferit așa ceva; ziariști, preoți, oameni politici, chiar și un bătrân general (Traian Doda — n. ns. G. N.) au fost victimele sistemului. „În acest moment — se nota în articol — trei ziariști expie temeritatea lor în temnițele ungurești. Al patrulea, dl. Mureșianu, directorul „**Gazetei Transilvaniei**“, a ieșit zilele acestea din închisoare și eliberarea sa a fost sărbătorită de întreaga junime română, până la București și Paris.“

Faima procesului nu numai că trece granițele, dar devine și o problemă politică dezbătută în parlamentul român. Iată, în rezumat, ce spunea deputatul I. Grădișteanu în ședința din 19 decembrie 1890 a înaltului for. „Toată lumea știe că dualismul a adus o situație dezastruoasă mai ales pentru români, asupra cărora persecuțiile se înmulțesc din zi în zi. Condamnările ziariștilor români au devenit o chestiune curentă, căci, neîndrăznind să atace biserica (o vor face totuși), toată ura lor se îndreaptă împotriva presei, care, în ultimii ani, a fost supusă unei cenzuri din ce în ce mai aspre“. Și citează recente de-atunci condamnări rostite împotriva „**Gazetei Transilvaniei**“ și „**Tribunei**“ ai căror redactori au fost judecați de un juriu care nu le cunoștea limba. „După informațiile noastre, — afirma deputatul român, — aceste condamnări au produs o așa indignare a populației române“ împotriva stăpânitorilor, „încât o exploziune violentă a patimilor naționale nu pare cu neputință“.

De la înalta tribună între aplauzele frenetice ale întregului parlament, I. Grădișteanu aducea, răspicat, la cunoștința guvernului ungar, că între România și Austro-Ungaria nu poate fi prietenie atâta timp cât

„împetele de durere ale românilor vor răsună la urechile noastre”⁹⁴.

După bilanțul „**Tribunei**”⁹⁵. I. Grădișteanu nu exagera deloc, având în vedere că procesele politice împotriva românilor ajunseseră într-adevăr la ordinea zilei. Vasile Lucaciu a fost arestat și aruncat în închisoare, generalul Traian Doda a fost condamnat la doi ani închisoare de către curtea cu jurați din Arad; Ioan Slavici a fost trimis pentru un an în închisoarea de la Vaț; Ștefan Albu, unul dintre redactorii revistei românești de limbă germană „**Rumänische Revue**” primește o pedeapsă de șase luni închisoare; V. Barceanu, redactor la „**Luminătorul**”, primește șase luni de închisoare; Aurel Mureșianu, șase săptămâni, iar Traian H. Pop, un an; Septimiu Albin, redactor la „**Tribuna**” a fost condamnat la șase luni închisoare, iar Ioan Macavei un an și jumătate.

O astfel de presiune asupra românilor prevestea o perspectivă sumbră pentru ei.

Să revenim însă la evoluția procesului, deoarece inculpații nemulțumiți de sentință au semnat amândoi un recurs întemeiat, formulat în 12 puncte. În el se demonstra, cu dovezi concrete, că procedura penală obișnuită a fost grosolan încălcată⁹⁶. Pentru un jurist priceput al vremii, motivele invocate erau într-adevăr foarte serioase, cum se poate vedea în rândurile ce urmează:

1) A. Mureșianu a fost judecat în baza patentei imperiale din 27 mai 1852, cu toate că între timp cenzura s-a desființat.

2) Președintele juriului, după începerea lucrărilor și-a permis a pleda el însuși obiectul procesului ceea ce nu e prescris niciunde.

3) Procurorul Biró János (care a judecat „**Gazeta**” în procesul anterior) a stat tot timpul procesului lângă judecători (se înțelege că pentru a-i influența).

4) Lui A. Mureșianu nu i s-a permis să dovedească cu martori că nu a putut exercita „atențiunea” cuvenită, și deci nu s-a putut apăra în acest sens.

5) Președintele Tribunalului a refuzat cererea inculpaților de a întreba pe jurați „**dacă înțeleg limba română**” (fapt acceptat în procesul anterior din 1888).

6) Acuzaților li s-a refuzat și cererea de a se citi în plen depozițiile făcute înaintea judecătorului de instrucție.

7) Deși cei doi au făcut o traducere legalizată din germană în maghiară a articolului din **Budapester Tageblatt** din 6 aprilie 1890 în decursul instrucției și al pertractării li s-a refuzat să dovedească faptul că articolul incriminat din „**Gazeta**” nr. 72 „nu este alta decât o reproducere a ideilor și chiar a cuvintelor scrise” în ziarul maghiar de limbă germană.

8) Cei doi pot dovedi cu ziarul „**Kolozsvár**” și cu martori că un profesor universitar a stat în camera destinată membrilor juriului; juriul a prânzit în sala vecină, și prin cei ce i-au servit au putut veni în contact cu exteriorul; ceea ce încălca §77 de procedură penală.

9) În timpul dezbaterilor, unul din membrii juriului a primit o scrisoare din exterior (ceea ce iarăși era contra legii).

10) Fără a fi chemat la ordine, procurorul „a întrebuițat la adresa națiunii române expresiuni adânc vătămătoare”. Provoacăndu-se la opinia publică a poporului maghiar și „accentuând datorința sentimentelor maghiare a influențat cu toată puterea oficiului său în foarte mare măsură asupra stării de spirit a membrilor juriului și prin aceea că a pretins hotărât și amenințător condamnarea inculpaților.”

11) Membrii supleanți ai juriului, în decursul dezbaterilor se aflau printre membrii plini, retrăgându-se cu aceștia și la consultări.

12) § 92 al Codului Penal prevedea ca în cazul în care e condamnat cineva la închisoare, și i se admit circumstanțe atenuante, după cum a fost cazul lui A. Mureșianu, se poate schimba sentința privativă de libertate cu amendă în bani.

Cu toate că recursul a fost atât de clar argumentat, Curia întrunită în ședința din 16 septembrie 1890, hotărăște respingerea acestuia. Menționăm că ședința Curiei a fost prezidată de Toth Lőrincz, raportor fiind Séllyey Sándor⁹⁷. Sentința nr. 1 170 din 14 august 1890 a intrat în vigoare în termenii stabiliți.

Dar lucrurile nu se încheieară doar cu această respingere a recursului deoarece se pare că autoritățile țineau cu orice preț să le facă românilor cât mai multe șicane. Așa se explică și de ce în urma sesizărilor unor articole din presa șovină maghiară, procurorul din Brașov face un denunț Tribunalului din localitate

pentru a porni o anchetă împotriva celor ce au luat parte la primirea triumfală a lui A. Mureșianu la întoarcerea sa de la Cluj⁹⁸.

Inculpații de data aceasta au fost avocatul I. Lenger și George Puiu care au ținut cuvântările de bun venit. Ei erau acuzați în baza paragrafului 174 al Codului Penal, care condamnă aspru pe cei ce laudau sau distingeau în public vreun condamnat.

Cei urmăriți în justiție fac însă un recurs despre care aflăm că s-a rezolvat în 25 septembrie și a fost publicat în 12 octombrie, arătându-se că paragraful respectiv nu se putea aplica în cazul Mureșianu, deoarece el a fost condamnat doar pentru „abatere“, nu și pentru crimă sau delict. Era adevărat că T. H. Pop a fost condamnat pentru „delict“, însă la 17 august, după proces, în gara Brașov a sosit numai A. Mureșianu, nu și colegul său. Bănuim că avocatul I. Roman prevăzuse posibilitatea unor noi inculpări și de aceea îl va fi sfătuit pe A. Mureșianu să plece singur din Cluj. Oricum, reaua-credință a regimului a ieșit din nou la iveală prin graba cu care procurorul a declanșat ancheta cu toate că nu avea nici o bază juridică serioasă. Dar, pentru a nu rămâne totuși în pagubă cu pornirea de rea credință, actele întocmite au fost înaintate căpitanului orașului pentru a li se administra amenzi celor în cauză.

Autoritățile politice și judiciare nu erau însă mulțumite numai cu atât, ele încercând să-i persecute pe români ori de câte ori se ivea ocazia. Așa de pildă menționăm că au deschis o nouă anchetă, de data aceasta împotriva acelor care, împreună cu A. Mureșianu și Traian H. Pop, au luat masa în grădina Stadler din Cluj în seara zilei de 14 august. Procesul amenința să ia proporții întrucât au fost incriminați **douăzeci** de „agitatori“. De la procesul Pronunciamentului nu mai fusese inculpat un număr atât de mare de români, și nici nu va mai fi până la procesul Memorandului.

Aceștia, ținea să denunțe ziarul „**Kolozsváry**“, n-au luat parte la o cină intimă, dictată de necesități fiziologice firești și prozaice, ci **au organizat un banchet** ce urmărea să fie o manifestație politică.

Un martor ocular descrie în „**Gazetă**“ cum s-au petrecut lucrurile în realitate. Participanții la proces, seara, după încheierea dezbaterilor au plecat de la Tribunal să cineze în cele 3-4 ospătării principale din acea vreme ale Clujului. Un grup, cam de 20 de persoane a poposit la grădina lui Stadler, care nici măcar nu era pregătit cu mâncare pentru atâția musafiri. Aceștia au ocupat o masă, și cum se obișnuia pe atunci la orice convenire socială s-au ridicat toasturi, însă despre proces, ne asigură autorul informațiilor, nici nu a fost vorba „Pe aceștia nimeni nu i-a laudat și nici n-a demonstrat nimeni pentru ei“. Și argumentul este literalmente savuros: „căci românul știe să fie precaut și este mult mai cu tact, decât să se blameze, vorbind în ospătării lucruri neertate“¹⁰⁰. Doi unguri ce nu știau bine românește declaraseră (dar nu sub prestare de jurământ), că cei doi proaspăt condamnați (care de altfel până la definitivarea sentinței nici nu puteau fi considerați astfel) ar fi fost laudați ca niște martiri adevărați. Au petrecut acolo cu muzică, circa două ore după care fiecare a plecat la treburile sale.

Patronul grădinii și un ospătar au declarat că un tânăr le-ar fi spus că pe la 8 seara vor sosi acolo mai mulți români, dar fiind în același timp și o petrecere cu dans la grădină, nu puteau fi siguri că era vorba de banchet. Pentru ca cina respectivă să fi putut fi calificată drept **banchet politic** era nevoie de cineva care să declare că a fost o adunare în toată legea, organizată anume în acel scop. Autoritățile însă nu au putut găsi un astfel de martor.

Unul dintre principalii urmăriți și anchetați a fost avocatul Francisc Hossu-Longin. El a declarat în timpul cercetărilor că dânsul a „felicitat pe osândiți ca pe niște persoane, care între marginile legii se luptă cu o stăruință neobosită pe calea presei pentru interesele neamului românesc, atât în cestiuni politice, cât și în cestiuni literare și culturale“. Și preotul V. Podoabă a fost între cei mai grav acuzați de „**Kolozsvár**“, atribuindu-i-se un toast în care prevestea că românii vor ajunge vremile lui „ține minte“ pentru că înfundă închisorile, laudând explicit și faptele celor doi „condamnați“.

Eroul acestei „comedii șoviniste“ cum o numea „**Gazeta**“ era de data aceasta anchetatorul Bodor Laszlo. Faptul că justiția regimului dualist nu a ezitat să intenteze proces la 20 de persoane, atestă că era un instrument cu totul docil îndreptat cu toată înverșunarea împotriva românilor. De remarcat că teatrul maghiar din Cluj nu s-a raliat curentului antiromânesc; sesizând tragicomicul situației a prezentat spectatorilor un cuplet a cărui temă era pretinsul banchet politic, fără mâncări și fără festivități, prezentându-l așa cum fusese, un abuz al autorităților.

Între cei 20 de anchetați se aflau și V. Lucaciu, protopopul T. Roșescu și mai mulți avocați și medici¹⁰¹. Procesul va fi suspendat în cele din urmă, dar din el ne rămâne o piesă deosebit de interesantă: recursul semnat de Fr. Hossu-Longin. Un document prețios pentru a înțelege mai bine șicanele și hărțuirea la care erau supuși intelectualii români, a seriozității pericolului în care se aflau aceștia, în ciuda „comediei” de situație, deoarece stăruirea autorităților într-o interpretare abuzivă a faptelor ar fi dus iarăși la un proces înscenat și dirijat ca și cele de până acea dată. Recursul este, în fine, un document ce demască, plin de vigoare, oprimarea românilor pe tărâm juridic¹⁰².

Odată cu respingerea recursului lui A. Mureșianu și Traian H. Pop, cei doi condamnați definitiv se pregătesc pentru executarea pedepsei dictate de Tribunal și întărite de Curie.

Datorită unor probleme de familie, A. Mureșianu intervine printr-o cerere să i se amâne executarea pedepsei, însă demersul este respins prin ordinul din 2 octombrie de către procurorul din Târgu Mureș. În situația dată, directorul „Gazetei” se simte obligat să publice un fel de manifest intitulat **Cătră cititorii noștri!**¹⁰³, în care mulțumește susținătorilor cauzei și „Gazetei” în cuvinte alese și pline de căldură.

Promite, în același timp, că redactorii „Gazetei” își vor da și în viitor toată silința pentru ca ziarul să corespundă înaltei sale chemări, cea de a fi fidel apărător al intereselor vieții naționale românești.

Unele pasaje din acest manifest sunt demne de o **Antologie** a luptei pentru libertatea presei. Dăm aici unul din ele: „Fără un interes viu pentru lățirea ideilor salutare naționale, fără însuflețire în combaterea principiilor reale, a nedreptății și a volniciei nu poate progresa presa la nici un popor din lume”. Și încheie dând glas unei hotărâri ferme: „Credincioasă chemării sale și principiilor naționale, de la a căror apărare atărnă viitorul neamului nostru „Gazeta Transilvaniei” va lupta necurmat și fără șovăire pentru drepturile, luminarea și înaintarea poporului român, zicând fraților săi: fiți înțelepți, fiți bărbați!”

În momentul când trebuia să plece la Cluj pentru a-și împlini sentința, anunță cititorii „Gazetei” că, la 1 octombrie stil vechi, 13 octombrie stil nou, a predat Editura și Redacția vechiului colaborator Grigore Maior, rugându-i să aibă deplină încredere într-însul¹⁰⁴. Pleacă în aceeași zi cu acceleratul de după masă la Cluj. Deși momentul plecării nu se anunțase, și de această dată A. Mureșianu se bucură de o manifestație spontană din partea unui mare număr de români.

La 14 octombrie își începe deci stagiul de „prizonier împărătesc” cum îi plăcea să se autonumească, și în 16 octombrie scrie soției sale Elena o scrisoare-document în care îi descrie condițiile de detenție din penitenciarul clujean de pe strada Farkas¹⁰⁵.

S-a prezentat întâi la procuror — arată A. Mureșianu — care l-a predat inspectorului închisorii. Acesta i-a consemnat în registrul închisorii înălțimea și descrierea individuală. I-a mai făcut inventarul celor două cufere cu care a venit și a controlat totodată dacă nu are lucruri interzise, ca tutun și rachiu. A trebuit să predea și banii care se aflau asupra sa.

A primit 2 sfeșnice cu lumânări, o cană pentru apă și o banchetă pentru lucrurile trebuincioase în celulă. După aceea a fost condus în curtea a doua, etajul întâi, celula nr. 6, mobilată cu un pat cu așternut, o măsuță și un scaun. Aurel Mureșianu constată, cu ironie, în scrisoare, că era mare deosebire între condițiile de la camera nr. 4 de la hotel „Erzébet”, unde a locuit în Cluj, față de celula nr. 6 din penitenciar.

Trebuie să subliniem că închisoarea la care a fost condamnat Mureșianu era „ordinară”, adică obișnuită, deci nu se compara cu cea de la Seghedin de exemplu, închisoare de stat, în care condamnații politici se bucurau de favoruri speciale. Aici nu avea voie să fumeze. În ceea ce privește mâncarea avea voie să și-o aducă pe cheltuiala sa de la un restaurant din oraș. Căci în închisoare se servea masa doar o singură dată pe zi și numai duminică și joia se servea carne. Tot aici scrisorile îi erau cenzurate și cele pe care le trimitea și cele pe care le primea. (La Seghedin erau cenzurate numai cele trimise de condamnat). La fel, și dreptul de vizitare la Cluj era mult mai restrâns decât la Seghedin unde vizitele nu aveau restricții de nici un fel. Despre condițiile mai grele de la Cluj, Mureșianu scria cu amară autoironie: aici nu trebuie să uit că sunt „császár fogoly” (deținut împărătesc). Era totuși tratat cu „îngăduință” datorită indicațiilor procurorului, fapt pe care îl aprecia sincer de altfel.

Prietenii săi din Cluj au sărit cu toții să-l ajute fiecare cu ce putea; unul împrumutându-i vase, altul aducându-i cărți de citit, celălalt vizitându-l cât se putea de des ș.a.m.d. Cel mai amabil dintre toți se pare a fi fost amicul său Aurel Isac, translatorul de la cele două procese.

În scrisoarea din 26 octombrie 1890, A. Mureșianu îi descria soției programul și meniul săptămânal al închisorii¹⁰⁶. Deșteptarea se făcea la 5 dimineața, culcarea la 8 seara. La 6.30 deținuții ieșeau la lucru (cei politici nu), duminică deșteptarea era la ora 7. Interesantă și inedită este scrisoarea din 8 octombrie 1890¹⁰⁷.

Presa consemnează și ea momente semnificative din detenția lui A. Mureșianu și Traian H. Pop.

De exemplu, vizitele au fost transformate de români într-o demonstrație de solidaritate cu fruntașul lor condamnat, astfel încât procurorul a luat măsuri să nu mai poată fi vizitat decât duminica. „**Erdely Hiradó**“ din 20 octombrie anunța că duminica anterioară Mureșianu avusese o mulțime de vizite¹⁰⁸. După 5 săptămâni de detenție, cu toate că vizitele erau permise duminica, **Gazeta** aducea la cunoștința publicului protestul studenților români de la Universitatea din Cluj care au încercat să-l viziteze în respectiva duminică, fără însă să obțină aprobarea necesară¹⁰⁹. Altfel condamnatul era sănătos și aștepta cu nerăbdare să se întoarcă la Redacție.

Între timp și tânărul redactor Traian H. Pop plecă în 6 noiembrie spre Seghedin pentru a-și executa pedeapsa de un an. Și el a fost condus la gară de o mulțime de amici și cunoștințe¹¹⁰, urmând să mai zăbovească puțin în locul său de baștină¹¹¹, după care în 16 noiembrie își începu osânda de un an¹¹².

Plecarea sa la închisoare mai prilejuiește și un viguros articol de îmbărbătare în „**Gazetă**“ destinat în special tineretului, îndrumându-l, ca în timpuri de grea încercare cum erau cele de atunci, să-și arate însușețirea nu numai în vorba ci și în fapte hotărâte, căci adaugă plin de generozitate autorul, tineretul român „N-a crescut în școală pentru ca să se îngrijească numai de el, pentru a căuta un trai mai ușor pe spatele poporului din al cărui sân a ieșit, ci au crescut la școală pentru a fi adevărate străji ale poporului român care i-a ridicat, și de la care așteaptă ușurarea sortii sale“. Așa încât nu ajunge „aplaudarea suferințelor“ celor ce au luptat cu arma condeiului și acum au fost aruncați în închisori, ci exemplul sacrificiului lor să servească tuturor ca încurajare în lupta pentru limbă, naționalitate și cultură¹¹³.

La puțin timp după intrarea lui Traian H. Pop în închisoare, „**Gazeta**“ anunța că marți, 25 noiembrie la ora 3 d.m. dr. A. Mureșianu își va încheia osânda de 6 săptămâni și va aduce de la Cluj „o nouă dovadă despre modul cum sunt tratați astăzi luptătorii poporului românesc“. El va fi urmat și la bine și la rău, căci în lupta pentru cauză, suferințele nu trebuie să înspăimânte pe nimeni deoarece „Temnița nu mai e astăzi un loc de rușine, căci a continua șirul suferințelor îndurate pentru neamul românesc, totdeauna ne va fi onoare“¹¹⁴.

În fine, în 26 noiembrie se anunță că A. Mureșianu și-a împlinit osânda, sosește acasă în 27 la ora 2 și că a primit o mulțime de scrisori și telegrame de felicitare¹¹⁵. Dintre ele amintim pe ceea a prietenilor din Deva și jur¹¹⁶, a mai multor români din Galați¹¹⁷, a studenților din Anvers care-l asigurau că cei ce voiesc să înăbușe vocea celor ce dau expresie nemulțumirilor care copleșesc poporul și ținesc să omoare individualitatea sa națională, nu vor reuși, deoarece și generațiile ce vor urma vor fi tot atât de curajoase ca și cei ce luptau la acea dată¹¹⁸.

O telegramă entuziastă primește și din București de la societatea „Carpații“, semnată Ioan Țețu, Nicolae Lupu, frații Bedițeanu și alții. Iată ce-i transmit «dacoromâniștii de la București»; „Salutăm în voi pe martirul cauzei Naționale, trăiască Românismul, trăiască Martirii“¹¹⁹. Tot din București, în 29 noiembrie mai primește două telegrame, Una de la „Consiliul de acțiune“ în care se spunea „Studenții universitari vă întind mâna. Suntem împreună la luptă“, și cealaltă de la studenții Școlii normale superioare: „Energia voastră și simpatiile noastre înfruntă pușcăriile ungurești“. Semnificativă este și telegrama studenților români de la Paris, de la 7 decembrie, în care se scria: „Vă felicităm pentru că luptând și suferind arătați românilor de peste munți (din Transilvania — n. ns. G. N.) calea mântuirii“¹²⁰. A mai primit scrisori și telegrame de felicitare de la Dej, Blaj, Sibiu, Brăila, din Bihor, Sălaj, Alba inferioară, Cluj, și din multe alte localități și regiuni, gest pentru care redacția „**Gazetei**“ își exprima mulțumirea și gratitudinea.

Eliberarea lui A. Mureșianu se transformă aproape într-o sărbătoare națională. Primirea de la Brașov fu, din nou, triumfală, cu cortegiu nesfârșit de trăsuri, cu mulțime de popor la gară și în fața Redacției, cu preoți și fruntași din satele învecinate, meșteșugari și negustori, și demn de semnalat, în mod special, de data aceasta la manifestația națională participă și **muncitori români**¹²¹, care îl primesc pe A. Mureșianu, cu capetele descoperite, în semn de cel mai înalt respect.

La rândul său, A. Mureșianu strânge mâinile și mulțumește poporului adunat. În birourile Redacției,

avocatul I. Lenger îl primește cu o aleasă cuvântare¹²², după care urmează un pelerinaj continuu de români ce doreau să-l felicite. Ceremonia ține până seara târziu, iar noaptea, după obiceiul vremii, se bucură de o frumoasă serenadă¹²³. Vizitele de felicitare au mai continuat timp de trei zile.

Reluându-și munca la conducerea „**Gazetei Transilvaniei**“ dr. A. Mureșianu nu uită de tovarășul său Traian H. Pop, mai apăsător de asprimea condamnării și, cât îi va sta în putință, va face tot posibilul pentru a-i ușura detenția de la Seghedin.

„**Gazeta**“ semnalase, ceva mai devreme, purtarea necavalerească a câtorva deținuți condamnați pentru duel, care făcuseră un fel de conjurație refuzând să mai vorbească cu Pop, considerându-l și ei un „agitator“. Conducerea închisorii era întrebată cum este posibil să se permită o asemenea conspirație născută din „ură de rasă“ cu „tendințe de terorizare“ într-un institut „de corecție“¹²⁴.

Deși, despre detenția lui Traian H. Pop, avem mai puține date, putem afirma că s-a bucurat și el din plin de atenție. Sunt cunoscute câteva scrisori din închisoare adresate de T. H. Pop lui A. Mureșianu în care dezbate teme politice, culturale și de ordin personal. Una dintre acestea, datată 26 august 1891 din Seghedin este, credem, cea mai interesantă. În ea T. H. Pop îi propune plin de încredere și admirație lui A. Mureșianu să se pună în fruntea luptelor politice și, întronând disciplina în mișcarea de eliberare națională, să înceapă „era serioaselor lucrări“¹²⁵.

Într-o scrisoare din 23 septembrie 1891, A. Mureșianu își exprima speranța de a-l putea vizita la Seghedin¹²⁶ ceea ce va și face la sfârșitul lui octombrie 1891, când întorcându-se de la Praga, trece și pe la Traian H. Pop și Ioan Macavei ce se afla tot acolo, primul urmând să se elibereze la data de 15 noiembrie 1891¹²⁷, după care va veni la Brașov pentru a-și reocupa locul în Redacție. Salutând eliberarea sa, „**Gazeta**“ cere din nou tuturor tinerilor români să adopte exemplul său de abnegație pentru slujirea cauzei naționale, așteptând de la ei „încă multe jertfe în viitor pentru a putea duce la bun sfârșit marea operă“ a eliberării poporului român¹²⁸.

Într-o corespondență din 31 noiembrie, publicată de „**Gazetă**“ se descrie amănunțit și călduroasa întâmpinare pe care i-au făcut-o un mare număr de brașoveni din „toate clasele societății“. La Redacție, cum devenise deja un obicei, îl așteptau mulți „oameni din popor, amici și cunoscuți, cari se grăbeau a-i strânge mâna de binevenire“. În biroul Redacției i s-a predat din partea românilor brașoveni, un frumos dar în amintirea anului de reclusiune — un prețios ceas de aur, cu lanț¹²⁹.

Asemenea lui Mureșianu, Traian H. Pop primește numeroase scrisori și telegrame de felicitare, dintre care „**Gazeta**“ publică pe cele ale tinerilor studioși de la Viena și Anvers¹³⁰.

Cu această ceremonie, primirea lui Traian H. Pop se încheie și ultima consecință a procesului din 14 august 1890.

Unul din marile câștiguri politice ale acestor procese a fost întărirea solidarității dintre intelectuali și popor, fapt sesizat de „**Gazetă**“, într-un articol mai vechi al ei. Se constata acolo participarea de masă la proces, la plecări din și sosiri în Brașov a acuzaților și apoi a condamnaților; se mai remarcă unitatea de gândire și simțire cu poporul, unitate ce le fusese contestată în ciuda prevestirilor răuvoitoare.

Referindu-se la această comuniune de credință și luptă, se releva maturitatea politică la care s-a ridicat poporul cu ocazia acestor procese, concluzionându-se că atât intelectualitatea, cât și țărănul român este și va fi alături de presa română până când aceasta va vorbi sincer și cinstit, așa cum simte un român adevărat.

Între popor și intelectualitate nu sunt divergențe de clasă, iar mijlocitorul cel mai adecvat între țărani și intelectuali sunt vrednicii învățători și preoți legați de popor care pot fi numiți pe drept cuvânt „nobilimea“ poporului român¹³¹. Desigur, o „nobilime“ cu caracter funciar democratic.

Rememorând evenimentele privind abuzul proces politic de presă din 14 august 1890, în articolul de bilanț al anului expirat „**Gazeta**“¹³² putea să scrie pe drept cuvânt: „procesele noastre de presă au produs un ecou viu și puternic în sânul tuturor românilor“. S-a născut astfel în sânul poporului un curent puternic având drept scop restabilirea solidarității naționale, care a jucat un rol atât de important în mobilizarea maselor cu ocazia altui proces, și mai răsunător, procesul Memorandului.

Cercetarea celor două procese, din 1888 și 1890 este justificată atât pentru faptul că în trecut nu s-au bucurat de această cuvenită atenție, cât și pentru că ele constituie dovezi incontestabile ale opresiunii

politice a românilor transilvăneni.

Din fericire, glasul românilor n-a putut fi înăbușit cu astfel de mijloace. Ziariștii militanți români s-au dovedit a fi fost la înălțimea chemării lor, totodată, cel mai mult de suferit din partea regimului dualist datorită curajului lor. Numai în 10 ani, de la 1884 la 1894, au fost condamnați 107 inculpați la 59 de ani și 15 zile și obligați a plăti amenzi în sumă de 11.840 fl.¹³³. De asemenea, din cauza persecuțiilor, multe din publicațiile românești au fost silite să-și înceteze apariția.

Evenimentele istorice cruciale care au urmat au demonstrat însă faptul că prigonirile nu și-au atins ținta de a lichida cu forța mișcarea de rezistență împotriva politicii de deznaționalizare¹³⁴, deoarece, așa după cum constata cu multă luciditate și obiectivitate „**Kronstädter Zeitung**“, „la spatele unui Mureșianu, Pop, Slavici, Bobancu“ stăteau 3 milioane de români. În aceasta și consta de altfel, tăria de granit a presei românești. Ea slujea o cauză dreaptă și ca urmare era susținută de popor.

Rezultă că aportul „**Gazetei Transilvaniei**“ precum și al altor ziare și periodice românești, al ziariștilor onești și curajoși care și-au sacrificat adesea libertatea, a fost esențial, jucând un rol de prim rang în realizarea Unității Statului român de la 1 Decembrie 1918.

NOTE:

1. E. Boșca-Mălin, **Lupta presei transilvane**, București, 1945. G.Neamțu, **Din activitatea redacțională a lui George Barițiu la „Gazeta de Transilvania“** în timpul revoluției de la 1848-1849, în **Studia Universitatis Babeș-Bolyai**, Historia, XXXII, 1987, P. 7-17.

2. Gelu Neamțu, **Procesele de presă ale ziarului „Federațiunea“, în Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar**, Cluj-Napoca, 1978, p. 180-221.

3. **George Bariț și contemporanii săi**, București, 1985, VII, p. 311.

4. D. Vatamaniuc, **Ioan Slavici și lumea prin care a trecut**, București, 1968, p. 316-318.

5. **Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria la „Răspunsul“ dat de junimea academică maghiară „Memoriului“ studenților universitari din România**, Sibiu, 1892, p. 100-101.

6. **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, sub red. lui M. Băltescu, Brașov, 1969, p. 179-184 și Ioan Georgescu, **Aurel Mureșianu**, 1938 p. 60-62.

7. **Gazeta Transilvaniei**, L. nr. 176 din 12 (24) aug. 1887, p. 1 și nr. 179 din 15 (27) aug. 1887, p. 1 primul intitulat: „**Brașov, 11 august 1887**“ și al doilea „**Brașov, 14 august 1887**“.

8. **Idem**, LI, nr. 32 din 13 (25) febr. 1888 p. 1

9. **Idem**, nr. 176 din 12 (24) aug. 1887, p. 1

10. **Idem**, nr. 179 din 15 (27) aug. 1887, p. 1

11. **Idem**, nr. 32 din 13 (25) febr. 1888, p. 1

12. nr. 33 din 14 (26) febr. 1888, p. 3

13. **Idem**, nr. 50 din 5 (17) mart. 1888, p. 1: **Procesul de presă al Gazetei**.

14. **Idem**, nr. 53 din 9 (21) mart. 1888, p. 1-2

15. dr. Hincz Gergely, Mack Frâncisc, Sugar Joséf, Ottó Csigmantori, Bokros Bela, dr. Purjes, dr. Ccștei, dr. Bernath, Akos Zsigmond, dr. Veres, dr. Nagy Ferecz, Beteg. Supleanți: Vicol și dr. Klug.

16. „**Gazeta Transilvaniei**“, LI, nr. 55 din 11 (23) mart. 1888, p. 1; nr. 56 din 12 (24) mart. 1888, p. 1, nr. 57 din 13 (25) mart. p. 1; nr. 58 din 15 (27) mart. p. 1-3. Cf. **Tribuna, Luminătorul și Telegraful român**.

17. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 555, nr. 6 477, dos. 596, nr. 5 376 și nr. 5 377.

18. **Idem**, dos. 555, nr. 6 477; dos. 596, nr. 5377. Cf. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 55 din 11 (23) mart. 1888, p. 1.

19. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 596, nr. 5376.

20. **Idem**, dos. 555, nr. 6 478.

21. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 56 din 12 (24) mart. 1888, p. 1.

22. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 596, nr. 5 376.

23. **Idem**, dos. 555, nr. 6 478 și dos. 596, nr. 5 376.

24. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 63 din 20 mart. (1) apr., 1888, p. 1.
25. **Idem**, nr. 64 din 22 mart. (3) apr. 1888, p. 1.
26. **Idem**, nr. 68 din 27 (8) apr. 1888, p. 1.
27. **Idem**, nr. 60 din 17 (29) mart. 1888, p. 1.
28. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 519, nr. 14 483.
29. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 62 din 19 (31) mart. 1888, p. 1.
30. **Idem**, 63 din 20 mart. (1) apr. 1888, p. 1.
31. Muzeul de Istorie, Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos 519, nr. 14 477.
32. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 59 din 16 (28) mart. 1888, p. 1.
33. „**Tribuna**“, V, nr. 60 din 15/27 mart. 1888, p. 237.
34. „**Gazeta Transilvaniei**“ nr. 60 din 17 (29) mart. 1888, p. 1.
35. **Idem**, nr. 68 din 27 mart. (8) apr. 1888, p. 1.
36. **Tribuna**, nr. 190 din 23 aug/ 4 sept. 1888, p. 758. Cf. **Românul** din 2 sept. 1888 p. 1.
37. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 594, nr. 4 880.
38. **Idem**, dos. 596, nr. 5 374.
39. **Gazeta Transilvaniei**, nr. 83 din 14 (26) apr. 1888, p. 1.
40. **Idem**, nr. 87 din 19 apr. (1) mai 1888, p. 1.
41. **Luminătorul**, IX, nr. 13 din 29/17 febr. 1888, p. 1.
42. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 116 din 26 mai (7) iun. 1888, p. 1-2.
43. **Idem**, nr. 106 din 13 (25) mai 1888, p. 1.
44. Emil Micu, **Scrisori din trecut. Din corespondenţa politică a lui Aurel Mureşianu**, Braşov, 1942.
45. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 116 din 26 mai (7) iun. 1888, p. 1-2.
46. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 112, nr. 1 956.
47. **Idem**, dos. 112, nr. 1 957. În textul lui E. Micu cuvântul „costă“ este citit greşit şi pasajul nu are sens.
48. **Ibid.**, dos. 591, nr. 1. 506: „Blaj, 9 iul. 1888“. „El o are acolo foarte bine, îngrijire, tot, numai libertate nu. Îi preumblă şi îi duce la scaldă de 2 ori pe săptăm. (ămână). Când am fost acolo mi-a pomenit de d-ta că erai f.(oarte) indiferent faţă de el; l-am întrebat, el zice că vrei să-i trimiţi parale; l-am mai domolit puţin, iacăta vine o epistolă de la d-ta. O citeşte şi vede că te interesezi de dânsul. Atunci s-a mai domolit; zicea că era într-un timp foarte rău bolnav, nu putea mânca, nici scrie; şi chiar eu îl găsisem cu gâtul cam înţepenit, însă în cele 2 zile cât am stat la dânsul i-a trecut, am şi prânzit cu el. Acum i-a venit Slavici...“.
49. **Idem**, dos. 112, nr. 1 958.
50. E. Micu, **Gazeta Transilvaniei şi Memorandul, în 130 de ani de la apariţia Gazetei Transilvaniei**, Braşov, 1969, p. 163-164.
51. **Idem**, **Scrisori din trecut...**, p. 14-15.
52. „**Tribuna**“, V, nr. 140 din 22 iun. (4) iul. 1888, p. 558-559: **Scrisoare deschisă**. Bibicescu îl lauda pe A. Mureşianu şi-l condamna pe I. Slavici pentru că s-a apărat la proces în limba maghiară. Situaţia era însă mult mai complicată şi nu era în drept a-l condamna pe Slavici. Lauda pentru Mureşianu suna astfel: „... cetăţean întreg, român verde, înarmat cu dreptul ce-i dă legea, de a vorbi în instanţă limba sa naţională, refuză mândru şi hotărât de a se apăra ungureşte“.
53. **Idem**, nr. 141 din 23 iun./ 5 iul., p. 561-562; „**Unirea**“ **contra noastră**.
54. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 112, nr. 1959.
55. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 116 din 26 mai (7), iun., p. 1-2.
56. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 112, nr. 1 959.
57. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 209 din 23 sept. (5) oct. 1888, p. 2.
58. **Idem**, nr. 210 din 24 sept. (6) oct. 1888, p. 2.
59. **Tribuna**, V, nr. 240 din 22 oct./ 3 nov. 1888, p. 957.
60. **Idem**, VI, nr. 3 din 4/16 ian. p. 9.
61. „**Gazeta Transilvaniei**“, LIII, nr. 40 din 20 febr. (4) mart. 1890, p. 2.
62. **Idem**, nr. 72 din 29 mart. (10) apr. 1890, p. 1.
63. **Idem**, nr. 159 din 15 (27) iul. 1890, p. 2.

64. **Idem**, nr. 160 din 17 (29) iul. 1890, p. 1-2.
65. **Idem**, nr. 159 din 15 (27) iul 1890, p. 1.
66. „**Luminătorul**“, XI, nr. 51 din 2 aug./ 21 iul. 1890, p. 2.
67. **Memorandul românilor din Transilvania și Ungaria către maiestatea sa imperială și regală apostolică**
Francisc Iosif I, Sibiu, 1892, Capitoul E.
68. **Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica...**, p. 100-101.
69. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 166 din 25 iul. (6) aug. 1890, p. 2. Vezi și nr. 170 din 29 iul. (10) aug. 1890,
p. 2.
70. **Idem**, nr. 168 din 27 iul. (10) aug. 1890, p. 1.
71. **Idem**, nr. 172 din 1 (13) aug. 1890, p. 1-2.
72. **Idem**, nr. 175 din 4 (16) aug. 1890, p. 1.
73. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 121, nr. 12 582.
74. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 185 din 18 (30) aug. 1890, p. 1-2.
75. Nimic nu poate fi mai edificator pentru aflarea adevărului real decât compararea celor două articole.
76. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 178 din 9 (21) aug. 1890, p. 1-2.
77. **Idem**, nr. 180 din 11 (23) aug 1890, p. 1-2.
78. **Idem**, nr. 176 din 5 (17) aug. 1890, p. 1.
79. **Idem**, nr. 177 din 8 (20) aug. 1890, p. 1.
80. **Idem**, nr. 181 din 12 (24) aug. 1890, p. 4.
81. **Apud „Gazeta Transilvaniei**“, nr. 180 din 11 (23) aug. 1890, p. 1-2.
82. **Idem**, nr. 182 din 14 (26) aug. 1890, p. 1.
83. **Idem**, nr. 185 din 18 (30) aug. 1890, p. 1-2.
84. **Idem**, nr. 184 din 17 (29) aug. 1890, p. 1.
85. **Idem**, nr. 183 din 15 (27) aug. 1890, p. 1.
86. **Idem**, nr. 188 din 22 aug. (3) sept. 1890, p. 1.
87. **Apud „Gazeta Transilvaniei**“, nr. 183 din 15 (27) aug. 1890, p. 2.
88. „**Tribuna**“, VII, nr. 178 din 5/ 17 aug. 1890, p. 1.
89. „**Luminătorul**“, XI, nr. 55 din 30/ 18 aug. 1890, p. 1.
90. **Apud „Gazeta Transilvaniei**“, nr. 187 din 21 aug. (5) sept. 1890, p. 2.
91. **Apud Ibid.**, 190 din 24 aug. (5) sept. 1890, p. 2.
92. **Apud Ibid.**, loc. cit.
93. **Ibid**, nr. 287 din 23 dec. 1890, p. 2.
94. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 596, nr. 5 708.
95. „**Tribuna**“, VII, nr. 210 din 16/ 28 sept. 1890, p. 839.
96. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 121, nr. 12 583.
97. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 202 din 9 (21) sept. 1890, p. 2.
98. **Idem**, nr. 186 din 19 (31) aug. 1890, p. 3.
99. **Idem**, nr. 219 din 30 sept. (12) oct. 1890, p. 3.
100. **Idem**, nr. 227 din 10 (22) oct. 1890, p. 2-3. Cf. și nr. 243 din 30 oct. (11) nov. 1890, p. 2.
101. **Idem**, nr. 221 din 3 (15) oct. 1890, p. 2.
102. Arhivele Statului, Fil. Cluj-Napoca, Biblioteca Centrală Universitară, Ms. Sertar 246/ 3.
103. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 219 din 30 sept. (12) oct. 1890, p. 1.
104. **Idem**, nr. 220 din 2 (14) oct. 1890, p. 1-2.
105. V. Gionea, **Procese politice de presă ale românilor din Transilvania**, Brașov, f.a., p. 33-35.
106. **Idem**, op. cit., p. 35-36.
107. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 584, nr. 1 365. Mulțumim și pe această cale amabilității
colegilor Mircea Gherman și Florea Costea care ne-au pus-o la dispoziție.
108. **Apud „Gazeta Transilvaniei**“, nr. 228 din 11 (23) oct. 1890, p. 2.
109. **Idem**, nr. 248 din 4 (16) nov. 1890, p. 2.
110. **Idem**, nr. 242 din 28 oct. (9) nov. 1890, p. 2.

111. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 584, nr. 1365.
112. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 248 din 4 (16) nov. 1890, p. 2.
113. **Idem**, nr. 242 din 28 oct. (9) nov. 1890, p. 1.
114. **Idem**, nr. 253 din 11 (23) nov. 1890, p. 2.
115. **Idem**, nr. 255 din 14 (26) nov. 1890, p. 2.
116. **Idem**, nr. 256 din 15 (27) nov. 1890, p. 1-2.
117. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 121, nr. 857.
118. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 256 din 15 (27) nov. 1890, p. 1-2.
119. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 121, nr. 858.
120. **Idem**, nr. 596, nr. 5 707. Şi dos. 121 nr. 858.
121. „**Gazeta Transilvaniei**“, nr. 259 din 18 (30) nov. 1890, p. 2-3.
122. **Idem**, nr. 257 din 16 (28) nov. 1890, p. 2.
123. **Idem**, nr. 258 din 17 (29) nov. 1890, p. 1.
124. **Idem**, nr. 249 din 6 (18) nov. 1890, p. 2.
125. E. Micu, **op. cit.**, p. 19-20.
126. Muzeul de Istorie Braşov, Arhiva Mureşenilor, dos. 583, nr. 435.
127. „**Gazeta Transilvaniei**“, LIV, nr. 228 din 13 (25) oct. 1891, p. 2.
128. **Idem**, nr. 244 din 3 (15) nov. 1891, p. 2.
129. **Idem**, nr. 257 din 20 nov. (2) dec. 1891, p. 2.
130. **Idem**, nr. 258 din 21 nov. (3) dec. 1891, p. 1-2.
131. **Idem**, LIII, nr. 228 din 19 (23) oct. 1890, p. 1-2.
132. **Idem**, LIV, nr. 2 din 3 (15) ian. 1891, p. 1.
133. V. Gionea, **op. cit.**, p. 36-39.
134. E. Boşca-Mălin, **op. cit.**, p. 103.

„GAZETA DE DUMINICĂ“ (1889-1911)

de Margareta Susana Spânu

În decembrie 1888 redacția „Gazetei Transilvaniei“ își anunța cititorii că: „Simțind trebuință de a i se face cu puțină ori și cărui român de orice pătură socială, care știe a citi, ca să fie informat de interesele și trebuințele lui“ a hotărât ca începând cu 1 ianuarie 1889 să-și mărească în „în mod destul de însemnat prin adausuri numerele noastre cu data de Duminică și să le întocmim și să le redactăm astfel, ca să intereseze pe orice cititor și să se poată abona și separat“ ¹.

În articolul intitulat „Către onorații cetitori“ ², publicat în nr. 278 din 18/30 decembrie 1888, reluat și în numerele următoare — articol program al viitorului „Număr de Duminică“ — se sublinia necesitatea răspândirii culturii în rândul maselor ca o condiție de bază pentru ridicarea nivelului politico-național, în vederea realizării problemelor majore care stăteau în fața națiunii române asuprite.

Constatând situația grea în care se zbătea presa românească, când „atâtea lovituri sunt îndreptate asupra ei cu vehemență așa de mare, când procese peste procese, condamnări la închisoare și amende în bani o piedică în munca și stăruințele ei de a da pe față toate nelegidirile și asupririle“ ³, articolul-program enunța în termeni categorici: „Se cere de la noi să ne încordăm puterile cu îndoită energie și să continuăm lupta cu curaj neînfrânt, introducând noi reforme, pentru ca Gazeta Transilvaniei nu numai să corespundă mai mult chemării sale, ci să facă cu puțință ca principiile salutare naționale ce le propagă să poată pătrunde până în coliba țaranului“ ⁴.

„Numărul de Duminică“, corespondențele cu știri despre mișcarea culturală din orașele și satele Transilvaniei, la care țineau redactorii și cititorii foi, corespundeau cu ideea ce și-o făcuse jurnalul românesc din Ardeal, despre menirea presei ⁵.

Prin „Numărul de Duminică“, adresat îndeosebi lumii satului românesc, redacția „Gazetei Transilvaniei“ urmărea „să cultive mai mult și unele terene cărora până acum poate nu le-am putut da atenția cuvenită“ ⁶. Înțelegând prin aceasta ca „«Gazeta poporală de Duminică» să fie variată, instructivă și mai ales să țină cont de necesitățile poporului nu numai pe tărâm politico-social. dar să răspundă numeroaselor probleme economice, educative, să realizeze o pregătire multiplă, să antreneze și intereseze săteanul român pe planul afacerilor sale cu autoritățile cu care vine mai ales în atingere, al treburilor sale financiare și comerciale“ ⁷.

Interesantă în largirea contactului cu masele, în răspândirea „Foi“ în toate satele românești, convingi că „după împrejurările poporului nostru un ziar cotidian nu este în stare a pătrunde în toate păturile sociale — parte mare din cauza prețului lui“, redacția preciza că începând cu anul 1889, ... am deschis dar abonament la Gazeta Transilvaniei, care deși mai bogată în material, va costa numai 12 fl. v. a. pe an și îndeosebi pentru aceia cărora împrejurările nu le iartă de a abona întreg ziarul, am deschis abonament separat la numerele cu data de Duminică ale Gazetei Transilvaniei, care vor costa pe un an numai 2 fl. v.a.“ ⁸, difuzarea numărului fiind asigurată prin abonați în toată Transilvania și peste munți.

„Gazeta de Duminică“ a apărut săptămânal, fără întrerupere, de la 8/20 ianuarie 1889, până în 28 ianuarie/10 februarie 1991, iar din 5/18 februarie până la 24 decembrie 1991 a primit titulatura „Număr poporal“.

De remarcat nu este numai conținutul său, asupracăruia ne vom opri în continuare, cât și paginația dublă, fapt destul de rar întâlnit în practica ziaristică a perioadei.

Concepută ca o „foaie poporală“, destinată cu precădere locuitorilor satelor, „Gazeta de Duminică“ a abordat subiecte cu o tematică diversă, care a demonstrat o cunoaștere adâncă și multilaterală a vieții și necesității țaranului român la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

„Gazeta Transilvaniei“, consecventă programului anunțat, a avut un bogat conținut științific, literar și cultural, urmărind informarea cititorilor cu preocupările și noutățile din țară și străinătate. Redactorii au manifestat un viu interes față de evenimentele și problemele social-politice ale vremii, paginile gazetei găzduind numeroase articole de popularizare științifică, proză comemorativă, istorie, portrete, proză didactică și moralizatoare, reproduceri din beletristică românească (multe basme, snoave, anecdote și versuri populare sau scrise în stil popular), beletristică străină, traduceri din clasicii literaturii universale, etnografie și folclor.

Bogatul număr al „Gazetei de Duminică“ impresionează și astăzi crețetătorul aplecat pe paginile sale, oferindu-i aspecte inedite din istorie ziaristicii românești.

Cunoscând nevoia stringentă de a citi, necesitatea emancipării economice, luminării culturale a țaranului, prin intermediul tiparului și a prezenței acestuia la sate, „Numărul de Duminică“ a cuprins numeroase îndemnuri pentru lectura cărților folositoare, atenționarea cititorilor asupra celor mai noi apariții. Dar, în primul rând, în foaie au fost publicate: conferințe, sfaturi agricole, știri, prin ea urmărindu-se formarea și consolidarea cunoștințelor economico-agrar ale țăranimii române.

Scopul editării foi „ieftină cum n-a mai fost și nici că mai poate fi“, era de a „îndemna poporul să citească «Gazeta de Duminică»“; în intenția redactorilor ea trebuia să se transforme în tribună pentru apărarea intereselor țaranului român, pentru educarea lui civică, politică și patriotică, aceasta pentru că — preciza dr. Aurel Mureșianu în articolul „Dacă așa ar fi toți“: „am vrut să-i deșteptăm conștiința, să-i îmbărbătam în lupta vieții, să-i ridicăm curajul de la care atârână izbânda noastră“.

„Gazeta poporală de Duminică“ a cuprins un număr mare de rubrici: Articole de fond, Știri interne și externe, Legi, Revista politică, Viața Socială, Limbă românească, Literatură, Foileton, Treburi școlare, Economie, Povește practice, Industrie și comerț, Industria de casă, Multe și de toate.

La „Numărul de Duminică“ au colaborat fruntași ai vieții culturale brașovene: Sextil Pușcariu, Andrei Bârseanu, Ioan Popea, Nicolae Făgărășanu, I.C. Panțu, N. Petra-Petrescu, Ecaterina Pitiș. Colaboratori externi: Ioan Pop Rateganul, dr. George Maior, Irahie Porumbescu, Ioan Georgescu, Teofil Frâncu, A. Boldar, Petru Popescu, I.C. Candian, Ioan Rodina, Ioan Kováry. Cunosători ai situației materiale grele a țaranului român, redactorii și colaboratorii au rezervat un loc important, ca spațiu și tematică, educației economice a lumii satului, considerată o problemă complexă și dificilă, inaugurând rubrica „Economia“ care a cuprins un impresionant număr de materiale.

La rubricile: Povește practice, Industrie și comerț, au fost publicate articole diverse privind recomandări pentru modernizarea lucrărilor agricole, cunoașterea și cultivarea rațională a pământului, folosirea îngrășămintelor naturale, îmbunătățirea semințelor, a soiurilor de plante și animale prin selecție, creșterea animalelor și îngrijirea lor, prelucrarea produselor lactate etc.

A fost introdusă o rubrică specială „Industria de casă“, susținută de învățători care „datorită zelului și interesului ce l-au avut pentru prosperarea poporului nu au pregetat a deschide cursuri pentru acest ram de câștig în diferite părți locuite de români“¹⁹.

Rubrica permanentă „Economia“ a fost realizată prin articole de specialitate semnate de dr. George Maior (economist), Ioan Georgescu, A. Boldor, Ioan Pop Rategatul, Ion Pop Bichișanu, Th. A. Bogdan. A fost publicat un număr mare de materiale din cărți și reviste: „România agricolă“, „Albina“, „Biblioteca economică“, „Agrarul“, „Cartea stuparilor săteni“, „Economul de la sate“, „Gazeta sateanului“.

Tema cel mai des abordată la rubrica „Economia“ a fost de pomicultură și grădinărit. Interesul manifestat pentru cultura pomilor era motivată astfel de Ioan Georgescu — învățător, corespondent permanent al Gazetei și autor al majorității materialelor dedicate acestei ramuri — în articolul „Cultura pomilor“ publicat în nr.199 din 8/20 septembrie 1881: „După agricultură, cultura pomilor este unul dintre cele mai bogate izvoare de înăvuiere privată și națională. Ea este luată drept busolă pentru clasificarea gradului de cultură

al unui popor, căci s-a adevărit că cu cât un popor este mai înaintat în cultură, cu atât prețuiește mai tare creșterea și nobilitatea pomilor“.

În același articol, Ioan Georgescu, după un scurt istoric al acestei îndeletniciri, atrăgea atenția asupra necesității răspândirii pomiculturii la sate deoarece, preciza autorul, „cultura pomilor pe lângă izvorul acela de bogăție ce ni-l dă, ne mai dă sănătate și înfrumusețează grădinile și comunele noastre“¹¹.

Alături de Ioan Georgescu au mai publicat materiale referitoare la pomicultura: P. Mihăescu, A. Boldor. De asemenea, în scopul răspândirii pomiculturii în satele Țării Bârsei, despărțământul „Astra“ Brașov a organizat cicluri de conferințe la Râșnov, Codlea, Dârste, activitate mult popularizată în paginile „Numărului de Duminică“.

Frecvența articolelor dedicate pomiculturii, în toți anii de apariție ai „Gazetei de Duminică“, conținutul lor, demonstrează importanța acordată de redacție, dar și interesul și cerința manifestată de cititorul de la sate față de această temă.

Întâlnim, astfel, titluri: „Despre sădirea pomilor“, „Morburile sau boalele pomilor“, „Cum putem ajunge la pomi mulți și buni“, „Rigolarea școalei de pomărit“, „Cultura pomilor în anul și doi“, „Altoirea pomilor“, „Altoirea în coajă“, „Cum se sădesc pomii“, „Cum putem face să rodească pomii“, „Cât trăiesc pomii și care sunt dușmanii lui“, „Folosul plantațiilor“, „Cultura diverselor specii de pomi“ etc.

După cum reiese și din această succintă enunțare, redacția și colaboratorii urmăreau însușirea unor cunoștințe solide și moderne de pomicultură, garanție a practicării intensive a acestei vechi ocupații. Aceasta este și motivația publicării an de an, cu unele mici întreruperi a aceleiași tematici, aduse la zi. De fiecare dată au fost publicate, în funcție și de anotimpuri, articole mai sus-amintite, completate cu informații primite din partea cititorilor. „Numărul de Duminică“ oferea astfel sătenilor posibilitatea documentării la momentul oportun asupra cultivării și îngrijirii pomilor, fiind un adevărat „manual de pomicultură“, o formă de manifestare a acelor „Școli populare“ ale „Astrei“.

Foiletonul a fost o rubrică permanentă, de ținută, a „Gazetei de Duminică“. Se publica aici poezie și proză originală, reproduceri, povestiri istorice, traduceri din literatura universală, studii și articole de istorie, etnografie și folclor, monografii.

Poezia aparține unor poeți consacrați sau debutanți. Dintre poezii frecvent publicați, în foileton amintim: M. Eminescu, V. Alecsandri, G. Coșbuc, Iosif Vulcan, Emil Isac.

Proza orientată spre genurile scurte: povestirea, schița, nuvela, formează cel mai interesant capitol al foiletonului. Îi întâlnim pe: Ion Creangă, Petre Ispirescu, Ioan Pop Rateganul, Ion Agîrbiceanu, Alex. Vlahuță, Teofil Frâncu, Sextil Pușcariu, Gregoriu Maior, I.C. Panțu, Alex. Denușianu. Traducerile și prelucrările din literatura străină au fost realizate de Horea Petra Petrescu, Iuliu Moldovan, I.C. Panțu, Cornelii Scurtu, I.C. Frunză. Horea Petra Petrescu traduce din Tolstoi „Cei doi bătrâni“ (nr. 231/1890), „Auru“ (nr. 10/1891), „Istoria unei mame“ de Andersen apare în traducerea lui Cornelii Scurtu (nr. 73/1891). Din Ivan Turgheniev, povestirea „Valurile tinereții“ (nr. 220/1890). I.C. Frunză a tradus din Emile Zola schița „Lipsa de lucru“ (nr. 242/1890), „Răzbunarea lui Saint Pierre“ de Alex. Dumas a fost tradusă de Iuliu Moldovan.

Conștientă de importanța cărții în activitatea instructiv-educativă, în care cititorul își afla „destul nutriment sufletesc, atât de petrecere, de distracțiune, cât și învățături și sfaturi pentru cele de trebuință în economie, în ale sănătății, ale traiului, comoară de învățătură folositoare pentru viața practică“¹², redacția a menținut, în toți cei 22 de ani de apariție, rubrica intitulată „Literatura“, numită apoi „Bibliografie“, destinată semnalării, informării cititorilor despre cărțile și revistele literare și științifice editate. Astfel, au fost semnalate lucrările: „Introducere în științele comerciale“, de Arsenie Vlaicu și Ioan Panțu, tipografie A. Mureșianu, „Ciprian Porumbescu“ de Valeriu Braniște. „Grachi(i)și reformele lor“ de Augustin Crainicu (1892); „Luptele pentru naționalitate ale românilor de peste munți 1848-1849“, de Gh. Adamescu (1892); „Luptele italienilor pentru libertate și unitate“, de G. Secășeanu (1892); „Navigațiunea pe Olt și importanța ei pentru România“, de dr. Carl Wolff, în Ed. Societății geografice din București, București (1893); „Balade și idile“, de Gerge Coșbuc, Editura Librăriei Soccecc București (1893); „Istoria patriei și elementele de istorie universală“, de Ion Darin; „Memorii din 1848-1849“ de Vasile Moldovan; „Legende istorice“, de Dimitrie Bolintineanu; „Dicționar universal al limbei române“, de Lazăr Șăineanu (1896); „Ciprian Porumbescu“, de Valeriu Braniște (1910).

Realizarea acestui număr al „Gazetei Transilvaniei“, dedicat în exclusivitate țăranimii române, nu este un fapt întâmplător. Conștienți de urmările politicii de deznaționalizare practică de autoritățile austro-ungare asupra

populației românești de la sate, fruntașii ardeleni sprijiniți de numeroși cărturari de peste munți au folosit diferite metode de păstrare a ființei naționale. Una dintre ele a fost „Numărul de Duminică“, foaie literară, politică și economică, supliment al „Gazetei Transilvaniei“, continuându-se astfel și tradiția „Foi pentru minte, inimă și literatură“. Afirmatia ne este întărită de o serie de documente, aflate astăzi în Arhiva Mureșenilor, care ilustrează modalitățile de difuzare a numărului, importanța sa în rândul opiniei publice românești. Astfel, în 1892, Grigore Brătianu ¹³, comunica redactorului, dr. Aurel Mureșianu, hătărârea comitetului Ligii Culturale de a face 100 abonamente la „Gazeta Transilvaniei“, publicația urmând a fi trimisă „acelor comune românești (din Ardeal și Banat) unde credeți că nu există încă ziar românesc și unde ziarul Dumneavoastră ar putea fi citit mai cu folos“.

În martie 1898, Vicențiu Babeș, adresându-se dr. Aurel Mureșianu solicita expedierea Gazetei „mai vartos Numărul de Duminică“, pe care îl dorea „propagat printre popor în mii de exemplare“, deoarece „il vedem citit de popor cu mult folos, apoi inteligența noastră numai așa nu va rătăci pe calea activității sale, dacă va fi observată, pricepută și controlată de popor“ ¹⁴.

Într-o scrisoare din 8 decembrie 1898, același Vicențiu Babeș adresa redactorului dr. Aurel Mureșianu rugămintea ca „Deșteptarea“ din Bucovina să fie la rândul ei sprijinită de „Gazeta Transilvaniei“. așa după cum: „«Numerii de Duminică» sunt sprijiniți pentru cărturarii noștri de la țară, prin a căror ridicare intelectuală sigur nu mai sperăm a ne salva cauza națională“, ccrând mărirea tirajului „pentru popor și inteligența sa“ ¹⁵.

De altfel, redactorii brașoveni au recunoscut și apreciat, la rândul lor, importanța sprijinului primit din partea colaboratorilor și susținătorilor, subliniind că „mulți bărbați generoși, pătrunși de nobila dorință de a deștepta cât mai mult în poporul nostru gustul de cetire și de a contribui la înaintarea lui, aflară potriviți pentru acest scop Numerii de duminică ai foi noastre și se grăbiră a veni în ajutor, pentru a face ca aceștia să se poată răspândi și în păturile cele mai sărace ale poporului nostru“ ¹⁶.

De-a lungul celor 22 de ani de apariție, în 1994 de numere, „Gazeta de Duminică“ s-a bucurat de o largă popularitate și interes în rândurile cititorilor de la sate, prin conținutul bogat și variat și așa după cum recunoștea dr. Aurel Mureșianu „în cursul anilor mii de bravi țărani de-ai noștri ne-au înțeles gândul, ne-au priceput și ne-au urmat cu credință“ ¹⁷.

De asemenea, din punct de vedere ziaristic „Numărul de Duminică“ reprezintă o pagină mai puțin valorificată a presei românești de pe ambele versante ale Carpaților.

NOTE:

1. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 278, 18 decembrie 1888, nr. 279, 20 decembrie, 1888, nr. 280, 21 decembrie, 1888, nr. 283, 24 decembrie, 1888.
2. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 279, 20 decembrie, 1888.
3. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 1, 1/13 ianuarie, 1889.
4. Idem.
5. Sextil Pușcariu, **Brașovul de altădată**. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 288.
6. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 1, 1/13 ianuarie, 1889.
7. Idem.
8. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 199, 8/20 septembrie, 1891.
9. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 70, 28 martie/10 aprilie 1908.
10. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 5, 7/19 ianuarie 1890.
11. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 199, 8/20 septembrie 1891.
12. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 249, 10/22 noiembrie 1891.
13. Luana Popa, **Documente referitoare la legăturile familiei Mureșenilor cu familia Brătianu, în Cumidava**, XII-1, 1979-1980, p. 208.
14. Muzeul Județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, dosar 555, doc. nr. 1915.
15. Ibidem. doc. nr. 1916.
16. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 16, 20 ianuarie/1 februarie 1891.
17. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 70, 28 martie/10 aprilie, 1908.

Contribuții privind legăturile Brașovului cu „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor“

de Măriuca Radu

Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, una din cele mai dinamice și mai importante societăți cultural-patriotice din țara noastră a fost plămădită din entuziasmul tineresc ce-i caracteriza pe studenții de la Universitatea din București, din care mulți erau veniți de peste munți la studii în țara liberă, cărora li se asocia și profesorii lor ¹.

Desigur că acest entuziasm era clădit pe solidaritatea existentă între românii pe ambele versante ale Carpaților, solidaritate care sub multiple forme apărea ca un fenomen cotidian, dar și pe condițiile specifice sfârșitului de veac XIX, când măsurile de deznaționalizare luate de autoritățile austro-ungare ajunseseră la apogeu. De altfel în această perioadă se vor înregistra marile acțiuni politice întreprinse atât în țară cât și în Transilvania ce vor avea un ecou remarcabil în întreaga Europă.

Din această conjugare a solidarității și luptei naționale, dar și a sentimentului tot mai acut că dincolo de granițele țării există frați de același sânge în permanent pericol de a fi desființați ca neam, a luat ființă Liga Culturală ².

Ecourile înființării Ligii, la 24 ianuarie 1891 s-au făcut simțite imediat și la Brașov, moment în care „Gazeta Transilvaniei“ anunța evenimentul cu entuziasm relatând lui Grigore Brătianu, care își exprima bucuria că „tineretul a început cu atâta căldură și zel această mișcare națională“ ³.

Scopul declarat al noii societăți era conform manifestului lansat în aceeași zi istorică de 24 ianuarie ⁴, de „a deschide și de a întreține neconținut lupta pentru apărarea naționalității noastre până la încetarea persecuțiilor străine secolului nostru și moravurilor europene“; „de a întreține continuu vie pe baza culturii naționale conștiința de solidaritate cu întregul neam românesc“, iar mijloacele prin care Liga intenționa a se servi constau în: înființarea de biblioteci, tipărirea de cărți în ediții populare și de publicații naționale combative; formarea unui fond de ajutoare pentru susținerea luptei românilor de peste hotare; congrese anuale pentru examinarea problemelor urmărite și a noilor evenimente; apelul la presa și instituțiile politice și științifice din străinătate ⁵.

Afirmarea și consolidarea unității culturale nu reprezenta însă scopul final al Ligii Culturale, fiindcă așa cum avea să se exprime în anul 1914 un membru fondator, încă de la începuturile sale, aceasta a căutat pentru a nu alarma puterile vecine, să se arate îndeosebi preocupată de răspândirea culturii în mase și de întărirea legăturilor între frații răzlețiți; totuși la momentul priincios ea urma să proclame necesitatea unității politice ⁶.

Liga a jucat rolul unui important instrument de ajutorare a românilor transilvăneni, le-a dat acestora speranța că nu sunt singuri în lupta lor, a fost un factor eficace de propagandă pentru cauza românilor din străinătate prin secțiile sale interne și externe.

Între Brașov, „Gazeta Transilvaniei“ și Ligă s-au statornicit încă de la început puternice legături. Nu numai știrile care apăreau aproape în fiecare număr al ziarului brașovean sunt interesante putând fi reconstituită de aici activitatea Ligii, ci și corespondența (rămasă în bună parte inedită) purtată între dr. Aurel Mureșianu atât cu personalitățile marcante din conducerea de la București, cu conducerea filialelor din provincie și străinătate, cât și cu corespondenți ad-hoc originari din Transilvania dau la iveală aspecte noi ce evidențiază adevăratele țeluri ale Ligii ⁷, ce nu puteau fi divulgate la vremea respectivă.

Se poate afirma că „Gazeta Transilvaniei“ joacă în această perioadă rolul de oficios al Ligii și de

intermediar între presa românească și cea din străinătate. Aceste lucruri reprezintă o recunoaștere a audienței de care se bucura la public și a poziției echilibrate pe care au avut-o dintotdeauna redactorii ei; paralel vor fi publicate, însoțite de comentarii pertinente extrase în legătură cu Liga apărute în presa maghiară. Deosebit de interesantă este în acest sens seria de articole intitulată: **Dacoromânismul și politica culturală maghiară**, preluată din „Egyértéts”, o oglindă a istoriei românilor din Transilvania. În capitolul consacrat activității „Gazetei” nu este trecută cu vederea activitatea vădit „subversivă” a lui Iacob și Aurel Mureșianu; cât despre activitatea Ligii autorul (necunoscut) atrăgea atenția factorilor responsabili și opiniei publice încă din 1893 despre adevăratele țeluri ale acesteia de a-i uni într-un singur stat pe toți românii, în ciuda unor aparente pașnice și conchidea: „...Națiunea și statul maghiar nu este iertat ca față cu acest pericol să rămână și mai departe în nelucrare. Eu cred că îndată ce va fi orientat asupra esenței și mărimii acestui pericol nici nu va întârzia să ia măsurile de apărare”.

Liga a dat autorităților maghiare o stare de frică permanentă; ei i se puneau în spate vini adevărate dar și imaginare; astfel în legătură cu procesul de la Cluj intentat Replicei, acuzarea, reprezentată în persoana locțiitorului prim-procurorului Jeszensky îi învinuia nu atât pe autorii memoriului, ci Liga, procesul transformându-se dintr-o polemică între studenții români și maghiari într-una a șovinismului maghiar cu Liga Culturală. Pe bună dreptate dr. Aurel Mureșianu pleda strălucit în coloanele „Gazetei” nevinovăția Ligii, asociație care făcuse doar de doi ani în comparație cu lupta națională a românilor din Transilvania, întinsă pe o perioadă mult mai lungă; procurorul, ca exponent al sistemului era acuzat că în mod deliberat nu îl interesează istoria reală a Transilvaniei; „Procurorul șovinismului unguresc nu vrea să aibă nici o atingere cu trecutul — concluziona Aurel Mureșianu — pentru el exista numai prezentul: era exceselor spiritului șovinist maghiar. Și cu ce s-ar putea azi atâta mai tare patimile maselor maghiare în contra Românilor, cu ce s-ar putea nutri mai bine spiritul intolerant șovinist, dacă nu cu povestea „Rebeliunii” ce ar pregăti-o „Liga” între Români pentru nimicirea Ungariei”⁹.

Și în rapoartele înaintate de autoritățile organelor centrale Liga era menționată ca element agitatoric. Astfel în noiembrie 1895 Ministerul de interne de la Budapesta informa Consiliul de Miniștri că „Liga din România desfășoară o activitate tot mai intensă” (în problema națională n.n.)¹⁰; Valeriu Braniște era percheziționat și interogat în toamna anului 1918 pentru legăturile sale cu Nicolae Iorga, la care se adaugă și însușirea „unor preținși bani ai Ligii din București”¹¹.

Într-o scrisoare confidențială expediată lui Aurel Mureșianu, casierul Ligii, Ștefan Perietzeanu-Buzău relatează comentând o telegramă publicată de ziarul „La Liberté” din Paris despre „încercările făcute de unguri de a ne face să tăcem” și care concorda cu spusele unuia dintre miniștrii de la Budapesta, ce era convins că „a tăiat firul agitațiilor”¹².

Deși scopul adevărat al Ligii era ascuns, conducătorii acesteia au căutat, firește, pentru a nu stârni complicații, să o apere cu orice preț. V.A. Urechia, acuzat de redactorul „Gazetei Transilvaniei” că tocmai unui ziar ultrașovin „Magyar Ország” a dezvoltat programul societății, răspunzându-i de altfel unui atac, V.A. Urechia replică: „... întotdeauna am justificat Liga în contra învinuirilor ce i s-au adus de ori și cine” și din mândrie arată că este gata să-și dea demisia, ceea ce s-a și întâmplat în cadrul congresului desfășurat un an mai târziu (1897).

Din aceleași motive diplomatice, V.A. Urechia roagă ca această scrisoare să-i fie publicată în coloanele „Gazetei Transilvaniei”¹³.

Documentele confirmă astăzi, la un secol de la înființare că Liga își depășise cu mult scopurile ei afișate, programul ei fiind preponderent politic. O demonstrează cu prisosință strânsele legături existente între conducătorii P.N.R. și reprezentanții asociației bucureștene. Același Perietzeanu mulțumea lui dr. Aurel Mureșianu pentru căldura cu care a fost întâmpinat la Brașov și Sibiu¹⁴.

Din Abrud i se scria redactorului foii brașovene că un fruntaș român de acolo a făcut destăinuiri în locuri publice în legătură cu ajutoarele trimise de Ligă, iar conflictul abia a putut fi aplanat,¹⁵ iar Amos Frâncu îl anunța pe Mureșianu că și-a dat demisia chiar din fruntea despărțământului Cluj al Asociației Transilvane „în cauza infamei denunțări cu Liga”¹⁶ — făcută de un răuvoitor. Traian H. Pop, redactor responsabil la ziarul românesc din Brașov, întemnițat la Sighedea fusese vizitat în închisoare de un reprezentant al Comitetului Central al Ligii care l-a ajutat cu bani; Traian H. Pop se mira în aceeași

scrisoare că „Tribuna“ din Sibiu ar primi un ajutor mai substanțial decât „Gazeta Transilvaniei“¹⁷. Dar acest fapt nu face decât să confirme că scopurile neoficiale erau mult mai puternice; din aceleași motive nici ajutoarele nu puteau să capete un caracter regulat“¹⁸.

Sesizând adevăratele scopuri ale Ligii, deputatul Pózmándy Dénes, într-o cuvântare rostită în Parlamentul din Budapesta afirma că „Liga Culturală, sub pretextul studierii limbii române nu râvnește la altceva decât la unirea românilor într-un singur stat“¹⁹.

Însăși Liga, în cadrul congresului din anul 1899 a arătat că s-a abținut de la arătarea faptelor și a succeselor sale pentru a nu compromite cauza unității naționale pentru a cărei înaintare a fost ea fondată. Raportul releva că odată acțiunile ei vor fi scoase la iveală „... și suntem siguri că mulți, foarte mulți din cei ce cred că azi Liga Culturală ar fi numai o societate de agitații de stradă, au să rămână uimiți de activitatea Ligei“²⁰.

Dar Liga — așa cum se estima în documentele maghiare — a ajutat enorm mișcarea națională din Transilvania; suma se ridica la impresionanta valoare de 400.000 franci aur²¹.

Ajutoarele materiale trimise de Ligă în Transilvania cunoșteau cele mai variate căi și forme, cele mai substanțiale sume fiind destinate presei românești.

Încă în anul 1892, Grigore T. Brătianu trimitea „Gazetei“ 1.125 lei cu condiția ca abonamentele să se facă numai pentru Transilvania²². Era de altfel un dublu folos, unul material, pentru că „Gazeta“, la fel ca întreaga presă de dincolo de munți se confrunta cu grave dificultăți materiale din cauza proceselor de presă care se țineau lanț și desigur altul de câștig moral pentru locuitorii din mediul rural care primeau gratuit o publicație sau alta. „Acești locuitori — scria Grigore T. Brătianu — vor putea fi la curent cu ceea ce se petrece în lume și nu vor mai fi puși în situația de până acum de a afla numai din auzite câte ceva“²³.

Același entuziast aprecia că ajutorul în sine este nesemnificativ, important este „ca viața românească să pulseze mai tare în acele comune“. În același timp sublinia importanța deosebită a presei față de celelalte mijloace de comunicare „convingerea mea este, că după dezvoltarea la care au ajuns societățile moderne, un ziar poate da mai mult chiar decât cartea cea mai bună. Cărțile le citesc puțini și puțini au timpul și răbdarea să citească o carte din scoarță în scoarță, pe când dintr-un ziar se poate în câteva minute, în fiecare zi, adăpa orișicine și ziarul înfiltrează cititorului pe nesimțite și fără știrea sa în fiecare zi câte o picătură, care cu timpul se acumulează în mintea sa ca un capital“. Și autorul încheie profetic: „Cât de mare și nemăsurat e dar în zilele noastre rolul presei“²⁴.

Ajutoarele vor continua și în anii următori: în 1896, deși grav bolnav, Grigore T. Brătianu încă mai anunța achitarea unei sume destinată ziarului brașovean²⁵.

Interesant ne apare faptul, privit prin prisma solidarității românești, că „Gazeta Transilvaniei“ era ajutată în același mod și de secțiile locale ale Ligii. Asemenea ajutoare au trimis filialele din: Iași, Brăila, Slatina și Craiova. Secția de la Craiova trimitea fără nici o condiție suma de 500 lei și încă una suplimentară pentru un abonament la „Gazetă“ și la suplimentul duminical cu care dorea să-și înzestreze cabinetul de lectură²⁶. Casierul filialei îl anunța pe dr. A. Mureșianu că „banii se pun la dispoziția duminicală fără nici o condițiune sau îndatorire ci pur și simplu în vederea marilor sacrificii ce D-ta le faci pentru bătrâna Gazetă“²⁷.

Secțiunea Slatina dorea să fie considerată printre abonați, deoarece în cabinetul de lectură preconizat a se înființa figurau și ziare de peste munți²⁸.

Ajutoare similare erau trimise și de secțiunea Predeal a Ligii, care deși funcționa într-o localitate mică, era foarte puternică datorită apropierii de granița cu Transilvania²⁹. Predealul era totodată și punctul de trecere a numeroaselor publicații românești, bineînțeles cele mai multe în mod neoficial, pentru că așa cum se plângea un membru al Ligii căruia tocmai i se publicase în „Gazetă“ un foileton „...dacă se află că sunt publicații românești și în legătură cu Liga, întâmpină greutăți neînchipuit de mari“³⁰.

În anul 1893 Liga pune la dispoziția Comitetului P.N.R. din Sibiu, 20.000 florini pentru achiziționarea „Tribunei“ aflată în posesia lui Eugen Brote. De această chestiune, despre care dr. Aurel Mureșianu nu întârzie să fie informat se ocupa Ion Lupulescu (casierul societății) trimis la Sibiu de către conducerea din București spre a aranja lucrurile³¹.

În același timp erau ajutați atât ziaristii aflați în închisori, cât și familiile lor. Este cazul redactorului brașovean Traian H. Pop, căruia i se alocau 100 florini lunar³².

Mai mult decât ajutoarele propriu-zise, se înregistrează în această perioadă intense schimburi între ziarele românești de dincoace și de dincolo de Carpați. Președintele Ligii cerea permisiunea lui Aurel Mureșianu ca articolul acestuia intitulat „Conștiința națională la tinerimea noastră” să fie reprodus în „Voința națională”, remarcându-se că „...e în interesul nostru al tuturor ca legăturile dintre noi să devină din ce în ce mai strânse”³³. La rândul ei „Gazeta Transilvaniei” prelua în paginile sale cele mai interesante articole, discursuri și manifestări ale Ligii pe care le aducea la cunoștința publicului. Totodată cu presa din România, prin intermediul Ligii erau dotate bibliotecile asociațiilor culturale și economice din Brașov

34.

Între acțiunile Ligii se numără și însemnata contribuție la organizarea primului congres al naționalităților de la Budapesta (1895). Deja cu trei ani înainte, Grigore T. Brătianu cerea sfaturi asupra acestei chestiuni într-o scrisoare trimisă lui Aurel Mureșianu: „...pentru că este natural să ne adresăm la oamenii politici de dincolo (din Transilvania n.n.) și mai ales la dumneata pentru a ne lămurii și noi”³⁵. Brătianu îi aprecia lui Aurel Mureșianu legăturile strânse pe care acesta le avea cu fruntașii naționalităților, asuprite din Monarhia austro-ungară.

Datorită situației Brașovului în apropiere de graniță, la care se adaugă și o puternică mișcare națională determină în mod firesc o apropiere de Liga Culturală. Astfel, în viziunea autorităților vremii existau destule motive de îngrijorare, consemnate în nenumărate rapoarte cu caracter secret.

Mai marii Brașovului cereau în permanență guvernului de la Budapesta angajarea de agenți specializați, care să cunoască bine și limba română, deoarece „...Vlahii lucrează foarte acoperit. Cătreieră satele din jur și pun în mișcare pe elevii școlilor, cum a fost cazul cu însoțirea la gară a participanților la procesul Memorandului — cu toate acestea nimic nu se poate dovedi”³⁶.

Într-adevăr, așa cum se poate constata, atât din presă, cât și din corespondență, acțiunile Ligii la Brașov erau foarte dinamice (din rapoartele studiate reiese că din toate societățile culturale Liga era cea mai bănuită și mai hărțuită, iar așa cum afirma Ioan Bozdog în lucrarea sa **Statul polițist**, „orice mișcare a supușilor săi (austro-ungari n.n.) se prefăcu într-un coșmar ce-l tortura. Pretutindeni și în toate vedea numai dușmani, conspiratori și atătați la revolte și la răsturnări”³⁷.

Liga culturală a fost deosebit de activă și în întreaga perioadă memorandistică, organizând atât în vechea Românie cât și în Transilvania numeroase acțiuni de sprijin și de solidaritate națională. Așa cum am mai afirmat, din cauza condițiilor specifice, unele activități sunt mai greu de cunoscut, multe documente dispărând sau fiind camuflate.

Una din formele de manifestare au fost apelurile, prin care populația Bucureștilor era îndemnată să manifesteze în sprijinul memorandiștilor. Circulația lor este completată, mai ales în mediul rural cu cărți românești și calendare tipărite la București, cuprinzând chipurile condamnaților, cu inscripția: „Condamnați în procesul Memorandului”. Astfel de calendare sunt confiscate la Râșnov și la Codlea cu mențiunea: „Fiindcă astfel de calendare ușor pot fi întrebuințate spre scopuri de agitație contra statului și fiindcă pașnicile relațiuni dintre naționalități pot fi turburate, mai ales că toți condamnații sunt prezentați ca martiri ai națiunii române, am aflat de bine — se preciza într-un raport — să ordon autorităților comunale să caute astfel de calendare, cum și alte scrieri ce nu pot fi permise”³⁹.

Între cei bănuți de autorități a fi fost „agenți” ai Ligii se numărau elevii, profesorii și chiar direcțiunea Liceului românesc; într-adevăr erau consemnate deplasări ale acestora în mediul rural pentru a îndemna populația să participe la proces, să-i convingă pe preoți ca în ziua pronunțării sentinței să țină predici în biserici populației rămasă acasă⁴⁰.

La Brașov se presupunea că și-ar fi desfășurat activitatea 28 de filiale ale Ligii Culturale. Personal, pe baza documentelor cercetate, ne îndoiim că ar fi existat secțiuni propriu-zise, dar în mod sigur a funcționat pe întregul district al Brașovului o rețea bine organizată, alcătuită din profesori, preoți și comercianți; în mod sigur firele rețelei duceau spre Aurel Mureșianu, Dimandi Manole și spre funcționarii Băncii Albina⁴¹, deși autoritățile se arătau neputincioase în a-i depista pe conducători. Într-un raport confidențial se preciza că: „prefectul nu poate constata exact nici pe conducătorii filialelor Ligii Culturale din județ, iar

din rapoartele subalternilor nu se pot orienta. Aceștia nu pot face deosebire între mișcările culturale ale despărțământului Astra și cele ale Ligii Culturale. Informația devine prețioasă, în sensul că între cultural și național practic nu existau deosebiri, cele două laturi formând un tot unitar.

În timpul și după procesul memorandiștilor guvernul dă ordine stricte de supraveghere a frontierelor; după o listă preexistentă, însoțită de fotografii erau controlate toate personalitățile știute sau numai bănuite de a fi făcut parte din Ligă. Astfel se atrăgea atenția că spre Transilvania va trece V.A. Urechia, însoțit de un grup de colaboratori, cerându-se „să fie urmăriți, controlați de aproape și puși sub observație politică”⁴².

De o „atenție” deosebită se bucura și protopopul brașovean Vasile Voina; împotriva lui se dădea ordinul foarte clar „să fie percheziționat și arestat la gară, ca unul ce aduce bani de la Liga Culturală”⁴³.

Așa cum bine afirma Ion Bozdog în lucrarea citată: „Trecerea unui fruntaș din Vechiul Regat prin Transilvania, oprirea lui în Brașov sau în alt oraș, câteva ceasuri, cauza nopți de insomnie guvernului, al cărui președinte (Banffy n.n.) dirija personal controlul și dicta măsurile contra unor astfel de răzvrătiri”⁴⁴.

Fără nici o diferență erau urmărite și personalitățile din străinătate care se interesau de soarta românilor. Astfel sunt remarcate venirile profesorilor Weigand (Leipzig) și Emil Picot (Paris). Despre primul se atrăgea atenția că „vine în țară spre a studia stările Valahilor”, iar despre al doilea se sublinia „să fie urmărit cu o vie atențiune”⁴⁵.

Dacă la început baza de masă a Ligii era relativ restrânsă, în câțiva ani ea reușește ca prin scopurile ce și le propusese să strângă un număr mare de oameni din cele mai diferite categorii sociale, de la țărani, muncitori și meșteșugari și până la personalități proeminente ale vieții științifice și culturale românești și oameni politici. Toți erau animați însă de același ideal național, unirea românilor într-un singur stat⁴⁶.

Se ridică însă întrebarea firească: era Liga un instrument de partid? La o privire aparentă s-ar putea crede că da, pentru că din Comitetul central al Ligii făceau parte atât conservatori cât și liberali, iar nodul gordian era reprezentat de Transilvania, pentru că scria Alexandru Lahovary: „Chestiunea transilvăneană nu era indiferentă nici direcției politicii regatului român, nici solidarității Monarhiei austro-ungare, nici intereselor păcii generale, pe care alianța celor trei puteri din centru își luase misiunea de a o menține în Europa”⁴⁷.

Desigur că după dezvăluirile publice ale ajutoarelor secrete acordate românilor din Transilvania, D.A. Sturdza ajunsese să nu mai fie agreat de liderii mișcării naționale din Transilvania. Și cum totul era pus în seama Ligii, inclusiv chestiunile de politică externă, Aurel Isac scria cu amărăciune lui Aurel Mureșianu în mai 1896: „Frate! Fotoliul Ligei de când Goluchowscy, Banffy și Sturdza sunt una nu prea abundează”⁴⁸.

Aceste stări de fapt contribuie și la apariția unor disensiuni în cadrul conducerii centrale. Congresul Ligii din anul 1896 se anunța a fi foarte furtunos cel puțin după părerea unui corespondent din București care îl roagă pe Aurel Mureșianu să-i publice scrisoarea cerându-i însă ca numele să-i rămână în cel mai strict anonim. Rezulta din această scrisoare că „Transilvania a ajuns la București a întări sau a slăbi poziția unui guvern” și aceasta în strânsă legătură cu „Liga pe care unii vor s-o transforme dintr-o societate blândă într-una violentă”. Autorul concluziona că imediat după congresul proiectat în tumultosul an 1896 „va începe era persecuțiilor”⁴⁹. În această conjunctură delicată, „Gazeta Transilvaniei” își păstrează prin dr. Aurel Mureșianu aceeași poziție verticală. Punctul de vedere oficial este exprimat clar în articolul **Încercări de deplasare** în care se arată că ultimele evenimente de la București au făcut un mare rău mișcării naționale din Ardeal. „Astfel din această mare cauză s-a făcut o cestiune de partide în Țara Românească, o cestiune de politică militantă”⁵⁰. În același timp autorul își exprima dezacordul și cu implicarea activă în problemele Ligii a unor români transilvăneni stabiliți la București, nefiind de acord cu încercările de transformare a acestei asociații dintr-una pașnică într-una violentă. Lucrurile se complică și mai tare dacă avem în vedere că în acel an maghiarii își sărbătoreau „mileniul”; folosind ca pretext acțiunile și dezvăluirile în legătură cu Liga, presa maghiară plânge amarnic. „Mai mulți dușmani ca acum, n-am avut nici înainte cu o mie de ani”⁵¹. În ciuda acestor frământări de tot felul, cel care a învins până la urmă a fost sentimentul național ce se va manifesta ca forță dominantă⁵², atingând punctul culminant în conjunctura creată de izbucnirea primului război mondial când „Acțiune Națională” reușește

să înlăture de la conducerea Ligii Culturale pe Virgil Arion, devenit un apărător înfocat al Puterilor Centrale ⁵³.

Pe planul politicii externe, Liga Culturală juca rolul unui ac magnetic între vechea Românie, Transilvania și Puterile Centrale ⁵⁴. Avându-se în vedere orientarea Bucureștiului către Tripla Alianță, cu repercusiuni asupra soartei românilor din Transilvania, conducerea Ligii discuta această chestiune în ședințele sale — după cum semnala un martor ocular — și tot pentru aceleași motive se temeau de vizita împăratului Francisc Iosif la București ⁵⁵.

Momentul decorării lui Jezzensky de către regele Carol I aflat în vizită la Budapesta dă naștere unor ample demonstrații de protest organizate la București de către Liga Culturală, dovedind că nu a uitat scopul pentru care a fost creată. „Gazeta Transilvaniei” sesizând consecințele situației create, elogiaza caldă solidaritate manifestată de românii din țara liberă: „Vestea progonirilor și nedreptăților ce ni se fac, a trecut departe, peste granițele țării noastre și-au aflat un viu ecou la aceia care doresc binele și înaintarea popoarelor și compătimesc cu cei asupriți.

Nimic mai firesc ca printre inimile generoase, ce simt cu noi în necazuri și dureri, cele dintâi să fie ale fraților noștri din România liberă. Acești frați de sânge și de limbă ai noștri au dat expresiune mâhnirii și nemulțumirii lor pentru nedreptățile ce ni se fac, adunându-se într-un meeting de protest ce s-a ținut Duminica trecută în București...” ⁵⁶.

Înființarea Ligii Culturale a avut ca o primă urmare apariția imediată a unei rețele de filiale ce se va extinde în câțiva ani la nivelul întregii țări cuprinzând capitalele de județ, târguri și chiar sate ⁵⁷.

Secțiile își vor aduce o contribuție însemnată în cadrul Ligii, prin: ajutoare materiale, colecte, organizarea de biblioteci, săli de lectură, activități cu caracter cultural-patriotic, membrii lor desfășurând o muncă intensă, pusă în slujba realizării idealului național.

Asaltați de atâtea știri și corespondențe, redactorii „Gazetei” vor inaugura o rubrică specială dedicată secțiilor Ligii. Din Slatina se anunța înființarea secțiunii Ligii Culturale încă din ianuarie 1891. Și corespondentul adăuga plin de mândrie: „Astfel constituită secția sperăm ca activitatea comitetului și a Ligii va fi energică în toate direcțiile și va contribui dimpreună cu celelalte secțiuni la ajungerea marilor scopuri ale Ligei”, ca apoi, după nici un an să se primească din aceeași localitate o „corespondență detaliată” în care să se arate rezultatele obținute „convinși fiind — că am contribuit și noi cu o piatră fundamentală la înaintarea măreței zidiri” ⁵⁸. Imediat „Gazeta” anunța cu bucurie înființarea altor filiale la Ocnele Mari și Câmpulung ⁵⁹, precum și compunerea unui marș al Ligii pe motivele unui vechi cântec popular din Transilvania ⁶⁰.

În toamna anului 1892 era anunțată inaugurarea unei secțiuni în îndepărtatul Babadag sub președinția lui Nicolae Silvie Baboianu. Redactorul „Gazetei” completa acest eveniment: „Românii lucrează umăr la umăr sub ocrotirea mărețelor principii ale Ligii înscrise pe drapelul ei” ⁶¹.

În aceeași perioadă de efervescentă patriotică erau aduse la cunoștința publicului știri referitoare la apariția de noi secțiuni în mediul rural: este vorba de comuna Cosântești din județul Ialomița ⁶².

De asemenea erau publicate principalele manifestări culturale și politice. Unul din cei mai activi corespondenți rămâne profesorul Romulus Ionașcu ⁶³, care relatează momentul inaugurării la Iași, sub auspiciile Ligii Culturale a steagului acesteia datorit de către femeile române din Sibiu, ce a prilejuit manifestări complexe: de la o mare demonstrație de stradă, până la discursurile înflăcărâte din aula Universității înțesată de lume. Luând cuvântul, Aron Densușianu, vicepreședintele secțiunii Iași arăta că: „... de 1000 de ani n-a fost pentru noi un moment mai sublim decât acest moment al primirii acestui stindard, care este simbolul care ne leagă pe noi cu frații de peste Carpați”. După interesanta expunere privind permanența idealului național în istoria românilor, A.D. Xenopol încheia la rândul său în cuvinte patetice „... Suntem datori a apăra elementul românesc în contra uneltirilor de deznaționalizare, căci puținându-se elementul românesc din Transilvania, atunci noi nu avem durată multă. Apărând pe transilvăneni, ne apărăm pe noi”.

La fel de profetic încheia șirul discursurilor Aron Densușianu care sublinia faptul că deși marii noștri domnitori au lucrat neostenit pentru „interesul național” numai împrejurările potrivnice au fost cauza pentru care nu l-au putut împlini, dar „... tot timpul acesta va aduce și cealaltă unire a tuturor românilor”.

„În tot timpul — conchidea corepondentul — a domnit o mare însuflețire“ ⁶⁴.

Aceiași Romulus Ionașcu va relata într-o corespondență despre spectacolul patriotic prezentat la Iași tot sub auspiciile secției locale a „Ligii Clturale“. Alegoriile având ca subiect unitatea națională, cântecele patriotice și piesa de teatru ce a evocat figurile marilor eroi: Horia, Cloșca și Crișan, simboluri ale luptei de eliberare socială și națională, la care s-a adăugat entuziasmul „de neimaginat al sălii“ a atras protestul consulului austriac aflat și el la fața locului, care a raportat lui D.A. Sturdza această situație „intolerabilă“, cerând pedepsirea vinovaților. Populația ieșeană, după spusele lui Romulus Ionașcu era hotărâtă să protesteze în stradă împotriva pedepsirii colonelului Teișanu, cel care aranjase tablourile alegorice cu „60 de zile de arest“. Corespondentul adăuga malițios și cu adresă precisă că „pedeapsa a fost aplicată tot de un român (D.A. Sturdza n.n.) care în vreme de opoziție făcea mare paradă de patriotism și care te taxa pe dumneata (adică pe Aurel Mureșianu n.n.) de rău român“ ⁶⁵.

Spectacolul, totuși a fost atât de reușit, după cum reiese dintr-un extras din „Evenimentul“, încât fondurile adunate, bineînțeles în folosul Ligii au depășit 3000 de lei, iar la cererea publicului larg. însă lipsit de mijloace financiare s-a cerut repetarea lui la prețuri reduse ⁶⁶.

Desigur că acest gen de manifestări, la care se adăugau și aniversarea datelor cu valoare de simbol din istoria României, chiar dacă nu au cunoscut amploarea celor de la Iași au avut loc în toată țara.

Mai amintim în acest context și o acțiune de solidaritate, inițiată de secțiunea din Câmpina a Ligii Culturale, care a organizat un bal, al cărui venit a fost destinat în întregime ajutorării românilor brașoveni de a-și construi o nouă biserică în urma pierderii pocesului cu comunitatea grecească, nu numai pe considerentul apartenenței la aceeași religie, dar și pe acela că mulți dintre locuitorii orașului Câmpina „și-au oțelit caracterul în școalele românești naționale ale Brașovului, astăzi primejduite“ ⁶⁷.

Activitatea secțiunilor Ligii Culturale răspândite pe întreg teritoriul vechii României, demonstrează odată în plus, că în ciuda disensiunilor apărute la „vârf“, sentimentul național constituia dominanta imensei majorități a oamenilor obișnuiți.

Statutele Ligii prevedeau totodată posibilitatea înființării de secții în străinătate. Prevederea era bine gândită, avându-se în vedere că în principalele centre universitare din Europa învățau sau își desăvârșeau studiile studenți din Transilvania și din țară, tineri entuziaști, activi în lupta națională, din rândurile cărora mulți vor deveni militanți de seamă pentru cauza unității tuturor românilor ⁶⁸.

Prima și cea mai importantă secție va lua naștere la Paris. Printre componenți îi regăsim pe I.D. Berindey (student în arhitectură), Stroe Brătianu, Alfred Moșoiu, Pompiliu Eliade ⁶⁹ și mai târziu pe George Moroianu, care va și deveni președintele acesteia. Spre deosebire de alte filiale, cea de la Paris avea un caracter deschis politic, recunoscut de însuși membrii ei. În acest sens, I.D. Berindey, aflat la Viena îi mărturisea lui George Moroianu că în discuțiile purtate cu membri ai societății „România Jună“, aceștia recunoșteau că „... ar fi greu să aibă o ligă ca a noastră la Paris. Liga este ceva politic și în Viena nu o pot ține“ ⁷⁰.

Se remarcă și diversitatea tematicii activităților abordate ce constau în conferințe cu caracter sociologic, economic și istoric ținute de personalități de prestigiu, ca: A.D. Xenopol, Vasile Stoica, Petre Mihail, versuri citite de autori (Ion Pillat), serate muzicale, piese de teatru. În prefața unui program, care din fericire s-a păstrat se arăta deschis că „... scopul ligei în marele centru intelectual în care ne aflăm nu este apropierea culturii generale ci, lămurirea minții și încălzirea sufletului pentru ce este românesc“ ⁷¹. Ca semn al deschiderii sale către toate categoriile sociale, în cadrul Ligii din Paris erau adunați și meseriași, cum a fost tipograful Gheorghe Filip, originar din Scheii Brașovului, care aflat la specializare în capitala Franței, făcea cunoscute eforturile depuse pentru promovarea meseriilor de către românii transilvăneni, arătând că „ridicarea gradului de bunăstare și cultură al românilor din Transilvania va ridica granițele și va uni România“ ⁷².

Nu erau neglijate nici datele importante din istoria României, ca și figurile domnitorilor noștri. Înseși programele tipărite erau semnificative apărând în chenar tricolor ⁷³.

„Gazeta Transilvaniei“, oglindă fidelă a timpului își va deschide paginile și pentru corespondențele trimise de studenții români aflați la Paris, Anvers, München, care vor informa periodic publicul asupra activității desfășurată în aceste importante centre culturale și politice. Printre corespondenți se remarcă și

George Moroianu, care sub pseudonimul „Săceleanu“ descrie pe larg sărbătorirea istoricei adunări de la Blaj, care a avut loc la Paris și la care fuseseră invitate și personalități ale vieții publice franceze. Este citat discursul studentului Gheorghe Cantili⁷⁴ în care se arată că „Istoria națională este adevărata școală din care putem lua învățăminte, noi, generația de azi... Patriotismul luminează istoria popoarelor și face strălucirea lor⁷⁵. Într-o corespondență imediată este descrisă și atmosfera deosebită care a domnit în timpul banchetului care a succedat adunarea festivă; s-a toastat printre altele pentru solidaritatea și „unirea în cugete și simțiri a întregului tineret român care s-a angajat în lupta sfântă pentru drepturile naționale ale românilor din Transilvania și Ungaria“⁷⁶.

Odată cu trecerea timpului, acest ideal suprem al tineretului nu s-a diminuat, ci dimpotrivă a căpătat forme complexe și o tot mai largă audiență la public. Aflat la studii la Paris, Aurel A. Mureșianu, de-a dreptul entuziasmat scria la Brașov în anul 1912 despre manifestarea dedicată Unirii Principatelor la care participase, trimițând mamei sale și programul artistic al manifestării⁷⁷.

Alături de secțiile Ligii de la Berlin, Oxford, München și Halle se remarcă și cea de la Anvers (Belgia) al cărei inițiator a fost studentul George Moroianu⁷⁸, iar secretar Vasile Capșa⁷⁹. Activitatea acestei secții o cunoaștem grație unui membru al ei, ziaristul flamand Lemey, mare admirator al cauzei românești care, pentru a putea citi pe clasicii literaturii române în original, ne-a învățat limba prin manualele și cărțile trimise fără nici o obligație de Grigore T. Brătianu. Lemay a publicat în presa flamandă serii întregi de articole referitoare la cauza românilor transilvăneni, arătând activitatea sistematică de deznaționalizare și oprimare la care aceștia erau supuși: „Este inutil să vă spun — scria el lui G. Moroianu — nu-i așa, că totul este scris pe un ton de caldă simpatie pentru sărmanii români oprimați și că nu i-am cruțat de loc pe unguri“⁸⁰.

Om realist, cunoscând bine scopurile Ligii și valoarea conducătorilor ei, deplânge moartea neașteptată a lui Grigore T. Brătianu, considerându-se drept „o mare pierdere pentru Ligă, deoarece D.Gr.T. Brătianu a fost un valoros președinte, totdeauna pe baricadele pentru a apăra drepturile românilor“⁸¹.

Importanța secțiilor extreme ale Ligii Culturale, privită într-o perspectivă mai largă și ale cărei efecte se vor vedea mai târziu, rezidă, în afara de informarea opiniei publice din Europa cu privire la soarta românilor din Transilvania, în formarea pleiadei viitorilor luptători devotați cauzei unității românilor. Întreaga lor activitate, schimburile de idei, contactul direct cu marile personalități ale timpului, le-au cimentat forțele, i-au unit indiferent de provincia din care proveneau, i-au făcut să gândească în consens viitorul și aceasta cu mult înainte de dispariția firească a granițelor arbitrare impuse de vicisitudinile vremurilor.

Prin întreaga sa activitate, Liga Culturală a fost cea mai puternică societate cultural-patriotică din vechea România care a militat constant și eficient pentru ajutorarea morală și materială a românilor transilvăneni, arătând întregii lumi politica de deznaționalizarea și oprimare la care aceștia erau supuși.

Totodată, prin sentimentele de solidaritate cu cauza fraților de peste munți sădite în rândul opiniei publice din țară și străinătate, Liga Culturală a contribuit activ la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

NOTE:

1. Cu un conținut asemănător în linii mari, lucrarea a mai fost publicată în „Revista istorică“, tomul IV, nr. 11-12/1993, p. 1089-1096; dat fiind că pe parcurs au fost depistate noi mărturii aflate la Arhivele Statului Brașov și la Biblioteca „George Barițiu“, care aduc clarificări în legătură cu acest subiect, am considerat oportun ca acest studiu, într-o formă îmbunătățită să apară și în acest volum.

2. Vasile Netea, **Spre unitatea statală a poporului român**, București, 1979, p. 202-205; V. Curticăpeanu, **Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918**, București, 1968, p. 209.

3. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 22, 27 ianuarie/8 februarie 1891, p. 3; atent la tot ce se întâmplă în țară vecină, ziarul brașovean își va începe relatările privitoare la acțiunile de organizare a Ligii Culturale încă înainte de înființarea propriu-zisă a acesteia.

4. Vasile Netea, **op. cit.**, p. 206.
5. **Ibidem.**
6. V. Netea, C.Gh. Marinescu, **Liga Culturală și unirea Transilvaniei cu România**, Iași, 1978, p. 49.
7. **Ibidem.**
8. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 30, 31, 35, 55, 56, 1893.
9. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 187, 25 august/6 septembrie 1893, p. 1; articolul: **Cum s-a rezolvat problema procurorului din Cluj.**
10. **1918. Unirea Transilvaniei cu România**, București, 1978, p. 244.
11. Victor Braniște, **Amintiri din închisoare**, București, 1972, p. 530; atât Valeriu Braniște cât și Nicolae Iorga au stat permanent în atenția autorităților, orice mișcare sau ședere a lor la Brașov fiind imediat sesizată și pusă bineînțeles în legătură cu Liga. Într-un document datat 22 iulie 1899, marele ziarist transilvănean era caracterizat astfel: „În general, (V. Braniște n.n.) este peste măsură de neastâmpărat și este cunoscut ca un agitator înfricoșător“, cf. Ion Bozdog, **Statul polițist**, Brașov, 1944, p. 110.
12. Arhiva Mureșenilor (vezi în continuare Arh. Mur.) dos. 527, doc. 14.687; Ștefan Perietzeanu-Buzău către dr. Aurel Mureșianu, București, 29 septembrie 1893.
13. Pentru că gestul lui V.A. Urechia a dat naștere unor ecouri atât în presa maghiară, cât și în cea românească din Transilvania, Banat și România, „Gazeta Transilvaniei“ va publica totuși scrisoarea președintelui Ligii arătând că nu este de acord ca românii transilvăneni să fie etichetați de unii ca „unelte ale Ligii valahe“, iar de alții „ca unelte ale ungarilor“, „Gazeta Transilvaniei“, nr. 34, 14/26 februarie 1896, p. 1; articolul: **Un cuvânt sincer.**
14. Arh. Mur., dos. 527, doc. 14.687.
15. Arh. Mur., dos. 585, doc. 1.134.
16. Arh. Mur., dos. 590, doc. 3.465; Amos Frâncu către dr. Aurel Mureșianu, Cluj, 5 septembrie 1907; în mod cert, legături trainice au existat și între Liga Culturală și Asociațiunea Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român. Deși nu există documente în acest sens, totuși presa a mai „lăsat“ să-i scape știri care aveau tangență cu acest subiect. Nu întâmplător, la adunările generale ale Asociațiunii erau semnalati printre invitați fruntași ai Ligii din București. În rapoartele trimise guvernului, autoritățile observau că sporirea bruscă a averii Astrei s-ar datora Ligii. De asemenea, impresia noastră este că redacția „Gazetei Transilvaniei“ nu numai că nu era străină, dar a și intermediat o parte din ajutoarele destinate prestigioasei societăți culturale, de către asociațiile studenților români aflați la studii în străinătate, care, după 1891 se vor transforma în filiale externe ale Ligii (vezi „Gazeta Transilvaniei“, nr. 167, 28 iulie/9 august 1891, p. 1).
17. Arh. Mur., dos. 112, doc. 432; Traian H. Pop către dr. Aurel Mureșianu, Seghedin, 14 august 1891.
18. Documentele privind ajutoarele acordate de Ligă mișcării naționale a românilor din Transilvania sunt foarte puține. Recent, prin bunăvoința doamnei Monica Tatușescu am intrat în posesia unui foarte valoros fond de scrisori aflat în colecția Bibliotecii „George Barițiu“ din Brașov, reprezentând un schimb de scrisori între conducerea Ligii din București, mai mulți reprezentanți ai românilor transilvăneni și un grup de preoți înțemnițați la Cluj (1894-1895). În rezumat este vorba de ajutoarele promise de Ligă respectivilor preoți pentru perioada de detenție și care se scurtcircuitaseră la un moment dat. În stadiul actual, nu ne interesează atât de mult conținutul (foarte interesantă de altfel) ci faptul că societatea din București a trimis ajutoare materiale substanțiale românilor aflați în închisori pentru cauza națională. Un alt aspect, demn de luat în considerare era insistența pentru păstrarea confidențialității. Într-una din epistole, Ștefan Perietzeanu-Buzău, casierul Ligii își exprima nemulțumirea că banii au fost ceruți la București, telegrafic: „Telegrama D-Tale de azi (este vorba de Alexandru Vaida-Voievod n.n.) m-a surprins și întristat văzând că dai prin telegraf asemenea detalii pe care nu trebuia să le cunoască nimeni... căci banii votați (pentru preoți n.n.) li s-au plătit dar nu puteam să strigăm nici cum nici când li se va plăti“. Biblioteca „George Barițiu“, Colecții speciale, doc. 4493, Ștefan Perietzeanu-Buzău către Alexandru Vaida-Voievod, București, 1/13 decembrie, 1894, 2 f.
19. Ștefan Pascu, **Marca Adunare națională de la Alba Iulia**, Cluj, 1978, p. 199.
20. V. Netea, C.Gh. Marinescu, **op. cit.**, p. 70-71.
21. Ștefan Pascu, **op. cit.**, p. 156; pentru traducerea și tipărirea Replicei, Liga Culturală a scheltuit 40.000 franci, pentru traducerea, tipărirea și înaintarea Memorandului la Viena 70.000 franci, pentru subvenționarea presei românești din Transilvania 30.000 franci, pentru întreținerea birourilor din Graz și Paris, 60.000 franci etc.

22. Arh. Mur., dos. 328, doc. 2.015, 2.017, 2.018, 2.020. În aceeași arhivă se păstrează și două mandate poștale, unul conținând 145 lei, celălalt 500 lei, sume expediate personal de Grigore T. Brătianu de la locuința sa din București; Sextil Pușcariu, în inegalabila sa lucrare **Brașovul de altădată** ne dă informații prețioase în legătură cu suma primită de „Gazetă” din partea lui Teodor Nica, avocat, brașovean de origine și care deținea funcția de director al Băncii naționale a României: „Păstrez ca document al vremii, o adeverință a lui Aurel Mureșianu despre o asemenea sumă, primită de la un unchi al meu, care era director la banca națională”. cf. Sextil Pușcariu, **Brașovul de altădată**, Cluj-Napoca, 1977, p. 219.

23. Arh. Mur., dos. 328, doc. 2.018; Grigore T. Brătianu către dr. Aurel Mureșianu, București, 10 octombrie 1892. vezi și: Luana Popa, **Documente referitoare la legăturile familiei Mureșenilor cu familia Brătianu**, în **Cumidava XII-I**, Brașov. 1979-1980, p. 204-205.

24. Arh. Mur., dos. 328, doc. 2.018.

25. Arh. Mur., dos. 328, doc. 2.020; Grigore T. Brătianu către dr. Aurel Mureșianu, București. 29 aprilie 1896.

26. Arh. Mur., dos. 587, doc. 2.041; Liga Culturală, secția Craiova către dr. Aurel Mureșianu, 25 aprilie 1899.

27. **Ibidem**.

28. Arh. Mur., dos. 587, doc. 2.508; Liga Culturală, secția Slatina către dr. Aurel Mureșianu, 6/18 noiembrie 1891.

29. Vasile Netea, **Spre unitatea...**, op. cit., p. 222; Arh. Mur., dos. 515, doc. 12.534, 12.535; G. Dogărescu, directr al „casei de expediție” deținea și funcția de casier al Ligii, filiala Predeal. În epocă, fantezia folosită pentru trecerea clandestină a unor publicații era de-a dreptul remarcabilă; de la banala hârtie de împachetat (care de fapt erau ziare) până la schimbarea cu titluri inofensive, totul era exploatat. Existau și numeroși voluntari dispuși să înfrunte riscurile ce se puteau ivi. Un asemenea curier a fost și Gheorghe Cârțan. Dar mărturia care urmează, transmisă pe cale orală din generație în generație, o vom folosi de data aceasta nu pentru a pune în valoare figura acestui personaj original, ci în scopul de a arăta una din modalitățile de trecere clandestină a publicațiilor românești, valabilă și pentru Liga Culturală. Informația ne-a fost furnizată de un urmaș al lui Nicolae Stoian, căpitan de grăniceri la Predeal, până la izbucnirea primului război mondial: „Acesta (Gheorghe Cârțan n.n.) trecea frecvent frontiera prin zona de patrulare a soldaților lui Stoian și adeseori era prins. Soldații îl aduceau în gară la comandantul lor, înghiontit, ca orice infractor. Comandantul îl primea ostil și ordona să-l bage la arest. Domnul Stoian fusese înștiințat printr-un curier al primului-ministru, I.G. Brătianu, să-l prindă pe Cârțan, să-l ocrotească, să-l țină arestat 3 zile, timp în care să-l hrănească bine (fiindcă umblă mult și nemâncat) și apoi să-i dea drumul. Și ca grănicerii unguri „să nu se prindă”, toată demonstrația cu pumnii primiți, se petrecea pe peronul gării Predeal, gară lungă și împărțită în două, jumătate românească și jumătate ungurească.

Deși trecea prin mai multe locuri, toate potecile lui tot în jurul Predealului ajungeau. La un moment dat, Badea Cârțan a venit la dl. Stoian și i-a spus: „Dom-le Căpitan, mi-a spus domnul Brătianu să schimb locu’ și să nu mai trec pe la Predeal, că ungurii au ordin să mă prindă și să mă închidă la Budapesta ca pe un spion...”. În legătură cu aceste treceri clandestine, vezi și comunicarea distinsului publicist brașovean, Ștefan Pietraru, **Acțiuni secrete pentru cartea românească**, în volumul: **160 de ani de la înființarea primei biblioteci publice la Brașov 1835-1995**, Brașov, 1996, p. 65-76.

30. Arh. Mur., dos. 587, doc. 2.011.

31. Arh. Mur., dos. 587, doc. 2.329; Ion Lupulescu către dr. Aurel Mureșianu, București, 1 ianuarie 1894.

32. Arh. Mur., dos. 112, doc. 432.

33. Arh. Mur., dos. 328, doc. 2.018; Grigore T. Brătianu către dr. Aurel Mureșianu, București, 10 octombrie 1892.

34. Arh. Mur., dos. 328, doc. 2.016.

35. Arh. Mur., dos. 328, doc. 2.018.

36. Ion Bozdog, op. cit., p. 32.

37. **Ibidem**, p. 11.

38. Un asemenea apel patetic l-am depistat la Arhivele Statului Brașov, donat muzeului „Astra” de Constantin Albuț din Săcele. Acest lucru ni se pare deosebit de semnificativ deoarece înseamnă că astfel de materiale au circulat în Transilvania, demonstrând încă odată solidaritatea națională a românilor (Arhivele Statului Brașov, fond: Astra, doc. 103/9637): și nu întâmplător era descoperit câțiva ani mai târziu, de către aurotități, tot la Săcele,

un depozit de carte românească cu caracter „iredentist“ și care s-a lăsat cu arestarea unui învățător și cu publicarea cazului în presă.

39. Ion Bozdog, **op. cit.**, p. 11.

40. Arhivele Statului Brașov, Prefectura județului Brașov, Seria: Acte prezidiale, doc. 28/30, 1894.

41. Pe baza documentelor studiate, este clar că dr. Aurel Mureșianu era pentru presă omul de legătură al Ligii, fiind considerat în rapoartele oficiale „... membru foarte activ al Ligii Culturale din București și care pentru instigații prin presă la ura de rasă a mai fost condamnat...” (I. Bozdog, **op. cit.**, p.46), în timp ce Diamandi Manole, prin natura numeroaselor funcții publice pe care le deținea (printre altele era vicepreședinte al Camerei de Comerț și Industrie din Brașov) făcea dese deplasări la București, unde contacta personalități de prim rang din capitala României, așa cum de altfel sesizau rapoartele confidentiale la Budapesta; tot Diamandi Manole distribuia și fondurile destinate ajutorării românești din districtul Brașovului (I. Bozdog, **op. cit.**, p. 85).

42. I. Bozdog, **op. cit.**, p. 100.

43. Este interesant de menționat că românii brașoveni, atașați de Ligă și de idealurile acesteia făceau parte și din societățile culturale brașovene, desfășurând și pe acest tărâm o activitate meritorie. Pe aceiași oameni îi regăsim ulterior și printre cei care au întâmpinat cu căldură și susținut în vara anului 1916 trupele române eliberatoare. Poate că și din cauza legăturilor cu societatea bucureșteană, aceștia vor fi supuși unor persecuții suplimentare, constând din devastarea locuințelor și confiscarea documentelor „compromițătoare”, confiscarea averii și internarea lor în lagăre și închisori maghiare. Venim în sprijinul acestei ipoteze cu cazul unei personalități mai puțin cunoscute: este vorba de comerciantul Ilie Savu. Din informațiile furnizate de nepoata sa, reiese că parte din întâlnirile brașovenilor cu „unioniștii” aveau loc în localurilor sale. În timpul primului război mondial acest român deosebit a suferit rigorile lagărului de la Cluj. Suferințele sale (atât cât au putut fi exprimate din cauza cenzurii) au fost puse pe hârtie, păstrându-se într-o interesantă corepondență, aflată în posesia noastră.

44. I. Bozdog, **op. cit.**, p. 11; 100.

45. **Ibidem**, p. 19.

46. V. Netea, C.Gh. Marinescu, **op. cit.**, p. 54.

47. Apud Ion Bulei, **Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator**, București, 1987, p. 164-165.

48. Arh. Mur., dos. 589, doc. 2.782; Aurel Isac către dr. Aurel Mureșianu, Cluj, 10 mai 1896; ajutoarele destinate Transilvaniei, odată făcute publice cu ocazia schimbării guvernului au stârnit mari complicații diplomatice și greutăți pentru românii transilvăneni. Presa îl acuza pe primarul capitalei (conservatorul Nicolae Filipescu, care între timp își dăduse demisia) că a cheltuit toate fondurile de propagandă, așa că succesorul său a găsit casa goală. El răspunde în „Timpul” că într-adevăr a trimis suma de 2.000 lei familiilor românilor condamnați în Ungaria, care au rămas în cea mai mare mizerie, prin intermediul lui Gheroghe Lahovary. Totodată mai arăta că a dat 4.000 lei ziarului sibian „Foaia poporului”, 1.000 lei „Gazetei Transilvaniei” și încă o sumă destinată unei foi literare, al cărei nume nu-l precizează, prin intermediul lui V.A. Urechia. Conservatorul Nicolae Filipescu își încheia astfel articolul: „dacă cineva îmi găsește pentru aceasta o greșală sunt gata să mă supun Consiliului Ligii (Culturale n.n.) ai cărei membri îmi sunt dușmani politici”. Relatările fac parte din două rapoarte ale autorităților maghiare publicate de Ioan Colan în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 66, 1 septembrie 1943, p. 2.

49. Arh. Mur., dos. 590, doc. 3.714; corespondență semnată „Dixi”, trimisă, după cum dovedește analiza stărilor de fapt de un transilvănean stabilit în capitala României: „Gazeta Transilvaniei” nu a publicat nici măcar fragmentar această scrisoare.

50. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 124, 6/18 iunie 1896, p. 1.

51. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 113, 24 mai/5 iunie 1896, p. 1.

52. V. Netea, C.Gh. Marinescu, **op. cit.**, p. 54.

53. Ion Bulei, **op. cit.**, p. 198.

54. Idem, **Lumea românească la 1900**, București, 1984, p. 221.

55. Arh. Mur., dos. 594, doc. 4.883; Marius Mureșianu către dr. Aurel Mureșianu, București, 25 septembrie 1895.

56. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 283, 21 decembrie 1897, p. 1; articolul de fond intitulat **Revista politică**; cotidianul brașovean va comenta implicațiile acestei vizite într-un serial intitulat: **Vizita regală la Budapesta și**

românii de dincoace în care se exprimă dezamăgirea românilor transilvăneni în fața ideii de a „accepta deocamdată situația tristă politică, ce ni s-a creat de la inaugurarea dualismului încoace“ („Gazeta Transilvaniei“, nr. 207, 19 septembrie/1 octombrie 1897, p. 1); presa maghiară avea în sfârșit ocazia să jubileze: „Ungurii de la presa oficioasă ne-au strigat că însuși regele Carol vrea să ne învețe acum să fim Unguri patriotici și credincioși“ (nr. 208, 20 septembrie/2 octombrie 1897) — nota cu amărăciune autorul.

57. Vasile Netea, **op. cit.**, p. 208; Maria Itu, **Forme instituționalizate de educație populară în România 1859-1918**, București, 1981, p. 64-65.

58. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 26, 3/15 februarie 1891, p. 3.

59. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 26, 3/15 februarie 1892, p. 2.

60. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 214, 29 septembrie/11 octombrie 1892, p. 2.

61. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 189, 27 august/8 septembrie 1892, p. 2.

62. **Ibidem**.

63. Arh. Mur., dos. 594, doc. 2.291.

64. **Ibidem**: vezi și Aurelian Ionașcu, **Viața și opera profesorului Romulus Ionașcu (1868-1917)**, în Cumidava, XII 1. Brașov, 1979-1980, p. 264-265.

65. Arh. Mur., dos. 594, doc. 2.293.

66. Autorul completează relatarea și cu un extras din zairul ieșean „Evenimentul“.

67. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 181, 19/31 august 1894, p. 2; articolul: **Liga Culturală română pentru românii brașoveni**. Detalii ale procesului desfășurat între comunitățile grecești și românești din Brașov, vezi și: Bartolomeu Baiulescu, **Monografia Comunei bisericicești greco-ortodoxe române a Sfintei Adormiri din Cetatea Brașovului**, Brașov, 1898, p. 150-155.

68. Maria Itu, **op.cit.**, p. 75; V. Netea, C.Gh. Marinescu, **op. cit.**, p. 169.

69. Știre repordusă de „Gazeta Transilvaniei“, nr. 36, 15/27 februarie 1891, p. 2. Deci nu există nici un fel de dubiu privind înființarea acestei puternice și importante secțiuni, așa cum găsim în unele lucrări de specialitate. În cererea sa de a fi primit ca membru al Ligii Culturale, Pompiliu Eliade ruga conducerea să primească „...încredințarea dragostei mele către Ligă“. Document original aflat în posesia familiei Ghemman. Despre activitatea din străinătate a Ligii Culturale au mai scris: George Moroianu, **Les Lutttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion eurpéenne (Episodes et Souvenirs)**, Paris, 1933; Serban Polverejan, **Activitatea secției din Paris a Ligii culturale în perioada memorandistă, în Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar**, Cluj-Napoca, 1978, p. 277-327.

70. Scrisoare expediată de I.D. Berindey lui George Moroianu, Viena, 16 septembrie 1893. Document original aflat în posesia familiei Gherman. Faptul că activitatea societății „Români Jună“ era permanent controlată de autorități este confirmat printr-o ordonanță de Președintele Consiliului de Miniștri, prin care studenții valahi să fie împiedicați a aduna fonduri de propagandă contra serbărilor milenare. cf. I. Bozdog, **op. cit.**, p. 85.

71. Arh. Mur., dos. 530, doc. 383.

72. Arhiva Muzeului primei școli românești din Scheii Brașovului, dos. Gheorghe Filip, sodal tipograf, originar din Scheii Brașovului, care pentru a se specializa în meseria lui a străbătut pe jos Austria, Germania și Franța. Va fonda Institutul grafic „Minerva“ din București. Personalitatea acestui om de excepție a fost elogiată și de Nicolae Iorga în lucrarea **O viață de om așa cum a fost**.

73. Arh. Mur., dos. 530, doc. 383; dos. 305, doc. 385; dos. 583, doc. 386.

74. Corespondențele semnate „Săceleanu“ au apărut în două numere consecutive al „Gazetei Transilvaniei“; este vorba de nr. 108 și 109 din 14/26 mai, respectiv 16/28 mai 1892.

75. Gheorghe Cantilli (1866-1956), originar din Ploiești are o bogată activitate în străinătate acționând în direcția informării presei și a oamenilor politici francezi asupra evenimentelor din Transilvania (V. Netea și C.Gh. Marinescu, **op. cit.**, p. 170, nota 2). Demne de interes pentru ilustrarea năzuințelor comune ale intelectualității românești sunt cursurile de drept trimise de la Paris de către tatăl său, lui Iacob Mureșianu pentru proiectata Academie de drept cu limba de predare română, păstrate în Arhiva Mureșenilor.

76. Arh. Mur., dos. 583, doc. 331.

77. Arh. Mur., dos. 583, doc. 335.

78. Într-o însemnare ulterioară, marele om politic G. Moroianu elogia personalitatea celui dintâi președinte al

Ligii Culturale, Grigore T. Brătianu, care „... mi-a arătat o mare prietenie și mi-a înlesnit mergerea mea din Belgia la Paris pentru continuarea studiilor“. Document original, aflat în posesia familiei Gherman.

79. Vasile Capșa se afla în strânse legături cu conducerea centrală a Ligii Culturale, solicitând lui Grigore T. Brătianu trimiterea unor conferențieri din țară pentru a face cunoscută situația românilor din Transilvania. Document original aflat în posesia familiei Gherman.

80. Document original, limba franceză, datat Anvers, 19 martie 1892, aflat în posesia familiei Gherman.

81. Document original, limba italiană, datat Anvers, 19 martie 1893, aflat în posesia familiei Gherman. Grigore T. Brătianu, unul din cei mai valoroși președinți ai Ligii Culturale, era foarte sensibil la atacurile presei maghiare împotriva românilor, într-o dezmințire adresată presei franceze combate știrea biroului de presă din Pesta, cum că elevii români din Arad ar fi atacat mulțimea cu pietre, când în realitate s-au apărat. „Informațiile din Pesta — se arată în continuare — sunt tendențioase. ele vor să prezinte pe români ca anarhiști și revoluționari, cu scopul ca maghiarii să ia măsuri extreme împotriva lor. Scopul lor este să justifice dinainte aceste măsuri și să se sustragă adevăratei dezaprobări a lumii civilizate“. (Original, limba franceză, aflat în posesia familiei Gherman). Grigore T. Brătianu dezmințea pe același ton ferm în ziarul „Die Presse“ din Viena acuzațiile ce i se aduceau Ligii, cum că aceasta ar fi un instrument panslavist, susținut financiar de Rusia (vezi „Gazeta Transilvaniei“, nr. 207, 20 septembrie/2 octombrie 1892, p. 2.).

Gazeta Transilvaniei — oficios al Partidului Național Român — oglundind evenimentul înaintării Memorandului

de Sanda-Maria Buta

După ce Conferința națională a PNR din ianuarie 1892 hotărâse — cu prețul sacrificării unității partidului — asupra punctului nodal al problemei **Memorandului**¹ în ședința Comitetului Central din 25/26 martie 1892 se decide prezentarea lui la Viena în decursul lunii mai, printr-o deputațiune care să fie compusă din toți românii care vor dori să participe. Din cauza prigonirilor, Comitetul Central a fost nevoit să organizeze deplasarea la Viena cu multă prudență. Printr-o circulară din 3/15 mai 1892, publicată numai în ziarele din România, s-a stabilit întâlnirea participanților la Viena pentru 16/28 mai 1892².

Aurel Mureșianu nu va participa la acțiunile premergătoare înaintării **Memorandului**, pentru că, așa cum declara Alexandru Mocsony la Conferința din ianuarie, „vor respecta votul contrar, dar la executarea activă a aceluia nu vor coopera”³. Nu putea rămâne însă indiferent la nici o acțiune care îi privea pe români. Mai mult, conducea ziarul care în 1887 devenise oficios al PNR și avea obligația de a fi cât de cât mai exact și detaliat informat. În acest sens, prin fratele său Traian și prin Nicolae Teclu, a angajat doi corespondenți speciali din Viena pentru „Gazeta Transilvaniei”. În scrisoarea din 27 mai 1892 Nicolae Teclu îl anunța că „Domnul Mih. Teliman, cand. la profesură, IX Pelikanstrasse, nr. 15, îți va refera după cum cred, în mod mulțumitor. D-lui azi încă îți va scrie și-ți va recomanda”, iar în ceea ce-l privește pe el „...eu nu consimt cu tendințele deputațiunii. Am fost invitat la o ședință pregătitoare; n-am fost. Azi m-au invitat să primesc președenția românilor de aici la primirea deputaților; am refuzat. Eu nu mă pot încălzi pentru diletanstism în nici o direcțiune. Poate că greșesc, dar nici nu vreau să am trecere de om politic. Iartă-mă dacă am păcătuit”⁴. În schimb, Traian Mureșianu este implicat în toate acțiunile organizate de comunitatea română din Viena, ținându-l la curent pe directorul „Gazetei” cu desfășurarea lor⁵.

Astfel, în toată perioada în care deputațiunea română s-a aflat la Viena, Aurel Mureșianu a ținut opinia publică la curent cu desfășurarea evenimentelor publicând corepondențe particulare ale „Gazetei”, comunicate oficiale ale agenției de presă, iar atunci când informațiile nu i-au parvenit direct, le-a reproduș din celelalte ziare. Este cazul numărului III din 31 mai al „Gazetei”, care reproduce după ziarele austriece „Neue fr. Presse” și „Neues Wiener Tagblatt” declarația în numele Comitetului subșternător dată de Septimiu Albin. În ea se vorbește despre primirea ce va fi făcută celor 237 de membri ai deputațiunii în sala vechii primării a Vienei, de Dr. Lueger și Schneider, la care vor participa parlamentari — cei din Boemia, Bucovina, Istria și Austria de Jos — precum și consilieri comunali ai orașului Viena și reprezentanți ai corporațiilor studentești. După această ceremonie membrii Deputațiunii vor merge la Palatul Imperial pentru a adresa Memorandul. Pe margine acestui comunicat ziarele vieneze comentau că românii nu se pot aștepta la o primire binevoitoare și își exprimau îndoiala că Împăratul va primi Deputațiunea. Ziarele maghiare din Pesta publicau o telegramă în care se spunea că Braun ar fi respins mijlocirea audienței, motivând că nu s-a cerut consimțământul Guvernului maghiar și că Deputațiunea s-a adresat în acest scop ministrului Szögyeny. Biroul de corepondență din Pesta dezmințe că ministrul Szögyeny a primit Deputațiunea.

În același număr al „Gazetei” se publicau și primele două telegrame particulare. Prima este primită la ora 4 1/2 d.a și sună astfel: „Viena 29 Mai — Adunarea românilor dela «Altern Rathaus» unde aveau să fie binevenți de diferite corporațiuni dela Viena, fu dizolvată de către comisarul Poliției, pe baza

paragrafului 14 al legii de întrunire austriac.“ Iar a doua primită la ora 10 seara „Viena 29 mai — Adunarea de astăzi din sala vechii primăriei a dizolvat-o Comisarul poliției, constatând o greșeală formală. S-a conchamat pe mâine, adunarea tot cu acelaș program. Luni seara commers festiv în Prater aranjat de tinerime. “ A doua zi „Gazeta“ numărul 112 din 1 iunie publica o telegramă particulară cu descrierea mai detaliată a întrunirii din clădirea vechii Primăriei: „Viena 30 Mai — Adunarea de azi din edificiul vechii Primăriei s-a început la orele 10 înainte de amiază. Deputatul Schneider a binevantat pe Românii veniți aici cu Memorandul. Dr. Rațiu i-a mulțumit în lb. română, după aceea Brote în lb. germană făcând totodată istoricul afacerii Memorandului; apoi secretarul S. Albini citește telegramele sosite în număr de vreo 15 și o epistolă sosită dela «Deutscher Antisemitenbund» și «Deutsch nationale» din Berlin. Dr. Secula vorbește în numele Românilor vienezi academici. Popp de Băsești mulțumește. Sosește Dr. Lueger primit cu ovatii. Vorbește cu deosebire împotriva ziarului «Pester Loyd» care într-un articol de azi batjocorește pe deputații antisemiți din Viena. Arată lealitatea Românilor către tron în toate timpurile și termină între mari aplauze. Dr. Bianchini, deputat croat vorbește italienește în numele croaților cari asemenea suferă sub terorismul maghiar. Dr. Lucaciu mulțumește lui Lueger și lui Bianchini. Mai vorbește apoi un țăran cu numele Herlea din Vinerea, între aplauze entuziaste. Adunarea s-a terminat la orele 12. Ziarele vieneze de azi caracterizează totul ca o «aventură», vorbesc în felul lor de nereușita adunării de ieri, despre neprimirea celor ce s-au dus din deputațiune la ministrul a letere Szögyeny și de refuzarea audienței în genere. Alianța cu antisemiții zic ele, a fost nefavorabilă“.

Informații din sursă autorizată, provenind dela Comitetul Central al Partidului Național Român, privind demersul de predare al **Memorandului**, însă nu se primesc. Abia mai târziu se vor primi și corespondențele speciale ale ziarului. Prima va fi publicată în numărul din 5 iunie și relatează amănunțit sosirea deputațiunii și primirea ce i se face. Până atunci însă „Gazeta“ este obligată să se mulțumească cu scurtele telegrame particulare și cu cele ale biroului de corespondență din Pesta. În nr. 113 din 2 iunie al „Gazetei“ se publica, transmisă prin intermediul acestui birou, telegrama adresată de Dr. Rațiu monarhului și de-acum obișnuita telegramă particulară, care însă transmite informații schematice și mai ales cu referire la acțiunile complementare, care își aveau și ele importanța lor, dar nu constituiau scopul pentru care se aflau românii la Viena. „Vineri 31 Mai — Commersul a reușit strălucit. Participanți 500. Toasturi au ținut deputații Lueger și Schneider, delegații corporațiilor croate, slavone, saxone, sârbe. Toate năzuințele pentru obținerea audienței fără rezultat. Astăzi pleacă țăranii. Presa vieneză ironizează fraternitatea românilor cu antisemiții. Cercurile serioase condamnă absolut toată procedura conducătorilor delegației române.“ La o săptămână după ce deputația sosise la Viena și la două zile de când cea mai mare parte a membrilor ei se reîntoarseră acasă în «Gazeta Transilvaniei» nr. 114/4 iunie Aurel Mureșianu își exprimă regretul că încă nu se cunoaște conținutul **Memorandului** și nici amănunte clare și sigure despre predarea lui.“ Numai atâta știm azi cu siguranță că deputația n-a fost primită la Majestatea Sa, că n-a fost primită nici măcar delegația ei și că în urmă Dr. Rațiu a predat Memorandul șefului cabinetului cancelariei împărătești, care l-a trimis apoi «sigilat» guvernului unguresc“.

Abia în 10 iunie 1892, „Gazeta“ preia din „Tribuna“ care-l primise și publicase cu o zi înainte un comunicat al Comitetului Central al Partidului Național Român, în care se declara că prezidiul partidului național n-a dat nimănui nici o informație în legătură cu demersurile de prezentare a **Memorandului** și relatările despre procedura urmată, prezentate în ziarele din Viena și Ungaria, nu corespund adevărului. Comunicatul, datat 5 iunie 1892 și semnat de Dr. I. Rațiu cuprinde și relatarea desfășurării respectivului demers. „În 29 Mai a.c. am fost primit în cancelaria Majestății Sale unde cu toată bunăvoința mi s-a comunicat, că fiind cauza noastră de natură politică, audiența cerută numai cu învoirea ministrului ungar se poate obține. După aceasta m-am prezentat la Excelența Sa ministru a letere Ladislau Szögyeny — Marich care s-a declarat de necompetent în cauză și mi-a recomandat ca să mă adresez de-adreptul la ministrul de interne din Budapesta, ceeace imediat am adus la cunoștința cabinetului Majestății Sale, unde am primit invitațiunea ca după ce Memorandul nu se poate prezenta Majestății Sale în audiența să stăruim ca acel Memorand să se subștearnă prin ministrul «a letere». În urma acestei invitațiuni, în 30 Mai am voit să-l rog pe Esc. Sa Min. «a letere» să binevoiască a primi dela noi Memorandul și a-l subșterne Majestății Sale, în care cauză am fost poștit la Esc. Sa pe 31 mai între orele 9-11 din zi. Prezentându-mă

la acest termen am găsit că Esc, Sa a plecat din Viena. Aducând această împrejurare la cunoștință cabinetul Majestății sale, din nou m-am rugat să binevoiască a primi Memorandul și a-l înainta pe calea sa la locul destinației. Și așa în 1 iunie 1892, la 1 oră din zi, în cuvertă sigilată am prezentat Memorandul la adresa Esc. Sale a șefului cabinetului Majestății sale.“

În starea în care a fost predat „în cuvertă sigilată“, **Memorandul** este trimis Ministerului de Interne al Ungariei, care-l expediază la Turda și de aici la Sibiu, unde în ziua de 25 iulie 1892 prefectul îl va înapoia lui I. Rațiu. Împăratul refuzase să primească deputațiunea română la solicitarea guvernului maghiar. Președintele consiliului de miniștri Contele Szapary își încheie astfel raportul din 23 mai 1892 adresat monarhului: „...ținând seama de interese ale siguranței statului rugăm respectos pe Majestate Voastră imperială și apostolic regească, să nu acorde acestor agitatori neîndreptățiți grație domnească de a prezenta Majestății Voastre în delegațiune Memorandul acesta“. Iar rezoluția împăratului era: „Am luat la cunoștință de conținutul acestui raport aprobându-l, Lainz 24 Mai 1892“⁶.

Din păcate, evenimentele au confirmat anticipările și temerile celor care apreciaseră cu luciditate și realism contextul politic. În numărul din 29 mai al „Gazetei“, care anunța sosirea delegației române la Viena, Aurel Mureșianu afirma cu scepticism: „Nu ne facem nici o iluzie despre dispozițiunile ce domnesc azi în sânul societății din Viena pentru noi Românii și în general pentru naționalitățile din Ungaria. Nu i-a dăruit capul pe nemți de noi atunci când erau mari și tari și aveau frânele guvernului central în mână lor de ne-au dat pe mâna ungarilor... De bună seamă, una din două trebuie să se-ntâmple: ori că Monarhul va primi deputația română, ori că nu o va primi făcând pe voie poate sfetnicilor săi unguri. Dacă nu o va primi atunci aceasta ar fi o lovitură amară în vremuri amare. Un singur efect bun ne promitem dela ea, că adică va aduce iarăși în discuția publică pentru câțva timp, tractarea noastră și a naționalităților celorlalte din Ardeal și Ungaria“⁷.

Faptul că Împăratul a refuzat să primească deputația a fost fără îndoială o lovitură amară, o lovitură „foarte dureroasă, foarte jignitoare, de desnădăjduit pentru oamenii care-și pun speranțele în alții decât ei și națiunea lor.“⁸.

Dar Aurel Mureșianu, luptătorul cu credința neclintită în tăria și trăinicia neamului său, privea acest eșec ca o etapă în procesul de maturizare politică, în acțiunea permanentă a evoluției unui popor.

Și îndemnul adresat conaționalilor săi în aceste împrejurări, nu putea fi decât acesta: „Să începem a înțelege pe lăncu și pe Bămuțiu, a înțelege lupta pentru independență națională ce au proclamat-o ei în Marea Adunare dela Blaj, cu alte cuvinte: să începem a umbla pe picioarele noastre... Numai prin luptă - zicea lăncu — vom putea scoate drepturile națiunii române... Țineți cu poporul ca să nu rătăciți — ne zicea Bămuțiu — și prin aceasta vroia să ne admonizeze ca să n-avem încredere decât în puterile noastre, să nu căutăm decât a le aduna și întări pe acestea înainte de toate, să nu ne facem speranțe și iluzii deșarte în ajutorul ce ne poate veni din altă parte. Credem că pasul cu Memorandul ne va servi tuturor ca învățătură pentru viitor.“⁹

În plan faptic, consecințele imediate ale demersului frunțașilor români nu au întârziat să apară. Interpelările din dieta de la Budapesta, dar mai ales atacurile furibunde din presa maghiară la adresa românilor au dezlănțuit o adevărată prigoană violentă. Sunt atacate case ale frunțașilor români la Arad și Simleul Silvaniei. Este atacată la 27 iunie 1892 casa avocatului I. Maniu. Atât făptuitorii, cât și cei care puseseră la cale atacul — persoane bine cunoscute, printre ei fiind și funcționari publici și din poliție — au rămas nepedepsiți¹⁰. Dar vandalismul a ajuns la paroxism în Turda la înapoierea lui I. Rațiu de la Viena. În noaptea de 15 iunie, casa în care se afla împreună cu soția și cele două fiice a fost atacată de o mulțime dezlănțuită de maghiari, din toate categoriile sociale, înarmați cu securi, ciomege, pietre și chiar arme de foc. După ce au spart și strivit totul, un cojocar, Kovacs Lajos, a propus ca toți românii din Turda să fie scoși din casele lor și omorâți. Până în zori însă nu au apucat să devasteze decât casa preotului Silvestru Moldovan. În noaptea de 16 iunie vandalismul s-a repetat, casa Dr. Ion Rațiu fiind complet distrusă, fără ca poliția și autoritățile publice să intervină. În arhiva Mureșenilor se păstrează patru scisori ale preotului Silvestru Moldovan, refugiat ca și I. Rațiu la Sibiu, în care se face referire la acele evenimente precum și la colecta publică inițiată de „Gazeta Transilvaniei“ pentru ajutorarea sa¹¹.

„Gazeta Transilvaniei“ din această perioadă înregistrează toate faptele, opiniile, reacțiile parlamentare,

publice, particulare de pretutindeni. Reproduce articole din presa străină și orice luare de poziție în favoarea cauzei românilor ardeleni. Dar, mai ales, redă în întreaga ei amploare solidaritatea românilor de peste Carpați. Corespondenți speciali ai „Gazetei” trimit relatări despre adunările și meetingurile de protest. Sunt descrise cu lux de amănunte și reproduse largi extrase din cuvântările oratorilor, adunarea de la 15 iunie din București, organizată din inițiativa studenților, cea din 10 iulie de la Brăila și 15 iulie la Iași, unde au vorbit Take Ionescu și D.A. Xenopol. Este publicată de asemenea telegrama semnată de 130 de locuitori ai Galațiului adresată lui Ion Rațiu ¹². Zi de zi „Gazeta” publică manifestările de solidarizare cu românii ardeleni confrunțați cu ostilitatea populației maghiare și cu disprețul guvernanților, care refuzau să le recunoască dreptul de a vorbi în numele poporului, celor aleși de Conferința generală a Partidului Național Român.

În 25 iulie, când i-a fost înapoiat Președintelui Comitetului Central al Partidului Național Român **Memorandul**, era însoțit de mențiunea: „Ministrul nu e dispus a înainta Împăratului memoriile unor «indivizi» fără nici o împuternicire, întrucât nici pe semnatori și nici pe cei ce s-au prezentat la Viena nu-i socoata îndreptățiți a lucra în numele Poporului Român.”¹³

În asemenea împrejurări, când se vedea pusă în cauză legitimitatea Partidului Național Român, toate sentimentele personale și disensiunile care fuseseră doar de oportunitate și nu de fond au fost depășite, toți românii, fără deosebire, găsindu-se uniți pe baza programului Partidului național Român „în chesiunea cea mai mare a postulatelor naționale.”¹⁴

NOTE:

1. T. Păcățianu, **Cartea de Aur, sau luptele politice naționale ale românilor sub coroana Ungariei**, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 484-495.

2. S. Polverejan și N. Cordoș, **Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)**, ed. Dacia, Cluj, 1973, p. 201-203.

3. T. Păcățianu, **op. cit.**, p. 449-450.

4. Muzeul de Istorie, Brașov, Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 597.

5. **Ibidem**, doc. nr. 1509.

6. G. Tătărăscu, **Un episod din timpul Memorandului**, în „Generația Unirii”, I, 1929, nr. 7, p. 17-19.

7. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 110, 29 mai 1892.

8. N. Iorga, **Istoria românilor din Ardeal și Ungaria**, p. 509.

9. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 115, 24 mai/5 iunie 1892.

10. Muzeul de Istorie, Brașov, Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 14309 și „România nouă” din 18 sept. 1934.

11. Muzeul de Istorie, Brașov, Arhiva Mureșenilor, doc. nr. 2514; 2518; 2513; 2515; 14302.

12. „Gazeta Transilvaniei”, lunile iunie-iulie 1892.

13. **Desăvârșirea unificării statului național român**, Ed. Acad., Buc., 1968, p. 55.

14. „Gazeta Transilvaniei”, nr. 155 din 29 iulie 1892.

O ciudată campanie ziaristică

de Sanda-Maria Buta

În ampla mișcare memorandistă, controversa privind oportunitatea înaintării **Memorandului** la Coroană capătă în vara anului 1891 forme acute.

Succesul avut în diferite cercuri politice și în presa europeană de „**Memorialul**” studenților universitari români și mai ales de celebra „**Replică**” a lui A.C. Popovici a dat un nou impuls partizanilor înaintării neîntârziată a **Memorandului** la Tron. Considerând că opinia publică europeană este avizată asupra problemei românilor ardeleni, ei nu mai vedeau nici un motiv de amânare. Astfel, în vara anului 1891 începe o campanie vehementă de presă inițiată de câteva ziare libérale din regatul României și susținute de „Tribuna”.

Atacuri pătimașe au fost îndreptate împotriva lui Vicențiu Babeș și a celor care erau împotriva înaintării **Memorandului** „fără amânare”, și a căror orientare politică era prezentată opiniei publice românești ca potrivnică intereselor naționale. V. Babeș este acuzat că duce o politică antiaustriacă în sens maghiar iar întârzierea prezentării **Memorandului** s-ar datora tocmai acestei atitudini antidinastice, Kossuthiste și rusofile. În aceste articole erau discutate chestiuni interne de partid, consultări confidențiale ale Comitetului, care în mod firesc se sustrag discuției publice. „Faptul în sine, că o chestiune internă de partid, fără autorizare din partea comitetului național este pusă în discuție publică, este incompatibil cu considerațiunile de disciplină de partid”¹. De altfel, se ceruse ziarelor să nu comunice nimic din ceea ce se discuta în sânul Comitetului pentru a nu se știrbi autoritatea și solidaritatea partidului ² și acest postulat al disciplinei de partid fusese respectat de toate ziarele transilvănene. „Căci în timpuri când avem să luptăm pentru existența noastră națională — spune Alexandru Mocioni — chestiunea solidarității naționale stă mai sus de oricare chestiune controversă și disciplină de partid pe care se bazează și partidul nostru, ca oricare altul, stă mai sus decât convingerile individuale” ³.

Problema înaintării **Memorandului** strânsese însă patimi atât de puternice încât erau sacrificate principiile de bază ale partidului național, „Numai solidaritatea a împiedicat biruința fie într-una fie într-altă direcțiune și numai din cauza solidarității afacerea Memorandului a fost amânată an de an fără a putea fi complanată”, scria în octombrie 1891 „Tribuna”⁴. Erau încălcate principiile pentru care Aurel Mureșianu militase încă înainte de construirea P.N.R. și pe care le considera esențiale în lupta românilor pentru emancipare națională. Pe de altă parte, urmărind modul în care sunt tratate cele mai însemnate și delicate probleme politice ale ardelenilor, A. Mureșianu are sentimentul că ordinea de idei și interese ce i-a condus pe aceia ce au inspirat această campanie de presă, care produce „un haos de idei și seamănă discordie și neîncredere, a putut izvorî din orice alte motive numai din dorința sinceră de a folosi cauzei ardeleni, nu. Toate acestea îl fac pe A. Mureșianu să publice în „Gazeta Transilvaniei” începând din 2 august 1891 un ciclu de nouă articole sub titlul generic „O ciudată campanie ziaristică”, în care ia atitudine față de situația creată, pe care o considera gravă și periculoasă. Pentru faptul că publica aceste articole A. Mureșianu se simte obligat să dea explicații: „Stimabilii noștri cititori știu, că organul nostru n-a cultivat niciodată răspândirea de faime senzaționale, nici scandalul public, riscând chiar de a deveni astfel mai puțin interesant înaintea lumii noastre curioase și pofticioase de tot felul de noutăți extravagante; știu mai departe că de câte ori s-a ivit în sânul nostru vre-o neînțelegere sau, cum zice poporul nostru, un lucru slab, noi nu ne-am grăbit a-l exploata în contul amintitei curiozități vulgare, ci l-am cumpănit întotdeauna

cu seriozitate și numai după matură cugetare ne-am ridicat vocea spre combaterea lui, așa precum ne impunea datoria de publicist”⁵. Faptul că în ziarele de dincolo de Carpați („Românul”, „Liberté Roumanie”, „Gazeta Nouă”) se constituie în tribunale de înaltă închiziție și „execută bărbați politici, și capi de partid din Ardeal”⁶ i se pare lui A. Mureșianu deosebit de periculos și prin aceea că a dat ocazia ziarelor ungurești să scrie că „partida națională valahă din Ardeal este în stare de disoluție”⁷.

Dacă există vreo neînțelegere în sânul partidei naționale, ea trebuie aplanată de cei din Ardeal, de cei care-și cunosc cel mai bine problemele și care „din generații în generații au luptat ca să deșteptăm în poporul nostru conștiința de sine națională și să-l aducem acolo să cunoască, că pentru libertate, naționalitate, și patria sa trebuie să facă orice sacrificiu”⁸.

Remarcând în spatele ziarelor care au început campania de presă pe acei politicieni români care în 1885 justificaseră expulzarea tinerilor ardeleni prin faptul că s-au amestecat în politica statului român, constată că aceste ziare nu se rezumă doar la o critică obiectivă a atitudinii Comitetului Central și se amestecă direct în politica românilor ardeleni, cu tendința de a o influența și astfel de a-i da direcția. Cei care susțineau campania de presă acuzau președintele comitetului și pe cei care-i împărtășeau opiniile că împiedică prezentarea **Memorandului** „vor să-și întoarcă fața dinspre Viena” și „nu aderă la politica națională-liberală din România” sau „au reușit să împiedice săvârșirea unui act care ar fi fost o dovadă că frații noștri țin la Tripla alianță și deci la Viena”. Susțineau chiar că „Memorialul pretinde tocmai respectarea constituției care nu ne-a ucis, ci ne-a lăsat un teren destul de larg ca în el să înflorească o viață națională”. Luciditatea politică, spiritul său clar și pătrunzător, îl fac pe Aurel Mureșianu să concluzioneze: „Iată dar că dintr-o chestiune a noastră de sine stătătoare, care avea de scop informarea Coroanei asupra motivelor politicei noastre de pasivitate, sau cum s-a decis la 1890, aducerea la cunoștința Coroanei a tuturor gravaminelor poporului român din Transilvania și Ungaria, oamenii pretinsului «grup» făcură o chesiune a aderării la politica național-liberală de dincolo, a aderării la Tripla alianță și la Viena; din actul ce avea să aducă gravaminele poporului nostru la cunoștință preainaltă, făcură o jalbă simplă pentru respectarea constituției; dintr-un act de apărare a vieții și a intereselor noastre naționale românești, făcură un act care să servească interese străine”⁹.

În cel de-la treilea articol, publicat în „Gazeta Transilvaniei” din 14 August, deplânge faptul că „Tribuna”, care la început secondase numai în parte campania celor trei ziare bucureștene, a trecut cu totul pe partea adversarilor declarați ai Comitetului, sprijinind din interior atacul pentru doborârea președintelui. Lui V. Babeș i se aducea acuzarea că a făcut tot posibilul să împiedice hotărârile Conferinței de la 1887, iar la Conferința din 1890 „a aflat pentru a treia oară mijlocul de-a împiedica punerea în lucrare a acelei hotărâri”¹⁰; stăruind ca memoriul să nu mai fie adresat Împăratului ci opiniei publice, Dr. A. Mureșianu considera însă că atitudinea lui V. Babeș era justificată prin votul Conferinței generale care în unanimitate a aprobat atât motivele pentru care Comitetul nu găsisese până atunci oportun a subșterne **Memorandul** coroanei și însărcinase noul comitet cu publicarea unui **Memorand** politic, iar aducerea gravaminelor poporului român la cunoștința Împăratului „să se facă când va fi de lipsă.” Cei care aveau alte opinii ar fi fost mai cinsit să și le fi exprimat în cadrul Conferinței generale și să nu-și dea votul — nu să recurgă la această campanie de presă care nu aduce nici un serviciu partidului și cauzei naționale. Ar fi fost mai normal să se cerceteze cauzele care au putut contribui la amânarea executării hotărârii Conferinței de la 1887 și atunci s-ar fi constatat că președintele Comitetului central nu a acționat singur și după propria sa dorință. „Chiar să fi voit — ar fi fost în stare domnul Babeș să mistifice și să țină-n loc cu vorbe goale o nație întreagă de 3 milioane, șapte ani de-a rândul, într-o chestiune atât de gravă, însemnată și serioasă ca aceea a Memorialului către Coroană? Frumos compliment pentru ardeleni”¹¹!, constată cu amărăciune directorul „Gazetei”.

O altă acuzație și mai gravă este adusă în presă președintelui Comitetului și anume aceea că primește instrucțiuni de la persoane sus-puse din România, care înclină spre Rusia, făcând astfel o politică „antidinastică în sens maghiar”. Ori, se întrebă A. Mureșianu, ar fi posibil ca ardelenii să adere la o politică împotriva programului partidului? „Slabi și păcătoși ne mai cred aceia care nu se sfiesc a ne insinua că am putea să suferim să se încuibe în sânul nației noastre vrun curent contrar năzuințelor noastre, programului nostru și aspirațiilor noastre de sine stătătoare”¹².

Campania de presă caracterizată de un fruntaș politic ca un adevărat „scandal politic”¹³, crease printre românii ardeleni o atmosferă demoralizatoare, de neîncredere și derută. Pentru a lămuri lucrurile, a pune capăt suspiciunilor și a restabilii autoritatea partidului sunt convocați toți cei 25 de membri ai comitetului central la o ședință la Sibiu în 30-31 august 1891¹⁴. În urma dezbaterilor Comitetul Central constata că unele ziare din București induse în eroare, contribuiseră mai mult la a strica decât a folosi cauzei naționale ardeleni. Reproba ținuta acelor membri ai comitetului care călcând disciplina de partid au provocat direct sau indirect campania de presă și declara „că în direcțiunea sa politică (Comitetul) nu a suferit și nu va suferi niciodată vreo ingerință străină și s-a condus și se va conduce totdeauna numai după postulatele, dorințele și aspirațiile poporului român”¹⁵. Rezoluția ședinței Comitetului Central cuprinde:

1. Informațiile pe baza cărora s-a pornit campania ziaristică sunt inexacte.

2. Președintele n-a comis nici o necorectitudine față de programul național și deci comitetul nu are motiv să-i retragă încrederea sa ¹⁶.

Rezoluția a fost votată în unanimitate la punctul 1 și doar cu majoritate la punctul 2. Declarația și rezoluția Comitetului Central n-au reușit însă să restabilească solidaritatea în sânul Comitetului. Disensiunile continuă iar campania de presă departe de a lua sfârșit intră într-o nouă fază. La câteva zile după ședința Comitetului și a doua zi după publicarea rezoluției sale, „Tribuna” publica scrisoarea lui Eugen Brote — vicepreședinte al Comitetului Central — în care acesta afirma că nu toți membri Comitetului au fost de acord cu toate prevederile comunicatului Comitetului Central și că V. Babeș nu a risipit îndoiala în privința ideii unui dualism maghiar-român. Acesta este motivul pentru care el și alți trei membri ai Comitetului nu i-au dat votul de încredere. Reapar în presă atacurile împotriva lui V. Babeș într-un mod și mai violent. Indiscreții, suspiciuni, calomnii și injurii sunt armele cu care adversarii săi duc campania de presă, arme care nu pot justifica nici cele mai bune intenții. Ca urmare, la 6 septembrie A. Mureșianu reia în „Gazeta Transilvaniei” ciclul său de articole întrerupt la 17 august și pe parcursul a încă patru numere încearcă să rămână după cum afirma „strâns pe lângă logica faptelor” în această dispută. Prezintă și comentează faptele, rezoluția și modul în care au fost votate punctele ei. Dacă acuzațiile apărute în ziare erau exacte, V. Babeș ar fi trebuit să apară în fața Comitetului în lumina acestor acuzații iar Comitetul să mulțumească ziarelor și să-și exprime încrederea față de V. Babeș. Ori, în unanimitate membri comitetului au fost de acord că acuzațiile erau inexacte și ziaarele au fost induse în eroare de informații false. Cele patru voturi de neîncredere sunt astfel nejustificate, lipsite de logică atâta timp cât respectivii membri ai comitetului recunoascuseră prin votarea punctului 1 că acuzațiile ce i se aduc lui Babeș sunt neadevărate. Iar dacă V. Babeș nu fusese suficient de convingător pentru cei patru membri care nu-i acordaseră votul de încredere, aceștia ar fi trebuit să-i ceară lămuriri atunci, acolo, în cadrul Comitetului și nu prin „Tribuna”. „Pentru ce această comedie nedemnă și păcătoasă? Pentru ce această atitudine neiertată în contra disciplinei și ordinii noastre de partid?”¹⁷.

Problema se va rediscuta în ședința Comitetului Central din 24-25 octombrie 1891, când V. Babeș s-a arătat dispus a „subșterne orice declarațiune ce ar compune-o comitetul”. Pentru a nu mai exista nici o neînțelegere Comitetul hotărăște ca această declarație să fie întocmită în „înțelegere” de V. Babeș și E. Brote ¹⁸. Din corespondența A. Mureșianu — V. Babeș aflăm că la redactarea declarației V. Babeș a fost ajutat și de A. Mureșianu ¹⁹. În finalul dezbaterilor Comitetul constata „per maiora — că Tribuna a vătămat disciplina și solidaritatea partidului” și avertizează pe viitor că „în cazul că Tribuna va sparge solidaritatea partidului, el nu o va mai considera ca organ al său” ²⁰.

Modul în care s-a desfășurat campania contra grupării Babeș-Mocioni îl fac pe A. Mureșianu să constate cu amărăciune „... s-a introdus la noi în Ardeal pentru prima oară nenorocita apucătură bizantină de a combate pe cei de alte păreri nu pe calea luptei drepte, leale și pe față, ci prin suspiciunări, calomnieri și denaturări tendențioase și răutăcioase” ²¹. În această atmosferă de afirmare a conștiinței naționale dar și de frământări în sânul P.N.R. se va întruni cea de a V-a conferință generală electorală a Partidului Național Român la care se va hotărî înaintarea „fără amânare” a **Memorandului** la Coroană.

NOTE:

1. T. Botiș, **Monografoa familiei Mocioni**, București 1939, p. 279.
2. „La situațiune“ în „Gazeta Transilvaniei“ nr. 64/1892.
3. T. Botiș, **op. cit.**, p. 280.
4. „Tribuna“ nr. 217, octombrie 1891.
5. „Gazeta Transilvaniei“ nr. 179/6 septembrie 1891.
6. „Liberté Roumanie“, 13 iulie 1891.
7. „Gazeta Transilvaniei“ nr. 171/2 august 1891.
8. Idem.
9. „La situațiune“ în „Gazeta Transilvaniei“ nr. 69/25 martie 1892.
10. „Gazeta Transilvaniei“ nr. 180/15 august 1891.
11. Idem.
12. **Ibidem**, nr. 181/17 august 1891.
13. T. Botiș, **op. cit.**, p. 277.
14. Muzeul de Istorie Brașov, Arhiva Mureșenilor, dos. 555, doc. 1900.
15. T.V. Păcățianu, **Cartea de Aur**, Sibiu 1913, vol. VII, p. 457-458.
16. „Gazeta Transilvaniei“ nr. 197/6 septembrie 1891.
17. Idem, nr. 201/11 septembrie 1891.
18. S. Polverejan, N. Cordoș, **Mișcarea memornadistă în documente (1855-1897)**, Cluj 1973, p. 171.
19. **Idem**, p. 172.
20. „Tribuna“ nr. 240/20 octombrie 1981.
21. „Gazeta Transilvaniei“ nr. 69/25 martie 1892.

„Gazeta Transilvaniei“ în anii primului război mondial

de Mircea Gherman

În anul 1909, la moartea lui Aurel Mureșianu, Nicolae Iorga scria: „Cu Aurel Mureșianu, bătrânul redactor brașovean, nu dispărea numai un om, un scriitor stăpân pe condei, un cunoscător deplin al politicii, un om de întreprindere și de mare stăruință, un reprezentant pe dreptate respectat al generației mai vechi, ci una din înfățișările gazetarului român de **dincolo**... «Gazeta Transilvaniei» foaia moștenită de Mureșianu, dintr-o familie ai cărei membri moșteneau datorii literare și datorii de publicist politic, se deosebea hotărât de celelalte organe de presă ale fraților noștri din Ungaria. Și această deosebire... se datora numai și numai lui Mureșianu care inspira articolele, le dădea tonul, le cetea și le recetea, le îndrepta, le refăcea adesea, le distrugea uneori. El era... redactorul, adevărat, veghetor și plin de simțul răspunderii, al foii sale... Locul lui Mureșianu îl vor lua alții — căci nu cred să dispară „Gazeta“ și n-ar fi bine pentru că **dincolo** e una din puținele noastre tradiții și ce ne trebuie poate astăzi mai mult, în orice domeniu, sunt tradițiile... (Aceștia) deprinși a lucra de mult la „Gazetă“ vor trebui să chibzuiască bine pentru a putea uni două elemente neapărate: păstrarea caracterului special al foii, care-i îndreptățește existența și înțelegerea pentru spiritul timpului, pe care nimeni nu se gândea să o ceară lui Mureșianu, dar pe care toți o vor cere oricui altuia“.

Cu o uimitoare clarviziune, N. Iorga a reușit să sintetizeze atât specificul foii brașovene, acel „simț de respect față de greutatea unei probleme politice“ cât și golul ireparabil produs de dispariția redactorului ei. Drumul pe care îl va parcurge de aici înainte „Gazeta“ va purta în permanentă amprenta căutării, a lipsei unui singur urmaș care să dea tonul, să țină echilibrul, să amintească linia tradițională și să cenzureze înnoirile.

Prima încercare o face soția lui Aurel Mureșianu, Elena Mureșianu care va conduce „Gazeta“ cu ajutorul redactorilor Silvestru Moldovan, Victor Branice, Alexandru Bogdan și al colaboratorilor Ioan Brotea, Sever Dan, I. Birăescu², până în anul 1911 când se constituie o societate în comandită care va prelua conducerea ziarului brașovean. Președinte era N. Vecerde, director Voicu Nițescu și redactorii Victor Branice și Ioan Brotea, iar colaboratori apropiați Silvestru Moldovan, Onisifor Ghibu, Emil Isac, I. Lupaș, Aron Cotruș, V. Onițiu, A.D. Xenopol, Andrei Birseanu, G. Maior, I. Borgovan, I. Pitiș, Sextil Pușcariu, Zaharia Bârsan, I.C. Panțu ș.a.³.

Cu toate eforturile acestui larg colectiv, ziarul întâmpină mari dificultăți accentuate o dată cu declanșarea primului război mondial. O pierdere grea este și plecarea în România a directorului „Gazetei“, Voicu Nițescu. Rămasă până în 1916 sun conducerea lui Ioan Brotea și Victor Branice⁴, ea va resimți tot mai mult condițiile din ce în ce mai grele. Cenzura devine tot mai strictă și spațiile albe care marchează articolele eliminate sunt foarte numeroase, air rigurile codului penal au atins în trei rânduri pe Victor Branice⁵.

La scurt timp după intrarea României în război, în ziua de luni 15/28 august 1916, prima unitate militară românească intra în Brașov. Spontan se organizează în Piața Sfatului o manifestare care a adunat pe toți românii, la care au luat cuvântul dr. Vasile Saftu și comandantul unității militare române, după care mulțimea adunată a cântat „Deșteaptă-te române“. Într-un entuziasm de nedescris, mulțimea acompaniată de fanfara militară a încins o horă generală care i-a cuprins și pe soldații români cântându-se „Hora

Unirii“ și „Hora Sinaiei“⁶.

La câteva zile s-a organizat un pelerinaj fetsiv la mormântul lui Andrei Mureșanu, condus de dr. Vasile Saftu, Gh. Baiulescu, noul primar român al Brașovului. Iosif Blaga, directorul liceului și profesorii Ioan Baci, Sterie Stinghe, C-tin Lacea, Dumitru Lupan, Dante Gherman, Nic. Bogdan, Axente Banciu, Nic. Stinghe și Gh. Dima, dirijorul coralei elevilor, care a cântat „Deșteaptă-te române“ și „Trei culori“. A mai luat parte la festivitate și comandantul pieții Brașov, Maiorul C. Sărățeanu cu un pluton de onoare. Au luat cuvântul V. Saftu, Maria Baiulescu, președinta Reuniunii Femeilor Române și Maiorul Sărățeanu. „Apoi întreaga asistență a cântat «Deșteaptă-te române» după care plutonul a tras trei salve de onoare. Pe mormântul lui Andrei Mureșanu s-au depus coroane de flori, iar bustul lui a fost înfășurat într-un falnic tricolor“⁷.

„Gazeta Transilvaniei“ a salutat evenimentul, apărând un număr ocazional încadrat în chenar tricolor. În primul număr obișnuit pe unica sa pagină, un singur titlu: „Orașul Brașov sub ocârmuirea românească“⁸. Trecuseră 78 de ani de când se aștepta să se poată scrie acest titlu.

„Gazeta“ va apărea în aceste condiții doar până la 6 octombrie, fiind condusă de același Vuctor Branice și de C-tin Lacea, dar beneficiind și de prestigioasele colaborări ale lui Oct. Goga, Nicolae Iorga și I. Agârbiceanu⁹.

După entuziasmul începutului a urmat însă decepția retragerii. Intrarea României în război a surprins Marele Cartier German și în special pe comandantul său generalul Falkenhayn care nu prevăzuse această posibilitate, neglijență care i-a adus demiterea din funcție¹⁰, atribuindu-i-se comanda armatei a 9-a, destinată a-i respinge pe români din Transilvania¹¹.

După pregătiri minuțioase, la data de 9/22 septembrie 1916, Falkenhayn declanșează contraofensiva cu forțe net superioare celor române¹². Rezistența eroică a trupelor române nu poate împiedica ocuparea Brașovului, după luptele purtate în zilele de 24/7 oct. și 25/8 oct. 1916¹³. Pentru situația creată însă, nici armata și nici diplomația română nu era responsabilă. Tratatul purtat, în special în cursul anului 1916 — când prin puternica ofensivă declanșată de germani la Verdun situația Antantei era foarte grea — s-au desfășurat lent și nerealist¹⁴. România cerea un sprijin substanțial din partea Antantei, fără de care nu putea face față amenințării pe două frunturi și în condițiile de slabă dotare materială a armatei, în special cu artilerie grea. În această fază a tratatelor intervine puternica ofensivă de pe frontul rusesc a generalului Brussilow care după un succes fulgerător se oprește total, până la 30 iulie/12 august 1916. La 4/17 august se semnează la București convențiile politice și militare privind condițiile participării României la război, care însă, regretabil, nu vor fi respectate, fapt ce va determina evenimentele relatate mai sus.

Ocuparea Brașovului a însemnat pentru majoritatea intelectualilor români refugiul în România. Redacția și administrația „Gazetei“ de asemenea trec Carpații o dată cu trupele române¹⁵. La Brașov, autoritățile maghiare reinstalate desemnează ca redactori pe dr. Schmidt Tibold și György Jenő¹⁶. Imediat însă intervine Arsenie Vlaicu, directorul școlii comerciale românești din Brașov, fost redactor al ziarului „Deșteptarea“, unul dintre acele puține cazuri de intelectuali români care au acceptat colaborarea cu guvernele de la Budapesta, atacând activitatea Partidului Național Român și lupta națională, adevărată trădare a intereselor românești. El era secondat în activitatea sa antinațională de către prof. N.N. Sulică, un bun cunoscător al trecutului Brașovului, care elaborase lucrări de valoare, dar care era și el aservit guvernului budapestan. Ambii lucrau sub directa îndrumare a episcopului Mangra, de asemenea un renegat al cauzei române.

Arsenie Vlaicu reușește să cumpere „Gazeta“ cu 25.000 coroane achitate însă de guvernul maghiar¹⁷. În acest fel, începând cu data de 17 iulie 1917, „Gazeta“ re apare având ca proprietare pe Arsenie Vlaicu, iar ca redactor oficial figurând György Jenő. Ziarul era însă redactat de Arsenie Vlaicu și N.N. Sulică¹⁸.

În acest timp însă, vechii redactori și colaboratori ai „Gazetei“ își continuau activitatea pusă în slujba cauzei naționale. Unul dintre cei mai activi se va dovedi Onisifor Ghibu, care încă din 30 martie 1915 scoate seria a treia a ziarului „Tribuna“ împreună cu C. Bucșan și Gh. Pop, colaborează la rubrica **Ardealu vorbește** a ziarului „Epoca“ și după refugiul în Moldova îl găsim alături de Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Ion Minulescu și Octavian Goga în comitetul de redacție al „Gazetei Oștirii“ editată de Marele Cartier General Român¹⁹. Apoi trece la Cernăuți unde este colaboratorul lui Pan Halipa la „Cuvânt Moldovenesc“ continuat de **Școala Moldovenească** pe care o scoate singur de la 1 ianuarie la 31 decembrie

1917 (după numărul 1 tipărită cu litere latine) ca la 1 octombrie 1917 să scoată ziarul „Ardealul” destinat românilor ardeleni aflați în Rusia ca refugiați sau prizonieri. La 24 ianuarie 1918 ziarul devine cotidian și ia numele de „România Nouă”, condusă de un comitet de redacție al cărui director era Unisifor Ghibu. Ziarul apare până la 2 decembrie 1918²⁰.

O însemnată activitate depune și Voicu Nițescu, care scoate ziarul „România Mare” împreună cu A. Dobrescu, Gh. Giuglea și brașoveanul A. Banciu, vechi colaborator al „Gazetei Transilvaniei”²¹. Apoi ia drumul pribegiei la Iași de unde împreună cu Victor Branisce pleacă, după sosirea voluntarilor de la Darnița în iunie 1917, în Rusia și Siberia ca membri propagandiști ai comisiunilor guvernului din Iași pentru recrutarea de voluntari din prizonierii aflați în lagărele din Rusia²². Astfel, în toamna anului 1917 și iarna anului 1918 s-a format al 2-lea corp de voluntari români cu sediul mai întâi la CELIABINSK și apoi mutat la IRKUTSK, cu un efectiv final de 5.000 voluntari. Pentru ei, Comitetul Național din Rusia decide editarea unui ziar. Acesta apare la 13 octombrie 1918, purtând titlul „Gazeta Transilvaniei și a Bucovinei. Ziarul al cărui director era Voicu Nițescu a fost tipărit în Tipografia Cehă din Ekaterinburg cu caractere latine. În lunile octombrie, noiembrie, decembrie apar 6 numere, după care mutarea corpului de voluntari la Irkutsk aduce schimbări. Victor Branisce rămâne să redacteze în continuare ziarul din care mai scoate alte 6 numere în lunile ianuarie, februarie și martie 1919, dar aici neavând la dispoziție tipografia cu caractere latine se va recurge la șapirografie și parțial scriere cu mâna²³. Astfel se încheie periplusul „Gazetei” în exil, în timp ce însă ea renăștea acasă în condiții demne.

La Brașov, condițiile de viață pentru români deveniseră foarte rele, fiind în permanentă supraveghere a autorităților. Casina Română, tradiționalul loc de întrunire a românilor, era închisă din toamna anului 1916, ultimul ei sediu fiind în clădirea Comitetului parohial al bisericii greco-ortodoxe române din Brașov-Cetate, situată pe Târgul Grâului Nr. 5²⁴ (astăzi P-1a Sfatului Nr. 3). Casina își va relua activitatea de-abia după Unire, în anul 1919²⁵.

În toamna anului 1918 brașovenii trec din nou la acțiune²⁶ și astfel reușesc ca la 2 noiembrie 1918 să aleagă Sfatul Național Român din Țara Bârsei format din 25 membri cu un Comitet Executiv din 10 membri, un secretar și un președinte, Vasile Saftu. În ziua următoare se constituie Garda Națională și în continuare Ovidiu Dante Gherman²⁷, membru al Comitetului Executiv, prezintă un raport privind tratativele duse cu Arsenie Vlaicu pentru cedarea „Gazetei Transilvaniei”²⁸. De altfel, Ovidiu Dante Gherman deja redactase numărul 120 din 2 noiembrie 1918 al „Gazetei” și va scoate și numărul 121 în 4 noiembrie 1918 fără a avea asentimentul lui Arsenie Vlaicu, cel care era proprietarul ziarului. Raportul său aducea la cunoștință eșecul tratativelor, refuzul lui Arsenie Vlaicu, ceea ce impunea găsirea unei soluții legale. Astfel, Comitetul Executiv al Sfatului Național din Țara Bârsei hotărăște sistarea apariției „Gazetei Transilvaniei”, locul ei luându-i ziarul „Glasul Ardealului”, ca organ al său, temporar până la soluționarea situației juridice a „Gazetei”.

Munca redacțională este încredințată lui Ovidiu Dante Gherman care, secondat de Ilie Cristea²⁹, vor face ca în scurtul timp în care a apărut acest ziar să se afirme ca unul dintre cele mai reprezentative simboluri ale luptei pentru unitate națională. Alături de Ovidiu Dante Gherman și Ilie Cristea fuseseră aleși în comitetul de redacție și următorii profesori de la școlile române din Brașov: I. Baci, I.C. Panțu, Dragoș Navrea și Todoran, ziarul apărând cu sprijinul material al lui C.A. Popovici³⁰.

Am prezentat cu altă ocazie „articolele pline de elan patriotic și simț ale lui Ovidiu Dante Gherman și analizele cu largi referiri democratice, naționale și sociale ale lui Ilie Cristea”³¹, care au culminat cu anunțurile privind marele eveniment petrecut la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia. La Alba Iulia la masa presei, Ovidiu Dante Gherman a reprezentat „Glasul Ardealului”, în spatele acestuia însă era bătrâna „Gazeta Transilvaniei”, cea care își vedea împlinit principalul punct al programului său dintotdeauna: unirea tuturor românilor.

Reîntors la Brașov, Ovidiu Dante Gherman constituie ad-hoc o comisie formată din dr. Lațicu, Petre Munteanu și el însuși și se prezintă în ziua de 22 decembrie 1918 la Arsenie Vlaicu unde efectuează o minuțioasă percheziție a documentelor găsite. Rezultatul este consemnat la Ovidiu Dante Gherman într-un act intitulat „Acuză pentru trădarea intereselor obștești, ridicată în contra lui Arsenie Vlaicu, director la școala comercială superioară gr. or. rom. din Brașov, pe baza actelor actelor percheziționate în locuința

proprie a susnumitului la 22 dec. 1918 din partea comisiei constatatoare din Dnii Petru Munteanu, dr. Lațicu și Ovidiu Dante Gherman³². Aici el consemnează, în 51 de puncte, rezumate ale documentelor confiscate, din care reiese atât activitatea lui Arsenie Vlaicu prin intermediul episcopului Mangra, pusă în slujba guvernului de la Budapesta, aservirea ziarelor sale „Deșteptarea“ și apoi „Gazeta Transilvaniei“ aceluiasi scop, precum și, profitând de condițiile grele de aprovizionare dn timpul războiului, o vastă rețea de „trafic de influență“ care asigura venituri ilicite lui Vlaicu, Mangra și chiar premierului maghiar Tisza³³.

Rezultatul percheziției l-a determinat pe Arsenie Vlaicu să cedeze imediat „Gazeta Transilvaniei“ pentru care primește suma de 9600 koroane. Dosarul constituit atunci a fost înaintat la Consiliul Dirigent din Sibiu³⁴.

La Brașov, cu data de 1 ianuarie 1919, reappare „Gazeta Transilvaniei“ ca organ al Partidului Național Român și al Consiliului Dirigent³⁵ în locul „Glasului Ardealului“, care timp de două luni i-a ținut locul. Și astfel „Gazeta“ își va continua drumul în cel de-a 82-lea an de existență.

NOTE:

1. N. Iorga, **Oameni care au fost**, București, 1934, p. 309-315.
2. **Câteva date din trecutul ziarului „Gazeta Transilvaniei“**, în „Almanahul Presei din Transilvania și Banat pe anul 1926“.
3. **Ibidem**.
4. **Ibidem**.
5. **Apud I. Nicoară, Gazeta Transilvaniei în timpul primului război mondial și al desăvârșirii statului unitar român, în 130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 194 și nota 7.
6. **Apud Ioan Pulpas, Amintiri 1916**, manuscris în proprietatea noastră.
7. **Ibidem**.
8. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 175 din 6 septembrie 1916.
9. **Ibidem.**, nr. 197 din 4 oct. 1916; nr. 199 din 6 oct. 1916; nr. 178 din 10 sept. 1916.
10. Général Buat, **Hindenburg și Ludendorff strategii**, Paris, 1923, p. 165-166.
11. B.H. Liddell Hart, **Reputation**, Paris 1931, p. 68.
12. Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iloaia, Ion M. Oprea, Paul Oprea, **România în primul război mondial**, București, 1979, p. 172.
13. **Ibidem**, p. 177.
14. G. Protopopescu, **Tratatul dintre guvernul român și puterile Antantei în perioada 1914-1916**, în **Acta Muscii Napocensis**, XIV, Cluj-Napoca, 1977, p. 544.
15. I. Nicoară, **op. cit.**, p. 197.
16. **Ibidem**.
17. Arsenie Vlaicu, **Amintiri**, **Apud I. Nicoară, op. cit.**, loc. cit.
18. **Ibidem**.
19. **Presa Ardeleană pribegă (1915-1919)**, în „Almanahul Presei Române pe 1926“, Cluj, 1925, p. 66.
20. **Ibidem**.
21. **Ibidem**.
22. Victor Branisce, „Gazeta Transilvaniei“ în Siveria, în „Almanahul Presei Române pe 1926“, Cluj, 1925, p. 79.
23. **Ibidem**.
24. Ion Colan, **Casina Română din Brașov 1835-1935**, Brașov, 1935, p. 83.
25. O confuzie a făcut să apară în mod greșit, în volumul amintit la nota 24, că între anii 1917-1919 ar fi funcționat și un sediu al Casinei în localul Băncii Albina de pe șirul Botelor (astăzi P-ța Sfatului nr. 18). Greșeala s-a datorat unui raport întocmit la 20 februarie 1919 de către Tiberiu Brediccanu atunci director al

Băncii Albina care, relatând evenimentele arată că reîntors la Braşov în decembrie 1917 a încercat să intre în fostul local al Casinei fără să reuşească, acesta fiind ocupat de armata austriacă. A aflat apoi că paracliserul Irimie Preda dusese tot ce putuse în podul casei, unde s-a dus să le vadă în ianuarie 1918 şi Tiberiu Brediceanu, luând cu el unele dosare şi registre pe care le-a considerat mai importante. Apoi în vara anului 1918 au dus ce a rămas în podul Băncii „Albina“, unde se mai face un ultim transport în octombrie 1918. Raportul mai face menţiune despre „ocasiunea aranjării noului local al Casinei la etajul I al băncii Albina“ unde Tiberiu Brediceanu eliberase trei camere. În acelaşi raport însă, deci de-abia la 20 ianuarie 1919, el propune acest local ca sediu al Casinei. Este evident că a fost vorba numai de o **intenţie** care însă nu s-a realizat, dar a generat greşeala sus-menţionată. La aceasta s-a adăugat faptul că în acele zile fierbinţi când se pregătea plecarea la Alba Iulia, fruntaşii români aleşi de curând membri ai Sfatului Naţional Român din Țara Bârsei se întruneau pentru consultări şi luarea unor măsuri în biroul lui Tiberiu Brediceanu de la Banca Albina, iar şedinţele erau prezidate de Vasile Saftu, preşedintele Comitetului Executiv al Sfatului Naţional Român din Țara Bârsei, care era şi ultimul preşedinte al Casinei Române (ales la 22 februarie 1916).

Astfel s-a născut confuzia, perpetuată şi de amintirile unor participanţi, considerându-se că ar fi fost vorba de activitatea Casinei, care de-abia în anul 1919 în urma raportului lui Tiberiu Brediceanu îşi va relua de fapt şi de drept activitatea, dar în noul sediu de pe Şirul Inului (astăzi P-ţa Sfatului nr. 27).

Raportul se păstrează şi astăzi la Arhivele Statului Braşov, find nr. 173 inventar 280, Casina Română, nr. 123-9 318. Menţionăm şi faptul că precizările cu referire expresă la confuzia făcută în volumul **Casina Română**, menţionat la nota 24, ne-au fost comunicate şi personal de Tiberiu Brediceanu.

26. M. Gherman, **Ovidiu Dante Gherman şi Ilie Cristea, redactori ai „Glasului Ardealului“**, în **Ziridava**, XII, Arad, 1980, p. 339-352.

27. Ovidiu Dante Gherman (1891-1973) (Mircea Gherman, **op. cit.**)

28. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 121 din 4 noiembrie 1918.

29. Ilie Cristea (1892-1958) (Mircea Gherman, **op. cit.**)

30. **Apud** Ovidiu Dante Gherman, **Manuscrise memorialistice**, în proprietatea noastră. Considerăm că la membrii comitetului de redacţie trebuie adăugat şi prof. Fabiu Sânjoanu, omis de autor.

31. Mircea, Gherman, **op. cit.**

32. Manuscris în proprietatea noastră.

33. Idem.

34. Ovidiu Dante Gherman, **op. cit., loc. cit.**

Colaboratori externi ai „Gazetei“

— amintiri —

de V. Copilu-Cheatră

Întâlnirea mea cu „Gazeta Transilvaniei“ a avut loc destul de târziu. În primăvara anului 1932, aflându-mă în redacția gazetei „Tulnicul moților“, bătrânul tribun al Apusenilor, Amos Frâncu, socotit cel mai tânăr apărător al memorandiștilor, mi-a arătat numărul jubiliar al „Gazetei“ (1838-1908) întrebându-mă: „Cunoști «Gazeta Transilvaniei»? Dacă nu, ia acest număr festiv și citește-l din doască-n doască, să te pătrunzi de misia gazetarului român, în trecutul nu prea îndepărtat, când fiecare cuvânt se scria cu funia la gât. Vei afla câți ziariști au plătit cu închisoare și nu o dată cu viața, crezământul lor în dreptatea neamului nostru și în răsăritul soarelui și pentru români“.

Am cuprins, în palme, volumul original al „Gazetei“ (format **in-octavo**), impresionat de zelul cu care l-a prezentat bătrânul meu mentor și m-am retras la biroul meu, să-l frunzăresc pe îndelete. Atenția mi-a fost reținută de prefața neobișnuit formulată: „Cetitorilor salutare!“, semnată de Aurel Mureșianu.

Cu graiul său colorat cu arhaisme și regionalisme, blândul și generosul memorandist mi s-a adresat: „Fătul meu, sperez că ai s-o citești și s-o păstrezi cu sfințenie, că ți-o dăruie cu amicitie. Și dacă-i citi-o cu atențiune ai să vezi că «Gazeta» a trezit de la vlădică până la opincă în poporul nostru dragostea pentru slova românească și s-a învrednicit de (adevărata n.n.) cinste de se bucura de simpatia cetitorilor șapte decenii încheiate. În fluctuațiile și zbuciumul certurilor politice și-a păstrat totdeauna calmitatea cuviincioasă și a fost cel mai consecuent jurnal din punct de vedere politic. Așa că, fătul meu, îți recomand să citești și pe cea de astăzi, care putem să spunem că e fidelă înaintașei întemeiată de Barițiu și continuată de Mureșeni“.

Vorbea cu atâta entuziasm despre „Gazeta Transilvaniei“ acela care, dintre zecile de colaboratori ai numărului festiv, avea s-o salute cel mai lapidar, printr-o maximă, pe care o reproducem: „Cei-ce iau conducerea, trebuie să țină neconținut seamă, că puterea de viață a unui popor se afirmă mai ales în organizarea de instituții naționale independente“. Semnat, Dr. Amos Frâncu, Cluj, 30 Decembrie 1907.

Amos Frâncu n-a fost un gazetar constant. Legat de o publicație, până ce a pus bazele propriei sale „foi“, cum o numea el, a colaborat la diferite publicații ca: „Răvașul“ din Cluj, „Tovărășia“ — Orăștie, „Unirea“ — Blaj, „Lupta“ — Budapesta și „Tribuna“ din Arad, dar cel mai adesea îl întâlnim în „Gazeta Transilvaniei“, până la Unire.

După Amos Frâncu, cu o deosebită afecțiune avea să ne vorbească despre „Gazetă“, prof. univ. Sextil Pușcariu, un alt colaborator al ei, din generația uniristă, nu numai la orele de filologie ci și la seminarii. În „Gazetă“ avea să semneze și cu numele și cu pseudonimul Sex Till.

Pe vremea când eram elev, trimis de profesorul meu de limba română, Dimitrie Goga, redactor al publicației pedagogice „Satul și școala“, să-i solicit corectura la un articol, i-am prezentat șpaltul învelit în ziarul „Patria“. Profesorul, la care aveam să învăț cu cea mai mare râvnă, pentru prețuirea pe care i-o acordau toți studenții, a desfășurat ziarul, l-a descuțit și l-a netezit cu palmele, adresându-mi-se: „Sper că-ți place să citești, altfel nu ți-ar fi încredințat domnul Goga să faci pe curierul. Vezi dumneata, azi când nu mai răzvim pe ce publicație să punem mâna mai întâi, nu știm să le prețuim. Eu am trăit și vremea când ziarul era sfânt. Abonații aveau grijă ca după ce l-au citit să-l adauge la colecție, iar la sfârșitul

anului să lege gazeta între scoarțe. Cu cât respect se păstrau ziarele vechi și ce atitudine aveau bătrânii față de ele, am să-ți povestesc o întâmplare, pe care am auzit-o de la un coleg în vârstă. La scurt timp, după ce s-a înființat gimnaziul din Brașov, unul dintre profesori a bătut pe un elev, lucru ne mai întâlnit la școala românească. De ce crezi că l-a bătut? Pentru că l-a prins că și-a adus merindea, o bucată de mămăligă și brânză, învelite în „Gazetă“. În ochii acestui profesor ardelean, care știa cu câtă greutate s-a înjghebat prima foaie românească și căria îi llăcrau ochii de câte ori și-i arunca peste rândurile umede încă, de cemeala imprimată pe hârtia abia ieșită de sub teasc, nu putea exista o profanare mai mare decât învelirea prozaicei merinde în paginile „Gazetei“. Iată de ce când văd o gazetă mototolită mi se face milă de truda acelor care s-au ostenit să ne vorbească de la inimă la inimă, iar noi îi întoarcem spatele“.

Autorul **Dicționarului**, filologul și memorialistul Sextil Pușcariu, avea pentru „Gazeta Transilvaniei“ un cult. Și avea pentru ce. Pentru că așa cum spune chiar el: „Dintre cei de o vârstă cu mine, sunt eu poate unul din cei mai bătrâni, în ceea ce privește amintirile despre „Gazetă“. Ca brașovean, îmi aduc aminte de serbările jubileului de acum douăzeci e ani, am asistat la cortegiul funebru al fericitului Iacob Mureșianu și știu când s-a întemeiat cea dintâi foaie românească pentru popor „Gazeta de duminică“. Mai târziu am simțit întâi fiori de „a mă vedea tipărit“ în coloanele „Gazetei“, am făcut pe „jurnalistul“-diletant, adesea și pe vremea procesului Memorandului treceam pe la redacție, ca să aflu știrile cele din urmă.

Și amintirile lui Sextil Pușcariu continuă în articolul său, trimis de la Cernăuți, „Gazetei“, unde era profesor, cu ocazia jubileului de 70 de ani.

Un alt nume cu rezonanță în publicistică, colaborator al „Gazetei“ este Elie Dăianu, de care mă leagă nezdruincinate amintiri. L-am cunoscut când împlinea vârsta de 63 de ani și i-am luat primul meu interviu pentru „Națiunea“.

M-a întâmpinat atât de amical, încât emoțiile cu care i-am trecut pragul casei s-au spulberat după prima întrebare. Publicistul și traducătorul lui Martin Opitz (1597-1639), autorul poemului „Zlatna“ s-a risipit în toate gazetele ardelen, mai semnând și cu pseudonimul: Edda în „Dreptatea“ — Timișoara, „Răvașul“ — Cluj, „Tribuna“ — Sibiu, „Gazeta Transilvaniei“ ș.a.

„Am colaborat numai de câteva ori la «Gazeta Transilvaniei», spune el în **Națiunea** nr. 2 452 din 12 mai 1932. „Răsărită înainte cu 70 de ani — afirmă în numărul jubiliar — „Gazeta Transilvaniei“ începea în anul 1837 a face pentru marea obște românească slujba înălțătoare de inimi, pe care o făcuseră pentru cercul restrâns al învățaților noștri acei trei luceferi (...) ai altarului sfânt, ca și ai condeielui cinstit, care erau Șincai, Clain și Petru Maior. Slujba aceasta era apostolia cuvântului tipărit, așa de prețuită și cinstită la români pe-atunci pentru că era așa de curată; slujbă pe care doar poetul nostru Vlahuță a mai înțeles a ne spune, cum se cade ca ea să fie făcută:

*„Voi, căror vi s-a dat solia sfântă
De poeți ai acestei mari puteri,
Voi în al căror suflet se frământă
Întunecate valuri de dureri
Și gânduri de-un întreg popor gândite,
Nu duceți minunatul vostru dar
Ofrandă mâinilor nelegiuite:
Ci ca pe masa sfântă din altar
A împărtășirii taină preacurată
Așa cuvântul să vi-l pregătiți:
Ca mii de inimi la un fel să bată
Și miilor de veacuri să vorbească“.*

Un omagiu și un îndemn mai solemn, la o aniversare, nici că se putea găsi mai potrivit.

Fostul director al liceului din Turda, Petru Suciu, profesorul meu de istorie, română și el printre colaboratorii „Gazetei“, în perioada procesului memorandiștilor.

Om de o rară cultură, cunoscător adânc al istoriei românilor, în vremea studenției la Budapesta președinte al societății „Petru Maior“, și-a putut îngădui să scrie în „Familia Română“ din Budapesta de sub redacția lui Lucian Balcaș un articol în care pleda pentru contuitatea poporului român în Transilvania.

Evident că la proxima lecție — ne povestea el — a fost admonestat de profesorul său și somat să recunoască teoria „vidului” în Transilvania la venirea ungarilor. „Eu — va spune blajinul profesor turdean — i-am răspuns că: „Nu numai că fiecare popor și-a născocit propria origine, dar poporul maghiar a fost în stare să scornească și originea lumii drept ungurească”. Se înțelege că am fost eliminat și pentru că la Viena nu am fost primit să-mi iau doctoratul, l-am luat în Germania la Giessen“.

Petru Suci, colaborator extern al „Gazetei”, autorul unei monografii despre **Țara Moților** a publicat în gazeta Mureșenilor, sporadic, dar cuvintele trimise cu ocazia jubileului de 70 de ani, mi se par demne de a fi reținute pentru sobrietatea lor și nu în ultimul rând, pentru a dovedi că aria răspândirii ei se întindea până și în rândurile studențimii române din Austro-Ungaria, sporind caloriile patriotismului, acolo unde se ducea cea mai acerbă luptă de deznaționalizare. În numele studenților budapeșteni, Petru Suci se adresa „Gazetei”: „Ilustre d-le Mureșianu, în numele societății «Petru Maior» a universitarilor români din Budapesta, Vă aduc — cu prilejul împlinirii a șaptezeci de ani de viață ai „Gazeta Transilvaniei” — cele mai călduroase omagii, pentru munca fără preget ce-o puneți pentru ținerea neșovăitoare la principiile vieții noastre naționale, pentru jertfa și însuflețirea ce s-a pus în coloanele „Gazetei” de luminații colaboratori ai familiei Mureșenilor, pentru strălucita pildă de luptă și statornicie ce au dat-o marii întemeietori ai acestei foi...” etc., semnat Petru Suci, președintele soc. „Petru Maior“.

Mai târziu, la Universitatea clujeană aveam să întâlnesc un alt colaborator extern al „Gazetei” ale cărui lecții de istorie le urmăream. Este vorba de fostul coleg al lui Lucian Blaga, Ion Lupaș, care tot așa ca și Petru Suci. într-o zi, se va ridica din bancă, la lecția de istoria românilor predată în batjocură de un profesor ungar și va părăsi liceul din Sibiu demonstrativ, oprindu-se la liceul „Șaguna” din Brașov.

Numele lui Ion Lupaș îl întâlnim în „Gazetă” mai des.

După strămutarea temporară a Universității din Cluj, în urma Diktatului de la Viena, la Sibiu, m-am pomenit invitat de bunul meu profesor, la Biblioteca Astrei și însărcinat să consult „Gazeta Transilvaniei” din doască în doască cu sarcina de a întocmi, pentru o comunicare în cadrul Societății de Istorie, „Mureșenii și rolul lor în promovarea patriotismului în spiritul independenței românilor, reflectat în articolele lor”. Am lucrat cu sârguință, sub îndrumarea directă a profesorului Lupaș la această comunicare pe care n-am mai avut răgazul s-o susțin fiind transferat la Academia Pedagogică din București.

În răstimpul celor câteva luni, cât am lucrat cu popularul profesor, am adăstat adeseori, în parcul din fața sediului „Astrei” discutând presa română de sub dominația dualistă și jertfa cărturarilor care colaborau la „Gazetă”. Atunci mi-a povestit cum a petrecut câteva luni de închisoare, împreună cu unul dintre Mureșeni, urât de potenții unguri, dar cunoscut și respectat până și de gardienii de la Vaț sau Seghedin, care nu-l scoteau din „Miltoșagoș-ur”, în traducere aproximativă „Prea înălțate, domnule!”.

Un alt colaborator extern, publicat mai mult din respect pentru fratele său, a fost Cassiu Maniu. Ceea ce rămân valabile din colaborarea sa sunt câteva fragmente din lucrarea sa **Cultura spirituală ca principiu al regenerării sociale și politice a națiunii**.

Cu un cap prea mare pentru trupul său scund și firav, Cassiu Maniu, profesor la Facultatea de drept a Universității clujene, era depășit de sarcinile catedrei sale. L-am cunoscut în redacția ziarului „Patria”, unde venea să i se publice niște articole, care n-au văzut lumina tiparului niciodată, fără ca autorul să protesteze. Ajusesem chiar eu un balic, să constat că nici o frază nu se încheia sau nu se lega de următoarea.

Când mi-am exprimat nedumerirea, cum poate scrie un profesor universitar așa de incoerent, George Giurgiu, redactorul tehnic, mi-a replicat: „Dacă ai ști câtă închisoare a făcut și câtă bătaie a mâncat pentru articolele sale patriotice, de la poliția ungară, nu te-ai mai mira așa!”. Faptul este confirmat și de Horia Stanca, în cartea sa „Fragmentarium clujan”, reproducând cuvintele tatălui său, care auzându-l povestind cum rând studenții la lecțiile lui Cassiu Maniu, i-a dat un răspuns sever: „Râdeți voi, râdeți. Ați râde mai puțin dacă ați ști câtă închisoare și câte băți și lovituri de bastoane i-au dat în cap lui Casiu pentru articolele curajoase de apărare a cauzei românești din Ardeal. L-au bătut sadic ca să-i iasă din cap gărgăunii patriotici, așa că n-ar merita să vă bateți joc de el”.

După lămurirea lui Giurgiu, bătrânul profesor, ocolit de colegi, stătea ceasuri întregi în cafeneaua New-York, privind undeva în trecut. Nu bea, nu fuma, doar citea gazetele.

Într-o zi, stând alături la o masă frunzărind ziarele, m-a rugat să-i împrumut și lui câteva. M-am sculat

de la masă și m-am dus până la el. M-a poftit să iau loc alături. M-am așezat cu sfială. Spre surprinderea mea, omul tăcut care stârnea ilaritatea la catedră, m-a întrebat de unde sunt. Aflând că sunt moț, a început să-mi povestească cum a cunoscut o serie de moți, tot unul și unul. Mi-a evocat cu o nostalgie impresionantă anii de studenție la Pesta și cu durere în glas modul bestial în care au fost uciși eroii moți Ciordaș și Bolcaș din Beiuș, cu ocazia alegerilor de deputați pentru parlamentul de la Budapesta, de către unguri.

Din acel ceas, am petrecut multe clipe împreună, privindu-l cu alți ochi, reușind să schimb părerea despre el, a multor colegi.

Unul dintre colaboratorii mai constanți ai „Gazetei“ a fost prietenul Olimpiu Boitoș, doctor în filologie la Paris, autorul mai multor lucrări despre teatru și studii închinat lui Cehov. Mutat de la Universitatea din Cluj, reugiată la Sibiu, la Academia Comercială din Brașov, și ea retrasă din capitala Ardealului, ca profesor universitar, a devenit un personaj permanent în redacția „Gazetei“, unde și-a publicat unul din studiile cele mai pertinente despre poezia lui Andrei Mureșanu.

Olimpiu Boitoș a fost unul din cei mai sânguincioși scriitori ardeleni. Mereu redactor adjunct al revistelor transilvănene, fie că s-au numit „Societatea de mâine“, „Gând românesc“ sau „Luceafărul“, el a rămas vioara a doua, dar adevărul este că tot ceea ce s-a publicat în ele, a trecut prin sita exigenței sale. Prieten nedespărțit al lui Victor Papilian, n-a fost o acțiune a „Societății Scriitorilor Români din Ardeal“, de la care să lipsească. Ani la rând am fost nedespărțiți, așa că mi-am putut exprima, ca unui prieten, nedumerirea față de atitudinea prea aspră asupra poeziei lui Andrei Mureșanu. Mi se părea, înainte de a sta de vorbă cu el, că ia peste picior poezia bardului redeșteptării naționale. „Te înșeli, mi-a răspuns el. Andrei Mureșanu nu are nevoie de a stropi când vorbești despre el, cu apă de trandafiri. Este prea mare și prea intrat în conștiința noastră, pentru a nu-i privi opera poetică obiectiv și critic. Nu-i facem nici un serviciu laudându-l lirismul suav, care nu e propriu structurii sale sufletești. Și apoi de unde ai scos indiciul că îi neg poezia de întotdeauna la același nivel“.

Acum când îi recitesc studiul despre **Poezia lui Andrei Mureșanu** — Considerații preliminare — extras din „Gazeta Transilvaniei“ 1943, publicat în editura „Astra“, îi dau dreptate și cred că rămâne cea mai completă trecere în revistă a întinsei arii tematice pe care ne-o oferă poezia sa. Chiar și impunerea pe picior de egalitate a lui Andrei Mureșanu cu Grigore Alexandrescu găsesc că are dreptate. Când eram profesor, am găsit prilejul să constat multe puncte de asemănare între opera poetică a acestor doi scriitori, care amândoi au cultivat satira și meditația filozofică, genuri prețioase de care se apropie de obicei ființele cu o intensă viață interioară, „în sufletele cărora credințele trăiesc alături de îndoială, dând existenței lor un caracter mai dramatic. Sub acest raport, Andrei Mureșanu poate fi socotit, ca și Grigore Alexandrescu, un precursor al lui Eminescu cu care are înrudiri de structură și de atitudine“, afirmă Olimpiu Boitoș în încheierea studiului său.

Gheorghe Bozdog, temporar chiar redactor al „Gazetei“, în perioada refugiului de la Târgu Mureș, împreună cu Ion Tulbure, în aceeași epocă, au adus un plus de combativitate în coloanele publicației brașovene. Mai ales Gh. Bozdog cu studiul său: „Stat polițist“, a demonstrat politica revizionistă a ungarilor și transformarea populației civile, pregătită politic și practic în viitoarele „bande ale zdrențăroșilor“. Cu mult înainte de refugiu, organizam, împreună cu profesorul Bozdog, o suită de șezători literare la Târgu Mureș, Reghin și Deda. Ne lega o prietenie nezdruccinată, deși diferența de vârstă dintre noi era respectabilă. Comunicativ și plin de elan, îi plăcea efervescența tinerească și se simțea bine în mijlocul ei. De aceea vizitele la redacția „Gazetei“, când poposeam la Brașov, se sfârșeau la Aro, unde ne chema vioara măiastră a lui Sibiceanu.

Întârzierea în jurul unui pahar de vin era mai mult un pretext pentru a pune la cale noi mijloace de bătaie împotriva ocupației hortyste. Multe din foiletoanele publicate de susemnatul în „Detunată“ pe care o conduceam împreună cu Ioan Popa-Zlatna, se pritoceau în lungile noastre discuții și proiecte pentru ceasul în care ne vom reîntoarce acasă, în care credeam cu toată ființa noastră.

Ion Tulbure era mai rezervat. Credea cu aceeași ardoare în ștergerea hatului de la Feleac, dar nu ne însoțea în marșul nostru spre înființarea unei puternice edituri la Cluj și materializarea a altor visuri care să facă din Asociația Scriitorilor Români din Ardeal o rivală a Societății Scriitorilor Români din București, prea puțin atentă cu cei din Transilvania. Se pare că Ion Tulbure vedea mai realist lucrurile decât noi, ceea

ce nu ne-a împiedicat să rămânem magii întoarcerii acasă până la capăt. Articolele sale la „Gazeta Transilvaniei“ erau străbătute de același crez, pe care îl nutreau toți refugiații și expulzații din toate colțurile țării. Ca dovadă rămâne faptul că cele mai multe din articolele lui de fond au rămas în șpalt, cenzurate fiind de gardienii presei din Ministerul Propagandei.

Un colaborator aproape permanent încă de prin anul 1935 rămâne talentatul poet Aurel Martin, redactorul șef al revistei „Frize“, care a susținut la „Gazetă“ mulți ani rubrica prezentării noilor apariții. Autorul preferat al criticului Pompiliu Constantinescu, de la „Vremea“, el a publicat în „Gazetă“ o adevărată istorie a tinerii literaturi ardelenе, pe care tot „Gazeta“ i-a editat-o în volum.

Aurel Marin rămâne unul din cei mai talentați poeți interbelici. Mă lega de el prețuirea talentului său și cultul său pentru poezia adevărată, care trebuie să se impună nu prin artificii și publicitate plătită, ci prin prospețimea expresiei. Odată, după ce l-am invitat la o șezătoare literară, mi-a scris fără ocol: „Poezia n-are nevoie de propagandă electorală și eu socotesc aceste șezători în detrimentul poeziei. Ea nu trebuie ținută ci rostită în gând, ca o rugăciune!“

Un colaborator extern, trecut pe la „Gazetă“ ca un fulger, uimind prin dâra de lumină ce a lăsat-o în urma sa, a fost Lucian Valea. Poeziile sale au făcut să se vorbească de „Gazeta Transilvaniei“ din timpul războiului în toate cercurile de refugiați. „Copilul minune“ cum i-am spus într-o cronică la „Întoarcerea lângă pământ“, a treia sa carte ca elev, capta masele de ascultători spre invidia unor poeți cu state de serviciu mai vechi. Valea era la șezătorile noastre protestatare împotriva Diktatului de la Viena, sarea și piperul lor. El se confunda cu „Gazeta“ și cu trecutul ei, combatant, de pe vremea Mureșenilor. El continua, cu cinste, stilul „Gazetei“ care milita pentru întregirea României, cu trei decenii în urmă.

Iată de ce mă opresc aici, pentru că amintirile mele legate de „Gazeta Transilvaniei“, după 23 August, au fost întrerupte brusc, datorită evenimentelor care ne-au angajat în altă luptă.

Viata și atitudinea „Gazetei Transilvaniei” în anii de luptă împotriva Dictatului de la Viena

de Valeria Căliman

Obiectul lucrării prezente îl formează o perioadă de 41 de luni de apariție a „Gazeta Transilvaniei” — 219 numere editate de „Astra” brașoveană, de la numărul 25 din aprilie 1941 până la numărul 49 din 30 august 1944 — perioadă închinată luptei pentru reîntregirea țării împotriva Dictatului de la Viena.

Colecția „Gazetei” din acea perioadă — destul de greu de consultat integral în prezent — ne înfățișează centenara foaie în straie de zile mari, în haină de sărbătoare.

Redacția, o mână de oameni¹, a reușit să atragă distinși colaboratori² de pe toate meleagurile, să închege solidaritatea neamului, fără deosebire de credință sau stare socială, fără deosebire de înregimentare politică, în lupta pentru afirmarea drepturilor inalienabile ale poporului român.

Subiectele tratate, personalitatea colaboratorilor, adeziunile cititorilor, contribuțiile bănești de sprijin pentru ca „Gazeta” să poată apărea — sunt la îndemâna oricărui cercetător și pot fi consemnate oricând. Din foaie lipsesc însă materialele scoase de cenzură și corespondența primită de redactori.

După aproape o jumătate de veac este o datorie istorică de a da în vileag materialul inedit pe care-l dețin, mărturie a răsunetului pe care l-a trezit în conștiința contemporanilor actul de curaj al „Astrei” brașovene, care, sub ocupație armată străină — apoi în plin război —, a adoptat o ținută morală dărză față de cei ce ne-au ciuntit hotarele țării.

Din acest material edit și inedit din această perioadă, cât și din trăirile proprii — fiind și eu participantă la evenimente, voi consemna — din documente — rolul important al „Gazeta Transilvaniei”, editată de „Astra” brașoveană în lupta împotriva Dictatului de la Viena.

„Astra” brașoveană urmărise de la mijlocul deceniului al patrulea scoaterea „Gazeta Transilvaniei” din proprietatea unui singur partid politic și trecerea ei în patrimoniul Societății Culturale spre a deveni un organ al solidarității naționale românești.

La 14 februarie 1938 Comitetul „Astrei” adresase ministrului Voicu Nițescu, conducătorul „Gazetei” un memoriu³ în care se formula: „«Gazeta Transilvaniei» să treacă, deocamdată, sub ocrotirea și în proprietatea «Astrei» brașovene. Forma se va afla de comun acord cu dumneavoastră și cu proprietarii actuali. Se va alcătui un comitet de redacție, se va întocmi programul de lucru, se vor fixa principiile călăuzitoare. «Gazeta» va funcționa ca o secțiune a «Astrei», în mod independent, cu gospodărie aparte. Într-o jumătate de an, un an, noi credem că prin organizarea care i-o vom da, «Gazeta» nu va mai constitui pentru «Astra» o povară materială.

Vom face apel la personalitățile din țară, cărora le vom cere scrisul pentru «Gazetă». Vom introduce suplimentul de duminică, pentru popor și-l vom răspândi în toată Țara Bârsei și județul Făgăraș, pretutindeni în țară.

Cu toții ne vom pune în slujba «Gazetei», cu credință în cauza românismului.

Și, suprem omagiu bătrânei noastre «Gazete», tipografia noastră se va numi atunci, așa cum se numea pe vremuri: «Tipografia Andrei Mureșianu».

Astfel reorganizată, vom pregăti centenarul pe care, în gândul nostru, îl vom sărbători la 1 Decembrie 1938, în ziua Unirii Transilvaniei cu România.

Nu va fi suflet de român în Țara Românească întregită, care să nu se bucure de minunea de la Brașov.

Vom fi acolo cu toții: și bătrâni tineri, și vechi luptători cu tâmple albite, și tineri cu ochii luminați de un trecut glorios al «Gazetei», pe care înțeleg să-l prelungească peste veac. Se va da, aici, la Brașov, o nouă dovadă că ne știm smulge din clipa prezentului, clipă învrăjbită de veninul politicianist, pentru a ne ridica, o dată cu «Gazeta Transilvaniei», pe culmile vechii solidarități naționale, tăria noastră de totdeauna”.

Propunerea „Astrei” nu a fost acceptată.

În vara 1940, „Gazeta”, proprietatea unei Societăți pe acții, tânjea ca organ al unei grupări politice în slujba dictaturii regale. Redacția și administrația ziarului erau în Calea Victoriei nr. 35 (astăzi bulevardul 15 Noiembrie). Numărul de telefon 2226. În caseta din dreapta ziarului, pe pagina 1, următorul text: „România este hotărât pașnică. Ea vrea să desăvârșească în liniște opera de consolidare, dar tot atât de hotărâtă este de a păstra integritatea și independența ei. M.S. Regele Carol II”. Ultimul număr sub această înfățișare a fost numărul 66/1940. Era tipărit la Tipografia Astra. Redactor Ioan Brotea, Editura S.A. Gazeta Transilvaniei, Director Voicu Nițescu, în slujba Partidului națiunii al lui Carol II.

În februarie 1938 „Gazeta” reprezenta Frontul Românesc, a trecut apoi ca organ al Frontului Renașterii Naționale pentru ca să sfârșească în Partidul Națiunii. Din front în front, din lozincă în lozincă, din brazdă în brazdă se găsea la 30 august 1940 organ al celor ce pierduseră brazdele țării și-i ciuntiseră hotarele.

30 august 1940. Părea o zi ca altele, o zi de vineri. Vestea a căzut ca un trăsnet. Vacanță. La Brașov, în vilegiatură, Victoria Lapedatu — soția istoricului Alexandru Lapedatu — cu fiica ei Mica Macavei. Ele sunt în vila lor din Poiană. Pe străzi forfotă. Oameni dezorientați. O zi de coșmar.

Sâmbătă dimineța le petreceam la gară. Nu-mi amintesc ora exactă. Era 9? Era 10? Poate chiar mai devreme. Peronul ticsit de lume. Oamenii plecau spre Ardealul de Nord să-și pregătească pribegia. Geamantane, valize, baloturi. Printre ele femei, copii, ostași, concentrați. Lume necăjită, dezorientată. Toți așteptau un tren care să-i ducă spre vetre, de unde urma să ia calea pribegiei. Aveau un termen de 14 zile. În mijlocul haosului general se oprește pe linia întâi un tren special. Vagoane de dormit, un salon restaurant.

Intrase în gara Brașov trenul cu semnatarii dictatului: Valer Pop, Grigore Manoilescu...

Un însoțitor de vagon coboară și se îndreaptă spre chioșcul de ziare. O perdea se mișcă la fereastra unui vagon. Într-o străfulgerare de secundă am înțeles situația. M-am repezit spre vagon strigând: „trădători, trădători, vânzători de țară!” Lumea din jur a început să înțeleagă ce se petrece și în câteva clipe a răsunat un freamăt de glasuri ostile. Spontan a luat ființă o manifestație. Un freamăt de glasuri, clocot de ură.

Încet, încet, garnitura trenului s-a pus în mișcare. A fost scoasă din gară.

Nu se poate ca scena din gară din ziua de 31 august să nu fie consemnată în arhiva Siguranței. Nici ea, nici ce a urmat a doua zi, la 1 septembrie, în piața Sfântului din Brașov.

Manifestația a fost organizată de „Astra” culturală, în localul Casinei Române⁴. Împreună cu ziaristul Mardare Mateescu am rugat pe electricianul Ciurea — care avea un magazin în apropierea Casinei Române — să instaleze megafoane în piață. Vorbitorii aveau drept tribună balconul. Stăpinită de resentimentele din gară, împotriva celor ce-au acceptat nedreptul dictat, am contribuit cu zel la organizarea manifestației. N-aveam nici un mandat, nici un rol, eram o simplă astristă.

Acea manifestație a fost organizată de „Astra” brașoveană în localul Casinei Române — care n-a fost niciodată localul unui club politic — iar cu acel prilej n-a vorbit nici un om politic.

Între oratori a figurat și avocatul Nicolae Precup. El a vorbit în numele voluntarilor din primul război mondial. Căzut prizonier pe frontul italian, a intrat în legiunea de voluntari italieni, care au contribuit cu arma în mână la prăbușirea monarhiei austro-ungare. Protestul lui față de nedreptul act de arbitraj a fost extrem de apăsător și îndreptățit⁵.

După două zile suntem invitați la chestura poliției Brașov: Precup, muncitorul care luase cuvântul la manifestație, și cu mine. Venise să ne ancheteze de la București un colonel Popescu din Ministerul de Interne. Eu am fost anchetată cea dintâi. Am fost pusă în libertate. Urmau să fie anchetați ceilalți doi. Am refuzat însă să plec înainte de a fi puși în libertate și ei, zicând colonelului: „Trebuie să venim, trei vom pleca”.

Ca protest față de dictat, „Gazeta Transilvaniei” nr. 67 din 5 septembrie modifică caseta din dreapta frontonului, introducând în locul lozincii lui Carol II, următorul citat: „Ce dai din mână de bună voie nu

mai poți pretinde niciodată; pe când ce ai prevăzut sau ți s-a luat cu sila, vine vremea când poți cere să ți se predea“. Dr. Ioan Rațiu.

Pe pagina 1 a foi un titlu cu caractere mari: **Protestul românilor brașoveni**, și un text sumar de 10 rânduri.

În aceeași zi la orele 6 a urmat lovitura legionară. Străzile mișunau de oameni. Plutea în aer o mare neliniște. Lumea cânta: „Murim mai bine-n luptă“... Amestecată în mulțime am trăit un episod dramatic din cele ce s-au petrecut în piața Sfatului. În acea mulțime mă simt îmbrâncită de un civil ce alerga cu un revolver în brațul întins. „Fugi că trag“.

El ieșea de Sub Bucium, urmărind pe cineva și începu să tragă. În învălmășeala produsă răsună șueratul de gloanțe.

Am intrat împreună cu soțul meu și cu alte persoane în localul Luther. Moșoi, proprietarul localului, ne întreabă ce se petrece afară. Nimeni nu înțelegea nimic. Împușcăturile se înteteau. Marele geam dinspre stradă sare în țandări. Noi coborâm în barul subteran. Luăm loc la o masă cu marioana Brediceanu (soția lui Caius), care venise de la Sibiu cu fiica ei Olga — logodnica avocatului sibian Ionel Fruma. Am stat împreună până după miezul nopții, primind din timp în timp vești despre ce se petrece afară. Legionarii încercuiseră chestura poliției, ocupând intrările clădirii, dinspre strada Vămii (azi Mureșenilor) și piața Enescu.

Personalul fusese convocat — la ora atacului — de anchetatorul nostru, colonelul Popescu, la un instructaj. Au fost prinși ca în oală. Armata încerca fără rezultat să elibereze pe ostatici.

Noaptea se lăsa încet. De pe Warte răsunau bubuituri. Vălvătai de lumini înroșeau cerul. Circulația pe străzi era interzisă. Patrule militare intrau-ieșeau din local. Zvonurile circulau în voie. Colonelul Șerbănescu, comandantul garnizoanei, voia să dinamiteze clădirile din preajma chesturii. Urma să fim evacuați și noi. Reflectoarele se instalaseră pe clădirile învecinate.

După miezul nopții o patrulă militară ne-a scos din local. Doi câte doi, împrejmuiți de baionete, am fost escortați, cu mâinile ridicate, pe strada Porții (azi republicii) până la hotelul Coroana (azi Postăvarul) — acolo locuia Marioara Brediceanu — și apoi spre casa noastră de pe Cetățuie, unde domnea liniște deplină. Er noptea de 5 spre 6 septembrie 1940.

În dimineața de 6 septembrie a comunicat radioul abdicarea lui Carol al II-lea.

„Gazeta Transilvaniei“ continuă cu numărul 68, după abdicare, ca organ al „Societății pe acții“, având ca redactor responsabil tot pe Ioan Brotea, până la numărul 74 din 29 septembrie 1940. Murind Brotea, devine redactor responsabil Constantin P. Taus, de la nr. 75 din 3 octombrie.

Mișcarea legionară umple coloanele ziarului. Voicu Nițescu semnează pentru ultima dată un necrolog al lui Ioan Brotea în nr. 75. În această formă hibridă „Gazeta“ continuă să apară până la nr. 91 din 29 noiembrie 1940.

Între timp leghionarii au intrat cu forța în localul ziarului maghiar „Brassoi Lapok“, au pus stăpânire pe local și redacție, și-au însușit și „Gazeta“, iar la 1 decembrie au scos numărul 100 al „Gazetei“ (serie nouă). Redacția — str. Regele Carol I nr. 57-59 (în realitate numărul casei era 56-58, dar în graba preluării n-au reținut nici numărul!). De neînțeles este și faptul de ce au trecut cu numerotarea de la nr. 91 la nr. 100. Redacția „Gazetei“ se mutase în fosta redacție a ziarului „Brassoi Lapok“. Telefon 1510. Administrația a rămas în vechiul local din Calea Victoriei, pe care l-au ocupat tot cu forța. În caseta din dreapta foi au înlocuit textul lui Ioan Rațiu cu unul legionar: „Va veni și vremea când toate neamurile pământului vor învia, cu toți morții și cu toți regii și împărații lor. Acest moment final «învierea din morți» este țelul cel mai înalt și cel mai sublim către care se poate înălța un neam“. Tipografia legionară, fostă „Brassoi Lapok“ Nr. 102, indică adresa corectă. Redactor răspunzător Gavril Pop, devenit prim redactor, iar în cea din dreapta: „Redacția Brașov, str. Regele Carol I, nr. 56-58, telefon 2226, Administrația Calea Victoriei 35, telefon 2226“.

Miercuri, 1 ianuarie 1941, apare numărul 1 al „Gazetei“. Prim redactor și redactor răspunzător Gavril Pop. Redacția Brașov, str. Regele Carol I nr. 56-58, Telefon 2440. Administrația Calea Victoriei 35, Telefon 2226. Tipografia legionară Brașov.

Numărul 2 din 5 ianuarie, nu are menționată tipografia. Numărul 3 din 9 ianuarie, Tipografia legionară. În rest are aceleași mențiuni ca numerele 1-3. Numerele 5 din 16 ianuarie și 6 din 19 ianuarie sunt

ultimel  numere legionare. Joi, în 23 ianuarie 1941 nu a apărut „Gazeta“. Era a treia zi a rebeliunii. După ce ocupaseră clădirile publice din Bra ov, au fost sili i să capituleze.

Numărul 7 al „Gazetei“ de duminică, 26 ianuarie, se tipărește în Tipografia „Gazeta Transilvaniei“, Director: Gavril Pop, Redacția: Bra ov, str. Regele Carol I nr. 56-58, Telefon 2440. Administrația: Calea Victoriei 35, Telefon 2226. Redactor răspunzător: Gh. Stoica.

De la numerele 8, duminică 2 februarie până la numărul 24, duminică 30 martie 1941, apar cele 17 numere, având director pe Gavril Pop, de la numărul 14 din 23 februarie; Redacția și administrația: Strada Regele Carol I, nr. 56-58, telefon 2440, redactor responsabil Gh. Stoica, Tipografia „Gazeta Transilvaniei“.  n această perioadă Voicu Nițescu ia legătură cu membrii Societăţii pe ac iui, proprietarii „Gazetei“  i îndeplinește formele legale de cedare a „Gazetei“ societăţii „Astra“, căreia îi revin, împreună cu foaia,  i bunurile imobiliare⁶.

Primul număr al „Gazetei“ de ub conducerea „Astrei“ este numărul 25 din aprilie 1941, cu următoarele indica ii: Duminica Floriilor, 1941. Proprietar  Asociațiunea „Astra“ Anul 104. Atelierele tipografice Astra, Telefon 1102, Redactor responsabil: Ion Colan, Tipografia Astra Bra ov, str. Ing. Eug. Ionică nr. 1 (Strada Lungă).

Noua orientare a „Gazetei“ o semnalează primii colaboratori. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului,  i face următoarea urare: „Acum când „Gazeta Transilvaniei“  ncepe o nouă etapă pe vechiul ei drum, o etapă care se aseamn , prin împrejurările grele în care se află din nou neamul nostru, cu cele din trecut —  i urez să poarte curajos steagul aspira iunilor noastre spre  inuta deplinei  i definitivei lor înfăptuiri.  i va fi ușor să meargă neabătută pe drumul cel drept, căci în jurul ei, în Brașovul glorioaselor tradi ii de luptă  i de nădejde românească va adulmeca zvonul de porunci  i de îndemnuri al vechilor protopopi, iubitori de carte  i apărători de lege românească,  i ecoul d rzelor încordări naționale ale vajnicului românism brașovean.

Brașovul a fost întotdeauna orașul indisolubilei unităţi  i neîncetatei  nt lniri între românii de dincoace de Carpați  i cei de dincolo, înfăptuind în mic demult Uniunea noastră cea mare, ca cea mai firească dintre legile existenței noastre naționale.

„Gazeta Transilvaniei“ nu va avea decât să- i plece urechea la acest pământ al tradi iilor brașovene, scump întregului neam românesc,  i va desprinde întregul ei program de viitor“.

Acelea i îndemnuri se desprind din ** nchinarea** lui Alexandru, arhiepiscop  i mitropolit de Alba Iulia  i F g ra : „Să dea bunul Dumnezeu ca «Gazeta Transilvaniei» să- i continue  i sub noua-i  nf   are misiunea na ional  pentru care  i-au jertfit nervii cele mai bune energii în lungul  ir al deceniilor trecute. Va face-o, sunt sigur, ridic ndu-se peste considera iile de partid, la culmile senine ale intereselor vitale ale neamului, lupt nd pentru reîntregirea țării, pentru unitatea sufletească a tuturor fiilor neamului  nl tur nd z zania  i ura dintre fra i“.

Profesorul N. Georgescu-Tistu scrie în articolul **Cultul bardului Andrei Mureșanu**: „ n noul suflu de via   pe care-l prinde acum, din vajnica energie creatoare a «Astrei», «Gazeta Transilvaniei» se simte cu o neasemuită putere îndemnătoare prezen a iluminată a poetului Andrei Mureșanu. Nu numai pentru erudi ii cari știu că el a fost, în primul deceniu al «Gazetei», tovar  ul cel mai apropiat de muncă  i g nduri al întemeietorului  i organizatorului epocal Gheorghe Barițiu, ci pentru toată lumea românească legătura cu trecutul eroic de lupte  i suferin i crunte, izb vite o clipă de fulgerarea din 1848  i apoi de lumina orbitoare din 1918, azi în parte întunecată, s-a făcut prin imnul lui, prin cutremurătoarea strigare desnădăjduită: Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte...“.

Președintele „Astrei“, profesorul Iuliu Moldovan m rturise te în „Gazeta Transilvaniei“  i „Astra“: „«Gazeta Transilvaniei» va apare de aici înainte sub egida «Astrei». Vor avea deci un program comun de acțiune, urmărind, pe căi înrudite, acela  scop: binele neamului.

A a era  i în vremuri vechi, când primejdia etnică permanentă ne impunea cea mai des v r  t  disciplină  i solidaritate românească. A a trebuie să fie  i azi, c nd e necesar să facem supremul efort pentru a ne men ine și  ndcosebi pentru a desrobi frații și glia pierdută.

 i a a va trebui să fie totdeauna, căci numai prin luptă  i jertfă solidară de fiecare clipă, prin disciplină  i subordonare a fiecărui gând  i a fiecărei f pte binelui etnic, ne vom putea înrădăcina definitiv în glia

românească, vom putea binemerita stăpânirea plaiurilor, cari ne-au rămas moștenire sfântă din trecutul nostru plin de suferințe.

«Astra» și «Gazeta Transilvaniei» își împreunează azi forțele lor luptătoare cu rostul de a milita pentru drepturile și asiprațiunile Ardealului românesc, de a pune în lumină adevărată specificul nostru a cărui ocrotire este cheazășia existenței noastre românești și de a combate tot ce ar putea să ne dezbine.

Nu vom cunoaște altă țintă mai apropiată decât desrobirea fraților.

Nu vom recunoaște alt scop al existenței noastre decât binele neamului și al patriei“.

Fragmentele citate sunt adeziunea a numai patru colaboratori externi din cei 12 ai numărului 25 al „Gazetei“ din aprilie 1941. Articolele colaboratorilor formează pagini de antologie și spațiul nu permite să fie reproduse. În fiecare număr își aduc contribuția alții. Președintele Academiei Române începe colaborarea cu articolul **Omagiu adânc**⁷. Ion Simionescu încheie astfel articolul: „Figurile eroicilor luptători de totdeauna Barițiu și Bălcescu, Bărnuțiu ori Kogălniceanu apar vii înaintea noastră celor de azi, de după cortina de ceață a depărtării. Evocarea lor nu trebuie socotită ca o pioasă datorie numai, ci ca un îndemn spre încurajare în lupta de azi, aceeași ca și pe vremea lor.

Ei ne spun să stăm mereu de veghe. Liniștea nu s-a lăsat însă pe meleagurile românismului, mintea și sufletul fiecăruia trebuie îndreptate, în toate acțiunile, către aceeași țintă luminoasă: izbăvirea neamului care a suferit atâtea.

Niciodată, ca în vremurile de grea cumpănă, nu se cere mai sincer unire, în gând și simțire, între toți românii, ca într-o solidaritate neștirbită să susținem cu toată căldura lupta ce se duce, a cărei izbândă trebuie să însemne biruința finală și totală pentru toți, lecuirea definitivă a rănilor adânci ori unde s-au întâmplat. «Gazeta Transilvaniei» în paginile căreia s-au înscris luptele duse în cursul veacului din viața ei și-a căpătat însemnătatea unui simbol. N-ar trebui să lipsească din casa oricărui român, ca un semn al rezistenței neamului, ca un îndemn la unire salvator, ca o speranță îndrumătoare și încredere susținătoare în biruința românismului integral“.

În „Gazetă au fost create rubrici speciale — **Colțul refugiatului, Muguri** — deschise pentru tineret și adolescenți. Profesorii trimiteau spre publicare lucrări din clasă, inspirate de arbitrarul dictatului⁸.

Nici scriitorii n-au rămas departe de chemarea „Gazeta“. Ionel Teodoreanu ne trimite un manuscris. Fragmentul **Deșteaptă-te Române** din volumul al doilea al romanului de sub tipar **Tudor Ceaur Alcaz**.

„Ardeau cu flăcări până la cer, în soarele amiezii de septembrie mari lumânări de moarte.

Ca și în Basarabia armatele se retrăgeau fără de luptă, învinse din înaltă poruncă. Ardealul era cedat. Plecau steagurile României. Veneau ale Ungariei. De ce? De ce? Ochii nu deschideau sub frunte decât întrebarea gândului: de ce?

Armatele întoarcerii cu fața la pământ se întâlneau cu transpirația oștilor obrazului în soare. Sfinte ca fumul de tămâie, acele abureau în lumina amintirii, întâmpinând din cer lutul acestora.

Zvâcnise în Ardeal, cumplit, galopul lui Mihai Viteazul. Pulbere, o dată cu Ardealul dat.

Se-noronase-n catedrala de la Alba Iulia un rege și regina lui peste hotarul versului lui Eminescu: De la Nistru pân la Tisa. Pulbere și el și versul și hotarul și domnia.

Toate rămăneau într-un „a fost odată“: inima și liniștea, dragostea, credința, Dumnezeu, dreptatea.

Dar înainte, înspre viitor?

Numai tânguirea răsună în satele răstriștei ardelene.

— Cui ne lăsați? Cui ne lăsați? Cui ne lăsați?

Ieșiți la margine de drum cu umbra și cu mâinile întinse ale regelui Lear, bătrânii satelor vedeau catanele plecând. Și semul crucii le cădea în drum.

— Cui ne lăsați? Cui ne lăsați? Cui ne lăsați?

Așa boceau femeile în calea oștilor, târându-se-n genunchi spre picioarele cailor porniți cu brațele bărbaților, lăsând Ardealul în genunchii lor să-și bocească zilele și să le blesteme.

Și munții, marii munți albaștri ai baladelor, vedeau din culme, hăt departe cine pleacă, cine vine.

— Cui ne lăsați? Cui ne lăsați? Cui ne lăsați?

Alt glas nu mai era decât acesta; frunze, clopotul și apele, una cu omul, glas în glas, rană în rană,

sângerau în marea și cumplita tânguire a întregului Ardeal.

— Cui ne lăsați? Cui ne lăsați? Cui ne lăsați?

Și alt nimic în fața glasului decât armata cu spinarea frântă și copite una lângă alta, mute, mii, care sfărâmau de-a lungul și de-a latul sufletele Ardealului.

În pulberile drumului plutea vestmântul lui Isus.

Lungul marș albise cai și călăreți, dându-le lor culoarea cea de brumă a fantomelor.

Sublocotenentul Dănescu întorcea capul în răstimpuri cercând că-l descopere pe Tudor Ceur Alcaz prin halucinanta pădure vie a călăreților suri. Nu-l vedea. Dar dacă i-ar fi întâlnit obrazul, anevoie l-ar fi cunoscut.

Pe fața sublocotenentului Alcaz se apropia chipul de odinioară al lui Coca Duduș neliniștit de tăceri, cu o pornire rânjită în expresia gurii.

Sublocotenentul Alcaz nu era decât trupul călăreț în uniformă; sufletul era al celui alt în plin desmăț al răzvrătirii. Nu mai credea în nimic. Totul era fals, ipocrit, meschin, nemeritând decât batjocura și farsa.

Jos steagurile! Mint în fața cerului și a Istoriei.

Jos uniforme! Mint în fața steagului.

Jos cu cerul. Minte. Totul minte începând cu soarele rușinii în lumină.

Să-neci o țară într-un scuipat, e greu. Dar mărite sau micșorate hotarele erau ale scuipatului.

Slavă lui, scuipatului, mare primordială a omului!

Copitele nu erau ale cailor; deveneau ale oamenilor ca să aibă cu ce sfărâma un mare cântec pe care erau nevrednici să-l cuvânte.

Devenea atât de copleșitoare apariția lui Coca Duduș în Tudor Ceur Alcaz încât de la o vreme sufletul își pierdu actualitatea retrăind alt timp, în alte locuri, cu alți oameni.

Coca Duduș dădea din nou recepție pentru inaugurarea casei de la Vornicenii.

Copilul mascaradei batjocurea din nou, primindu-și lumea cu monoclu, sclivisit, hain și cinic. Batjocurea cuvântul lui Dumnezeu, punându-l pe preotul cu barbă albă, Ilarion Vodă, să slujească în fața crucii, pentru zâmbetul lui Coca Duduș, să deschidă sfânta Evanghelie pentru monoculul lui Coca Duduș.

Batjocurea părul alb al Tătuții, așezându-l în fruntea mesei de vicleim, ca să asculte cântece necuviincioase, strecurate de Coca Duduș în gura vânăta a ȋiganilor lăutari. Batjocurea familia, punându-l pe Calistrat Troia să preamărească în derădere virtuțile și armonia ei, cu textul redactat de Coca Duduș.

Și tatăl lui, Andronic Ceur Alcaz, primea biciul, fără să poată răspunde cu biciul.

Batjocurea Coca Duduș casa de zid, sfințită de ahiazmă, taina pâinii, taina vinului și taina apei, înadins tocmită să bubuie în timpanul neamului suprema stridență: Deșteaptă-te Române.

Și deodată, sublocotenentul Tudor Ceur Alcaz deschise ochii sub cerul tragic, în marșul călăreților, în fața munților mari ca-n vesrul Mioriței, pe trupul de moarte al Ardealului.

Suprema batjocură de atunci, înalt transfigurată, deveni ca o întâmpinare a trecutului pe munții viitorului: suprema speranță.

Se deșteaptă cântând cu sufletul Ceur Alcazarilor cântecul nemernicit de Coca Duduș prin alămurile ȋiganilor: „Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte...”

Caporalul Buzdughină dădu glas. Altele urma. Marșul înfrângerii tresări deodată, căpătând alt ritm, zvonind altcum. Soldații cântau.

Din pământul Ardealului și din străfundul mormintelor versul lui Mureșanu creștea pe buza amintirii, din ce în ce mai simplu, mai sonor și mai bărbat.

Astfel cântau armatele învinse.

Vechiul cântec, cu moarte pre moarte călcând, trecea din nou munții, venind cu soldații spre somnul vechiului regat.

Textul lui Teodoreanu, scăpat de foarfecile cenzurii, a apărut în nr. 70 din 1941. Alte texte similare au fost scoase de cenzură.

O dispoziție a autorităților interzicea lăsarea spațiilor albe în locul de unde cenzura scosese articolele sau pasaje din ele.

„Gazeta“, executând dispoziția, a descoperit o nouă cale de comunicare cu cititorii: ilustrația. O vastă gamă de clișee apărea în acele spații — semnal al intervenției cenzurii — sugerând subiectul interzis: reîntregirea Ardealului.

Clișeele reprezentau portrete istorice, peisaje din Ardealul de Nord, orașe, diferite simboluri. Limbajul acesta a fost repede înțeles de cititori și a trezit adeviziunea unanimă.

Portretul lui **Mihai Viteazul**⁹ echivala unui articol central de pe două coloane alăturate, acoperind 100 de rânduri.

Avram Iancu¹⁰ acoperea același spațiu, sau portretul lui **Horia**¹¹. **Cocoșul de munte**¹² corespundea unei coloane de 30 de rânduri. **Cocoșul** mai avea adausul **din munții noștri** sau titlul articolului scos, ca în numărul 47 din 1942 când are titlul **Muguri**.

Imaginea **Schior**¹³ corespunde unui text de 10 rânduri și este introdusă ca podoabă în articolele cu pasaje scoase de cenzură.

Sub titlul Realizări culturale românești: clădiri din Năsăud¹⁴, Gherla¹⁵, Rodna¹⁶, Reghin¹⁷, Tușnad¹⁸, Brașovul de ieri și de astăzi¹⁹, Cetățuia²⁰, Luna mai în Brașovul de altădată²¹, Căpitanul Ilie Birt²², Româncă din jurul Bistriței²³, Cetatea Bran²⁴.

Răsunetul „Gazetei“ a fost imans. Atitudinea ei hotărâtă împotriva Dictatului a trezit asentimentul întregii țări.

Elevi, țărani, muncitori, ostași, oameni de știință au abonat-o și răspândit-o. Mulți i-au devenit colaboratori.

Presa a salutat-o, apreciind noau ei înfățișare: „Timpul“ din 2 mai 1941 scria: „Încrestând zi de zi fenomenul ardelean în viața Statului român am ținut ca o datorie elementară să prezint «Gazeta Transilvaniei» în noua ei ipostază, dorindu-i să obțină în cruciada ce întreprinde aceleași strălucite succese ca în trecut“.

Comandorul A. Negulescu, secretarul general al Ligii navale române adresează următoarea scrisoare: „Revista «Marea noastră» a Ligii Navale Române are demult onoarea de a face schimb cu mult apreciați dumneavoastră gazetă.

Vă rugăm a nu lua în nume de rău dacă în urma apelului adresat cititorilor și cunoscând greutatea tipăririi, ne veți permite ca în locul schimbului să ne considerați ca abonați. Pentru aceasta am dispus trimiterea sumei de lei 500 — continuând a vă trimite revista noastră cu titlu omagial, ca o admirație pentru strădania dumneavoastră.

Nici noi nu suntem bogați, dar față de prea cunoscuta luptă ce de mai bine de un veac duceți pentru cauza națională, ne-am simțit datorit a vă oferi umilul nostru sprijin²⁵.

Abonamentele de sprijin s-au revărsat din plin asupra „Gazetei“, cititorii entuziaști și colaboratorii grațiuți susținând foaia în acele timpuri grele de izbeliști.

Reproducerea textelor acestora servește de mărturie.

Iată ce spune un vechi astrist: „Cu multă bucurie primesc și citesc prețioasa «Gazeta Transilvaniei», care, pentru mine e un balsam prețios, o foaie de evanghelie. Doresc din suflet colaboratorilor multă sănătate pentru izbândă. Drept abonament pentru primul an trimit suma de 1000 lei. Dumitru Z. Furnică²⁶.

Generalul St. Negreanu scrie la 28 mai 1941 din București: „Vă felicit pentru noua înfățișare sub care se prezintă vechea «Gazeta Transilvaniei» și ca fond și ca formă. Interesante și calde articolele. Trimit abonamentul de la 1.IV.1941²⁷.

Foaia „Unirea“ din Blaj publică următoarele în nr. 17 din 20.IV.1941: „«Gazeta Transilvaniei», venerabilă tribună românească a lui Barițiu și a Mureșenilor a trecut pe data de 20 martie în proprietatea despărțământului Brașov al „Astreii“. O schimbare pe care o socotim cât se poate de norocoasă. În felul acesta este asigurată, înainte de toate, existența materială a ziarului, care în ciuda vredniciilor uriașe ce și-a câștigat în viața-i seculară, ajunsese la capătul respirației. Apoi, schimbarea de direcție constituie o garanție pentru drumul programatic pe care va merge de acum înainte această prețioasă publicație. În vremile din urmă s-a resimțit și ca de anumite zguduiri și poticniri. Acum revine la vechiul și nobilul fgaș din trecut: de a sta

exclusiv în slujba idealurilor superioare românești, comune tuturor fiilor neamului, indiferent de orice alte despărțiri ce ar putea exista între ei. Condee noi și viguroase s-au grupat sub steagul «Gazetei» renăscute. Le dorim izbândă deplină și îndemnăm pe toți să dea sprijinul și obolul lor întreg, pentru ca «Gazeta» să poată trăi și înflori. Folosul va fi al neamului românesc»²⁸.

Aurel A. Mureșianu declară: „Cu rănilor încă sângărânde după ultimele dezastre și sfășieri ale trupului nostru național, ne-am regăsit, azi, uniți mai dârji și mai hotărâți, decât orișicând, pentru a reîncepe cu puteri înnoite lupta pentru drepturile la viață și libertate ale neamului românesc întreg»²⁹.

Marele prieten al poporului român, Ramiro Ortiz³⁰ scrie în nr. 29/1941 al „Gazetei“ din Padova: „Nu e nevoie să vă spun că cu mare plăcere și cu mândrie voi colabora în cea mai veche foaie românească din Ardeal; dar să aveți și dumneavoastră «puțitică răbdare», cum ar spune nemuritorul domn Trahanache, fiindcă anul trecut am fost foarte rău bolnav și gata-gata să mă-nsor cu «mândra crăiasă, a lumii mireasă» ca ciobanul minunatei balade, simbolul sufletului românesc, care-i **Miorița**, și deci nu pot să mă obosesc prea mult cu munca intelectuală“.

Colaboratorii și cititorii își unesc puterile și sprijină „Gazeta“. Harta topografică a localităților de unde sosesc încurajări și sprijin bănesc pentru foaie ar putea constitui un obiect de studiu de sine stătător. Printre donatori figurează și semnatori anonimi, indicând doar literele N.N. Persoane, care din cauza poziției lor politice nu cutează să dea în vileag adeziunea lor. Dar marele număr de aderenți sprijineau pe față „Gazeta“. Listele lor apăreau regulat³¹. Persoane particulare, bănci, întreprinderi, instituții de tot felul se întreceau trimițând sume de la câteva sute la 100.000 lei, sumă trimisă de Societatea Anonimă de Telefoane»³².

Un abonament de sprijin este însoțit de următoarea scrisoare: „Subsemnații dr. Spiridon Boita, avocat și soția Elisabeta dr. Boita din Brașov, împlinindu-se un sfert de veac de la eliberarea noastră din temnițele ungurești, unde am suferit calvarul acestora timp de mai bine de trei ani, condamnați la moarte prin spânzurătoare pentru fapte naționale românești, drept mulțămite Atutputernicului, contribuim cu suma de 2000 lei, pe seama «Gazetei Transilvaniei», care a ținut în timpuri grele și ține și în prezent făclia aprinsă a patriotismului românesc»³³.

Tot așa semnificative sunt și alte liste³⁴.

Pentru a ilustra răsunetul trezit de „Gazetă“ în capitala țării este grăitoare — printre altele — lista publicată în nr. 1/1944. „Uzinele Metalurgice București 50000, U.D.R. Oravița 10000, Subsecretariatul de Stat al Cultelor și Artelor, București 10000, I.M.D. Întreprinderile Metalurgice Dunărene, București 3000, Gheorghe Rânzescu, inspector general 1000, Nicolae Costea, avocat București 1000, Ioan Bianu, avocat Blaj 500, S. Militaru, București 1000, Florica Iordăchescu, Brașov 1000, N.N., Brașov 500, Lăzărescu Octav, București 500, Giucă Augustin, Măureni 350“.

Număr de număr apar adeziuni și sume de bani³⁵. Așa se prezintă lista din nr. 11/1944: Creditul Național Industrial S.A. 50000, Ioan Stoian, Bran zece abonamente 10000, Ioan I. Lapedatu, viceguvernator la B.N.R. 3000, Nicolae Trâmbițaș, Brașov 2000, Maria Botiș Ciobanu, Timișoara 1500, Filimon Bogdan avocat, Brașov 1000, dr. Cornel Groșoreanu, avocat Timișoara 1000, Inginer Grigore Bozdog, Turda 1000, Director școlar Marcu Valer, Turda 500, Prof. Gheorghe Tîrnoveanu, Timișoara 500“.

Adeziunile și banii trimiși sunt mărturii ale solidarității românești. Întreaga suflare aștepta întoarcerea armelor împotriva celor ce-au spintecat Ardealul³⁶.

Din noianul celor mulți trebuie să desprindem sprijinul primit de la Întreprinderea Cloșani S.A., București 50000³⁷, Banca Agricolă București 50000³⁸, Societatea Anonimă de Telefoane, București 100000³⁹, Banca Românească București-Brașov 21000⁴⁰.

Rămâne o problemă deschisă pentru cercetări ulterioare de a stabili identitatea acelor persoane care au putut alocă în numele unor instituții sau întreprinderi sume atât de considerabile pentru sprijinirea „Gazetei“.

O problemă greu de înfruntat a „Gazetei“ a fost lupta cu cenzura. Parțial avertismentele primite au fost publicate⁴¹. Pe lângă cuvântul rostit răspicat — dar mutilat de foarfecile cenzurii, redactorii foii au născocit procedee ingenioase, trecute nebagate în seamă de vigilența cenzorului.

Mulțumită strânsei colaborări dintre redactori și tipografi, numărul 64 din 1941 a prezentat la cenzură

un șpalț cu două linii subțiri, care încadrau data de 30 august. Așa se prezenta foaia cu bunul de tipar. Tipografii au umplut cu cerneală spațiul indicat de linii și un larg chenar de doliu sublinia titlul „Gazetei“.

Se cuvine să menționăm pe culegătorul Ștefan Frigător. Pe mașinistul Nicolae Grădinar. Nu trebuie să uităm nici pe Gheorghe Vințu, credincios astrist, care a scăpat de la pieire multe bunuri naționale. Chenarul acesta s-a repetat în diferite situații, culminând la 30 august 1944. Atunci a apărut numai pe jumătate. Partea albă se adresa actului politic eliberator. Partea neagră jertfelor ce aveau să urmeze pentru cucerirea cu arme a Ardealului. Chenarul tricolor, de astă dată liber consimțit, împodobește abia numărul 55 din 11 octombrie, închinat Clujului eliberat.

Un alt procedeu a fost alăturarea de titluri pe diferitele pagini ale „Gazetei“, care formau un nou text. Și acest joc a fost repetat de câteva ori.

Numărul 68 din 1941 avea așezate alături trei articole anoste pe pagina 1. Printr-un joc abil al caracterelor de tipar din cele trei articole alăturate:

Dreptate pentru România
vrem Transilvania întregită
cititorul descopere următorul text:

„Dreptate pentru România, vrem Transilvania întregită“.

Este lesne de înțeles recitația publicului, dar și a cenzurii.

La 30 august 1942 se repetă chenarul îndoliat. Dar articolul central de pe cele două coloane este scos complet. Îi rămâne doar titlul **Troițele Ardealului**, servind de titlu ilustrațiilor de pe spațiul rămas liber. Era imaginea catedralei și a unei troițe, încadrate de subtitlul: „Din Treiscaune“. Cenzura triumfă, dar nu pentru mult timp. Când nu se aștepta, la 13 septembrie, numărul 71 alătură iarăși trei titluri. Pagina 1 a „Gazetei“ prezintă textul

Să ne fie reîntregit Ardealul
destul în suferințe a îndurat

spre satisfacția cititorilor care descoperă: **Să ne fie reîntregit Ardealul, destul în suferințe a îndurat.**

Conștienți în 1943 că nu vor mai putea repeta procedeul de la 30 august, redactorii „Gazetei“ au anticipat figura. Numărul 64 din 25 august scria lămurit: **Luptăm... iar mâine nu vom mai avea nimic. Semn rău.** Un protest contra armatelor române care luptau în imensitatea Uniunii Sovietice. Numărul a scăpat neabătut în seamă. Următorul, nr. 65 cel din 30 august avea ocupată întreaga pagină 1 cu poezia lui Lucian Valea **Cântec de bunăvestire**, dar tipografii au reușit, sub frontispiciul foi un chenar îndoliat de 2 cm. Iar pe pagina a treia, trei titluri alăturate: **„Luptăm, Murim, Nu cedăm“.**

Pentru a ilustra adeziunea întregului popor la această lupă a „Gazetei“ pentru reîntregirea hotarelor este necesar ca pe lângă materialul edit să întărim cele spuse și cu material inedit.

Printre file îngălbenite de vreme scrise de Cornelia Buzdugan-Hășieganu o poezie de Gherghinescu Vania: **Filă de cronică:** „Moșia noastră se numește Țară/, Și hrisoul ei de cremene spune/ Că din vremuri străbune/ Românii o-ngrășă cu sânge și-o ară/ E a noastră moșia asta și numai noi/ Știm de ce are nevoie și ce-i prierște;/ Numi nouă ni se destăinuiește/ Șoptind prin pădurile de păpușoi/ Cine nu se simte cer și pământ/ Din cerul și pământul ei/ Nu poate s-o îndrume cu temei/ Nici să o judece cu aspru cuvânt/ Țara noastră împarte oricui/ Din prinosul ei veșnic bogat/ Dar nu îngăduie să-i fie destinul strâmbat/ De patima lui Oarecine și Nimănu/ Când hotarul, uneori. vremelnic s-a rupt,/ Țara a rămas mai departe întreagă/ Căci morții noștri laolaltă se-ncheagă/ Deapurarea pe dedesubt“.

Poezia n-a putut să apară, doar manuscrisul ei există. A supraviețuit, pripășit într-un teanc de scrisori, scăpând de soarta altor materiale, scoase de cenzură și pierdute pentru totdeauna. Editoriale, articole protestatare, studii interesante au fost înghițite de uitare, au trecut în lumea neființei zeci de articole semnate de iluștri colaboratori externi ai foi.

Pe lângă aceste pierderi ireparabile a supraviețuit un alt material din epoca astristă a „Gazetei Transilvaniei“. S-au păstrat scrisori. Câteva scrisori.

Este vorba de corespondența pe care am primit-o în calitate de redactor al foi: O păstrez de aproape cinci decenii.

Sunt scrisori în care diferite personalități, scriitori, oameni de cultură își exprimă opiniile despre cele

scrise în foaie, fac comentarii, aduc informații, dar mai ales își mărturisesc adeziunea la felul cum scrie și luptă „Gazeta“.

Deschis sau printre rânduri, scrisorile constituie un protest împotriva Dictatului, o credință neștrămutată în justetea cauzei pe care o susținem și apărăm.

Acest material l-am păstrat cu evlavie și l-am ferit de deteriorări.

Astăzi, la comemorarea unei veac și jumătate de la apariția „Gazetei Transilvaniei“ este prilejul potrivit de a da publicității fragmente din aceste prețioase mărturii, devenite documente istorice.

Ele se găsesc în arhiva mea personală, iar mâine își vor găsi locul binemeritat într-o arhivă publică, ca bunuri aparținătoare întregului neam.

O corespondentă credincioasă este scriitoarea Ștefana Velisar-Teodoreanu, soția lui Ionel Teodoreanu. Reproducem dintr-o scrisoare: „Mă simt foarte vinovată că n-am fost în starea să scriu câteva rânduri pentru «Gazeta Transilvaniei», prețuită de mine cu atâta dragoste și respect, căci nu e o foaie obișnuită de publicație, ci un steag!

Bunicul meu o citea cu evlavie de pe când era tânăr.

Se întâmplă uneori să nu poți face tocmai ce ai dori mai mult. Mi-a fost soțul bolnav, și unul dintre fii, și pe rând mai toți ai casei, până și pisica! Acuma sânt toți pe cale de vindecare, dar sânt obosiți și nu se îmbină vorbele cum trebuie sub condei. Eu nu scriu ușor. Poate fiindcă amintirile din Brașov s-au săpat adânc în mine, mă sfiesc, caut și nu găsesc expresia ce li s-ar cuveni. Cu gândul mă întorc mereu în orașul dumneavoastră de poveste, care dă și munților să mănânce din palmă. Unde prietenia vindecă rănilor și dă putere.

Vă doresc sărbători pline de nădejdi. Cred că nicăieri nu poate fi Crăciunul mai la el acasă, cu atâția brazi îmblânziți prin curțile oamenilor, coruri, legende și tinerețe vie în casele bătrânești. Tâmpa, albită, trebuie să vibreze ca o orgă și să geamă când bate vântul de miaznoapte, dinspre crestele frânte ale orizontului Transilvănean“.../. București, 9 decembrie 1941 Lily Teodoreanu.

Influentul om politic C.D. Dimitriu scria următoarele în august 1943: „Am citit în ultima vreme multe articole frumoase datorită colaboratorilor voștri.

Presă din Ardeal e mult mai colorată, mai vie cu orizonturi mai largi decât cea de pe la noi, care mi se pare prea sentențioasă și uneori cam monotună.

Dar să venim la oile noastre. Mi-a făcut o deosebită plăcere ce ai scris despre Maria din Sălași, așa mi se părea că se chema articolul. Nu i-am reținut titlul, dar i-am reținut suflarea și gândul acestui articol.

Pentru că-i așa de strâmtorată acea biată Maria îți trimit și eu pentru ea 1000 lei. Dar să nu știe nimenea.

Acum în urmă ți-am citit **Dorul**⁴². Ce bine ai spus. Dorul se transformă în vers, în linie, în culoare, și când ți-e dor de un lucru, nimic nu ți-l poate scoate din gânduri și simțiri.

Este adevărat că nu găsesc în nici o altă limbă un echivalent cu expresia și cuprinsul Dorului românesc/.../. Așa e drumul Dorului nu se găte niciodată. Te felicit că ai văzut și ai scris pentru cei care au minte să înțeleagă și cei care au ochi și inimă să vadă și să simtă.

Acum sunt plin de nevoi și grozav aș vrea să viu și să mă odihnesc în acele locuri, undeva mai departe, fără telefoane și numai cu dorul.

După aceasta ne vom vedea ca să mai punem țara la cale împreună“.

După 45 de ani cred că nu comit o impietate cu publicarea acestor rânduri. Să rup tăcerea despre donatorul anonim, care a trimis 1000 de lei necăjitei văduve de război, ca ecou al articolului **Maria din Săcel** (nr. 55/1943). Articolul — relatarea unui fapt divers — era un protest împotriva celor ce prin politica lor secerau vieți românești pe pământuri străine. Cum aceste idei nu se puteau formula deschis, le transmiteam prin relatări de cazuri concrete și publicul înțelegea și aproba. „Ai scris pentru cei care au minte să înțeleagă“. Redau episodul din articol: „Era în toiul luptelor pentru cucerirea Sevastopolului. Din cazematele fortăreței răpăiau flăcările ucigătoare. Valuri după valuri de piepturi ostășești se ridicau ca să înfrunte betonul și oțelul. Se ridicau și cădeau. Acolo a căzut soldatul Munteanu dintr-un regiment de infanterie. A căzut în vârtoarea luptei și moartea lui ar fi rămas o taină, dacă sufletul duios al unui superior nu s-ar fi străduit să descopere cine este ostașul necunoscut, căzut în bastionul Sevastopolului,

ostaș ce nu avea asupra sa decât chipul înfloritor al unei femei tinere în port de sălișteancă, cu un copil în brațe. Inimosul sublocotenent a scos din tunică mortului această fotografie și a trimis-o la Săliște, urmărind singurul indiciu descoperit: adresa fotografului. Iar pe fotografie a scris următoarele rânduri: Fotografia a fost găsită asupra unui ostaș mort pe bastionul 2 (Sevastopol) fără acte sau semn de identitate decât această fotografie. Rugăm a fi expusă în galantar, spre a găsi în acest mod soția, care recunoscându-se poate aduce lumină în această enigmă.

Așa a aflat Maria din Săcel că este văduvă de război.

Am ținut în mână această fotografie ce se întorsese de pe bastionul Sevastopolului să cernească o soție și să lase doi orfani, dintre care unul nici nu se născuse la moartea tatălui. Degetele mi-au tremurat la atingerea ei.

Iartă-mă, Maria, dacă dau în vileag ce mi-ai spus întristată într-un fapt de seară, dar soarta ta este soarta atâtor femei de pe cuprinsul pământului românesc, iar rândurile mele ar vrea să scormonească conștiințe și să le îndrepteze spre voi, jertfiții fără nume ai războiului.

Tu n-ai cerut nimic. Muncești. Dar sunt mulți cei ce trebuie să dea.“

Octogenarul avocat din Lugoj, dr. George Dobrin, a urmărit cu viu interes activitatea „Gazetei“. Scrisorile lui sunt mărturii-documente. Articolul **Ultimul memorandist**⁴³, scris cu un prilej-pretext — sărbătorirea la Băița Zarandului a lui dr. Silviu Moldovan, a fost reprezentant pe vremuri al Zarandului în delegația care a înaintat împăratului de la Viena Memorandul românilor — a trezit riposta lui imediată: „Nu a fost colegul dr. Silviu Moldovan **ultimul memorandist** căci și eu mai sunt încă aici, cu ai mei 82 ani. Am fost încă apărător în procesul Memorandului. Vezi «Dreptatea» de atunci“.

A intervenit și de alte dăți.

Articolul **20 de ani de activitate românească în clinica medicală din Cluj**⁴⁴ semnală apariția unei cărți cu acest titlu la Sibiu. Am folosi prilejul pentru a exprima dezideratele poporului.

Articolul apăruse cu data de 15 iulie 1944. Trei zile mai târziu, la 18 iulie, George Dobrin adresează următoarele rânduri: „Primește felicitările mele pentru primul din «Gazeta Transilvaniei» nr. 42 l.c. Așa, așa, mereu tot înainte! N.B. Tiparul de «Gazetă» e mărișor, bun și hârtia potrivită. Doamne dă!“.

Redăm câteva fragmente din rândurile care au trezit entuziasmul lui G. Dobrin: „Integritatea Transilvaniei se pierde în negura vremurilor, iar înglobarea ei în destinul românismului este de o capitală importanță pentru viața neamului.

Nimeni nu ar fi avut dreptul vreodată să despărtească ceea ce a fost destinat de la începutul începutului să formeze o unitate de nedespărțit. Numai miopia unor improvizati politicieni a putut concepe o benevolă automutilare ne-ar putea fi bună la ceva. Cel mai elementar bun simț trebuie să dicteze tuturor o singură atitudine în acele timpuri de criză: o neclintită intransigență în chestiunea Transilvaniei.

Cu cât trece vremea, cu cât evenimentele noi și neprevăzute încep să se schițeze în zare, se vedește tot mai lămurit cât ar fi de important astăzi pentru siguranța țării și a neamului ca Transilvania să nu fie brăzdată în inima ei de un hotar.../.

Dar așa, despărțiți și îndurerați, ne pierdem privirea în unduita zare a peisajului transilvan și ascultând țirăitul de greeri ce domină luncile smălțuite de flori, gândul nostru urmărește aprinsul asfințit de soare până dincolo.

Dincolo!“.

Profesorul Ioan Lupaș, distinsul colaborator al „Gazetei“ scrie la 14 decembrie 1943 din Sibiu:

„Citind scrisul dumneavoastră miezoz în «Gazeta Transilvaniei» adeseori m-am simțit ispitit a vă exprima cele mai sincere felicitări. De astă dată nu mai pot rezista îndemnului categoric de a vă ruga să primiți expresiunea sentimentelor mele de grațitudine pentru felul cum ați reușit să formulați în **Testamentul Sarmisegetusei** un adevăr cardinal rezumând întreaga putere de rezistență și lămurind taina supraviețuirii neamului, capabil să spulbere rețeaua tuturor vrăjmășilor“.

Articolul menționat — apărut în numărul 94/1943 — este un atac direct împotriva Dictatului de la Viena. Privit prin perspectiva istoriei reiese evidența că înșiși cenzorii colaborau într-un fel cu redactorii „Gazetei“ lăsând să treacă articole protestatate ca file de istorie, lipsite de actualitate. „În creierul munților Transilvaniei s-a săvârșit acum aproape 2000 de ani cel mai semnificativ act al Istoriei poporului nostru

chemat să continue pe aceste plaiuri o moștenire sfântă: Testamentul Sarmisegetusei cucerite, dar nu învinse. Atitudinea lui Decebal este o atitudine structurală pentru noi. În ea se rezumă puterea de rezistență a unui neam, chemat să înfrângă adversitățile soartei nu prin acte strălucitoare, de suprafață, ci prin adâncirea unor trăiri.

De aceea, anumite hotărâri mai recente, considerate de făuritorii lor ca inevitabile și justificate cu argumente de circumstanțe, hotărâri care au știrbit patrimoniul nostru național, plătit cu grele jertfe, sunt în totală contradicție cu testamentul Sarmisegetusei.

Demnitarii regelui dac s-au menținut pe o linie dreaptă, fără compromisuri, fără târguieli. Ei n-au scos la mezat pământul țării. Nici n-au colindat pe la neamuri vecine, cu ciurul în mână, ca să le dea în bobi. Nu benchetuiau cu dușmanul. Iar când arma le cădea din mână prea slabă, ridicau la buze potirul de cucută și-l goleau cu seninătate dar n-ar fi iscălit niciodată sentința la moarte a neamului lor“.

Prin scrisul său, „Gazeta Transilvaniei“ devenise purtătoarea de cuvânt a întregii țări, dar funcționarea ei avea de învins enorme greutate. Sosise primăvara 1944. Prin gara Brașov treceau trenuri de refugiați din Răsărit. Redacția se întrunea în cantina Crucii Roșii din gară. Între un coltuc de pâine și o cană de ceai împărțite în vagoanele înghesuite de bătrâni, femei, copii, se ticluiau articolele. Apoi au început bombardamentele. În capitală, în țară. La 16 aprilie a fost bombardat întâia dată Brașovul. Una din primele bombe a lovit vila Kertsch. A incendiat tribunalul. Suflul alteia mi-a avariat casa. Bomba a căzut la o distanță de câțiva metri lovind în plin conducta de gaz metan. Flacăra țیشانă a rămas multe zile torță aprinsă. A urmat un covor de foc până la gară. Cantina noastră a fost rasă de pe pământ dimpreună cu uniforma de Cruce Roșie și pantofii așezați de cu seară în dulap, la ieșirea din serviciu. În acea zi de duminică conducătoarea cantinei, inimoasa Vali Podgoreanu, era în tură. A scăpat neatinsă la adăpostul gării.

„Gazeta“ se scria între alarme, prealarme, bombardamente. Instituțiile erau dispersate în oraș și în comunele din apropiere. De la 8 aprilie foaia apare numai săptămânal. Redacția a devenit volantă. Colaboratorii s-au rărit ca și abonamentele de sprijin. Ne întâlneam pe prunduri de ape, printre răchite, în pădure, unde ne duceau pașii sau mijloacele de locomotie la auzul alarmei.

Așa funcționa „Gazeta“, în seara de miercuri, 23 august, orele 10 seara, când crainicul radioului rostea cuvintele: atențiune, atențiune, nu prășiți aparatele...

Numărul de sâmbătă, 26 august, era pe jumătate cules. Joi, din zori de zi, toate instituțiile brașovene erau păzite de armata germană. Încordare. Pe străzi nici țipenie de ostași români. După frenezia de câteva ore ale acelei nopți scandate de strigătul: Pace! Pace! a urmat confuzia. Circulația din oraș a fost întreruptă. A început șuerat de gloanțe⁴⁵. „Gazeta“ a apărut vineri seara cu data de sâmbătă, 26 august 1944. Redacția era în Schei, în casa lui Mircea Suciu-Sibianul. De pe Warte răsunau tunurile. Populația se refugiasse pe drumul Poienii, în pădure. „Gazeta“ a publicat cu caractere din categoria literelor de afișe **România a încheiat armistițiul cu aliații**, urmat de comunicatul oficial, pe un spațiu de două coloane pe pagina șase a foii.

Sosise clipa mult așteptată: începuse lupta pentru Ardeal. Ceea ce patru ani zgâriasem cu cerneală pe hârtie devenise realitate. În ziua de 25 august armata germană începe să părăsească orașul. Se dau lupte la Bod, la Ariușd, la Feldioara, la Chichiș. Stukas-uri brăzdează cerul. Curge sânge cu cerneală.

„Gazeta“ se găsește în prima tranșee. Cu un ultim efort scoatem numărul cu data de 30 august. Va urma o pauză de 10 zile. Numărul următor apare la 9 septembrie. Este numărul 50.

Cu numărul 49 se încheie o luptă surdă de 4 ani. Pe pagina întâi, data de **30 august 1940** cernită, cea de **30 august 1944** chenar alb al victoriei. Totul liber, la lumina zilei, fără șirellicuri cu cenzura.

Mardare Mateescu consemnează la **Cronica războiului**: „Trupele române au trecut în Ardealul răpit. Toate trecătorile Carpaților au fost ocupate. La Brețcu au ajuns trupe rusești. În România trupele germane mai rezistă la nord de Ploiești și în colțul Carpaților, la Întorsura Buzăului. Încercările germanilor de a lărgi spațiul prin care speră să se retragă în Ungaria, au dat greș, datorită presiunii exercitate de trupele române care au luat măsurile impuse de noua situație...“.

Ioan Bozdog mărturisește în **Scadențe fatale**: „Și de atunci, timp de patru ani, purtăm aceeași apăsătoare mustrare a lașității colective.

Au lipsit, nu faptele, cu chiar și gesturile de curaj.

Suntem azi în pragul ultimei și fatale scadețe. Rușinea va trebui s-o scuturăm cu bărbăție și cu orice sacrificii. Hotarele se cer reîntregite nu prin conjuncturi, cum au fost târguite, ci prin hotărârea bărbătească de a le răscumpăra și menține dig de apărare și închegare a întregului neam...“.

Mă alătur cu articolul **Trecem hotarul**: „Pentru întâiași dată după patru ani de necurmăte umiliri, ziua de 30 august ne găsește cu fruntea sus, cu ochii luminați de zorile nădejdi. S-a sfârșit cu tăcerea. S-au rupt lanțurile care ne țineau sub obroc vorbe și gânduri, năzuințe și speranțe. Nu mai suntem siliți prin tratate făurite de nechemați să stăm cot la cot cu răpitorii pământului Transilvaniei.

Paradoxala situație în care ne găseam în urma monstruosului arbitraj de la Viena, alături de dușmanii de totdeauna ai libertății neamului nostru, a luat sfârșit. Acum stăm față în față la hotarele pe care neamul nu le-a recunoscut niciodată. Noi și ei. Acum nu mai încap nici minciuni, nici violenții. Nu mai adunăm material documentar pentru ca să arătăm unor foruri inexistente că piroane au fost înfipite în trupuri românești, că martirii Transilvaniei trec șirag dincolo de zare/.../. Știm că vom plăti. Cunoaștem toate suferințele care ne așteaptă. Trăim conștienți această clipă istorică a neamului, care ne dă dreptul să avem un viitor.

Și gândul nostru se îndreaptă astăzi spre toți jertliții cauzei naționale. Se îndreaptă spre ostașii țării căzuți pe toate fronturile. Onoare lor. Oriunde au luptat, oriunde au căzut, ei n-au avut decât un singur scop: integritatea pământului românesc. Sufletul lor a fost curat, cum curată și întreagă le-a fost dăruirea sângelui. Ei n-au luptat pentru oprirea nimănui, ci numai ca să răscumpere greșeli de care nu erau vinovați.

Pe mormintele lor semăcate în lungul drumurilor, licăresc luminițele nădejdiilor viitoare. Somn veșnic. camarazi, **noi trecem hotarul spre casă“.**

Ion Colan, redactorul responsabil, scria: **Bubuie tunul pe Olt**. „...Ca mâine ne vom întoarce în cadenți de marș triumfător pe vechile drumuri, de la Covasna și Vâlcele, până sus, sus de tot în așezările de munte ale voivodatului Maramureș.

Ne vom întoarce **acasă**.

Și nimeni nu va avea dreptul să ne acuze că tropotul cailor noștri scurmă țărâna străină/.../.

De altfel nimeni nu s-a îndoit o clipă că într-o zi ne vom întoarce la ale noastre.

Ziua e lângă noi.

Ne bate inima așteptând cu ceasul în mână ordinul de atac. Doliul pentru Transilvania, o dată cu acest ordin, îl ridicăm de la porți.

Deocamdată, închinați-vă, români!

Prea bubuie de câteva zile tunul pe Olt, ca cei din Năsăud să nu-l audă.

Venim!/.../.

Ni-i prea mare bucuria, ca vorba să ne-o încapă.

Ni-i prea multă nerăbdarea, ca să ne putem termina scrisul.

Venim toți cîți am mai rămas, vă găsim pe toți câți ați mai rămas, ca împreună să fim iarăși câți am fost.

Venim!“

Cu numărul 49/1944, scris în linia întâi de luptă în războiul pentru reîntregirea Ardealului se încheie o epocă din prodigioasa viață a „Gazetei de Transilvania“.

Rândurile de față sunt închinare comemorării unui secol și jumătate de la apariția primului ei număr. Cu mândria că după un veac de la înființare redactorii ei s-au încadrat pe drumul formulat de Vasile Kogălniceanu“. În 1908. „Întemeiată de Gheorghe Barițiu. Iacob și Andrei Mureșianu, tocmai în zorile revoluției de la '48, așa stă în destinul «Gazetei Transilvanici» ca originea ei să-i fie și programul ei“. Iar programul de la care nu ne-am abătut a fost: **Integritatea Transilvaniei**.

1. Dr. Nicolae Căliman, ca președinte al „Astrei“, membru de drept al Redacției, Ion Colan, redactor responsabil (pseudonim Ion Clujanu, ambele inițiale sau numai C.), Ion Bozdog, redactor, ținând locul de redactor responsabil când titularul era concentrat sau pe front (pseudonim: Ion Urcanu), Valeria Căliman, N. Braniște, semnând totdeauna V. Braniște; Mardare Mateescu, redactor pentru „Cronica războiului“; Gheorghe Tulbure, cunoscut publicit ardelean, autor de studii și cărți pentru popor, venit mai târziu ca redactor al „Foi pentru minte, inimă și literatură“ destinată poporului muncitor de la sate și orașe. Impresionantă a fost munca voluntară deosebit de utilă și corectă a Mariei Braniște, soția marelui ziarist Valeriu Braniște. A făcut-o, la o vârstă înaintată, cu tinerețe, entuziasm și o punctualitate exemplară. Era responsabilă cu evidența abonaților, muncă făcută și la „Drapelul“ din Lugoj. Patru ani de osteneți neplătite; doar trei garoafe roșii. În fiecare an, de ziua numelui pe care le găsea într-o ulică țărănească, pe birou, puse de cineva“. (Ion Colan „Gazeta Transilvaniei — 1919-1945“, în 130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania, Brașov, 1969, p. 224). Pe parcurs redacția s-a mărit cu I. Gherghel, prof. la Academia Comercială, scriitorul Aurel Marin, foarte tânărul poet Lucian Valea și dascălul I. Sasu-Ducșoara, scriitorul și folcloristul de azi, adus din Bran ca secretar de redacție și redactor la „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, de care răspundea Gh. Tulbure (op. cit., p. 225).

2. Lista colaboratorilor externi: Nicolae Albu, Nicolae Baboie, George Bacovia, Mariano Baffi, Axente Banciu, Gheorghe Bădicu, Atanasie Bălăcescu, Carmen Bălăcescu, Octavian Bălănescu, Aurel P. Bănuț, Vlaicu Bârna, Nicolae Bârsan, Mircea Mogdan, Olimpiu Boitoș, Anania Boldor, Emil I. Bologa, Ion Berciu, Virgil Braniște, Verona Brateș, Ion Breazu, Eugenia Brediceanu, Tiberiu Brediceanu, Petre Bucșa, Emanuil Bucuța, Lia Busuioceanu, Cornelia Buzdugan-Hășieganu, Gh. St. Cazacu, Dimitrie Hirculescu, Emil Cioran, Alexandru Clujanu, Henriette Cocea, Aurel Cosma, Ioan Costea, Cristescu Gârlești, Nellu Cristian, Liana Crudu, Constantin Cutana, Mihail Dascălu, Ilie Dăianu, I. Dinculescu, Aurel Dongoroz, Gheorghe Dragoș, Alexandru Florea, C. Fortunescu, Ioan Gârbacea, Nicolae Georgescu-Tistu, Vania Gherghinescu, I. Ghimbășelu, Sapho Gillet, Radu Gyr, Ana Hanțu, Ilie Hociotă, Ion Hoge, Eugen Hulea, Iustin Ilieș, Nicolae M. Isac, Constantin Lacea, Al. Lascarov-Mildovanu, Ion Lascu, Dumitru Lăpădat, Vasile Levărdă, Pascu Ludeanu, Ioan Lupaș, Matei Lupu, Ștefan Manciulea, Antoniu Marchescu, I.V. Martinovici, Ion Matei, M. Mănăstireanu, Emil Micu, Constantin Moga, Ion Moga, Iuliu Moldovan, Aurel Z. Moldoveanu, Leca Morariu, I. Morăreanca, Ion Muche, D. Munteanu-Râmnice, Elena I. Muscalu, Candid Mușlea, Ion Mușlea, E. Naghiu, Ioan Negruz, Dragomir Nichifor, Nicolae — Mitropolitul Ardealului, Alexandru Nicolescu, Aurel Nistor, Pompiliu Nistor, Virgil Nistor, Voicu Nițescu, Sabin Novac, Rodica Olteanu, Ion Opreș, M. Perția, Ecaterina Pitiș, Ioan N. Pitu, Ioan I. Pogana, Aurelia Pop Florian, Octavian Popa, Teodor Popa, G. Popa-Lisseanu, Maria Popescu-Bogdan, Vasile Popescu-Pamfilie, Georgeta Popovici, Aurel Precup, Gh. Florin, Preșmereanu Aurel Radu, Iosif Rafiroi, G. Rădulescu-Motru, Radu Rosetti, Gheorghe Russu, Iustin Salanțiu, Vasile V. Sassu, Maria Săndulescu, D.E. Sâncioară, George Sbârcea, D. Scurtu, Ioan Scurtu, Ion Simionescu, Victor Slăveanu, M. Someșan, E. Stanciu, Ion Steriopol, Sterie Stinghe, Petre Suci, Mircea Suci-Sibianu, I. Ștefanovici-Svensk, Horia Teculescu, Ionel Teodoreanu, Viorel G. Tudoran, Ioan Turcu, Beatrice Văcaru, Ioan Vescan, Ion Vesprenie, Valeriu Voineag, T.M. Welther, Giovanni Zambler.

3. Ioan Colan, op. cit., p. 213-216.

4. Pentru bibliografia manifestăției de la Brașov, vezi: Traian Bunesco, **Starea de spirit și manifestății de protest ale maselor populare din Brașov și Sibiu, împotriva Dictatului de la Viena**, în „Anale de istorie“, nr. 1/1966, p. 43-53; Idem, **Manifestări ale maselor populare din Transilvania împotriva Dictatului de la Viena**, în „Anale de istorie“ nr. 6/1966, p. 93-102; Mircea Bălătescu, **Acțiuni de masă antifasciste în Brașov între anii 1929-1940**, în **Elogiul marilor victorii**, Brașov, 1971, p. 84-95; „Magazin Istoric“ a. XVI nr. 9 (186) din sept. 1982, p. 15-17.

5. Prezența avocatului N. Precup la manifestăție nu este semnalată în niciuna din lucrările menționate la punctul⁴.

6. Ion Colan, op. cit., p. 213-216.

7. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 47/1941.

8. Vezi extemporalul elevci Elena I. Muscalu din clasa IV-a secundară în nr. 38/1941, sau fragmentul de

scrisoare semnat Dora, în nr. 39/1941.

9. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 90/1941, nr. 60, 62, 69, 82, 86, 97/1942, nr. 8, 30, 31, 55, 95/1943, nr. 11, 13, 45, 46/1944.

10. Idem, nr. 30, 82, 89/1941, nr. 43/1942, **Avram Iancu călare în uniformă de general** — nr. 35/1941.

11. Idem, nr. 58/1941, nr. 34/1942, nr. 16, 23, 24/1943.

12. Idem, nr. 54, 89/1941, nr. 9, 47, 52, 57, 60, 96/1942, nr. 7, 24, 27, 28, 81, 90, 93/1943, nr. 2, 45, 46/1944.

13. Idem, nr. 89/1941, nr. 9, 23, 24, 25, 31, 76, 82, 87, 97/1942, nr. 29/1943, nr. 7, 14, 41, 45, 46/1944.

14. Idem, nr. 80, 81; 97/1941.

15. Idem, nr. 89/1941.

16. Idem, nr. 87/1941.

17. Idem, nr. 84, 87/1941.

18. Idem, nr. 85, 87/1941.

19. Idem, nr. 42, 58, 59, 60, 62, 65, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 77/1941.

20. Idem, nr. 42/1941, nr. 13, 17, 26/1942.

21. Idem, nr. 34/1941.

22. **Ibidem.**

23. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 80, 84, 85, 86, 89/1941.

24. Idem, nr. 60/1943.

25. Idem, nr. 30/1941.

26. Idem, nr. 38/1941.

27. **Ibidem.**

28. „Gazeta Transilvaniei“ nr. 33/1941.

29. Idem, nr. 28/1941.

30. Ramiro Ortiz (1879-1947), profesor universitar italian, mare prieten al poporului român. Membru corespondent și onorofoc al Academiei Române (1934), A petrecut mulți ani în România; din 1 octombrie 1909 a fost conferențiar la Universitate la catedra de limba italiană și profesor la liceul Matei Basarab. Din 17 decembrie 1913 profesor la Facultatea de Cultură Italiană din București.

31. Vezi „Gazeta Transilvaniei“ nr. 25, 26, 27, 30, 34, 36, 38, 40, 41, 47, 49, 51, 53, 55, 59, 61, 62, 63, 65, 69, 71, 73, 75, 79, 81, 83, 87, 95, 97, 100/1942; nr. 1, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 15, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 32, 34, 36, 38, 44, 45 (Banca Agricolă București, 25 000 nr. 47), 48 (Întreprinderea Cloșani, București, 25 000 nr. 50), 55, 56, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 77, 79, 81, 83, 85, 88/1943.

32. Idem, nr. 19/1944.

33. Idem, nr. 90/1943.

34. Idem, nr. 95, 96, 97/1943.

35. Idem, nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10/1944.

36. Idem, nr. 12, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29/1944.

37. Idem, nr. 15/1944.

38. Idem, nr. 16/1944.

39. Idem, nr. 19/1944.

40. Idem, nr. 24/1944.

41. Ion Colan, **op. cit.**, p. 221-222.

42. „Gazeta Transilvaniei“, nr. 59/1943.

43. Idem, nr. 90/1944.

44. Idem, articolul **Douăzeci de ani**, în nr. 42/1944.

45. Ion Nicoară, **Brașovul și insurecția armată antifascistă din august 1944**, în **Elogiu marilor victorii**, Brașov, 1971, p. 124-130; Gh. Buzatu, **Din istoria secretă a celui de al doilea război mondial**, București, 1988, p. 184.

46. Vasile M. Kogălniceanu — fiul lui Mihail Kogălniceanu — publicist și om politic, în „Gazeta Transilvaniei“, număr jubiliar, iunie 1908, scrisoare către Aurel Mureșianu, din 11/24 ianuarie 1908, p. 38-39.

POSTFAȚĂ

Prezentul volum nu se vrea și nici nu poate fi o monografie. El este mai degrabă o contribuție spre împlinirea unui asemenea deziderat, meritat cu prisosință de „Gazetă” și de „Foaie”. În acest sens el se înscrie pe linia celorlalte, apărute anterior: Gazeta Transilvaniei — 150 de ani de la apariție (1968) și Brașovul și Independența de stat a României (1979), ambele valorificând în primul rând fondul documentar al Arhivei Mureșenilor din Brașov.

Cartea de față este o culegere de studii care, în parte sau la un loc, își propun să aducă un plus de lumină pe un drum care nu este la început dar care, față de imensitatea tezaurului documentar numit Arhiva Mureșenilor de la Brașov, nici nu se poate afirma că a parcurs prea multe trepte. Profesorul Mircea Gherman, pe când era printre noi, plănuise publicarea colecției în două variante: una integrală, în 15 volume, din care să nu lipsească nici un document; cealaltă, în 3 volume, prin care și nespecialiștii să poată pătrunde în aproape două secole de istorie, cu certitudine acele secole cărora li se datorează existența națională a românilor de azi. Urmaș direct prin sânge și spirit al Mureșenilor, Mircea Gherman a moștenit și destinul acestora: s-a bătut și s-a zbatut pentru adevăr, a deschis drumuri, s-a dăruit până s-a stins, fără să-și vadă visul împlinit. Măreț și nefericit destin! Uimitor este că deși așa părea, Mircea Gherman nu a fost niciodată prea mic pentru un război mare. Luptând mai tot timpul aproape singur contra tuturor, el a devenit fratele de peste milenii al lui Anteu. Sau, mai degrabă, al lui Pirhus? Învins fără să piardă vreo luptă, Mircea Gherman oferă contemporaneității noastre un exemplu, poate caz, paradoxal: el înfinge steagul victoriei pe reduta vrăjmașă, dar prin tratatul de pace care urmează este declarat învins.

Întocmai s-au petrecut lucrurile și cu prezentul volum. Indignați că la a 150-a aniversare a „Gazetei” și a „Foi” el era sau ignorat, sau insultat și brutalizat, deși tot meritul evenimentului cultural i se cuvenea, mai mulți colegi și prieteni din Țară și din Brașov ne-am întrunit în casa de pe Șirul Barițiu nr.4 din Brașov unde am cântat un cântec pe muzică de Anton Pann și pe versuri de Andrei Mureșanu... Imediat în mintea lui Mircea Gherman s-a născut ideea unei selecții a comunicărilor prezentate la sesiunea științifică jubiliară. După cum se vede și din prezentul sumar, el ar fi putut fi singurul autor al volumului. Era însă ferm convins că nimeni nu va da o aprobare în acest sens, motiv pentru care ne-a rugat să ne alăturăm semnăturile. Selecția el a făcut-o, deși ne-a mărturisit că i-a fost greu, pentru că se puteau edita două sau trei volume. La foarte scurt timp însă după ce culegerea a fost înaintată Editurii Academiei Române, când toți eram convinși că Mircea Gherman a mai câștigat o bătălie, durerea ne-a adunat pe mulți în Biserica Voievozilor Români din Scheii Brașovului, de unde el a mai urcat câteva coline spre soare, acolo unde încă nu știm dacă ai lui se odihnesc. De aceea nu a apucat să vadă nici măcar modesta carte de față, iar planul publicării integrale a Arhivei s-a risipit prin sertare vegheate de IACOB, ANDREI, AUREL, SEVASTIA... Păcat!

Ca semnatar al unui studiu inserat volumului, mă feresc a sugera măcar posibilele lui calități, deși cred că principalele lui merite ar rezida în descifrarea unei schițe de monografie a „Gazetei” și a „Foi”, precum și în redeschimbarea interesului cercetătorilor istoriei și culturii românilor pentru cele peste 20.000 de documente aflate în Arhiva Mureșenilor.

O calitate a volumului o vom evidenția totuși: aceea că pe lângă crecetători mai tineri, sumarul

său cuprinde și semnături prestigioase, ale unor personalități care au trăit și au cunoscut din interior, în momente dramatice, ultimele decenii de existență a „Gazetei“. De aceea prezentele rânduri sunt departe de a fi un necrolog al lui Mircea Gherman, ci, mai degrabă, o asigurare și pentru EL și pentru stimatul lector că spiritul „Gazetei“ și al „Foi“ este nepieritor.

dr. FLOREA COSTEA

Lista ilustrațiilor

- **Fig. 1:** Primul număr al „Gazetei de Transilvania“.
- **Fig. 2:** 1 - Primul număr din „Foe Literară“; 2 - Primul număr din „Foaie pentru minte, inimă și literatură“.
- **Fig. 3:** Gheorghe Bariț (1812-1893).
- **Fig. 4:** 1 - Andrei Mureșanu (1810-1893); 2 - poezia **Răsunet**, apărută în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“.
- **Fig. 5** **Gazeta de Transilvania** despre Adunarea de la Blaj;
- **Fig. 6:** Sediul Casinei Române la anul 1848.
- **Fig. 7:** Iacob Mureșianu (1812-1887).
- **Fig. 8:** 1 - Cererea lui Iacob Mureșianu de preluare a „Gazetei“ în vederea reapariției acesteia; 2 - Primul număr al „Gazetei de Transilvania“ sub redacția lui Iacob Mureșianu.
- **Fig. 9:** Portretul lui Al.I. Cuza, presupus a fi pictat de Mișu Popp;
- **Fig. 10:** „Gazeta de Transilvania“ despre dubla alegere a lui Alexandru I. Cuza.
- **Fig. 11:** 1 - Dieta de la Sibiu; 2 - Deputați români în Dieta de la Sibiu.
- **Fig. 12:** Dr. Aurel Mureșianu (1847-1909);
- **Fig. 13:** Casa Mureșenilor din Brașov (azi Piața Sfatului nr. 25).
- **Fig. 14:** Prima pagină a proiectului de Memorand întocmit de dr. Aurel Mureșianu.
- **Fig. 15:** Membrii redacției Gazetei de Transilvania în anul 1884: Iacob Mureșianu, dr. Aurel Mureșianu, Sevastia Mureșianu, Ștefan Bobancu — redactor, Ardelean — vânzător de ziare.
- **Fig. 16:** Convocatorul pentru Marele Sfat al Țării Bârsei (noiembrie 1918).
- **Fig. 17:** Primirea pe care o face populația lașului voluntarilor români din Darnița Kievului;
- **Fig. 18:** „Neamul Românesc“ apare la Irkutsk.
- **Fig. 19:** „Glasul Ardealului“.
- **Fig. 20:** Valeria Căliman.
- **Fig. 21:** 1 - **Gazeta Transilvaniei** după Diktatul de la Viena; 2 - Dr. Nicolae Căliman (1886-1968).
- **Fig. 22:** Maria Braniște (1872-1963).

Fig. 2.2

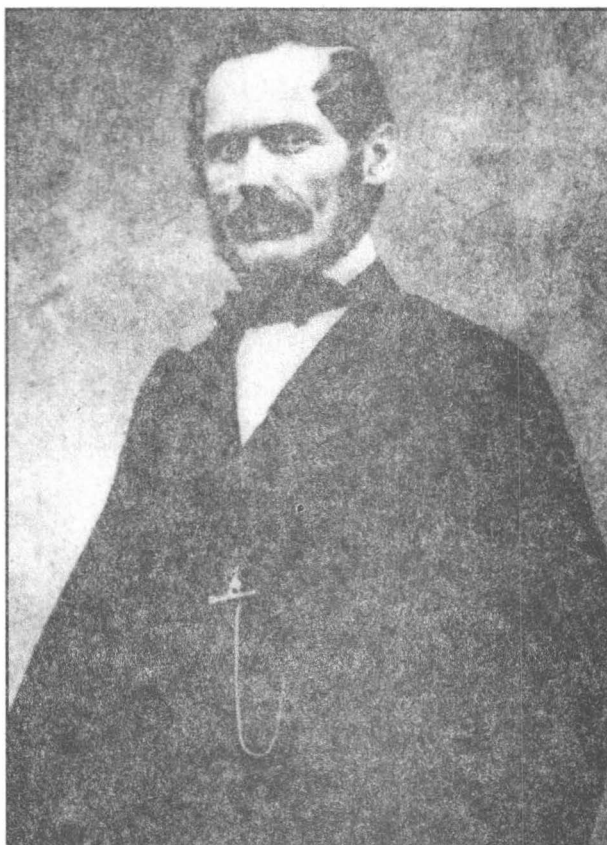

Fig. 3

Fig. 4.1

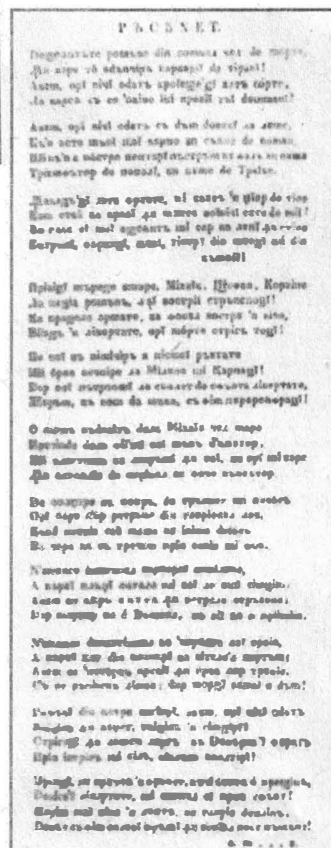

Fig. 4.2

1949.

*) Duração de 30 segs no dia 19 de 1955 p.

<http://cimec.ro> - <http://istoriebv.ro>

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 9

nr. 9.

Brasov,

15. Ianuarie

1959.

Scrisoarea nr. 10/57 din 1957, a
din 1957, a fost publicată în
—
Prima dată în nr. 1 din 1957.
pe 1957, a fost publicată în
nr. 10/57 din 1957.

GAZETA

TRANSILVANIA.

Prima dată în nr. 10/57 din 1957, a
din 1957, a fost publicată în
—
Prima dată în nr. 1 din 1957.
pe 1957, a fost publicată în
nr. 10/57 din 1957.

MILIDONIA. „O. d. P.” a fost cea din raiu razara din
Bicra nape a nasimata asolepca sat A s e c o n d p e K a s a d e
Domna n a s M o d o s e t. I l l i p e s r e t e r p a c i n t p u n e t i t d i n l a m i s e
B i e n t m i n a l i s a r t p a n e m i t a s n a p e s a t c o p i a a n o l (p a l i p a
m o n a) d i n t p o d e t n o c u p l o o p i d i n l a t a g a, n a p e s a n p i n d e e a v o o c u
m i p e; c a p t c a p i o p i d i n l a m i n o n o c i e p t n i v i n a s s o r a s p a
25. (13.) l a s a p e, d i n s a s e r a v o o c u m n i s n a m a i a s o r e s a i.
— H o p e d a s m i n a l i s a r t n o l - a s o c a s t D o m n a n a s M o d o s e t, c o d
e d i a n a p a c i a M. C a s e o n a p a d o c u p l o n a s p i, c a p i u s a n o c u
n o d e n a t i e d. A i v i o c d o c u a s a p a c o m a n a m a i a s i e, a s A s o c
c a n d p e K a s a o d o s i g t n a p e s a t p o m a s, a s p a c o a n g i t a r t - c u d m i
n a s i - c u d n o p a n a r t n o t r a p i p a c o m a n t r o p e a n u d p a, a s o m o
l i p o p i e K a s a o d m i n i o p a n o c p i n o c a s c a c a p e n a s t r a n t i;
c a p t n o l r o y K a s a n t i a d c o o r d a s p i o g i s e n t m i l a i o p i d o
a r t i n g a. D o m n a s A s o c a n d p e K a s a o c t e s p e a s p a n a p o r t a
n a m d o 40 a n i, v a d e n t, c o d e t a d i n s p o n t o r t n i s t a r a n t, t o r t
o d a s p a s t r a n t o p i a s a s a p o t c i o m e r i s d o a r t i n g a. M.
C a c a d o m n a p a c o a n t a l l i p o p i e l i a s c a m m o c o a s p a a d d o
n a m a s t, c a p t n o n i s a c r a t a R a r o p i d i e K a l m o z a n t r a p o n t a.
A. K a s a o p a s p a c a n d, e d i a n a d i a l o t r a p o p i t i n d m i m i l t r a p
(d a n t c o m m i s i o n a r o o c o a s a n a s a r t a s a p a c a n d) a s l a n g i, d i n
n a p e n o o r t p a s a a c o o r d n o n t r a n o s a m i d a o d a s d i m i o n e s,
n o n a d a s i n t r i p a n e a s o c p i a p o d i s t a n t a d x o n d, s a c o o r t
n o l d o s t r a p n o t r a p i. D i n 66 a s o r a t o p i o d a s p a n a m a r t n o 5.
n a s a p i s (o c t a) n a m a i 40; d i n 19 a s o r a t o p i a s a n t r a t A s o c a n
d p e K a s a 49, a n o c i e d i a n n a m a s o r a s c i d s p o r t i d. D e c
a p i o p i m a i n o a s p i a s o c p i a p o p i a m i a s a p i m o n i e t d o i n t a s a p e
n o m a p a p a d e s a d a s l a n g i o c t i n a s a. —

Fig. 10

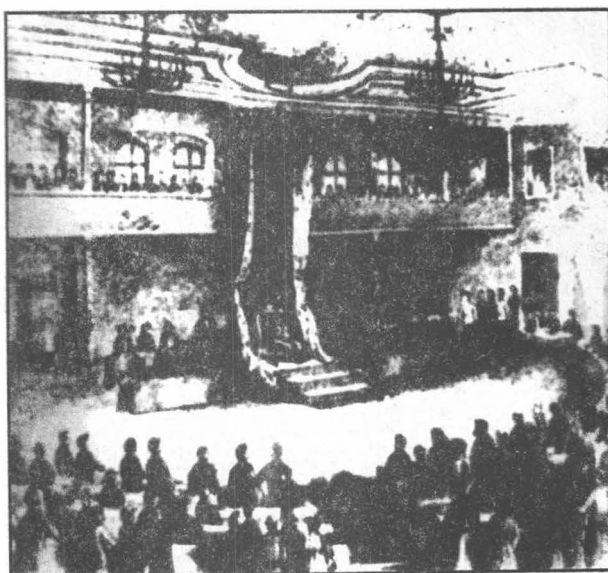

Fig. 11.1

Fig. 11.2

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 15

Pentru infaptuirea unității noastre
 naționale, cel ce poartă pătură, poartă și
 via în poporul nostru, adunarea națională
 din Grasso, apăsând la, cuțit, cuțit, etc.
 solidaritate și fraternitate. (București, 1848)
 chemându-l strămoșul național
 român în casa, clipă, în via, în via, etc.
 la unitate, pentru întreaga naționalitate, pentru
 România, din toate unghiurile țării! Programul este:
 Facet, pe rașuna și pe voința noastră, din această în
 celălalt al lui, în via, etc.
 no. noul nostru, etc.

Constantin A. Popovici
 Dr. Danila Gornay
 The Cristea
 Stefan Popovici

Fig. 16

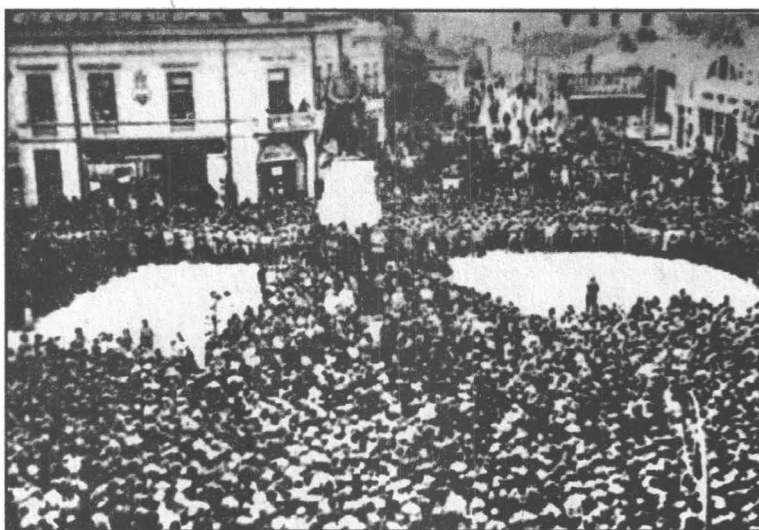

Fig. 17

Fig. 18

1. Adunarea constituie o tuturor Bisericii din Transilvania, Huni și Ban. Reprezentanții lor delegați în județele în ziua de 10 Noiembrie (1 Dec.) 1918 vor avea o rolul Bisericii și o tuturor bisericilor locale din districtul. Adunarea constituie o tuturor bisericilor locale din districtul și o tuturor bisericilor locale din districtul.

II. Adunarea națională revizuită trebuie să aibă caracterul permanent și să funcționeze în permanență, asigurându-se pe baza votului cetățenilor.

III. In legibus et consuetudinibus Imperialis, Regiae, et
 Universitatis studiorum universitatis:

[illegible]

2. Right adaptive or flight? ☐ No ☒ Yes

[illegible][illegible]

1. Please print name and address of the person to whom the report should be sent:

6. **Handwritten signature:** I am a member of the [redacted] and will sign the [redacted]

17. *Admission requirements*—Admission to the program is contingent on proof of satisfactory academic preparation. Students are required to complete a minimum of 12 college credits, including a minimum of 6 credits in the major field of study, and a minimum of 6 credits in the liberal arts. Students must also have a minimum 2.5 GPA in the major field of study and a minimum 2.0 GPA in the liberal arts. Students must also have a minimum 2.5 GPA in the major field of study and a minimum 2.0 GPA in the liberal arts. Students must also have a minimum 2.5 GPA in the major field of study and a minimum 2.0 GPA in the liberal arts.

✓ **Resist what is novel.** Always defend what is best for the Church, which the popes would not want to do in the present Church.

TE. Adunarea este deschisa cu citirea de ordine de zi. Președintele adună pe rând pe toți membrii, unul câte unul, pentru a-și prezenta raportul de activitate. După ce toți membrii au prezentat raportul de activitate, se vor afla alături de el și de celelalte activități desfășurate în cadrul organizației. În acest scop, se vor afla alături de el și de celelalte activități desfășurate în cadrul organizației.

VII. *Admonere Regnum ad amicitiam et fidem*. In hisce orationibus reges bene docentur, et in omni rebus suis vult singulis personis sapienter doceri, utque omnes partes. Quotiens et ubi, ubi regibus regibus.

VIII. Admises: se refiere de manera especial a cualquier otro tipo de ingreso que no sea el establecido en los artículos anteriores.

13. Pentru tendințele și dreptul a științelor naționale reținute de Tratatul de la Viena
Ungevent, Adunarea științelor istorice instituie mai mult decât națiunile reținute, care în orice țară
indiscreționat ca reprezentare științelor - reținute științelor și profesionalizării fapt de toate națiunile țării și să în
tutur dezvoltându-se, nu este în un alt moment în interiorul națiunii.

Fig. 19

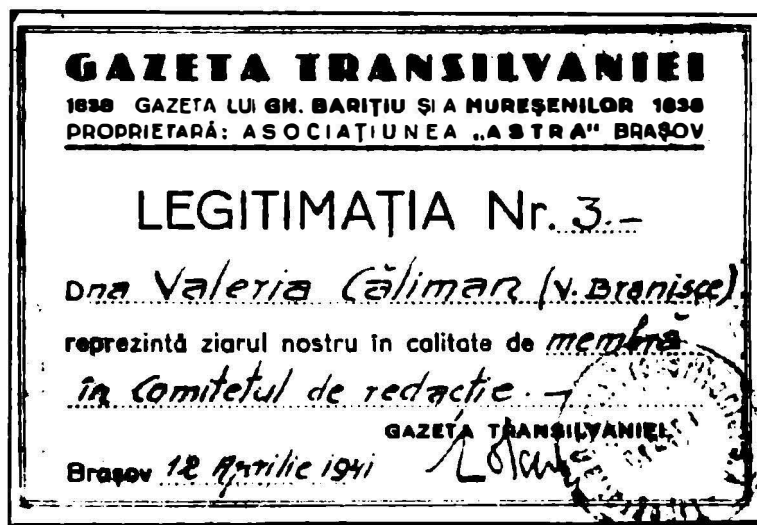

Fig. 20

Fig. 21.1

Fig. 21.2

Această legitimație este valabilă până

la 31 Decembrie 1941 -

și numai cu fotografia titularului.

Tip. Astra Brașov 1207

GAZETA TRANSILVANIEI

1898 GAZETA LUI GH. BARITIU ȘI A MUREȘENILOR 1899
PROPRIETARĂ: ASOCIAȚIUNEA "ASTRA" BRAȘOV

LEGITIMATIA Nr. 7

DOMNA Maria V. Branisice

reprezintă ziarul nostru în calitate de conducătoare

a administrației ziarului nostru

GAZETA TRANSILVANIEI

Brașov 12 Aprilie 1941

[Handwritten signature]

Fig. 22

Responsabil de carte: dr. FLOREA COSTEA
Tehnoredactare computerizată: ing. Petru Groza
Tiparul executat la S.C. ROTOIONI TIPO BRAȘOV
Str. De Mijloc 104 A Tel./fax 068-411454

